

INLEIDING

1

DEEL 1: LITERATUURSTUDIE	3
1. Nieuwkomers en het beleid	3
1.1. De term ‘nieuwkomer’ onder de loep genomen	3
1.1.1. De definitie ‘nieuwkomer’ volgens het beleid	3
1.1.2. Een eigen werkdefinitie	5
1.2. Het beleid	6
1.2.1. Ontstaan en ontwikkeling van het migrantenbeleid	6
1.2.1.1. Van Belgische immigratie naar een Vlaams categoriaal welzijnsbeleid voor migranten	6
1.2.1.2. Naar een gecoördineerd migrantenbeleid	6
1.2.1.3. Naar een gecoördineerd minderhedenbeleid met een strategisch plan en een decreet	9
1.2.2. Een beleid met specifieke aandacht voor nieuwkomers	10
1.2.2.1. Het onthaalbeleid	10
1.2.2.2. Het inburgeringbeleid	11
1.2.3. Bedenkingen bij het inburgeringbeleid	13
1.2.4. Toekomstperspectieven voor het inburgeringbeleid	14
1.3. Organisaties en onthaalinitiatieven vanuit het beleid gericht op nieuwkomers, onder meer Roma	15
1.4. Erkende zelforganisaties van Roma in Vlaanderen en internationaal	17
1.4.1. Zelforganisaties op Vlaams niveau	17
1.4.2. Zelforganisaties op internationaal niveau	18
2. Roma	20
2.1. Voorkeur voor een etic indeling van Roma	20
2.1.1. Een etic perspectief	20
2.1.2. Een emic perspectief	22
2.2. Heterogeniteit in eenheid	24
2.2.1. Relaties tussen de subgroepen	25
2.2.2. Relaties met de niet- Roma of <i>gadze</i>	26
2.2.3. Relaties binnen de kleine gemeenschap	27

2.3. Samenleven in symbiose	27
DEEL 2: EIGEN ONDERZOEK	30
1. Aanzet tot het onderzoek	30
1.1. Nieuwkomers en het beleid	31
1.2. Roma	33
1.3. De rol van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen	34
2. Methodologie	36
2.1. Een kwalitatief en narratief onderzoek	36
2.1.1. Een kwalitatief onderzoek	36
2.1.2. Een narratief onderzoeksopzet	37
2.1.3. Een kwalitatieve casusstudie volgens een narratieve onderzoeksmethodiek	39
2.2. Praktische regeling: een eigen aanpak	39
2.2.1. Opstellen van een interviewleidraad	40
2.2.2. Contact met de respondenten	40
2.2.3. Voorafgaand aan het interview en een ‘informed consent’	41
2.2.4. Plaats van het gesprek	42
2.2.5. Het gebruik van tolken	42
2.2.5.1. algemeen	42
2.2.5.2. eigen onderzoek	44
3. Bespreking en analyse van de interviews	45
3.1. Duiding bij de analyse	45
3.1.1. Een antropologisch representatiedilemma	45
3.1.2. Analysewijze	46
3.1.2.1. Analyse kader	47
<i>a) opzet van de studie</i>	47
<i>b) onderzoeksvraag</i>	48
<i>c) focus van het onderzoek</i>	48
3.1.2.2. Analyse- eenheid: een tekstanalyse	49
3.1.2.3. Analyse perspectieven	49
<i>a) Een holistische benadering van narratief materiaal</i>	49
<i>b) Het verhaal als sociaal- cultureel construct</i>	50

<i>c)Het belang van tijd als structurerend element</i>	51
3.1.2.4. Focus van de casusanalyse	52
3.2. Schets van de verhalen	53
3.2.1.Presentatie	53
3.2.2. Portretten van de Roma nieuwkomervrouwen	54
3.2.2.1.Het portret van A.	54
<i>a) Een leven als nieuwkomer</i>	54
<i>b)Een Roma vrouw</i>	55
3.2.2.2. Het portret van B.	55
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	55
<i>b)Een Roma vrouw</i>	56
3.2.2.3. Het portret van C.	56
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	56
<i>b)Een Roma vrouw</i>	57
3.2.2.4.Het portret van D.	58
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	58
<i>b)Een Roma vrouw</i>	58
3.2.2.5.Het portret van E.	59
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	59
<i>b)Een Roma vrouw</i>	59
3.2.2.6.Het portret van F.	60
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	60
<i>b)Een Roma vrouw</i>	60
3.2.2.7.Het portret van G.	61
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	61
<i>b)Een Roma vrouw</i>	61
3.2.2.8.Het portret van H.	62
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	62
<i>b)Een Roma vrouw</i>	62
3.2.2.9.Het portret van I.	63
<i>a)Een leven als nieuwkomer</i>	63
<i>b)Een Roma vrouw</i>	64
3.3. Intra casus analyse: een analyse per verhaal	64
3.3.1.Het verhaal van A.: Een vlucht uit discriminatie en angst	64
3.3.1.1.Een indruk van België na jarenlange discriminatie	64

3.3.1.2.Sociale positie als nieuwkomer	66
<i>a)Formele netwerken</i>	66
<i>b)Informele netwerken</i>	67
3.3.2. Het verhaal van B.: Op zoek naar een beter leven	68
3.3.2.1. Een hoopvol begin	68
3.3.2.2. De sociale positie als nieuwkomer	70
<i>a)Formele netwerken</i>	70
<i>b)Informele netwerken</i>	71
3.3.3. Het verhaal van C.: Een vlucht uit angst en bedreigingen	72
3.3.3.1.Een nieuw begin in België	72
3.3.3.2.De sociale positie als nieuwkomer	73
<i>a) Formele netwerken</i>	73
<i>b)Informele netwerken</i>	74
3.3.4. Het verhaal van D.: Nooit meer bang zijn	75
3.3.4.1. Een veilig begin in België	75
3.3.4.2. De sociale positie als nieuwkomer	77
<i>a) Formele netwerken</i>	77
<i>b)Informele netwerken</i>	78
3.3.5. Het verhaal van E.: Studeren en trouwen in België	79
3.3.5.1.Een positieve indruk van België	79
3.3.5.2.De sociale positie als nieuwkomer	81
<i>a)Formele netwerken</i>	81
<i>b)Informele netwerken</i>	81
3.3.6. Het verhaal van F.: Rust na een oorlogsverleden	82
3.3.6.1. Tot rust in België	82
3.3.6.2. De sociale positie als nieuwkomer	84
<i>a)Formele netwerken</i>	84
<i>b)Informele netwerken</i>	85
3.3.7. Het verhaal van G.: Een moeilijke overgang	86
3.3.7.1. Een zeer geleidelijke aanpassing aan een nieuw land	86
3.3.7.2. De sociale positie als nieuwkomer	87

<i>a)Formele netwerken</i>	87
<i>b)Informele netwerken</i>	88
3.3.8. Het verhaal van H.: Weg van oorlog en discriminatie	89
3.3.8.1. Rust en tevredenheid in België	89
3.3.8.2. De sociale positie als nieuwkomer	90
<i>a)Formele netwerken</i>	90
<i>b)Informele netwerken</i>	90
3.3.9. Het verhaal van I.: Een tevreden vrouw in België	91
3.3.9.1. Een veilige thuis	91
3.3.9.2. De sociale positie als nieuwkomer	92
<i>a)Formele netwerken</i>	93
<i>b)Informele netwerken</i>	93
3.4 Cross casus analyse: reflecties bij de narratieven	94
3.4.1. Een terugblik naar het verleden: een migratiemotief	95
3.4.1.1. Een migratiemodel: push en pull factoren	95
3.4.1.2. Migratiemotieven bij de bevraagde nieuwkomervrouwen	96
3.4.2. De huidige leefsituatie in een nieuwkomercontext	99
3.4.2.1. De asielprocedure	99
<i>a)Statuut van de nieuwkomer</i>	99
<i>b)Beleving van de procedure</i>	100
3.4.2.2. Beleving van en aanpassing aan de Belgische samenleving	102
3.4.2.3. De sociale netwerken	104
3.4.2.4. De Roma etniciteit	108
3.4.3. Een kijk op de toekomst	109
3.4.4. Antropologische bedenkingen	111
4. Slotbedenkingen	112
4.1. Het verleden	112
4.2. Het heden	113
4.2.1. Het statuut van de nieuwkomer en de beleving van de asielprocedure	113
4.2.2. Beleving van en aanpassingen aan de Belgische samenleving	114
4.2.3. De sociale netwerken	114

4.2.4. De Roma etniciteit	115
4.3. De toekomst	116
4.4. Eventuele suggesties	117
4.4.1. Het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen	117
4.4.2. Het beleid op nieuwkomers gericht	118
4.4.3. Verder onderzoek	119
4.4.4. De bijdrage van de antropoloog	120
ALGEMENE CONCLUSIE	122
Referenties en bijkomende literatuur	124

België ondanks tekortkomingen beloofde land voor Roma vrouwen

“Here without papers is better than there with the papers”

De recente wetswijzigingen inzake immigratie en inburgering, alsook het aanpassen van het regularisatiebeleid voor asielzoekers begin 2005, hebben ervoor gezorgd dat migranten in het algemeen, en nieuwkomers in het bijzonder in de kijker staan. De berichtgeving focust echter in sterke mate op het amalgaam aan wetsvoorstellen, decreten en artikelen die voor de betrokkenen relevant zijn. Dit wordt aangevuld met cijfermateriaal over de aantallen asielzoekers, zowel de zogenaamde ‘oudkomers’ als de nieuwkomers, die in ons land verblijven, veelal ingedeeld per (oorspronkelijke) nationaliteit. Dergelijk materiaal is weliswaar onmisbaar voor de statistieken, doch de aard en de beleving van het migratieverhaal en de positie als nieuwkomer, noch de verschillende motieven erachter kunnen in cijfers of tabellen gevat worden. Ook het ontbreken van vermelding van de etnische identiteit van de migranten is een lacune in de informatieverzameling. Bovendien is er in het inburgeringsbeleid nauwelijks plaats voor een genderspecifieke benadering, die echter wel vereist is.

Het is naar aanleiding van de genoemde knelpunten dat een explorerend onderzoek naar Roma nieuwkomervrouwen in België vorm heeft gekregen. In deze studie wordt aan nieuwkomervrouwen van Roma origine de mogelijkheid gegeven zelf te verhalen over migratieverleden en –motieven, de beleving van de asielprocedure, de eerste indrukken van de Belgische samenleving en de sociale netwerken (zowel van pre- als van postmigratoire aard). De tijd als structurerend element vormt een rode draad die al deze thema’s in verleden, heden en toekomst met elkaar verbindt. De bekomen narratieven getuigen van de enorme rijkdom in de gevoels- en beleveniswereld van de deelnemende vrouwen. De vaak complexe verhalen worden met vuur verteld en geen nuances worden achterwege gelaten.

Het migratieverleden en de motieven om de grote stap te zetten zijn vaak schrijnende en zelfs schokkende verhalen. Bij de Slowaakse Roma wordt het hoofdmotief meestal gevormd door de vergaande discriminatie en racistische ervaringen, de grootste push- factor voor de Kosovaarse Roma daarentegen was de oorlog in het thuisland. Bijna alle vrouwen doen aan zogenaamde kussenmigratie, wat betekent dat reeds voor de migratie contacten met vrienden, familie of kennissen in België zijn gelegd. Op één na hebben alle vrouwen asiel aangevraagd. Eens in België aangekomen begint voor velen aldus het lange parcours langsheen de verscheidene instanties van de asielprocedure. Vele van de Roma vrouwen rapporteren

daarbij gevoelens van grote verwarring, angst en onzekerheid. Deze onzekerheid wordt voornamelijk prangend wanneer toekomstplannen gemaakt moeten worden, met in het achterhoofd de wetenschap dat men elk moment een negatief antwoord kan krijgen op de aanvraag voor verblijfsvergunning. Toch blijkt België, zelfs zonder legale mogelijkheden tot werk, en met alle problemen die daaraan gerelateerd zijn, het beloofde land voor de Roma nieuwkomervrouwen. Zij spreken vol lof over de vriendelijkheid van de Belgen en de tolerante mentaliteit die zou heersen in ons land. Ondanks het feit dat zij geen definitieve verblijfsvergunning hebben, worden deze vrouwen in België vaak op een veel menselijkere wijze tegemoet getreden dan in de thuisregio, zowel van overheidswege als door de autochtone bevolking. De oorlogsvluchtelingen zijn vooral blij een veilig oord getroffen te hebben waar zij tot rust zijn kunnen komen, en kunnen bouwen aan een nieuwe thuis. Zoals één van de geïnterviewden letterlijk vermeldde: “Here without papers is better than there with the papers.” Bovendien betuigen velen onder de vrouwen hun grote dankbaarheid aan de overheid, wanneer deze hen een verblijfsvergunning heeft gegeven.

Grote veranderingen kenmerken het leven van de nieuwbakken migrant, en een aantal aanpassingen aan de Belgische levenswijze en maatschappij zijn dan ook onvermijdelijk. De Roma vrouwen maken er weinig problemen van: je zaakjes op orde krijgen, de taal leren en zo snel mogelijk werk zoeken is de boodschap, waaruit hun praktische ingesteldheid blijkt. Veel meer aanpassingen maken zij blijkbaar niet bewust, of ze worden beschouwd als een teken van vooruitgang en moderniteit, zoals bijvoorbeeld het geval is met de tolerantie inzake sociale en ook amoureuze relaties onder jongeren.

Het inburgeringsbeleid voor nieuwkomers is niet alleen gericht op zaken die direct noodzakelijk zijn voor de zelfredzaamheid in de Belgische samenleving, maar heeft tevens de blik gericht op de bevordering van de sociale relaties van de allochtonen. De bevroegde Roma vrouwen blijken ook zonder deze cursussen deel uit te maken van relatief uitgebreide sociale netwerken. Dit is enerzijds het gevolg van de kussenmigratie, anderzijds zijn deze vrouwen blijkbaar vlotte babbelaars die op korte tijd de kennissenkring weten uit te breiden met vrienden uit alle windstreken. Deze vrienden maken hen wegwijs in de nieuwe samenleving en de lingua franca is vaak het Nederlands. Aldus blijkt dat deze vrouwen weinig baat hebben bij het inburgeringsbeleid, dat overigens de Roma als etnische groepering niet tot de doelgroep rekent.

Ondanks het feit dat de Belgische overheid bij de inschrijvingen de Roma etnische identiteit niet erkent, blijkt deze voor de betrokkenen van uiterst belang. Meer dan zich te vereenzelvigen met de officiële nationaliteit, identificeren zij zich met de Roma als etnische

groep. Toch staat deze identiteit niet steeds op de voorgrond. Er is voornamelijk sprake van het samenhorighedsgevoel van Roma in familieverband en wanneer de (teloorgang van de) traditie ter sprake komt. Hoewel de etnische identiteit van variabel belang is afhankelijk van situatie, tijdstip en persoon, mag deze toch niet uit het oog verloren worden.

De onzekerheid over de toekomst belet de Roma vrouwen niet van plannen te maken, verwachtingen te koesteren en te dromen van een beter leven hier in België, voor zichzelf en hun kroost. De meesten onder hen plannen de kennis van het Nederlands verder op punt te stellen, aangezien zij dit beschouwen als toegangspoort tot de bredere maatschappij, of op zijn minst tot een goede baan.

Uit het onderzoek blijkt dat de zelfredzaamheid van deze vrouwen, en het daaruit voortvloeiende algemene welzijn van de Roma nieuwkomervrouwen in ons land zeker niet onderschat mag worden. Het gaat hier om een groep dappere vrouwen die in geheel nieuwe omstandigheden hun beste beentje weten voor te zetten en zich aldus op zelfstandige basis weten redden en integreren in de maatschappij.

INLEIDING

In deze verhandeling bespreek en kader ik een eigen onderzoek, dat gevoerd werd in samenwerking met het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen naar de positiebeleving van Roma nieuwkomervrouwen. Deze studie kadert in een explorerend onderzoek naar de beleving van de nieuwkomerstatus, de eventuele problemen, meer bepaald de identiteitsbeleving als nieuwkomer en specifieke aandacht voor de sociale netwerken waarin nieuwkomervrouwen opgenomen zijn of dat worden. Het project waar ik aan heb deelgenomen in het kader van deze eindverhandeling is getiteld ‘Vrouwen in beweging: de rol van vrouwen in migratie’. De doelgroep bestaat uit nieuwkomervrouwen van alle mogelijke nationaliteiten en etnische groeperingen. Twee pijlers staan centraal in dit project. Enerzijds heeft het project als doel de negatieve beeldvorming om te buigen. Anderzijds wil men door de vrouwen in een narratieve casusstudie zelf aan het woord te laten, onderzoeken hoe het middenveld in het algemeen en het Steunpunt meer specifiek kan inspelen op de behoeften en verlangens van deze vrouwen. Op deze manier wordt gepoogd het beeld van de passieve migrantenvrouw te ontcrachten en hen tevens meer kansen te geven om de toekomst in eigen handen te nemen. Door te werken aan de hand van reële levensverhalen wordt vermeden dat enkel een behoefteanalyse wordt opgesteld. Het is op aanvraag van dit Steunpunt dat ik heb deelgenomen aan dit onderzoek, waarbij ik ervoor geopteerd heb de Roma vrouwen als doelgroep te benaderen.

De verhandeling is opgebouwd in twee grote delen, waarvan het eerste een literatuurstudie is, die zowel voor mezelf als voor de lezer een voorbereiding vormt op het eigen onderzoek. In het tweede deel wordt het eigen explorerend onderzoek besproken: nieuwkomervrouwen van Roma origine.

De twee hoofdstukken in de literatuurstudie corresponderen elk met een aspect van de realiteit van de doelgroep van het onderzoek. Aldus schenk ik in een eerste hoofdstuk aandacht aan het begrip ‘nieuwkomer’, en welke definitie ervan overeenstemt met de opzet van het project. Tevens komt het beleid dat op nieuwkomers gericht is aan bod, waarbij dit gekaderd wordt in het ruimere migrantenbeleid, dat in ons land sinds een aantal jaren wordt gevoerd. Hierna worden bedenkingen en daarop gebaseerde mogelijke toekomstperspectieven voor dit beleid geformuleerd. Vervolgens komen enkele organisaties en initiatieven die vanuit het beleid hun acties richten op Roma, aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de bespreking van enkele zelforganisaties van Roma, die actief zijn zowel op Vlaams als op internationaal niveau.

Het tweede hoofdstuk van dit eerste deel behandelt de specifieke Roma achtergrond van de vrouwen die ik in het kader van deze studie heb benaderd, waarbij ik ben uitgegaan van een emic benadering om een categorisering te kunnen maken binnen de overkoepelende Roma groep. Tevens bespreek ik hoe binnen een grote heterogeniteit aan subgroepen toch een eenheid kan onderscheiden worden. In dit kader zijn ook de relaties tussen Roma onderling en de relaties met niet- Roma relevant.

In het tweede deel van de verhandeling komt het eigen onderzoek aan bod. Eerst wordt verantwoording afgelegd over de manier waarop ik tot het eigenlijke onderzoek ben gekomen, alsook over de relevantie van de literatuurstudie voor deze eigen verkennende studie.

Na deze bespreking van de aanzet komt, relatief laat in de opbouw van het werk, de methodologie van het eigen onderzoek aan bod. Op deze wijze kan alles dat rechtstreeks verband houdt met het eigen onderzoek als één

geheel gelezen worden. Mijn keuze voor een kwalitatief en narratief onderzoeksopzet wordt gemotiveerd. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt ook nog mijn eigen aanpak, die vooraf gaat aan het eigenlijke onderzoek, toegelicht.

Een derde hoofdstuk in dit tweede deel omvat de bespreking en de analyse van de afgenomen interviews. Vooreerst wordt de wijze van analyse verduidelijkt, waarbij ik aandacht schenk aan het representatiedilemma in de antropologie. Tevens wordt het analysekader, zowel als de –eenheid, die overigens een teksteenheid is, toegelicht. Bovendien opteer ik voor een holistisch analytisch perspectief op het narratief als sociaal- cultureel construct, waarbij de tijd optreedt als structurerend element. Tot slot wordt de focus van de analyse geconcretiseerd. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt een korte presentatie gegeven van elk van de nieuwkomervrouwen. Een derde deel behandelt de analyse van elke casus als op zichzelf staand geheel, terwijl in het laatste deel de narratieven, voor zover mogelijk, vergeleken worden.

Om het deel inzake het eigen onderzoek af te ronden worden conclusies getrokken waar mij dit mogelijk lijkt. Hierbij let ik er echter op niet te sterk te veralgemenen en theoretiseren, teneinde voldoende oog te blijven hebben voor de nuances die naar voor zijn gekomen uit het narratief onderzoek.

Ter afsluiting van deze verhandeling wordt een meer algemene conclusie geformuleerd.

Het eerste deel van dit werkstuk bestaat uit een literatuurstudie omtrent twee onderwerpen, die gerelateerd zijn aan de afbakening van de doelgroep van het eigen onderzoek, dat in het tweede deel besproken zal worden. Vooreerst wordt aandacht besteed aan het begrip ‘nieuwkomer’, het beleid en de organisaties die voor deze mensen in België zijn voorzien. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de etnische origine van de respondenten, die een Roma origine is.

1. Nieuwkomers en het beleid

In dit eerste hoofdstuk van deze eindverhandeling worden de volgende thema’s toegelicht. Ten eerste wordt duiding gegeven bij de term ‘nieuwkomer’. In een tweede paragraaf komt het migratiebeleid aan bod. Kort wordt het ontstaan en de ontwikkelingen hiervan toegelicht. Binnen deze sectie wordt tevens aandacht geschonken aan het beleid dat meer specifiek op nieuwkomers is gericht. Tenslotte worden enkele bedenkingen mogelijke toekomstperspectieven voor het nieuwkomerbeleid geformuleerd. In het derde deel van dit hoofdstuk worden de organisaties die gericht zijn op nieuwkomers, en daarbij expliciet aandacht schenken aan Roma besproken. Een laatste paragraaf binnen ditzelfde hoofdstuk behandelt de zelforganisaties van Roma op Vlaams en internationaal niveau.

1.1. De term ‘nieuwkomer’ onder de loep genomen

Deze paragraaf schetst twee mogelijke definities van de term ‘nieuwkomer’, enerzijds één die opgesteld is door het inburgeringsbeleid, anderzijds één die ontwikkeld werd door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen in het kader van een project rond nieuwkomervrouwen. De gelijkenissen, alsook de verschillpunten worden aangegeven.

1.1.1. De definitie ‘nieuwkomer’ volgens het beleid

Alvorens te focussen op het beleid ten aanzien van migranten in het algemeen en nieuwkomers meer specifiek, is het van belang dat de termen die in deze verhandeling gebruikt worden duidelijk gedefinieerd worden. Gezien de doelgroep van dit onderzoek, namelijk Roma nieuwkomervrouwen, wordt hier eerst de term ‘nieuwkomer’ verduidelijkt. In het volgende hoofdstuk zal dieper ingegaan worden op de Roma afkomst.

Onder de term ‘nieuwkomer’ verstaat het beleid een meerderjarige (achttien jaar of meer) vreemdeling die zich recent (maximaal één jaar geleden) en voor het eerst in een Vlaamse of Brusselse gemeente heeft ingeschreven. Een langdurig verblijf in België moet beoogd worden. Uit deze korte definitie blijkt reeds dat het hier een amalgaam aan categorieën betreft. Men kan in dit kader dan ook bezwaarlijk spreken van een homogene groep. Meer concreet horen nieuwkomers tot de volgende categorieën van vreemdelingen: asielzoekers van wie de aanvraag ontvankelijk werd verklaard, erkende vluchtelingen, gezinsvormers of gezinsherenigers, vreemdelingen van wie het verblijf voorlopig geregulariseerd is of om humanitaire redenen

gemachtigd is, slachtoffers van mensenhandel die ingeschreven zijn in het Rijksregister, vreemdelingen die een machtiging tot verblijf hebben verkregen in het kader van een duurzame relatie, onderdanen van een lidstaat van de Europese Economische Ruimte, Arbeidsmigranten in bepaalde omstandigheden. Deze omstandigheden zijn de volgende: zelfstandige, leidinggevend personeelslid, beroepssporter of trainer van beroepssportlief, schouwspelartiest of vreemdeling die een arbeidskaart B heeft verkregen op basis van een arbeidsmarktonderzoek¹. In het kader van het minderhedenbeleid wordt deze heterogene groep ingeperkt tot die anderstalige nieuwkomers die achterstandskenmerken vertonen die kunnen leiden tot permanente kansarmoede². In de praktijk wordt binnen de groep nieuwkomers een opdeling gemaakt in een viertal subgroepen: volgmigranten, asielzoekers wiens aanvraag ontvankelijk is verklaard, erkende vluchtelingen en mensen zonder papieren die door regularisatie recht op verblijf verworven hebben.

Toch zijn er een aantal overblijvende categorieën waarvan de leden niet tot de overkoepelende klasse nieuwkomers gerekend worden. Het betreft hier meerderjarige asielzoekers wiens aanvraag niet ontvankelijk is verklaard, mensen met een tijdelijk beschermingsstatuut, mensen met een tijdelijk arbeidscontract, buitenlandse studenten, en gezinsvormers of gezinsherenigers uit de Europese Unie, met uitzondering van Zuid-Europa. Toch beantwoorden zij wel aan de voorwaarden ‘recentelijk in ons land zijn gearriveerd, met het oog op een langdurig verblijf’.

Het is met betrekking tot deze opvallende afbakening van de groep nieuwkomers dat enkele opmerkingen geformuleerd kunnen worden. Door bepaalde groepen als ‘niet behorend tot nieuwkomers’ te classificeren, sluit men deze mensen op indirecte wijze ook uit van het inburgeringsbeleid. De volgende vragen werpen zich op: moet er ten eerste al geen vorm van onthaal zijn voor nog niet ontvankelijk verklaarde asielzoekers? Uit de praktijk blijkt namelijk dat de periode waarin beslist wordt tot (on)ontvankelijkheid zeer langdurig kan zijn. Gedurende dit tijdsbestek zouden deze mensen in België leven, zonder dat door ons land aan deze groep een vorm van onthaal wordt aangeboden³. Vervolgens stelt zich de vraag op welke manier men omgaat met mensen met een tijdelijk ontheemdenstatuut, dat meestal toegekend wordt ten gevolge van oorlog in de regio van herkomst, en dit soms voor een tijdspanne van enkele jaren, zodat deze tijdelijk ontheemden effectief gedurende deze jaren in ons land verblijven⁴. Dienen zij niet tot de nieuwkomers gerekend worden bij aankomst, zodat zij tenminste van een onthaal kunnen genieten, wanneer zij misschien enkele jaren in dit land zullen verblijven? De kernvraag in deze context is de volgende: moet de doelgroep nieuwkomers niet uitgebreid worden naar, zoals het woord zelf zegt, alle mensen die nieuw in België komen? Verscheidene argumenten zijn hiervoor aan te halen. Vooreerst zou de verruiming van de doelgroep in vooropgestelde zin betekenen dat de definitie aanzienlijk vereenvoudigd werd. Veel meer dat een goede tijdsindicatie van wat als ‘recent’ wordt beschouwd en het doel van het verblijf is niet nodig. Ten tweede kunnen de onthaalinitiatieven er niet van uitgaan dat nieuwkomers uit de zogenaamd welvarende landen niet in een achterstandspositie zullen terechtkomen, die aanleiding kan geven tot kansarmoede. Ten derde kan men zich afvragen of een minimaal onthaal bieden aan nieuwelingen in het land geen vorm is van elementaire beleefdheid.

¹ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/inburgeringsbeleid/inburgeringsbeleid/inburgeringsbeleidnl.htm>

² Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 10-11

³ http://www.antiracisme.be/nl/rapporten/centrum/2003/balans/acrobat/10jaar_nl-10.pdf

⁴ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, p. 12

1.1.2. Een eigen werkdefinitie

Het is naar aanleiding van de veeleer kritische opmerkingen in de vorige paragraaf, dat ik in samenwerking met het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, ervoor gekozen heb de definitie ‘nieuwkomer’ te verruimen, en daardoor te vereenvoudigen. De term ‘nieuwkomer’ wordt als volgt gedefinieerd: *elke vreemdeling die recentelijk (maximaal vijf jaar geleden) in België is geïmmigreerd met het oog op een langdurig verblijf*. Twee verschillen springen in het oog wanneer men deze korte werkdefinitie vergelijkt met de meer omvangrijke definitie die voorgesteld wordt door het beleid.

Een eerste verschil betreft het tijds criterium. Het beleid spreekt in dit kader over ‘recentelijk’. In sommige documenten vindt men bovendien de meer specifieke aanduiding ‘een beperkt aantal jaren nadat men geïmmigreerd is’⁵. Wanneer men echter spreekt over de doelgroep van het inburgeringsbeleid, dat in wezen gericht is op nieuwkomers, wordt de tijdsaanduiding nog specifiek en wordt één jaar als grens aangeduid⁶. Het Steunpunt heeft er echter voor gekozen, om deze tijdsaanduiding te verruimen. Volgens deze definitie behoort men tot de groep nieuwkomers tot maximaal vijf jaar nadat met geïmmigreerd is. Verscheidene motieven kunnen hiervoor worden aangehaald. Vooreerst moet benadrukt worden dat vijf jaar niet bijzonder lang is als men vanuit de vertrouwde thuisomgeving naar een land migreert waar alles volledig nieuw is. Bovendien blijkt dat door de langzaam verlopende asielprocedure men soms tot vijf jaar in België verblijft zonder een definitieve beslissing inzake de verblijfsvergunning te hebben ontvangen. Doordat men nog steeds in de asielprocedure betrokken is, kan men niet stellen dat deze mensen zich reeds volledig gevestigd hebben in ons land, gezien de eigenlijke opbouw van het nieuwe leven nog geen aanvang kan kennen. Ten derde heeft het Steunpunt ervoor gekozen de tijdsperiode niet te beperkt te laten omwille van de aard van het onderzoek. Het is immers de bedoeling de nieuwkomervrouwen te laten reflecteren over de beleving van de nieuwkomerspositie. Hierin slaagt men wellicht gemakkelijker indien men enkele jaren in België verblijft, in tegenstelling tot een verblijf van slechts enkele maanden⁷.

Een tweede verschil tussen de definitie ‘nieuwkomer’ van het beleid en deze van het Steunpunt is wellicht nog markanter. Waar het beleid door een opsomming te geven van de beoogde categorieën een inperking van deze groep beoogt, wil het Steunpunt net het tegenovergestelde doen, door in haar definitie zo alomvattend mogelijk zijn. Op deze manier wordt getracht elk (meerderjarig) individu dat recentelijk geïmmigreerd is naar ons land met het oog op een langdurig verblijf tot de categorie nieuwkomers te doen behoren. Analoog aan deze meer algemene definitie kan een ‘nieuwkomervrouw’ als volgt omschreven worden: *‘elk meerderjarig vrouwelijk individu dat recentelijk geïmmigreerd is naar ons land met het oog op een langdurig verblijf’*. In dit eigen onderzoek bestaat de doelgroep uitsluitend uit nieuwkomervrouwen van Roma afkomst. Op de meer exacte omschrijving van deze etnische origine wordt ingegaan in het hoofdstuk ‘Roma’ (hoofdstuk 2).

⁵ Minderhedendecreet en uitvoeringsbesluit, 28.04.1998, Art. 4, §1, <http://www.vmc.be/main/mainc04.htm>

⁶ [http://www.vreemdelingenrecht.be/files/brochure%20doelgroep%20inburgering%20%20versie%2014.01.2005 .pdf](http://www.vreemdelingenrecht.be/files/brochure%20doelgroep%20inburgering%20%20versie%2014.01.2005.pdf), p. 4).

⁷ Pemeel, J., 28.03.05

1.2. Het beleid

Eens in de vorige sectie de terminologie in verband met nieuwkomers is uitgeklaard, kunnen we aandacht schenken aan de manier waarop de Belgische overheid zich op deze groep heeft geconcentreerd. Een summier historiek van het (meer algemene) migrantenbeleid wordt geschetst, waarna wordt ingegaan op het beleid dat zich meer specifiek focust op nieuwkomers. (Een meer uitgebreid presentatie is terug te vinden in bijlage 1). Vervolgens worden bedenkingen geformuleerd met betrekking tot dit beleid. Om deze paragraaf te beëindigen richten we de blik op de toekomstige mogelijke ontwikkelingen en plannen van het beleid.

1.2.1. Ontstaan en ontwikkeling van het migrantenbeleid

1.2.1.1. Van Belgische immigratie naar een Vlaams categoriaal welzijnsbeleid voor migranten

Ondanks een formeel uitgeroepen migratiestop in 1974⁸, komen er nog steeds mensen van heinde en ver naar België in de hoop op een beter leven⁹. De realisatie dat velen de migratiestap toch wagen (), ondanks een relatief beperkte kans op verkrijging van het vluchtelingenstatuut, zorgt voor het besef dat er nood is aan een beleid dat deze migrantenstroom, daar deze niet te stoppen is, dan toch in goede banen leidt¹⁰. In 1980 worden de eerste stappen gezet in de richting van een beleid en wordt een staatshervorming doorgevoerd, die ervoor zorgt dat de Vlaamse Gemeenschap bevoegd wordt voor het migratiebeleid in Vlaanderen. De beslissingen in verband met de toelating, de verblijfsrechterlijke positie en de uitwijzing van vreemdelingen, worden echter nog steeds genomen op federaal niveau, alsook de regelgeving in verband met de toegang tot de arbeidsmarkt¹¹. Tevens wordt de Vreemdelingenwet goedgekeurd, die handelt over de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen¹². Er wordt geopteerd voor een categoriaal welzijnsbeleid.

Onder de invloed van het toenemende succes van de extreem rechtse partij en de en de economische laagconjunctuur, wint eind jaren '80 het migrantenthema aan maatschappelijke belangstelling en wordt het een volwaardig en zelfs prioritair beleidsthema. Nieuwe beleidsaanpassingen zijn vereist en worden verwezenlijkt in een gecoördineerd migrantenbeleid.

1.2.1.2. Naar een gecoördineerd migrantenbeleid

Verscheidene nota's hebben reeds gepleit voor een meer coherent migrantenbeleid wanneer de federale regering het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid (KCM) opricht. Deze organisatie maakt voor het eerst een wetenschappelijke en systematische analyse van de situatie in Vlaanderen. Knelpunten worden bloot gelegd, gewaagde stellingen worden soms geponeerd en vooral: nieuwe beleidspunten worden naar voor geschoven. Het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid stelt een nieuw concept voor: 'inpassing'¹³.

⁸ <http://www.antiracisme.be/nl/educatie/teksten/resp-txt-wie.htm>

⁹ Nayer, A. & Nys, M., 1992, pp. 32-33

¹⁰ Bonne, G., 1998, p. 19 en De Gryse, P. & Poppe, I., 1999, pp. 44-45).

¹¹ Martens, A., 1997, pp. 66-67 en <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

¹² <http://www.fedasil.be/home/history> en <http://www.vmc.be/main/main03.htm>

¹³ http://www.antiracisme.be/nl/rapporten/centrum/2003/balans/acrobat/10jaar_nl-24.pdf

Met deze nieuwe term krijgt de integratiegedachte een nieuwe invulling, die de gulden middenweg moet vormen tussen twee andere concepten, die beide onwenselijk zijn, met name assimilatie en segregatie¹⁴. Dit nieuwe concept van inpassing krijgt duidelijker gestalte aan de hand van de volgende stellingen. Er zouden verschillende waardeniveaus zijn, waarbij elk van deze niveaus correspondeert met een bepaald gedrag dat van de migrant verwacht wordt. Voorondersteld wordt wel een dominante cultuur van de autochtone meerderheidsgroep die het referentiekader schept voor de integratie van gemeenschappen van vreemde origine. Deze integratie impliceert dan bepaalde gedragingen en vereisten op de drie niveaus op basis van objectieve criteria¹⁵. Toch wordt respect voor de culturele diversiteit als een mutueel verrijkende situatie vooropgesteld¹⁶.

Hoewel dit model met waardeniveaus aantrekkelijk is omwille van de eenduidigheid ervan, kunnen toch enkele bemerkingen hieromtrent gemaakt worden. Het vaakst gehoorde verwijt ten aanzien van deze theorie is dat men deze voorstelt als quasi- wetenschappelijke evidentie¹⁷. De redelijk naïeve doch geruststellende voorstelling van waardeniveaus en de daarmee corresponderende gedragsvereisten zijn misschien plausibel en aanvaardbaar als werkhypothese, doch getuigen van een te geringe waardering tot zelfs een onaanvaardbaar misprijzen van een intellectueel debat, dat zowel bij allochtonen als autochtonen welkom is. Een bijkomend probleem is dat de concepten ‘integratie en ‘inpassing’ vage, ambigue en vooral in de praktijk moeilijk te realiseren begrippen blijken te zijn. Omwille van de moeilijke operationaliseerbaarheid, staan deze begrippen bloot aan de zeer uiteenlopende interpretaties. Bovendien houdt het integratieconcept geen rekening met de reeds aanwezige acculturatiemechanismen die een rol spelen bij migrantengroepen in de samenleving. Tenslotte mag van de sociale waardebeginselen niet voor evident worden aangenomen dat zij verworven zijn¹⁸. Bovendien bestaat vaak in de gastsamenleving onenigheid met betrekking tot begrippen als emancipatie of effectief pluralisme. Op dit vlak is er nood aan een wederzijdse informatie-uitwisseling en een culturele negotiatie, zowel tussen autochtonen en allochtonen, als binnen de groepen onderling.

Een volgende stap in de evolutie van het migrantenbeleid is de eerste Beleidsnota voor het Migranttenbeleid, die in 1989 is gevormd, waardoor het migrantenthema weggehaald wordt uit de geïsoleerde welzijnssector en het de erkenning van de volledige Vlaamse regering krijgt, die de maatschappelijke positie van migranten bevorderen én werk wil maken van een positieve integratie van deze doelgroep met respect voor de culturele eigenheid¹⁹. De grondgedachte in deze eerste Beleidsnota is dat een goede integratie en een volwaardige participatie aan de samenleving slechts mogelijk zijn onder de voorwaarde dat achterstand weggewerkt wordt en culturele eigenheid gerespecteerd. Dit leidt ertoe dat in 1990 de integratiecentra gereguleerd worden²⁰. Bestaande initiatieven worden erkend en gaandeweg wordt een netwerk aan centra opgebouwd en gesubsidieerd. Opvallend is de verschuiving van een beleid dat aanvankelijk voornamelijk op onthaal gericht was, naar een beleid dat voortaan ook focust op de integratie van vreemdelingen.

¹⁴ Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H. & Dasen, P.R., 2002, pp. 353- 357

¹⁵ Martens, A., 1997, pp. 77-78

¹⁶ Boussier, L., 2003, p. 17 en <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

¹⁷ Martens, A., 1997, p. 68

¹⁸ Martens, A., 1997, pp. 77-78

¹⁹ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/minderhedenbeleid/terugblik.htm>

²⁰ <http://www.vmc.be/main/main03.htm>

De constatactie dat België in het begin van de jaren '90 met een racistisch en xenofobisch politiek klimaat kampt²¹, brengt het migrantenthema op het politiek voorplan. In antwoord op deze prangende beleidsthema's wordt op federaal niveau gewerkt aan de opvolger van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid. In oktober 1993 wordt deze omschakeling beëindigd en wordt het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (CGKR) operationeel. De werking van dit orgaan omvat een viertal kerntaken: het tegengaan van racisme en sociale uitsluiting, het opsporen van alle soorten discriminatie, het formuleren van adviezen en aanbevelingen voor de overheid, en het verzorgen van de non-juridische coördinatie van de bestrijding van mensenhandel en sensibiliseringsacties²².

Hoewel het thema reeds enige jaren op de agenda stond, is het pas in deze periode dat de Vlaamse overheid werk maakt van een orgaan ter ondersteuning van de sociale en culturele organisaties van allochtone minderheden door het oprichten van het Intercultureel Centrum voor Migranten (ICCM)²³. Met het latere decreet van 19 april 1995 heeft de regelgeving voor de allochtone verenigingen een wettelijke basis gekregen. Intussen is dit centrum echter niet meer actief. De belangrijkste facetten van hun werking zijn opgenomen in de schoot van het Forum van Organisaties voor Etnisch-Culturele Minderheden, ook wel het Minderhedenforum genoemd²⁴.

In Vlaanderen worden respectievelijk in 1992 en in 1993 een CoördinatieNota Migrantenbeleid en een Beleidsbrief Migrantenbeleid door de (Vlaamse) regering goedgekeurd. Deze twee documenten vormen een verduidelijking en verfijning van de uitgangspunten en beleidsthema's zoals deze omschreven staan in de eerste Nota Migrantenbeleid. Het bevorderen van de participatie en emancipatie van de migranten, de hoofddoelen van het beleid, worden vanaf dan beoogt door het voeren van een tweesporenbeleid, een inclusief en een gecoördineerd beleid.

Het tweesporenbeleid omvat logischerwijze twee strekkingen. Vooreerst is er het integratiebeleid, dat tot doel stelt de achterstelling van mensen van vreemde etnische herkomst, die zich in een zwakke sociaal-economische situatie bevinden weg te werken, hetgeen beschouwd wordt als een noodzakelijke voorwaarde tot goede integratie en volwaardige participatie²⁵. Een tweede spoor is het cultuurbeleid, dat instaat voor de toename van de inspraak en vertegenwoordiging van de betrokkenen, zodat de culturele eigenheid gewaarborgd wordt²⁶. Het Vlaamse migrantenbeleid dat tot dusver ontwikkeld is mag echter geen apart beleid zijn naast alle andere. In dit kader pleit men voor een inclusief beleid, waarbij iedere minister op zijn of haar domein aandacht dient te hebben voor deze problematiek en moet tegemoet komen aan de behoeften van de minderheden²⁷. Het feit dat gekozen is om een inclusief beleid te voeren inzake het migrantenthema versterkt de nood aan een goede coördinatie en coherentie tussen de verschillende samenwerkende organen²⁸.

²¹ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

²² Boussier, L., 2003, p. 19 en <http://www.antiracisme.be/nl/cgkr/cgkr-integratie.htm>

²³ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport1998/>

²⁴ <http://www.minderhedenforum.be/forum.html> en <http://www.picwvl.be/verklarende%20woordenlijst.htm>

²⁵ http://www.antiracisme.be/nl/rapporten/centrum/1999/6_beleid.pdf

²⁶ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

²⁷ Pulinx, R., F, pp. 19-20

²⁸ Boussier, L., 2003, p. 21

1.2.1.3. Naar een gecoördineerd minderhedenbeleid met een strategisch plan en een decreet

In 1995 legt de Interdepartementale Commissie Migranten een strategisch plan voor het minderhedenbeleid in de toekomst voor. Dit plan pleit voor een verruiming van de doelgroep van het beleid, dat daardoor evolueert van een migrantenbeleid naar een beleid dat de aandacht richt op migranten, als ook op vluchtelingen, woonwagenbewoners en andere reizende bevolkingsgroepen en mensen zonder papieren²⁹. Dit beleid wordt het Beleid voor Etnisch- Culturele Minderheden genoemd, of kortweg het minderhedenbeleid. Gepaard gaand met deze omschakeling verandert ook de Interdepartementale Commissie Migranten (ICM) haar naam in 1996 in Interdepartementale Commissie Etnisch- Culturele Minderheden (ICEM)³⁰. Zo ontstaat een pro- actief minderhedenbeleid, waarbij duidelijke strategieën en doelstellingen geponeerd werden, dat tevens ruimte laat voor een kritische evaluatie.

Het minderhedenbeleid werkt vanaf dit moment op een drietal sporen: ten eerste een emancipatiebeleid, waarvan de doelgroep de klassieke migranten alsook de reizende bevolkingsgroepen zijn, waarvoor een volwaardige participatie aan de samenleving beoogd wordt. Een tweede, overigens nieuwe tak aan het onthaalbeleid richt zich op nieuwkomers teneinde deze wegwijs te maken en te stimuleren deel te nemen aan de samenleving³¹. Het is op dit beleid dat vanaf volgende paragraaf meer specifiek gefocust zal worden, gezien de doelgroep in het eigen onderzoek slechts bestaat uit Roma nieuwkomervrouwen. Een derde spoor betreft het opvangbeleid voor vreemdelingen die geen wettig verblijf hebben, de zogenaamde mensen zonder papieren, die omwille van de noodsituatie hulp of bijstand vragen³². Gezien het grote aantal samenwerkende instellingen betreft het een inclusief en gecoördineerd beleid. De richtlijnen, uitgangspunten en doelstellingen die uitgewerkt werden in het strategisch plan, worden in 1998 opgenomen in een Minderhedendecreet en uitvoeringsbesluit en krijgen aldus een decreetale basis. Ook de coördinatie en organisatie van het beleid worden decretaal geregeld. De drie grote pijlers van het minderhedenbeleid krijgen hiermee ook een wettelijke basis.

Een eerste pijler is de Vlaamse overheid, wiens taak het is het minderhedenbeleid voor te bereiden, uit te voeren en vervolgens te evalueren. Teneinde deze taak op succesvolle wijze te volbrengen wordt een commissie gesticht die moet toezien op de coherentie, synergie en goede coördinatie van het beleid. De doelgroep van het minderhedenbeleid vormt de tweede belangrijke pijler. De betrokkenheid van deze groep bij het sectorale en categoriale beleid is een noodzakelijke, doch geen voldoende, voorwaarde om het proces van emancipatie, integratie en participatie succesvol te laten verlopen³³. De laatste pijler die een centrale rol speelt bij dit beleid is de categoriale sector, die vanaf een beleidsondersteunende rol krijgt toebedeeld. De integratiecentra werken nauw samen met de openbare besturen, en richten samen zich op de doelstellingen van het beleid³⁴. Ook dienen zij het inclusieve karakter van het beleid te garanderen binnen hun werkgebied³⁵.

²⁹ Pulinx, R., 1998, pp. 17-18

³⁰ http://www.antiracisme.be/nl/rapporten/centrum/2003/balans/acrobat/10jaar_nl-24.pdf

³¹ Minderhedendecreet en uitvoeringsbesluit, 28.04.1998, Art. 4, §1 en Machiels, T., 2001, pp. 39-40

³² <http://www.vmc.be/main/mainc01.htm> en <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

³³ <http://www.vmc.be/main/mainc01.htm> en <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

³⁴ Boussier, L., 2003, pp. 23-24

³⁵ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos1.htm#1>

Met de reorganisatie van de integratiesector en de toenemende inspraak van de doelgroepen krijgen deze een stimulerende en bewakende opdracht. De drie grote taakcategorieën, namelijk migrantenwerk, vluchtelingenwerk en woonwagewerk, worden tot één grote ondersteuningsstructuur samengebracht. Het Vlaams Minderhedencentrum (VMC) is opgericht³⁶.

1.2.2. Een beleid met specifieke aandacht voor nieuwkomers

Deze paragraaf gaat dieper in op één van de drie bovengenoemde beleidssporen, met name op het onthaalbeleid, dat specifieke aandacht schenkt aan nieuwkomers. Dit beleid is in het kader van het eigen onderzoek het meest relevante en wordt om deze reden verder toegelicht. In deze paragraaf wordt eerst de evolutie geschetst van het ontstaan van het onthaalbeleid en de omschakeling naar een inburgeringsbeleid, waarna de ontwikkelingen binnen dit inburgeringsbeleid aan bod komen.

1.2.2.1. Het onthaalbeleid

In 1996 wordt het onthaalbeleid in het strategisch plan voorgesteld als een van drie sporen binnen een ruimer minderhedenbeleid. Vanuit de idee dat recent gemigreerden recht hebben op en nood hebben aan een degelijke opvang en wegwijs in de samenleving, teneinde de participatie aan en de zelfredzaamheid binnen deze samenleving te optimaliseren, wordt een beleidsidee ontwikkeld dat de nieuwkomers tot doelgroep heeft. Deze voorstellen uit het strategisch plan krijgen in 1998 een decretale basis.

Jaren eerder echter, in het begin van de jaren '90, ontstaan reeds de eerste, veelal kleinschalige, onthaal- en begeleidingsinitiatieven in de integratiesector³⁷. Tegen de tijd dat in 1998 het minderhedendecreet wordt goedgekeurd, is in Vlaanderen een waaier aan onthaalinitiatieven uitgebouwd³⁸. De nood aan coherentie tussen deze initiatieven neemt toe en een oplossing wordt geformuleerd in het toenmalige onthaalbeleid, dat een project voorstelt met het doel de trajectbegeleiding voor nieuwkomers uit te werken en te implementeren.

Een eerste opdracht in dit kader bestaat erin om een algemeen onthaalmodel uit te tekenen. Hiermee is het onthaalbeleid voor nieuwkomers definitief uit de startblokken. De uitdaging bestaat er nu in om dit model verder te concretiseren en te implementeren. Ook voor minderjarige nieuwkomers is er reeds een onthaalprogramma voor anderstalige leerplichtigen in uitvoering in het basis- en secundair onderwijs³⁹. In de loop van 1999 is vooral aandacht besteed aan de verfijning van het onthaalmodel. Verscheidene projecten worden opgestart, onder andere met het oog op een betere opvolging van de nieuweling en het verhogen van de lokale inbreng in de implementatie van het beleid⁴⁰. In dezelfde context worden tevens regionale samenwerkingsverbanden opgericht die het mogelijk maken relatief grote groepen nieuwkomers tegelijk te onthalen⁴¹.

³⁶ <http://www.vmc.be/main/main03.htm>

³⁷ De Breucker, I., 2004, pp. 31-32

³⁸ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport1999>

³⁹ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport1998>

⁴⁰ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport1999>

⁴¹ De Breucker, I., 2004, pp. 32-33

1.2.2.2. Het inburgeringbeleid

Vanaf 2000 spreekt men niet meer van het onthaalbeleid, maar van een inburgeringbeleid. Dit is grotendeels gebaseerd op het vroegere onthaalbeleid, maar legt toch nieuwe accenten. Ook zijn enkele breukpunten tussen beide beleidsvormen. Vandaar dat het niet alleen een naamsverandering betreft, maar een effectief nieuw beleid, dat weliswaar op sommige vlakken herkenbaar blijft. Een eerste grote verschil met het vroeger onthaalbeleid betreft de van meet af aan uitgebreide regelgeving in de vorm van een afsprakennota, decreten en dergelijke.

Een eerste belangrijk document is een afsprakennota (2000), die de toonaangevende elementen van het inburgeringbeleid bepaalt en waarin beslist wordt hoe de beschikbare middelen voor inburgering besteed moeten worden. Een eerste piste betreft het aanleren van de taal, een tweede doel is de kennismaking met 'onze' democratische waarden met inbegrip van de culturele component en een derde streefpunt is de integratie op de arbeidsmarkt⁴². Het einddoel is de zelfredzaamheid van de migrant te verzekeren op professioneel, educatief en sociaal gebied. Eén van de opvallendste punten is de toename aan belang van de rol van de gemeenten. Naast de monitoring van de informatie inzake de nieuwkomers, zijn zij diegenen die de nieuwkomers moeten doorverwijzen naar een onthaalbureau in de buurt. Bovendien vormen de gemeenten de eerste belangrijke partner van de Vlaamse overheid in de toepassing en organisatie van dit inburgeringbeleid. Ook het belang van de intergemeentelijke samenwerking wordt nog eens extra onderstreept⁴³.

Voor een verdere uitwerking van de basisprincipes van dit inburgeringbeleid wordt geopteerd voor het voeren van een categoriaal, selectief en inclusief beleid. Het categoriale karakter komt tot uiting in de taak van de integratiesector een specifiek onthaalaanbod op maat te organiseren zodat de nieuwkomers zo vlug mogelijk de kans krijgen om op zelfstandige wijze hun weg te vinden en hun leven te organiseren door een volwaardige en duurzame participatie aan de samenleving. De onthaalcentra wijzen de nieuwkomers zo vaak mogelijk door naar de reguliere voorzieningen zoals het onderwijs, de VDAB, welzijnsvoorzieningen, gezondheidsvoorzieningen en socio-culturele voorzieningen. Om deze doorverwijzingen snel en efficiënt te doen verlopen is een goede samenwerking en netwerkvorming wel vereist. Deze coöperatie maakt van het beleid een inclusief beleid. Op sommige vlakken blijkt het inburgeringbeleid ook selectief. Niet alle nieuwkomers kunnen immers beroep doen op dit categoriale aanbod. De nieuwkomer moet recent zijn aangekomen, tot het doelpubliek van het minderhedenbeleid behoren, er moet een perspectief zijn op langdurig wettelijk verblijf en er moet een risico zijn dat het niet volgen van een onthaalprogramma op termijn zal leiden tot permanente kansarmoede⁴⁴.

Het inburgeringbeleid wordt gefaseerd ingevoerd, waarbij drie fasen worden onderscheiden: een experimentele fase, een overgangsfase en een definitieve regeling. De experimentele fase situeert zich in de jaren 2000 en 2001. Deze periode moet toelaten om het inburgeringbeleid verder te ontwikkelen en uit te diepen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de ervaring van reeds bestaande onthaalinitiatieven, de kennis en resultaten van recentelijk gevoerde wetenschappelijke onderzoeken. De Vlaamse overheid investeert in deze

⁴² http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/vdbossche_zemni_1.htm

⁴³ De Breucker, 2004, pp. 35-36

⁴⁴ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport2000/14onthnwk.pdf>

experimentele aanvangsfase sterk in de onthaalbureaus, maar ook in de VDAB. In tegenstelling tot het onthaalbeleid richt het inburgeringbeleid immers veel sterker de aandacht op het vinden van geschikt werk voor de nieuwkomers⁴⁵. Voor het eerst wordt de link gelegd tussen het beleid inzake nieuwkomers en de actieve welvaartsstaat. Het tweede jaar van deze aanvangsfase staat in het teken van de verdere inhoudelijke verdieping en ondersteuning van onthaalbureaus en hun personeelsleden⁴⁶. Tegen het einde van de experimentele fase is het voorontwerp van het decreet afgerond en goedgekeurd.

Het jaar 2002 vormt een overgangsfase, waarin de goedkeuring van het uiteindelijke decreet wordt afgewacht. Voor het eerst wordt het begrip ‘inburgering’ gedefinieerd. De Vlaamse overheid verstaat onder dit concept het volgende: een interactief proces waarbij de overheid aan vreemdelingen een specifiek programma aanbiedt, dat hen enerzijds de mogelijkheid biedt om zich vertrouwd te maken met hun nieuwe sociale omgeving en anderzijds ertoe bijdraagt dat de samenleving de personen van de doelgroep als volwaardige burgers gaat erkennen, met als doel een volwaardige participatie van die personen in de samenleving⁴⁷. Op dit vlak verschilt het inburgeringbeleid van het onthaalbeleid. Een nieuw element aan dit inburgeringbeleid is dat het de aandacht richt op minderjarige nieuwkomers. Hierbij is voornamelijk de regeling ter vergemakkelijking van de omschakeling naar een andere samenleving en naar een ander leersysteem, in de vorm van een onthaalklas, van belang⁴⁸. De overgangsfase wordt afgesloten met de goedkeuring van de definitieve decretale regeling in februari 2003.

Hiermee wordt de definitieve fase ingeluid. Het decreet bevat naast de reeds genoemde elementen de nodige informatie over het inburgeringstraject dat gevolgd dient te worden door de nieuwkomers. Dit traject bestaat uit een primair en een secundair gedeelte. Het primair gedeelte beoogt een grotere zelfredzaamheid, waarmee de betrokkene in staat dient te zijn zelfstandig een eigen levensloopbaan uit te bouwen⁴⁹. Teneinde dit te realiseren dient de nieuwkomer de lessen maatschappelijke oriëntatie, de loopbaanoriëntatie en de lessen Nederlands als tweede taal te volgen. In het tweede gedeelte van het inburgeringstraject moet de nieuwe Vlaming de kans krijgen om zijn basiskennis Nederlands verder uit te diepen. De eerste stappen die werden gezet richting arbeidsmarkt, voortgezet onderwijs, het zelfstandig ondernemen of andere vormen van maatschappelijke participatie moeten leiden tot het volledig benutten van de competenties van de nieuwkomer zodat deze een volwaardige plaats in de samenleving kan innemen⁵⁰.

Met de goedkeuring van het zogenaamd definitieve inburgeringdecreet is het werk echter nog niet gedaan: er volgt nog een uitvoeringsbesluit inburgering, waarin het recht op en de plicht tot inburgering wordt gecreëerd⁵¹. Inburgering wordt gezien als een eerste, begeleide opstap naar volwaardige participatie aan de samenleving. Dat is een interactief proces waarbij zowel de samenleving als de nieuwe burgers een engagement op zich nemen. Vanaf 1 april 2004 mag of moet de nieuwkomer die zich inschrijft in de gemeente, een inburgeringstraject volgen. Het onderscheid tussen recht en plicht wordt gemaakt op basis van internationale

⁴⁵ De Breucker, I., 2004, pp. 36-37

⁴⁶ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport2001/onthaalbelnieuwk.pdf>

⁴⁷ Inburgeringdecreet, 28.02.03

⁴⁸ http://www.pic-wvl.be/OND_onthaalonderwijs_1.htm en

<http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport2001/onthaalbelnieuwk.pdf>

⁴⁹ <http://jisp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g84-1.pdf>

⁵⁰ <http://jisp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g84-1.pdf>

⁵¹ http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport20022003/onthaalbeleid_nieuwkomers.pdf

verdragen, waaronder het EU-verdrag. Nieuwkomers die zich inschrijven in een van de negentien Brusselse gemeenten, worden niet verplicht. Het inburgeringdecreet is eindelijk van kracht.

1.2.3. Bedenkingen bij het inburgeringbeleid

In deze paragraaf komen enkele bedenkingen bij het inburgeringbeleid aan bod. Het betreft enerzijds opmerkingen die vanuit theoretische invalshoek ten aanzien van het genoemde beleid geformuleerd kunnen worden, anderzijds gaat het om reële knelpunten die in de praktijk tot uiting komen. Deze thema's zijn tevens relevant voor het vervolg van dit eigen onderzoek, aangezien ik hierop de aandacht richt bij de verwerking en analyse van de interviews.

Een eerste opmerking in dit kader handelt over de afbakening van de doelgroep van het beleid. Deze doelgroep wordt aangeduid met de term 'nieuwkomers'. In de eerste sectie van dit hoofdstuk is reeds aangegeven welke personen hier juist mee bedoeld worden en welke bemerkingen bij de invulling van deze term geformuleerd kunnen worden. Het zijn deze opmerkingen met betrekking tot de invulling van de term 'nieuwkomers' die zich in deze context weer aandienen in het kader van de doelgroepafbakening van het inburgeringbeleid.

Ten tweede kan men zich afvragen of het beleid door het hanteren van het inpassingconcept niet getuigt van een (weliswaar verdoken) etnocentrische visie op migranten. Juist door te stellen dat een vorm van 'inpassing' vereist is, wordt op een bepaalde manier aangegeven dat er iets mis is met de cultuur van de immigrant, terwijl deze van de autochtone Belg wel goed zou zijn⁵². Bovendien lijkt een deze formulering van het beleid te impliceren dat de integratie, en daarmee gepaard gaand de emancipatie van de allochtone bevolking een eenzijdig proces is. Het feit dat de ontvangende samenleving ruimte biedt voor de integratie en bereid is daarvoor een steentje bij te dragen zijn echter noodzakelijke voorwaarden voor een goede inburgering.

Ten derde kan een opmerking geformuleerd worden met betrekking tot het monolithische denken dat vervat zit in het inburgeringconcept. Door te spreken over dé Belgische cultuur en dé cultuur van de migranten, wordt het onjuiste denken dat het twee homogene culturen betreft bestendigd. Net als de cultuur van migranten, is ook de Belgische of Vlaamse cultuur pluriform van aard. Bovendien speelt er tussen beide culturen een wederzijdse beïnvloeding⁵³. Dit te zeer veralgemenen van bepaalde cultuurkenmerken, waardoor een veelheid aan culturele facetten wordt herleid tot één zogenaamde 'cultuur', wordt culturele reductie genoemd.

Vervolgens is aan het algemene debat over inburgeringsplicht een meer specifieke bevraging van identiteit en legitimiteit gerelateerd. De vraag is hoe in een politiek klimaat dat omwille van de democratie onenigheid met betrekking tot bepaalde thema's moet tolereren, een sociale cohesie gecreëerd worden, waarin en waaraan de allochtone bevolking zich dient in- en aan te passen⁵⁴. Bovendien stelt zich een meer concrete vraag naar de functionaliteit van een dergelijke inburgering in termen van burgerschap en participatie. Het inburgeringsdebat blijkt dus een discours over het zelf en de andere, en de relatie tussen deze twee.

Een volgende bemerking betreft de genderspecificiteit van het inburgeringbeleid. Het blijkt dat dit beleid geen extra aandacht schenkt aan het geslacht van de nieuwkomers. Uit onderzoek⁵⁵ blijkt echter dat tal van problemen

⁵² <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos8.htm> en Martens, A., 1997, pp. 67-68

⁵³ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos8.htm>

⁵⁴ http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/vdbossche_zemni_1.htm

⁵⁵ Vink, J., 2001, pp. 103-104

zich voordoen bij gebrek aan een vrouwspecifieke benadering van de nieuwkomerthematiek. Vooreerst blijkt dat de nieuwkomervrouwen vaak over minder zeggingskracht of mondigheid beschikken om voor hun situatie op te komen, wat hen in een gedefavoriseerde startpositie brengt voor de uitbouw van een nieuw bestaan in België. Bovendien zijn vrouwen vaker dan mannen door de situatie gedwongen te vluchten uit de streek van herkomst, wat de band tussen de Conventie van Genève en de vluchtmotieven van vrouwen problematiseert. Ook tijdens de asielpcedure doen zich vrouwspecifieke problemen voor. Zo is het voor een laaggeschoolde of analfabete vrouw niet evident het vluchtverhaal met exacte data te vertellen aan de autoriteiten. Verder speelt het geslacht van de interviewer of tolk een veel grotere rol voor een vrouw dan voor een man. Bovendien is de toeleiding van vrouwen naar opleidingen bemoeilijkt door de traditionele taakverdeling binnen het gezin. Ook werkgelegenheidsmogelijkheden zijn voor vrouwen beperkter, gezien zij meestal over weinig relevante werkervaring beschikken. Tenslotte dragen vrouwen gewoonlijk de hoofdverantwoordelijkheid in de opvoeding van de kinderen, wat een bijkomende zorg betekent. Al deze moeilijkheden waarmee nieuwkomervrouwen geconfronteerd worden pleiten voor en tonen het nut aan van een meer genderspecifieke aanpak van het inburgeringbeleid.

Tot slot zijn enkele knelpunten aan te stippen ten aanzien van het inburgeringbeleid als geheel⁵⁶. Zo hebben nieuwkomers zeer specifieke behoeften op praktische gebied, en is het tijdstip waarop een cursus maatschappelijke oriëntatie, Nederlands of loopbaanoriëntatie best kan doorgaan sterk afhankelijk van de persoonlijke situatie. Idem voor het tijdstip van informatieverstrekking en de aard van de informatie. Vandaar de noodzaak tot een sterk ontwikkelde flexibiliteit van het aanbod, teneinde zoveel mogelijk mensen uit de doelgroep te kunnen bereiken. Bovendien blijkt het aanbod niet breed genoeg om iedereen die ervan gebruik wil maken te voorzien. Een verruiming van het beleid lijkt dus aangewezen.

1.2.4. Toekomstperspectieven voor het inburgeringbeleid

Naar aanleiding van bovengenoemde bedenkingen bij en knelpunten van het beleid behandelt deze paragraaf de mogelijke ontwikkelingen van het inburgeringbeleid naar de toekomst toe. De Vlaamse regering is zich ervan bewust dat een vernieuwd minderhedenbeleid noodzakelijk wordt. De missie hiervoor formuleert zij als volgt: “De Vlaamse Gemeenschap wil een daadkrachtig beleid voeren, in antwoord op mondiale evoluties en op de diversiteit en de ongelijkheid in de samenleving, met als effect een ‘kleurrijk Vlaanderen’, waarin alle mensen, ongeacht hun etnisch- culturele achtergrond, op grond van gelijkwaardigheid en gedeeld burgerschap, samen bouwen aan de ontwikkeling van de samenleving in al haar maatschappelijke en politieke aspecten”⁵⁷. Het beleidskader vertrekt vanuit drie belangrijke aspecten in de samenleving. De diversiteit, die als positief erkend wordt, de ongelijkheid, die kan voortkomen uit een bepaalde etnisch- culturele achtergrond, en de geglobaliseerde wereld die een onomkeerbare invloed op Vlaanderen uitoefent.

Diversiteit blijkt een onverwijderbare realiteit te zijn. Ook in de toekomst moet de overheid deze verrijking en beproeving van de samenleving voldoende kansen geven⁵⁸. Duidelijkere eisen worden gesteld met betrekking tot inburgering en tewerkstelling. De eigen verantwoordelijkheid van de migrant staat daarbij voorop. Meer werkgelegenheid dient geboden te worden, de gezinszorg moet tevens versterkt worden. Ook aan

⁵⁶ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 183-184

⁵⁷ <http://www.vmc.be/main/mainc02.htm#punt3>

⁵⁸ <http://www.vmc.be/main/mainc02.htm#punt3>

(betaalbare) woongelegenheden wordt extra aandacht besteed in de toekomst. Om de (kans) armoede te helpen bestrijden komt de zorgsector extra in het licht te staan. Tevens wordt geïnvesteerd in onderwijs en opleiding teneinde elkeen de kans te geven zijn talent op een kwaliteitsvolle wijze te ontwikkelen. Om het samenleven in diversiteit te bevorderen wordt verwacht dat nieuwkomers meer kansen geboden worden, dat er meer participatie aan de samenleving plaatsvindt en dat de rechten en plichten van elkeen duidelijk gesteld worden. Ook moet extra aandacht besteed worden aan jongeren, de vrijwillige inzet in verenigingen, alsook aan vrije tijd, cultuur en sport.

Dit zijn de plannen van de Vlaamse regering naar de toekomst toe, zoals beschreven in het beleidsplan 2004-2009. Elk van de ministers heeft apart nog een beleidsnota ingediend voor het domein waarvoor hij of zij bevoegd is. Verdere analyse hiervan valt echter buiten het bestek van deze verhandeling. Voorts zou het aangewezen zijn in de toekomst rekening te houden met de hoger geformuleerde knelpunten van en bedenkingen bij het inburgeringsbeleid.

Uit de volgende paragraaf blijkt dat initiatieven en organisaties die hun acties richten op nieuwkomers waaronder Roma, reeds een institutioneel karakter kennen.

1.3. Organisaties en onthaalinitiatieven vanuit het beleid gericht op nieuwkomers, onder meer Roma

Deze sectie behandelt de bestaande initiatieven die van overheidswege in het leven zijn geroepen of gesteund, die aandacht besteden aan de groep nieuwkomers, zoals deze gedefinieerd wordt door het beleid, alsook volgens de ruimere eigen werkdefinitie, en die een specifieke werking hebben voor Roma. Hierbij wordt niet beoogd een volledige lijst weer te geven, doch enkele belangrijke organisaties aan bod te laten komen.

Vooreerst komen de Provinciale Integratiecentra aan bod. Elke Vlaamse provincie heeft één integratiecentrum, aangevuld met centra in de steden Antwerpen, Gent en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. Deze centra maken mee werk van een harmonieus samenleven tussen alle inwoners van dezelfde regio. De Provinciaal Integratiecentra willen daartoe de discriminatie, achterstand en achterstelling van etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen aanpakken en een wederzijdse, respectvolle houding realiseren tussen autochtone en allochtone inwoners van Vlaanderen. Deze taken moeten volbracht worden door het stimuleren en ondersteunen van het inclusief minderhedenbeleid op verschillende beleidsniveaus en in de verschillende beleidsdomeinen in Vlaanderen alsook via ondersteuning van de etnisch-culturele minderheden in hun participatie en emancipatie. Centraal hierbij staan informatieverstrekking, vorming en netwerkontwikkeling⁵⁹.

Een tweede belangrijke organisatie die van overheidswege opgezet werd, is het Vlaams Minderhedencentrum. Dit centrum werd op 1 mei 1999 erkend samen met de drie ondersteuningscentra die deel uitmaken van het VMC: het Ondersteuningscentrum Allochtonen, het Overlegcentrum voor Integratie Vluchtelingen en het Vlaams Centrum Woonwagenwerk. Het VMC heeft, in samenwerking met de ondersteuningscentra en met leden van de doelgroepen en hun organisaties, als taak ondersteuning bieden aan de sector etnisch-culturele minderheden, zodat deze uitvoering kunnen geven aan de doelstellingen van het

⁵⁹ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos3.htm> en <http://www.pic-wvl.be>

minderhedenbeleid. Tevens moet het VMC een samenwerking opzetten met voor het minderhedenbeleid relevante organisaties en instellingen, die gericht moet zijn op het voeren van een inclusief beleid⁶⁰. Deze organisatie heeft oog voor Roma via de cel woonwagenwerk. Toon Machiels zorgt verder voor de specifieke doelgroepen en mainstreaming van etnisch-culturele diversiteit⁶¹.

Ten derde is er het Minderhedenforum of het Forum van Etnisch-culturele minderheden is een koepel van verenigingen van etnisch-culturele minderheden, m.a.w. allochtonen, vluchtelingen en woonwagenbewoners. Drie niveaus waarop dit forum werkzaam is, zijn aan te duiden. Vooreerst staat het forum, gedragen door de basis van het verenigingsleven, in voor het interne overleg en de interne communicatie binnen en tussen de verscheidene verenigingen. Vervolgens wordt ervoor gezorgd dat de standpunten, die ontwikkeld worden op basis van deze dialogen, bij de juiste beleidspersonen terechtkomen en wordt met de overheid onderhandeld over alle materies die de etnisch-culturele minderheden aanbelangen. Ten derde vervult het forum een rol van woordvoerderschap naar de bredere samenleving⁶².

De stafmedewerker van dit forum, Maurits Eycken, heeft aanleiding gegeven tot het oprichten van het Institute for Roma, Sinti and Other mobile Cultures (IRSOC). Dit instituut wil wetenschappelijke ondersteuning geven bij de ontwikkeling van een beleid naar Voyageurs en Zigeuners. De coördinator werkt mee in de stuurgroep van dit instituut, die echter nog maar enkele keren samenkwam. De eerste realisatie van dit orgaan is de publicatie van een themanummer over Roma van het tijdschrift Cultuur en Migratie⁶³. Bijzondere aandacht van het woonwagenwerk in IRSOC zal zijn dat de beleidsadviezen ook daadwerkelijk gebaseerd zijn op wetenschappelijk verantwoorde inzichten.

Een vierde belangrijk orgaan is de Vluchtelingen Onthaalgroep Oost- Vlaanderen (VLOS), gelokaliseerd in Sint- Niklaas. Het betreft een team van vrijwilligers en vluchtelingen die samenwerken om vluchtelingen te helpen. De organisatie staat in voor het onthaal en de opvang van asielzoekers en vluchtelingen in samenwerking met het O.C.M.W., een sociaal centrum en andere dienstverleningen. Bovendien ondersteunt deze onthaalgroep zelforganisaties van vluchtelingen uit het Waasland, waaronder Romano Dzuvdipe, een organisatie van Roma uit Kosovo die in Sint- Niklaas leven⁶⁴. Verder doet de Vluchtelingen Onthaalgroep Oost- Vlaanderen mee aan een positieve beeldvorming van allochtonen door mee te werken aan verscheidene multiculturele activiteiten, zoals het promoten van Roma muziek en het aanbieden van warme hapjes ‘op zijn Romanes’⁶⁵.

Tenslotte is ook het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen begaan met de nieuwkomers, meer bepaald met de meisjes en vrouwen onder hen. Deze organisatie vertrekt voor haar opdrachten vanuit het gelijke kansen perspectief. Het steunpunt onderbouwt het emancipatie- en participatieproces van allochtone meisjes en vrouwen door in te spelen op specifieke noden en behoeften van deze groep en door het zichtbaar maken van de groep binnen onze samenleving. Hierbij gaat een bijzondere aandacht naar het verenigingsleven van allochtone

⁶⁰ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos3.htm>

⁶¹ <http://www.vmc.be>

⁶² www.minderhedenforum.be

⁶³ <http://home2.scarlet.be/tmachieel>

⁶⁴ <http://www.vlos.be>

⁶⁵ <http://users.skynet.be/fa437760/pdf%202002/lezing%20vorming%20animatie%20april%202002.pdf>

meisjes en vrouwen. Het steunpunt heeft als taken het versterken van de allochtone meisjes en vrouwen, ook wel empowerment genoemd, alsook het ontwikkelen en verspreiden van een deskundigheid rond gender- en etniciteitsdenken, als onderdeel van het diversiteitsdenken dat in het beleid naar voor komt⁶⁶. Aansluitend bij deze tweede opdracht heeft het steunpunt een project opgezet rond nieuwkomers, waaraan wordt deelgenomen in het kader van deze verhandeling. Hoewel in principe alle nieuwkomervrouwen tot de doelgroep van het steunpunt behoren, worden Roma door deze verhandeling ook expliciet tot de aandachtsgroepen gerekend. Dit orgaan biedt onder andere de genderspecifieke kijk op nieuwkomers, zoals deze eigenlijk vereist is bij het inburgeringsbeleid⁶⁷.

1.4. Erkende zelforganisaties van Roma in Vlaanderen en internationaal

De opzet van deze paragraaf bestaat erin enkele zelforganisaties van Roma voor te stellen. Hierbij zal zowel aandacht gegeven worden aan de werking van Roma op Vlaams als op internationaal niveau. Zelforganisaties van etnische groepen blijken bij te dragen tot de emancipatie en de collectieve integratie⁶⁸. Binnen deze groep is de etnische identiteit immers belangrijk en wordt deze benadrukt bij de belangenbehartiging. Dit kan een verbetering van het zelfbewustzijn en van de sociale positie tot gevolg hebben.

1.4.1. Zelforganisaties op Vlaams niveau

Een eerste organisatie voor Roma die erg bekend is in Vlaanderen en waarin vele mensen van Roma afkomst een taak vervullen is de vzw Opré Roma. Deze naam betekent letterlijk ‘Roma, sta op!’⁶⁹. De vereniging heeft tot doel de emancipatie, de participatie en de integratie te bevorderen van de Roma gemeenschap in Vlaanderen en België in het algemeen, en in Gent in het bijzonder. Zij verstrekt informatie, advies, dienst- en hulpverlening verstrekken in de ruimste betekenis. Dit orgaan werkt tevens aan de verdediging van de belangen van de rechten van de Roma gemeenschap⁷⁰. Met een waaier aan diensten en activiteiten stelt deze vzw de Roma cultuur, tradities en geschiedenis voor. De sectie die daarvoor verantwoordelijk wordt gesteld is deze voor cultuur, die Roma Events wordt genoemd. Aan deze meer algemene organisatie is tevens een vrouwenwerking gekoppeld, onder de naam Romane Dzuvia. Ook wordt binnen dit orgaan aandacht besteed aan de Roma jongeren. De subgroep die werkt aan activiteiten voor de jeugd wordt Bachtale Chave genoemd.

Een tweede erkende Roma zelforganisatie is het Onafhankelijk Roma Initiatief (ORI)⁷¹. De organisatie heeft tot doel vormingsactiviteiten te organiseren voor leden en andere geïnteresseerden, zoals bijvoorbeeld een openingsconcert om het begin van een cultureel uitwisselingsproject tussen het Jeugdorkest van Aalter in België en het Roma theater Romathan uit Kosice in Slowakije te vieren⁷².

⁶⁶ <http://www.samv.be>

⁶⁷ Vink, J., 2001, pp. 103-104

⁶⁸ Rath, J., 1991, pp. 51-53

⁶⁹ http://www.gent.be/gent/wonen/migrante/Participatie_en_inspraak/SCW_allochtone%20verenigingen.htm
http://www.gent.be/gent/wonen/ buurtwer/brugsepoort/pdf/brugsepoort_januari05.pdf

⁷⁰ Bruggen, W., 2001, pp. 138-141

⁷¹ <http://www.onafhankelijkromainitiatief.centerall.com>

⁷² http://www.gent.be/gent/wonen/migrante/Participatie_en_inspraak/SCW_allochtone%20verenigingen.htm

Ten derde wordt ook Romano Dzuvdipe, wat letterlijk ‘het leven van de Roma’ betekent, als zelforganisatie erkend. Dit orgaan werkt voornamelijk met Joegoslavische Roma in Vlaanderen en is gevestigd in Sint- Niklaas.

Een laatste belangrijke organisatie van en voor Roma op Vlaams niveau was de Romani Federacia. Dit orgaan is ontstaan als resultaat van de Roma werking in 2000. Getracht werd een Vlaamse Federatie van Roma organisaties op te richten, wat van deze federatie een overkoepelend en coördinerend orgaan heeft gemaakt⁷³. De samenkomsten gingen meestal door in het Vlaams Minderhedencentrum. De Romani Federacia is echter ten onder gegaan aan interne strubbelingen, belangenverschillen op individueel niveau en persoonlijke motieven.

1.4.2. Zelforganisaties op internationaal niveau

Op internationaal niveau is een van de belangrijkste Roma zelforganisaties de International Romani Union. Dit is een non-profit niet- gouvernementele organisatie die de taak op zich heeft genomen de Roma gemeenschap te beschermen en te verdedigen. Eén van de meer specifieke streefdoelen is het verkrijgen van de erkenning van de Roma cultuur als een waardevolle aanvulling op de globale cultuur, en dit in alle landen. Deze instelling wordt geheel geleid en georganiseerd door mensen van Roma origine⁷⁴. Een ander aandachtspunt van deze organisatie is de betere politieke representatie van de doelgroep, met name in Centraal Europa⁷⁵.

Ook het Romani National Congres (RNC) is intussen uitgegroeid tot een internationale autonome organisatie, gevestigd en gedreven door Roma. Dit orgaan heeft als streefdoel de vertegenwoordiging van staatloos geworden Roma en van Roma die de facto staatloos zijn door politieke ontwikkelingen aan dewelke zij niet kunnen deelnemen, ondanks de grote impact van deze ontwikkelingen op hun leven. Tevens publiceert het congres op regelmatige basis Romnews, dat Engelstalige informatie biedt over Roma en Roma migranten en vluchtelingen⁷⁶.

Een derde internationale zelforganisatie van Roma, gesteund door medewerkers die niet van Roma origine zijn, is de Spolu International Foundation. Deze stichting ondersteunt initiatieven in Midden- en Oost-Europa met als doel verbetering van de sociaal-economische positie van Roma gemeenschappen. Als intermediaire organisatie zoekt Spolu financiële middelen en politiek draagvlak voor goede initiatieven in Midden- en Oost-Europa. Met tien jaar ervaring, krijgt Spolu internationaal erkenning als expert organisatie⁷⁷. Door te bouwen aan sterke en onafhankelijke Roma gemeenschappen die verbonden zijn in nationale netwerken, wil Spolu bijdragen aan het creëren van een internationale Roma beweging. Spolu wil Roma gemeenschappen mogelijkheden geven zelf problemen op te lossen en volwaardig deel uit te maken van de samenleving. Participatie van Roma is daarbij een centraal begrip, dat ervoor moet zorgen dat mensen de macht krijgen om beslissingen te nemen over het eigen leven en dat van hun gemeenschap, om een einde te maken aan hun gemarginaliseerde positie.

⁷³ <http://home2.scarlet.be/tmachi el Eycken, M., 2001, pp. 8-9>

⁷⁴ http://www.unionromani.org/union_in.htm#ques

⁷⁵ <http://www.romaniworld.com/rw201.htm>

⁷⁶ <http://www.romove.cz/en/clanek/18183> en <http://www.romnews.com>

⁷⁷ <http://www.spolu.nl>

Ook het European Committee on Romani Emancipation (ECRE) wordt grotendeels geleid en ondersteund door mensen van Roma origine. Dit comité is een Europese organisatie met een equivalente operationele status in alle lidstaten van de Europese Unie. Dit orgaan is voorstander van rechten voor gelijkwaardige behandeling, bescherming en verbetering van de leefsituatie van Roma in Europa⁷⁸. Om dit te realiseren stelt deze organisatie de eliminatie van gedwongen exclusie, afhankelijk en (kans)armoede van Roma tot doel. Er wordt gewerkt naar het bereiken van de status van Roma zodat deze mensen gelijkwaardige partners voor en begunstigden kunnen zijn van de economische groei. Teneinde dit te bereiken moet een beleid gevoerd worden voor gelijke kansen en behandeling, waarbij tevens werkgelegenheid wordt gecreëerd, inclusief opleiding en training voor alle groepen.

Een vijfde internationale organisatie tot slot is het European Roma Information Office (ERIO). Deze organisatie is gevestigd in Brussel en streeft naar de verbetering van de Roma rechten alsook naar de verbetering van de leefomstandigheden van deze groep in Europa. Dit orgaan wil tevens bijdragen tot politieke en publieke discussies aangaande Roma door diepgaande informatie te voorzien. Dit alles wordt gedaan met het oog op het tegengaan van discriminatie en uitsluiting, waarmee de Roma gemeenschappen reeds eeuwen geconfronteerd worden. Ook wil deze organisatie bijdragen tot de gelijkwaardige vertegenwoordiging en participatie van Roma in de politieke besluitvorming⁷⁹.

In het voorgaande wordt duidelijk dat er een amalgaam aan organisaties actief is, die een specifieke werking hebben naar nieuwkomers toe. Ook voor Roma is bij deze initiatieven voldoende aandacht. In het kader van mijn eigen onderzoek is deze schare aan instellingen relevant, gezien zij deel kunnen uitmaken van de sociale (formele of informele) netwerken van de nieuwkomer.

⁷⁸ <http://www.eu-romani.org/index.html>

⁷⁹ <http://www.erionet.org>

2. Doelgroep van het onderzoek: Roma

Het tweede hoofdstuk van deze eindverhandeling geeft bijkomende informatie over de etnische achtergrond van de doelgroep van het eigen onderzoek, namelijk de Roma. Allereerst wordt een opmerking gegeven inzake de terminologie die in deze eindverhandeling gehanteerd zal worden. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de afbakening van de doelgroep, meer bepaald het Roma aspect van de 'Roma nieuwkomervrouwen'. Dit werd reeds aangekondigd in het eerste hoofdstuk. Daarna wordt besproken of de groep Roma als geheel voornamelijk gekenmerkt wordt door eenheid dan wel door heterogeniteit. Bovendien wordt dieper ingegaan op enkele aspecten van de Roma cultuur die niet alleen onmiddellijk in het oog springen, maar die ook voor deze thesis van cruciaal belang zijn. Het gaat hier om het migratieverleden en het symbiotisch samenleven, die beide diep in de Roma cultuur geworteld zijn.

2.1. Voorkeur voor een emic indeling van Roma

Ten aanzien van de afbakening van de term 'Roma' bestaan verscheidene opinies. Binnen deze verhandeling wordt de voorkeur gegeven aan een versie waarmee de mensen die betrokken zijn in het eigen onderzoek zich mee kunnen vereenzelvigen. Hiermee wordt aangesloten bij een emic benadering. Dit houdt in dat de opinie van de Roma onderzocht wordt, namelijk door leden van deze groep de gelegenheid te bieden hun ideeën ten aanzien van deze materie aan bod te laten komen⁸⁰. Toch moet ook de indeling zoals deze gemaakt wordt vanuit een Vlaams, en dus West- Europees standpunt voorgelegd worden, teneinde de vergelijking te kunnen maken. Dit etic perspectief, dat overigens gehanteerd wordt binnen de meeste instellingen in Vlaanderen die met Roma werken, wordt eerst voorgesteld. Voor de uitwerking van dit deel heb ik me voornamelijk gebaseerd op de zeer rijke werken van Eycken, M., Verkuyten, M. en Machiels, T.

2.1.1. Een etic perspectief

Het perspectief dat in deze paragraaf wordt voorgesteld, vertrekt van een definitie waarin Roma gedefinieerd en in groepen ondergebracht worden op basis van een migratieverleden. Vanuit West- Europees standpunt kunnen drie migratiegolven van Roma worden onderscheiden. De verschillende golven hebben, volgens het hier voorgestelde perspectief, elk een aantal Roma naar het Westen gevoerd, die onderling sterk verschillen.

⁸⁰ Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H. & Dasen, P.R., 2002, pp.291-292 en Fillitz, T., 1996, pp. 60-62

Een eerste golf situeert zich in de vijftiende eeuw, wanneer de Roma nadat zij noordoost-India verlaten hadden, aankomen in Europa. De aanwezigheid van deze groep kan vrij nauwkeurig worden geconstrueerd aan de hand van documenten⁸¹. Op elk moment en in alle Europese landen zijn er groepen geweest, beperkt van omvang, die de migratie hebben stopgezet om hun professionele bezigheden aan te passen aan de heersende normen. Met een groot aanpassingsvermogen en een onvoorstelbare flexibiliteit slagen deze mensen erin te overleven binnen een samenleving waarin zij niet in opgenomen wensen te worden, zelfs indien hen de kans geboden werd. Reeds vanaf het begin dat de Roma zich in de Westerse contreien begeven, leven zij reeds in een symbiose met de ontvangende maatschappij, waarbij cultuurelementen opgenomen worden, zonder ooit de culturele eigenheid te verliezen. Deze eigenheid bestaat gedeeltelijk juist uit deze capaciteit tot symbiotisch samenleven.

Na de opheffing van de slavernij in Moldavië en Walachije in het midden van de negentiende eeuw, verlaten vele Roma Roemenië en trekken door West-Europa. Ook Roma die met de eerste migratie in deze streken terecht zijn gekomen beginnen in hun kielzog soms weer rond te trekken, ten gevolge van het slechte economische klimaat. Intussen worden meer wetten en ordonnanties uitgevaardigd die de verblijfsduur van Roma op een bepaalde plaats beperken, zodat deze groep gedwongen wordt tot een nomadisch bestaan. Deze tweede migratiegolf duurt voort tot aan de vooravond van de eerste wereldoorlog.

Een derde golf van Roma migranten komt vanaf de jaren '60 uit Oost-Europa. Deze stroom van migranten begint met Joegoslavische werkzoekende Roma die naar het Westen komen voor een tijdelijk verblijf. Later blijkt echter dat deze migratie minder tijdelijk is dan aanvankelijk gedacht, en komen de gezinsherenigers de eerste werkkrachten achterna. Ook nadat de vraag naar goedkope werkkrachten in West-Europa sterk teruggelopen is, blijven vele Roma naar deze streken migreren, waar zij om in het levensonderhoud te voorzien traditionele beroepen als het verkopen van bloemen terug opnemen⁸². Na de val van het communisme gaat de migratie op grote schaal verder, waarbij velen in het aankomstland een asielaanvraag indienen. Ook vluchten velen na het uiteenvallen van Joegoslavië en Tsjecho-Slowakije voor het toenemende racisme dat zich ten aanzien van Roma uit. Deze mensen wonen in het land van herkomst doorgaans in huizen of appartementen. De nood voor deze groep is dan ook niet het aanleggen van woonwagenterreinen, doch een adequaat onthaal en een vestigingsmogelijkheid⁸³.

Hoewel in deze beschrijving het woord 'Roma' voor alle groepen met deze etnische achtergrond uit elke migratiegolf wordt gehanteerd, worden volgens het etic perspectief enkel de mensen van de laatste migratie zo genoemd⁸⁴. De anderen worden aangeduid met de term 'Roms' of 'Zigeuners'⁸⁵. Op het gebruik van deze termen zal ingegaan worden in de sectie met titel 'een emic benadering'.

De opdeling zoals deze gemaakt wordt vanuit dit etic perspectief op basis van migratie is misschien een handige benaderingswijze vanuit een Westers standpunt, doch kan niet volgehouden worden wanneer men de totale Roma populatie in Europa in acht neemt. Ook het Vlaams Minderhedencentrum categoriseert de Roma in

⁸¹ Eycken, M., 1998, p. 126

⁸² Eycken, M., 1998, pp. 127-130 en Marushiakova, E. & Popov, V., 2001, pp. 35-41

⁸³ <http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport2001>

⁸⁴ <http://www.vmc.be/main/main03.htm>

⁸⁵ Fraser, A., 1992, pp. 290-293

groepen naargelang het tijdstip zij in België zijn gearriveerd, als zou het dan een andere nationaliteit betreffen⁸⁶. Hoe bruikbaar deze benadering ook is in het Westen, deze indeling kan allerminst aangenomen worden voor Roma in Oost- Europa, gezien de realiteit vanuit dat standpunt helemaal anders is. Door de Roma die met de eerste migratie zijn gekomen te onderscheiden van een andere groep, die in dezelfde streek leeft, kan met het onderscheid tussen beide maken. In dit geval dringt men deze mensen echter een indeling op, die zijzelf niet erkennen, gezien zij ergens het onderscheid tussen beide groepen wel maken, maar zich wel met dezelfde term ‘Roma’ aanduiden. De Roma die met de tweede generatie zijn gekomen beschouwen Roemenië als land van herkomst en zien het vertrek uit Walachije niet als een tweede migratie. Ook in verband met de derde migratie wordt het onderscheid problematisch. Deze migratiegolf vertrekt immers vanuit Oost- Europa, wat ervoor zorgt dat er voor Oost- Europese Roma geen derde migratie is.

Niet alleen vanuit een Oost- Europees standpunt is deze indeling onhoudbaar, ook vanuit Westerse hoek doen zich problemen voor bij het categoriseren van de verschillende Roma groepen. Onder de invloed van latere migranten zijn er immers Roma van de eerste en tweede stroom, die terug gaan trekken⁸⁷. Dat heeft tot resultaat dat er in België mensen aangekomen van dezelfde groep als deze van de eerste migratie, maar in de tijdspanne van de tweede of derde golf. Tot welke migratiestroom moeten deze mensen dan gerekend worden? Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat een dergelijke benadering die stoelt op het tijdstip van migratie vanuit Oost- Europees, en zelfs ook vanuit West- Europees perspectief. Binnen deze verhandeling wordt dan ook geopteerd voor een emic perspectief, dat toelaat de Roma zelf de opdeling te laten maken.

2.1.2. Een emic perspectief

Het is weliswaar een mooi idee om te vertrekken van een emic benadering, doch de realisatie ervan in de praktijk blijkt moeilijker. De literatuur omtrent indelingen van Roma, is immers allemaal geschreven door onderzoekers, die net als ikzelf overigens, niet tot de Roma groep behoren. Er is dus nood aan mensen van Roma origine die zich in deze materie kunnen en willen verdiepen. Bovendien moeten zij de kans krijgen de bevindingen van het onderzoek te kunnen publiceren.

Het beste uitgangspunt voor een goede classificatie of benaming van groepen is, de naam of aanduiding die zij zichzelf geven⁸⁸. Dit blijkt zelden overeen te komen met de namen die blanken, of niet- Roma hen geven. Aldus kan men concluderen dat hierover meningsverschillen bestaan tussen Roma en niet-Roma, zelfs indien deze laatste het beste met de Roma voor hebben en met hen samenwerken. De meerderheid van de doelgroep noemt zichzelf Rom. Dit woord is vermoedelijk afgeleid van het oude Indiaanse ‘dom’, wat ‘man’ of ‘mens’ betekent. De etymologie is echter niet geheel duidelijk⁸⁹. Enkel en alleen voor het betere begrip zal in deze paragraaf af en toe het woord ‘zigeuner’ worden gebruikt, dat door de Roma nog steeds als scheldwoord wordt beschouwd. De betekenis van het woord Rom is velerlei: een man, een echtgenoot, een mens en vanuit het emic standpunt een ‘zigeuner’. Het meervoud Roma betekent analoog hieraan mannen, mensen of ‘zigeuners’. Een Romni is een vrouw van Roma afkomst, en is aldus de vrouwelijke vorm van Rom. Mogelijke betekenissen

⁸⁶ Moco, T., 20.12.2004

⁸⁷ Eycken, M., 1998, p. 133

⁸⁸ Moco, T., 20.12.2004

⁸⁹ Kenrick, D., 1998, p. 135

voor dit woord zijn een vrouw, een echtgenote en dus een ‘zigeunerin’. Romani of Roma zijn adjectieven die alles in verband met het Roma- zijn aanduiden, alsook de Roma- heid op zichzelf, maar dan in de vrouwelijke vorm. Romanes tot slot is niet alleen de taal van de Roma, maar wordt tevens gebruikt als adjectief om aan te duiden dat iets op de typische Roma manier is⁹⁰.

Deze verduidelijking vertoont duidelijke verschillen met de etic benadering, die door vele Roma onderzoekers wordt gehanteerd. Deze mensen gebruiken vaak de verschillende scheldnamen van Roma, alsook de combinaties ervan met een ‘juiste’ term, zoals bijvoorbeeld Rom- zigeuner. Dat het woord ‘zigeuner’ wel degelijk een scheldnaam is, en niet enkel als dusdanig ervaren wordt, blijkt uit de oorsprong van de term. Het woord stamt af van het Griekse ‘athinganoi’, wat letterlijk ‘de onaanraakbaren’ betekent⁹¹. Bovendien geven zij niet steeds voldoende erkenning aan de Roma- taal, gezien zij geen rekening houden met het feit dat ‘Roma’ een meervoudsvorm is van ‘Rom’. Ze gebruiken een onjuiste meervoudsvorm ‘Roms’ en de juiste vorm ‘Roma’ als twee aparte ondergroepen van de Roma. Dit is een indeling die absoluut niet door Roma zelf erkend wordt. Bovendien wordt door sommigen beweerd dat Roma groepen die sterk geassimileerd zijn geen Roma meer zijn⁹². Ook dit berust op een onjuiste veronderstelling. Het behoren tot de Roma groep is namelijk geen kwestie van de assimilatiegraad, maar wordt bepaald door de afkomst, de etniciteit. Deze blijft uiteraard ongewijzigd ongeacht de levenswijze.

Zoals in vele etnische groepen, ongeacht of zij een meerderheid of minderheid vormen in de streek waar zij wonen, kunnen onder de Roma verscheidene, soms zelfs ronduit tegengestelde vormen van identificatie teruggevonden worden. Deze differente vormen worden onder meer geuit in de verschillende namen die zij als (sub)groep aan zichzelf geven. De term ‘Roma’ is er slechts één van, die bovendien zowel wordt gebruikt om de hele groep, als om een bepaalde subgroep aan te duiden. Binnen deze verhandeling wordt echter steeds de gehele groep bedoeld bij het gebruik van deze term, tenzij expliciet anders vermeld wordt. Bovendien hebben Roma in tegenstelling tot andere etnische groepen weinig of geen tastbare symbolen van eenheid. De taal die zij spreken kent immers wel grote overeenkomsten, maar tevens aanzienlijke verschillen naargelang de regio. Ze is niet gestandaardiseerd. Ook hebben Roma geen afgegrensd territorium dat ze als het hunne kunnen beschouwen, noch een gemeenschappelijke geschiedenis of vaderland. Het is dan ook enigszins misleidend om over een collectieve Roma- identiteit of dé Roma- cultuur te spreken. Toch hebben Roma zelf een vrij duidelijke voorstelling van de afbakening van hun etnische groep met zijn subgroepen. De buitenwereld, waarmee de niet-Roma gemeenschap bedoeld wordt, heeft de Roma echter steeds als één groep beschouwd, wat het proces van de etnische groepsvorming onder de Roma heeft versterkt⁹³. Deze categorisering als een enkele groep gebeurt voornamelijk door een etikettering, die bol staat van stereotypen en vooroordelen met betrekking tot de Roma. De Roma zelf echter maken op hun beurt gebruik van deze soms ook romantiserende vooroordelen, en helpen zo mee aan de instandhouding ervan. Indien de opvattingen van niet- Roma op een bepaalde manier (meestal economisch) voordelig kunnen zijn voor de Roma zelf, aarzelen zij niet deze ideeën te bevestigen en er hun profijt uit te halen. Op deze manier dragen zij bij tot de instandhouding van klassieke ideeën over zichzelf. Niet alleen van de kant van de bredere samenleving echter leven vaststaande opvattingen en stereotypen, ook Roma

⁹⁰ Moco, T., 20.12.2004

⁹¹ <http://www.vmc.be/>

⁹² Moco, T., 20.12.2004

⁹³ Vermeersch, P., 2000, <http://users.skynet.be/streven/online2.htm>

zelf maken een strikte opdeling tussen wie en wat behoort tot de wereld van de *gadze* en wie of wat tot de eigen Roma wereld.

Naast de tendens vanuit de bredere maatschappij, de niet- Roma om deze veelheid aan gemeenschappen toch als één groep te beschouwen, vindt ook vanuit de Roma wereld zelf een beweging plaats die ernaar streeft de negatieve vooroordelen te bekampen, alsook de verbondenheid tussen alle Roma van de wereld te benadrukken. Deze beweging is er gekomen vanuit het besef dat Roma zich over de hele wereld in een soortgelijke maatschappelijke situatie bevinden, die er doorgaans een is van achterstelling, blootstelling aan discriminatie en racistische vervolging⁹⁴. Een belangrijke stap voor de ontwikkeling van dit gemeenschappelijke Roma gevoel, is het eerste World Romany Congress, dat in het begin van de jaren '70 plaats vindt in Londen. Op dit congres heeft men besloten tot het gebruik van de overkoepelende term 'Roma', dit ten nadele van andere woorden waar een meer pejoratieve connotatie aan verbonden is, zoals gypsy, zigeuner, tzigane, enzovoorts. Vanaf deze dag krijgt de term 'Roma' ook een politieke betekenis. Vanaf deze dag wordt officieel erkend dat Roma als volk afkomstig zijn uit India. Er worden dan ook contacten gelegd met Indische vertegenwoordigers. Belangrijker nog is de officiële erkenning van Roma als een nationale minderheid, in plaats van bestempeld te worden als 'zigeuners' of etnische groep. Tevens wordt de beslissing genomen over een volkslied of hymne voor de Roma natie en een Roma vlag⁹⁵. Dit proces van grensoverschrijdende identificatie komt na dit congres pas goed opgang, wordt bevorderd door de politieke omwentelingen in Centraal- en Oost- Europa, en kent ook nu nog verdere ontwikkelingen, onder andere door de verscheidene zelforganisaties van Roma op internationaal niveau. Deze komen aan bod in het tweede hoofdstuk van deze verhandeling.

Hoewel, zoals hoger beschreven, duidelijk een tendens tot grensoverschrijdende unificatie en identificatie te onderkennen valt, kan tegelijkertijd de heterogeniteit van de groep Roma niet betwijfeld worden. Deze thematiek komt aan bod in de volgende paragraaf.

2.2. Heterogeniteit in eenheid

Uit de literatuur over Roma blijkt, net als uit het eigen onderzoek, dat deze groep allerminst als homogeen beschouwd mag worden. Ondanks een gemeenschappelijke etnische origine zijn binnen deze grote groep tal van subgroepen, die op verschillende wijze ingedeeld kunnen worden, te onderscheiden. Bovendien verschillen ook de taal, de levenswijze, de mate waarin men aan tradities vasthoudt en de wijze waarop deze uitgevoerd worden niet alleen van land tot land, maar tevens van streek tot streek, en zelfs van stad tot stad. Toch kunnen ook algemene gelijkenissen herkend worden binnen deze grote groep gemeenschappen. Zo spreken zij allen een taal, waarin zij weliswaar andere woorden gebruiken, of andere accenten plaatsen, maar toch een variant van dezelfde taal, het Romanes. Ook bepaalde tradities komen in elk land en in elke streek terug, net als bepaalde gebruiken. Aldus zou men zich kunnen afvragen of de Roma cultuur in al haar rijkheid veeleer gekenmerkt wordt door homogeniteit dan wel door heterogeniteit. Wellicht is op deze vraag geen juist antwoord te geven. Het belangrijkste echter blijft dat men zich bewust is van de grote gelijkenissen die men kan terugvinden tussen (de levensstijlen van) de verschillende subgroepen, alsook van nuanceverschillen en zelfs tegenstrijdigheden tussen deze groepen.

⁹⁴ Vermeersch, P., 2000, <http://users.skynet.be/streven/online2.htm>

⁹⁵ Hajvazi, S., 18.01.2005 en Fraser, A., 1992, pp. 316-317

Of het nu de eenheid van de Roma gemeenschap dan wel de onderlinge diversiteit is die door henzelf benadrukt wordt, is afhankelijk van de sociale identiteit die op dat moment saillant is⁹⁶. Het kan gaan om een sterke identificatie met een specifieke subgroep van Roma, of zelfs enkel de eigen familie, dan wel om het algemene Roma- zijn. Welke van deze sociale identiteiten in een zekere context de bovenhand heeft, is naast persoonsfactoren afhankelijk van de situatie, en meer bepaald van de groep waarmee men zich impliciet of expliciet vergelijkt⁹⁷. Aldus zal de sociale identiteit van de subgroep saillant zijn. Uit het voorgaande blijkt dat de etnische identiteit veeleer een menselijk construct is, dat kan variëren en geen vaststaand ingeboren gegeven⁹⁸.

Indien echter belangen behartigd moeten worden van de hele Roma groep ten overstaan van de bredere maatschappij, die uit niet- Roma bestaat, zal de Roma afkomst in het algemeen meer op de voorgrond staan dan het behoren tot een specifieke subgroep. Tegenover de niet- Roma benoemen zij zich over het algemeen Roma, en niet met de naam van een subgroep. De niet- Roma, of *gadze* zijn dan diegenen die hen de scheldnaam ‘zigeuner’ toekennen⁹⁹. Deze benaming speelt tevens een rol bij de constructie van de etnische identiteit op een bepaald moment. Indien deze groep dus als eenheid gediscrimineerd is, wat het geval is aangezien niet-Roma in deze negatieve uitingen geen rekening houden met de verschillende subgroepen, kan verwacht worden dat de sociale identiteit van de grotere groep saillant wordt¹⁰⁰.

2.2.1. Relaties tussen de subgroepen

De verhouding tussen de verschillende subgroepen is vrij complex. Zo zijn er bijvoorbeeld Rumungri, de groep waartoe ook de Roma uit dit eigen onderzoek toe behoren en Vlach, een andere subgroep. Uit literatuur alsook uit deze studie blijkt, dat bij de eerstgenoemde groep enige mythevorming rond de Vlach bestaat¹⁰¹. De Vlach worden beschouwd als ‘echte’ Roma, dragers van de traditionele Roma cultuur, terwijl zijzelf een veel moderner leven leiden, aangepast aan de huidige maatschappij, aldus de Rumungri.

Aldus blijkt dat er een zekere hiërarchie bestaat tussen de verschillende groepen. De Rumungri, enerzijds, die inzake levenswijze het sterkst gelijken op de rest van de samenleving, voelen zich volgens sommige bronnen superieur aan de Vlach, omdat zij er een meer moderne levensstijl op na houden. De niet-Roma kijken echter op hen neer omdat zij maar ‘zigeuners’ zijn. Anderzijds vergelijken de Vlach zich zelden met de niet- Roma, wel met de Rumungri- groep¹⁰². Soms kijken zij op hen neer, omdat zij te sterk gelijken op de *gadze*, en de traditie uit het oog verloren hebben. Volgens sommigen beschouwen deze Vlach de Rumungri niet meer als echte Roma. Zoals reeds eerder gesteld echter is iemand van Roma afkomst altijd Roma, ongeacht de assimilatiegraad of levenswijze¹⁰³. Sommige Vlach geven blijk van minachting jegens de Rumungri, omdat deze laatsten voor het levensonderhoud afhankelijk zouden zijn van de niet- Roma, doordat zij vaak loonarbeid verrichten. De Vlach daarentegen drijven handel, weliswaar met de *gadze*, maar zijn minder van hen afhankelijk doordat het een zelfstandig beroep is. Bovendien beschouwen zij handel drijven niet als werken¹⁰⁴.

⁹⁶ Verkuyten, M., 2005, pp. 41-44

⁹⁷ De Witte, H. & Vanbeselaere, N., 2004, p.11

⁹⁸ Gheorghe, N. & Acton, T., 2001, pp. 61-64

⁹⁹ Eycken, M., 1998, pp. 190- 191

¹⁰⁰ Verkuyten, M., 2005, p. 108

¹⁰¹ Eycken, M., 1998, p. 216

¹⁰² Eycken, M., 1998, pp. 446-447

¹⁰³ Moco, T., 20.12.2004

¹⁰⁴ Eycken, M., 1998, pp. 366-367

Uit het voorgaande blijkt dat er ten eerste mythevorming en stereotype beeldvorming optreedt aan de kant van de *gadze* ten aanzien van alle Roma, die zij als één groep beschouwen. Bovendien speelt ook tussen de verschillende subgroepen een wederzijds proces van stereotypering. Onrechtstreeks versterken deze processen de identiteit en het groepsgevoel binnen elke groep, aangezien zij zich, als het in het voordeel speelt, naar deze stereotypen gaan gedragen.

2.2.2. Relaties met de niet- Roma of *gadze*

In bovenstaand deel zijn reeds enige malen de relaties tussen Roma en niet- Roma of *gadze* aangestipt. Deze paragraaf echter is volledig aan dit thema gewijd. Zoals reeds gesteld betekent de term ‘zigeuner’, zoals Roma door de niet- Roma worden genoemd, eigenlijk ‘onaanraakbaar’. Ze hebben echter ervoor gekozen om deze denigrerende term om te zetten in iets dat hen pas, en aldus de door *gadze* negatief bedoelde onaanraakbaarheid om te zetten in één waar zij fier op zijn. Deze onaanraakbaarheid omvat dan een leven waarin veel belang wordt gehecht aan de eigen autonomie. Dit doen sommigen door genoeg te integreren om geen last te ondervinden van de meerderheidsamenleving, om dan vervolgens toch de eigen zelfstandige positie te kunnen handhaven¹⁰⁵. De relatie met de niet-Roma wordt beschouwd als bron van inkomen, aangezien het met deze mensen is dat zij op hun radde manier handel drijven¹⁰⁶. Toch leven de Roma niet als een parasiet op het geld van de niet- Roma. Ze stellen hun waren en diensten in de plaats. Het is dus geen houding van afhankelijkheid, maar veeleer een interdependente relatie op economisch vlak. Ook op dit gebied, net als op andere vlakken, zal blijken, leven Roma aldus op symbiotische wijze samen met de *gadze*¹⁰⁷.

Hoewel ik er in het eigen onderzoek weinig van gemerkt heb, blijkt uit de literatuur en uit ervaringen van andere onderzoekers dat Roma doorgaans een diepgeworteld wantrouwen koesteren ten overstaan van de buitenwereld. Niet altijd willen zij uitgebreid praten over zichzelf en de eigen levenswijze. Sommigen stellen dan ook dat zij vaak wel verbale antwoorden geven, maar dat dit slechts een klein deel van het ‘eigenlijke’ antwoord zou zijn. Dit is het gevolg van de sterk dichotome visie die zij hanteren, één van een wij- versus- zij-wereld¹⁰⁸. In het eigen onderzoek heb ik getracht me hiervan bewust te zijn.

Dit grondige wantrouwen tegenover de buitenwereld, en met name tegen de burgermaatschappij, vindt haar wortels in de eeuwenlange geschiedenis van dreiging, vervolging en verjaging die deze groep heeft doorstaan¹⁰⁹. De bredere maatschappij van niet- Roma wordt door sommigen als dominant, gevaarlijk en onrein beschouwd. Een strikt onderscheid tussen de eigen groep en deze burgermaatschappij is dus nodig. Aldus wordt een grens getrokken die in staat moet zijn de eigen culturele identiteit te bewaren en te handhaven ten opzichte van deze van de meerderheidsgroep. Een cultuur, en aldus een etnische of culturele identiteit staat of valt immers niet met het bestaan van bepaalde kenmerken, maar met de sociale begrenzing ten opzichte van een andere groep¹¹⁰. Nogmaals blijkt dat de identiteit een construct is, dat geproduceerd wordt door de sociale interactie, die ascripties ten aanzien van het zelf en de andere inhoudt.

¹⁰⁵ Eycken, M., 1998, pp. 379-380

¹⁰⁶ Sutherland, A., 1975, pp. 72-75

¹⁰⁷ Gropper, R.C., 1975, p. 30

¹⁰⁸ Machiels, T., 13.09.2004

¹⁰⁹ Machiels, T., 2001, pp. 41-42

¹¹⁰ Barth, F., 1969, pp. 13- 16 en Guy, W., 2001, p. 5

Door de veranderende levenswijze valt bij sommige Roma de neiging om steeds sluwder te kunnen zijn dan de niet-Roma, en aldus aan deze laatste te kunnen verdienen, weg. Dit wegvallen of verminderen van het sluwzijn als uiting van onaanraakbaarheid en handhaving van de zelfstandige positie, gaat echter gepaard met een toenemend belang hechten aan de opvattingen van de niet-Roma over hen. Op deze manier verklaren Roma zich impliciet akkoord met tenminste sommige waarden van de burgermaatschappij¹¹¹. Zij doen hun best hieraan te beantwoorden, en werken zo aan de integratie. Ook zijn zij trots op dit moderne leven. Indien zij echter wel deze waarden overnemen, maar niet over voldoende middelen beschikken om hieraan te voldoen, bestaat de kans dat zij gemarginaliseerd worden.

Vele Roma koesteren niet enkel een wantrouwen ten opzichte van de buitenwereld, deze burgermaatschappij heeft zelf een even negatieve en wantrouwende houding ten overstaan van Roma. Indien men met deze groep bekend is, worden deze mensen vaak op racistische wijze bejegend. Mensen uit de burgermaatschappij hebben vaak angst wanneer zij weten dat er Roma in de buurt zijn, en bestempelen deze mensen als dieven, profiteurs en als arrogante mensen die op illegale wijze in het levensonderhoud voorzien. Gezien sommige Roma de neiging hebben het geld dat ze ter beschikking hebben vlug te spenderen aan de behoeften van het moment, geven zij de indruk een spilzuchtig leven te leiden en te profiteren van het plaatselijke sociale zekerheidsstelsel¹¹². Dit buitenissig consumptiegedrag wordt allerm minst geapprecieerd door de *gadze*.

2.2.3. Relaties binnen de kleine gemeenschap

Terwijl de relaties tussen de verschillende subgroepen onderling en tussen Roma en *gadze* niet altijd zonder spanningen verlopen en in een hiërarchie kunnen voorgesteld worden, wordt de kleinere gemeenschap gekenmerkt door egalitaire interne verhoudingen¹¹³. Hiërarchie, gezag en autoriteit worden slechts aanvaard binnen het gezin, en ook dan slechts in bepaalde mate. Een typische Roma gemeenschap onderscheidt zich van andere etnische gemeenschappen, doordat zij veeleer bestaat uit een verzameling families of relatief autonome clans met een wisselende coalitie, dan uit een leidend orgaan en gehoorzamende clans. Binnen de familie die gebeurt de organisatie op basis van een sterke wederzijdse solidariteit. Geen enkele situatie wordt in dit kader als definitief beschouwd, maar is telkens relationeel gedetermineerd¹¹⁴. Uit de oprechte onderlinge solidariteit die binnen de familie leeft, blijkt ook het belang van de collectiviteit voor Roma. In tegenstelling tot de bredere maatschappij, waarin het individualisme een belangrijke waarde schijnt, heerst binnen de Roma gemeenschap veeleer een geest van collectivisme. Onderlinge behulpzaamheid, en vooral ook gastvrijheid zijn basiswaarden.

2.3. Samenleven in symbiose

Uit voorgaande beschrijvingen in dit hoofdstuk blijkt dat twee elementen kenmerkend zijn voor Roma: een geschiedenis van migratie en van symbiotisch samenleven. Beide elementen hebben hun stempel gedrukt op de cultuur van de Roma.

¹¹¹ Eycken, M., 1998, pp. 381-382

¹¹² Eycken, M., 1998, pp. 380-382

¹¹³ Machiels, T., 2001, p. 42

¹¹⁴ Hajvazi, S., 2004, p. 2

Vooreerst heeft dit volk niet alleen reeds een lange geschiedenis van migratie achter de rug, en hoewel de meeste Roma geen nomadische levensstijl (meer) hebben, zijn er ook nu nog vele Roma die migreren, onder andere van Slowakije of Kosovo naar België, zoals de vrouwen in dit eigen onderzoek. Eerder in het hoofdstuk is reeds beschreven hoe de Roma, gezien vanuit een Westers, etic perspectief, in drie grote migratiegolven naar het Westen zijn getrokken. Voorafgaand daaraan echter, wordt algemeen aangenomen, zijn de Roma uit India richting Europa getrokken¹¹⁵. De zeer gewaardeerde norm van de solidariteit vindt waarschijnlijk haar oorsprong in dit migratieverleden. Trekkende Roma konden op basis van deze norm immers terecht bij soms zeer verre verwanten die zich in een bepaalde streek gevestigd hadden. Deze solidariteit mag bovendien afgedwongen worden, zowel door de gemeenschap van een individu als omgekeerd¹¹⁶. De migratietendens heeft er tevens voor gezorgd dat een grote mate van flexibiliteit en vindingrijkheid bij het overleven in een maatschappij die hen meestal vijandig gezind is, deze mensen niet vreemd is. Telkens zij in een nieuw gebied komen, waar een andere taal gesproken wordt, dienen zij deze aan te leren. Tevens sluipen woorden en invloeden van deze nieuwe taal in de eigen taal, het Romanes. Dit blijkt ook uit de eigen interviews. Op deze manier ontstaat een grote diversiteit in de Roma- taal, die echter ook weerspiegeld wordt in alle aspecten van de Roma-cultuur. Naast taalelementen worden immers cultuuraspecten en materiële zaken overgenomen¹¹⁷. Toch moet benadrukt worden dat dit geen eenzijdig proces is. Het zijn immers niet alleen de Roma die zaken overnemen van de algemene burgercultuur om deze in de eigen cultuur te integreren, ook van de kant van de bredere maatschappij worden elementen overgenomen die uit de Roma cultuur stammen.

Hiermee is de band gelegd met het tweede opvallende kenmerk van deze cultuur, het symbiotisch samenleven. Gedurende de hele periode dat Roma in Europa leven, die dateert van in de late Middeleeuwen, hebben zij een apart statuut¹¹⁸. Soms worden zij graag gezien, meestal het tegenovergestelde, maar steeds worden zij als aparte groep beschouwd. Doordat zij niet overal even lang leven, en er bovendien een andere levensstijl en – visie op na houden dan de burgermaatschappij, blijft steeds het onderscheid tussen deze twee groepen gehandhaafd. De aparte levenswijze en cultuur van de Roma is echter een product van allerlei cultuurcontacten, net als het geval is met de cultuur in West- Europa bijvoorbeeld¹¹⁹. Door het migratieverleden en de aparte manier van omgaan met de veelvuldige cultuurcontacten, is dit symbiotisch samenleven, waarbij cultuur- en materiële elementen uitgewisseld worden in de Roma cultuur opvallender aanwezig. Ook de minderheidspositie en de daaraan gekoppelde aparte status zetten deze veranderingen in de verf. De opvallende heterogeniteit binnen de Roma-cultuur in combinatie met de snel wisselende invloeden van cultuurgebieden waarin zij vertoeven, heeft ertoe geleid dat het verval van de Roma- cultuur vaak voorspeld wordt. De vooronderstelling die aan de basis van een dergelijke profetie ligt is echter dat cultuur een statisch gegeven is. De Roma cultuur is echter één waarbij de verandering een inherent kenmerk is. Verandering is geen teken van verval, noch voor de Roma cultuur, noch voor een andere. Het concept cultuur wordt immers sinds de postmoderniteit opgevat als een stroom, waarbij processen en partiële integratie centraal staan in plaats van stabiele en begrensde betekenissystemen. Het onderling uitwisselen van zowel culturele als materiële elementen

¹¹⁵ Fraser, A., 1992, pp. 16-22 en <http://www.geocities.com/Paris/5121/homeland.htm>

¹¹⁶ Eycken, M., 2001, p. 82

¹¹⁷ Fraser, A., 1992, p. 303

¹¹⁸ <http://www.geocities.com/Paris/5121/timeline.htm>

¹¹⁹ Guy, W., 2001, pp. 5-8

tussen twee of meerdere culturen, die voorheen strikt onderscheiden en gescheiden konden worden, wordt tevens aangeduid met de term ‘culturele hybriditeit’¹²⁰.

In dit kader kan bovendien een paradoxaal element in het Roma- zijn belicht worden. Enerzijds maken Roma een strikt onderscheid tussen de eigen wereld en de bredere samenleving, waarbij wat uit dit laatste afkomstig is enkel wordt beschouwd als iets of iemand waaraan verdiend kan worden. Alles wat uit deze burgersamenleving afkomstig is, wordt immers als onrein beschouwd en moet vermeden worden wanneer dit mogelijk is¹²¹. Anderzijds kunnen Roma nooit volledig geïsoleerd van de cultuur van de meerderheidsgroep leven, en vangen zij onvermijdelijk hieruit elementen op, die vervolgens in de Roma- cultuur geïntegreerd worden. Deze materiële en culturele elementen worden door Roma voortdurend gebruikt als middelen ter onderscheiding. Vooral voedingswaren, kledij en andere levensnoodzakelijke middelen moeten echter met grote omzichtigheid behandeld worden. Het onderscheid tussen *gadze* en Roma, tussen onrein en rein moet immers zeker op het gebied van levensbestendige middelen strikt gehandhaafd worden. Onreine middelen kunnen enkel in de familie worden binnengebracht als dit gepaard gaat met een specifieke wijze van handelen, waardoor het onderscheid bevestigd wordt. Eens dit gebeurd is kunnen de elementen zonder problemen gebruikt worden¹²².

Door dit symbiotisch samenleven, overschrijden zij telkenmale de grens die ze zelf zo benadrukken. Tegelijkertijd echter houden ze deze grens in stand door de specifieke behandeling van goederen uit de buitenwereld. Het is deze paradox die gevat wordt in de theorie van Barth, waarin etnische identiteit gedefinieerd wordt in termen van sociale grenzen. De etnische groep wordt geproduceerd door de sociale interactie, die ascripties ten aanzien van het zelf en de andere inhoudt, en is aldus geen entiteit met vaste culturele karakteristieken maar wordt veeleer bepaald door zijn grenzen dan door wat omsloten wordt door deze grenzen¹²³. Het trekken en opnieuw overschrijden van de grens langs beide zijden, is aldus meer bepalend voor een cultuur dan de kenmerken die erdoor bewaard blijven. Deze theorie getuigt tevens van een dynamisch cultuurconcept, waarin ruimte is voor processuele veranderingen onder invloed van interactie met andere culturen¹²⁴.

¹²⁰ Eriksen, T.H. & Nielsen, F.S., 2001, pp. 179-175

¹²¹ Machiels, T., 2001, pp. 41-42

¹²² Eycken, M., 1998, pp. 464-465

¹²³ Barth, F., 1969, pp. 13- 16

¹²⁴ Eriksen, T.H. & Nielsen, F.S., 2001, pp. 179-175

DEEL 2: EIGEN ONDERZOEK

Het tweede deel van deze eindverhandeling behandelt het eigen onderzoek, waarbij vier hoofdstukken onderscheiden worden. Allereerst wordt uitgeklaard hoe ik tot dit onderzoek ben gekomen, vanuit een basis van persoonlijke interesse, een literatuurstudie en een project opgezet door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen. In een tweede hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de methodologie van het gevoerde onderzoek. Vervolgens komen de bespreking en de analyse van de interviews aan bod. Het deel wordt afgerond met enkele slotbedenkingen.

1. Aanzet tot het eigen onderzoek

Na de twee hoofdstukken literatuurstudie, waarin toelichting wordt gegeven bij nieuwkomers en bij de Roma origine, wordt in dit eerste hoofdstuk van het deel dat handelt over de eigen studie, getracht de lezer te verduidelijken op welke wijze dit onderzoek tot stand is gekomen. De verstrekte informatie geeft hierbij voldoende achtergrond om de rest van het onderzoek vlot te kunnen volgen.

Zoals elk antropologisch onderzoek is ook hier het onderwerp de ander, meer bepaald de Roma nieuwkomervrouwen. Om de relatie tot deze andere te typeren kan gebruikt worden gemaakt van een metafoor. We zien steeds de wereld en de anderen vanuit het eigen perspectief, of metaforisch gesteld door een eigen venster¹²⁵. Naarmate het glas helderder is, zien we echter minder van het glas zelf, maar des te meer van de ander. Met een proper raam kijkt men immers niet op het glas zelf, maar er recht door, naar de ander, die kan vertellen dat je door een venster kijkt. Omgekeerd moet ook hem verteld worden dat hij door een venster kijkt. Beide hebben een verschillende visie op de wereld, aangezien een different perspectief gehanteerd wordt. Sommige delen zullen echter overlappen en kunnen vergeleken worden¹²⁶. Toch moet naar de ander geluisterd worden wanneer hij vertelt over elementen die vanuit het eigen venster niet zo duidelijk zijn. Bovendien moet deze visie gerespecteerd worden. Uit deze metafoor blijkt dat ik niet hetzelfde zie als een ander, en tevens dat ik niet de hele wereld kan zien.

Wat verder afgeleid kan worden uit deze metaforische presentatie van verschillende perspectieven en de relatie tot de ander, is dat een dialoog noodzakelijk is, om iets te begrijpen van wat een ander bedoelt. Ook een aandachtig luisterend oor is daarbij onontbeerlijk. Dit is wat ik getracht heb te bieden aan de andere in het eigen onderzoek, wanneer de verhalen aan bod kwamen. Het narratief, dat door het semi- gestructureerd opzet vergeleken kan worden met een dialoog, wordt in alle aandacht en met het meeste respect voor de ander

¹²⁵ Deraeck, G., 2001, pp. 26-27

¹²⁶ Panikkar, R. 1982, pp. 78-79

bestudeerd. Ook het geven van de kans tot praten aan een groep die dit uit zichzelf niet vaak doet, behoort tot het opzet¹²⁷.

Het hoofdstuk bestaat uit drie secties. Een eerste verduidelijkt de koppeling tussen het deel met betrekking tot de nieuwkomers en het beleid en het eigen onderzoek. Vervolgens wordt het belang van het hoofdstuk over Roma in het kader van deze studie geduid. Tot slot wordt de rol van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen aangegeven.

1.1. Nieuwkomers en het beleid

In het eerste hoofdstuk van de literatuurstudie werd om te beginnen de term nieuwkomer toegelicht. Deze blijkt allerminst eenvoudig, noch eenduidig te zijn. Gezien in het eigen onderzoek nieuwkomers betrokken zijn, is het van groot belang te weten hoe deze gedefinieerd worden. De definitie die opgesteld is door het beleid wordt in dat eerste hoofdstuk voorgesteld. Hieraan zijn echter een aantal knelpunten verbonden, omwille waarvan door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen en mezelf, geopteerd werd voor de constructie van een eigen werkdefinitie. Hierbij worden, onzes inziens, de genoemde knelpunten weggewerkt. Tevens worden de gelijkenissen en verschilpunten tussen de twee definities aangeduid voor optimaal begrip.

Voorts werd kort de historiek van het inburgeringbeleid weergegeven. Een kadering binnen het ruimere migrantenbeleid is echter aangewezen, voor een duidelijk beeld van deze evolutie. Naar aanleiding van dit beleid kan men zich afvragen in welke mate nieuwkomers, en meer bepaald in dit onderzoek de Roma nieuwkomervrouwen ook effectief toegang hebben tot de diverse diensten die door het beleid worden opengesteld. Kennen en volgen deze vrouwen bijvoorbeeld het inburgeringstraject? Zijn de diverse cursussen die daarbij aan bod gekomen zijn doeltreffend, en op welke wijze worden deze geëvalueerd? Dit zijn echter nog niet de kernvragen van het onderzoek.

Centraal voor het opzet van deze studie is de vraag met welke algemene problemen, die veroorzaakt zijn door de nieuwkomerstatus, deze Roma vrouwen geconfronteerd worden en hoe het beleid daarin een rol kan spelen. In welke mate vergt de inpassinggedachte, zoals deze voorgesteld wordt door het Koninklijk Commissariaat voor het Migranttenbeleid, een te vergaande opoffering van de eigen culturele waarden en tradities en getuigt deze aldus van een (weliswaar verdoken) ethnocentrische visie¹²⁸? Krijgen deze nieuwkomers in België voldoende de kans om de culturele eigenheid te bewaren wanneer zij zich, zoals het beleid vereist, trachten in te burgeren en werken aan de participatie aan de samenleving? Daartoe wordt gevraagd naar de identiteitsbeleving van deze vrouwen, waarbij voornamelijk gefocust wordt op de etnisch- culturele identiteit. Tevens komt de perceptie van de houding van de Belgische meerderheidsamenleving jegens de nieuwkomers als thema aan bod, alsook de beleving van tradities.

Gerelateerd aan deze inpassinggedachte stelt zich de vraag naar de eventuele mate van inburgering die men, naargelang de duur van de periode in België, bij de vrouwen kan onderkennen. Het einddoel daarbij is de

¹²⁷ Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, pp. 75-80

¹²⁸ Martens, A., 1997, pp. 67-68

zelfredzaamheid van de migrant op professioneel, educatief en sociaal gebied¹²⁹. Vooral het sociale domein heeft in het eigen onderzoek de aandacht gekregen. Een goede emancipatie, participatie en integratie van de nieuwkomer, drie waarden die door het beleid op de voorgrond worden geschoven, zijn moeilijk te verwezenlijken indien een stevig sociaal netwerk afwezig is¹³⁰. Naar aanleiding van deze vaststellingen is het uiteraard van belang te weten hoe het met deze sociale netwerken bij de nieuwkomervrouwen gesteld is. Daartoe werd door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen in het kader van het project een interviewleidraad opgesteld, die specifiek focust op netwerkvorming. Hierbij komen zowel formele als informele, pre- en postmigratoire contacten aan bod. Ook aan de (zelf) organisaties voor Roma is deze vraag naar netwerkvorming gerelateerd. Deze leidraad fungeerde tevens als weerspiegeling van de thema's waarop, volgens het Steunpunt, door mij gefocust diende te worden.

Voorts kan men zich afvragen in welke mate het inburgeringbeleid, dat zoals ik reeds kort aangaf, in geen enkel opzicht gendergeïënteerd is, tekortschiet inzake vrouwspecifieke aandacht voor de nieuwkomers. Het is omwille van deze reden en omwille van de grotere onzichtbaarheid en de gedeeltelijk daaruit voortvloeiende kwetsbaarheid van vrouwen, dat het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen en ik door aan het door hen opgezette project mee te werken, ervoor opteren te vertrekken vanuit een genderperspectief. Uit onderzoek blijkt dat nieuwkomervrouwen vaak over minder zeggingskracht of mondigheid beschikken om voor hun situatie op te komen, wat hen in een gedefavoriseerde startpositie brengt voor de uitbouw van een nieuw bestaan in België¹³¹. Door hen in dit onderzoek de kans te geven hun narratief te construeren en aldus een stem te krijgen naar de rest van de Roma gemeenschap en de Belgische samenleving toe, wordt aan deze problematiek gewerkt. Het is in dit kader dat vanuit het Steunpunt de opdracht werd gegeven enkel te werken met vrouwelijke nieuwkomers.

Een ander aspect waaraan extra aandacht besteed wordt in het kader van dit eigen onderzoek is de beleving van de asielpcedure, en de contacten met de formele netwerken. Zowel uit dit eigen onderzoek als uit andere studies blijkt dat ook tijdens de asielpcedure zich vrouwspecifieke problemen manifesteren. Zo is het voor een laaggeschoolde of (zelfs) analfabete vrouw niet evident het vluchtverhaal met exacte data te vertellen aan de autoriteiten. Verder speelt het geslacht van de interviewer of tolk een veel grotere rol voor een vrouw dan voor een man. Bovendien is de toeleiding van vrouwen naar opleidingen bemoeilijkt door de traditionele taakverdeling binnen het gezin. Ook werkgelegenheidsmogelijkheden zijn voor vrouwen beperkter, gezien zij meestal over weinig relevante werkervaring beschikken¹³². Teneinde een beter beeld te krijgen van deze problematiek bij de nieuwkomervrouwen, heeft het Steunpunt aan mij gevraagd met de nodige aandacht te luisteren naar de ervaringen tijdens de asielpcedure, waarbij de eerste formele contacten worden gelegd.

Niet alleen worden in het eerste hoofdstuk mogelijke beleidsaanpassingen naar de toekomst toe behandeld, tevens leidt de bespreking van het huidige inburgeringbeleid tot de vraag in welke mate men hierbij

¹²⁹ http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/vdbossche_zemni_1.htm en De Breucker, I., 2004, pp. 35-36

¹³⁰ Martens, A., 1997, pp. 67-68, <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos3.htm> en <http://www.pic-wvl.be>

¹³¹ Vink, J., 2001, pp. 103-104

¹³² Vink, J., 2001, pp. 103-104

op de hoogte is van de aspiraties van de nieuwkomers. Bovendien stelt zich de bijkomende vraag naar of en hoe de kansen tot verwezenlijking ervan in het beleid vervat zitten. Niet alleen moet daaraan de nodige aandacht worden besteed, tevens dient deze materie bekeken te worden vanuit het standpunt van de nieuwkomer. Daartoe worden in het eigen onderzoek de toekomstverwachtingen en dromen van de nieuwkomervrouwen als thema aangekaart. In deze context wordt tevens de vraag gesteld naar de personen die zij belangrijk achten bij de verwezenlijking van deze aspiraties, en of het Belgisch beleid daarbij een grote rol speelt. Deze toekomstverwachtingen zijn tevens genderspecifiek van aard, en bevinden zich aldus op het domein van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen. De thematiek is tevens opgenomen in de door hen opgestelde interviewleidraad.

1.2. Roma

In het tweede hoofdstuk van de literatuurstudie wordt extra informatie gegeven met betrekking tot de specifieke etnische achtergrond van de bevraagde nieuwkomervrouwen, die een Roma achtergrond is. Hierbij heb ik getracht uit te gaan van het perspectief van de betrokkenen zelf, zodat, zoals ik reeds hoger toegelicht heb, gesproken kan worden van een emic benadering. Over de visie op dit Roma-zijn is niet alleen in de narratieven informatie ingewonnen, maar tevens bleken de personen die me met de nieuwkomervrouwen in contact brachten, en die ook zelf van Roma origine zijn, waardevolle bronnen. Verscheidene gesprekken en uitwisselingen via e-mail waren me tot hulp in mijn poging het Roma-zijn vanuit een emic benadering te begrijpen¹³³.

Uit het hoofdstuk over Roma blijkt tevens dat het een zeer pluriforme groep betreft, waarin toch een zeker homogeniteit in te herkennen valt. Hieruit blijkt dat het uitgaan van een monolithisch en bovendien statisch cultuurconcept, zoals het geval is in het inburgeringbeleid¹³⁴, noch theoretisch gezien interessant is, noch strookt met de praktijk. Het is naar aanleiding van de informatie over Roma, die in een oppositie staat met de formulering van het beleid, dat de vraag groeide naar de beleving van de nieuwkomervrouwen inzake deze materie. Teneinde in een antwoord te kunnen voorzien werden deze respondenten op eigen initiatief bevraagd naar de beleving van de etnische identiteit, met welke sociale (sub)groep zij zich doorgaans identificeren, en op welke wijze zij denken over het al dan niet bestaan van een gemeenschappelijke Roma- cultuur, en of deze dan veeleer homogeen dan wel pluriform is.

Gekoppeld aan de identiteitsbeleving binnen de Roma gemeenschap, is de identiteitsbeleving van dezelfde groep in de bredere maatschappij. Het Belgische inburgeringbeleid situeert deze nieuwkomers in de ruimere groep van migranten. Zo vormen zij op verschillende wijzen ook hier in België een minderheid. Ook Belgen beschouwen migranten in het algemeen als een minderheidsgroep, vaak zonder daarbij specifieke aandacht te besteden aan de etnische achtergrond van deze mensen. Hierbij kan men zich afvragen of deze constructie in de perceptie als 'vreemdeling' veeleer dan als 'Roma' gevolgen heeft voor de etnische identiteitsbeleving¹³⁵. Het is in deze context dat de idee is ontstaan ook thema's als de beleving van het 'minderheid-zijn' en de evolutie, gestructureerd door de tijd, van voor versus na de migratie in de Roma identiteitsbeleving in de leidraden op te nemen.

¹³³ Moco, T., 20.12.2004, Hajvazi, S., 2004 en Hajvazi, S., 18.01.2005

¹³⁴ <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/jdevos8.htm> en Martens, A., 1997, pp. 77-78

¹³⁵ Verkuyten, M., 2005, p. 108

Voorts komt ook de relatie met de niet-Roma of *gadze* aan bod, die één blijkt te zijn van symbiotische samenleving. Verscheidene aspecten springen daarbij in het oog, zoals bijvoorbeeld het algemene wantrouwen ten aanzien van de burgermaatschappij en de liefst louter economische relatie met deze mensen. Het scherpe onderscheid tussen beide groepen dat telkenmale overschreden wordt in de symbiose, leek me op het eerste gezicht in onze maatschappij, waarin echter slechts weinig Roma leven, niet terug te vinden. Vanuit deze discrepantie is de vraag gegroeid naar de ervaringen van de Roma nieuwkomers op dit vlak. Specifiek wordt in het eigen onderzoek aandacht besteed aan de relaties die deze vrouwen hebben met de Belgen, zowel op formeel als op informeel vlak. De beleving daarvan wordt geanalyseerd.

1.3. De rol van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen

Tot slot dient aandacht geschonken te worden aan de rol van dit Steunpunt bij het eigen onderzoek. Het project waaraan deelgenomen wordt in het kader van deze eindverhandeling is getiteld ‘Vrouwen in beweging: de rol van vrouwen in migratie’, zoals ik reeds in de inleiding vermeld heb. Dit project tracht enerzijds de negatieve beeldvorming die heerst ten aanzien van de groep nieuwkomers om te buigen en anderzijds wil men door de vrouwen in een narratieve casusstudie zelf aan het woord te laten, onderzoeken hoe het middenveld en het Steunpunt kunnen inspelen op de behoeften en verlangens van deze vrouwen.

Om bij te dragen aan een vernieuwde beeldvorming van de nieuwkomervrouw, heeft het Steunpunt ervoor gekozen zelf te werken met een levensverhalenmethode. Men heeft mij gevraagd hetzelfde te doen. De redenen daarvoor komen voornamelijk aan bod in het volgende hoofdstuk, doch hier kan reeds een aanzet worden gegeven. Het presenteren van de narratieven, zoals in deze verhandeling gebeurt, is bij deze weergave van de ander van belang. De contacthypothese stelt immers dat een kennismaking met de andere, waarbij deze andere beschouwd wordt als een individu en niet louter als (inwisselbaar) lid van een sociale groep, ertoe kan bijdragen de beeldvorming inzake deze andere én zijn groep te verbeteren. Enerzijds wordt een meer genuanceerde visie op de andere geconstrueerd, anderzijds wordt ook de evaluatie van de andere groep positiever¹³⁶. Om deze twee elementen te bereiken wordt voor deze verhandeling een kwalitatieve casusstudie volgens een narratieve onderzoeksmethodiek uitgewerkt. Hierbij is het mogelijk elke respondente als persoon te leren kennen doordat zij in de studie de kans heeft gekregen de eigen stem te laten klinken. Door de appreciatie van de bekomen verhalen kan het bestaande beeld van de Roma nieuwkomervrouw misschien genuanceerd en positiever worden.

In verband met de bekommernis van het Steunpunt om de noden, verlangens en behoeften van de nieuwkomervrouwen in vervulling te zien gaan, werpen enkele vragen zich op. Vooreerst dient men te weten op welke domeinen deze noden zich situeren, en of deze erg prangend dan wel minder ernstig van aard zijn. Bovendien stelt zich de vraag of de nieuwkomervrouwen zelf in deze behoeften kunnen voorzien, of dat zij hierbij hulp nodig te hebben. In dit laatste geval kan het zijn dat zij reeds voldoende steun krijgen van informele sociale netwerken. Soms is dit echter niet het geval en kan het Steunpunt deze vrouwen helpen hun weg te vinden naar het maatschappelijke middenveld. Vooraleer men op deze domeinen operationeel kan worden, is

¹³⁶ Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H. & Dasen, P.R., 2002, pp. 374-375

echter meer informatie vereist. Daarom heeft men mij, van het Steunpunt uit gevraagd in de interviews te focussen op de problemen, noden en verlangens van de nieuwkomervrouwen. Door te vragen óf deze zich voordoet, op welke manier en op welke domeinen de problematiek zich dan situeert, draagt deze studie bij tot de situatieschets van de nieuwkomervrouwen. Door zelf geen voorbeelden aan te reiken maar open vragen te stellen, wordt gegarandeerd dat deze vrouwen vertellen vanuit de eigen beleving en ervaring, zodat een eigen visie geleverd wordt. Een oplossing voor de eventuele moeilijkheden en een eerste stap tot realisatie van de aspiraties is echter geen evidentie. Het Steunpunt gaat uit van het vermoeden dat de meeste vrouwen hierbij in meerdere of mindere mate hulp nodig hebben. In dit kader heeft men me gevraagd expliciete aandacht te besteden aan zowel de formele als de informele sociale netwerken van de nieuwkomervrouwen. Een zicht hierop is immers van belang om te weten in welke mate vrouwen bij andere nieuwkomers of bij de eigen gemeenschap terecht kunnen voor deze zaken en voor het vinden van toegang tot de bredere maatschappij en in welke mate er in dit kader een initiatief dat deze eerste stappen begeleid nuttig en wenselijk is.

Aldus is mijn keuze voor de themata die in dit onderzoek aan bod komen, gemotiveerd vanuit een tweetal sporen. Enerzijds worden een aantal vragen opgeworpen vanuit de literatuurstudie, anderzijds heeft het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen me gevraagd te focussen op specifieke aspecten in de narratieven van de nieuwkomervrouwen. Ter verduidelijking: eerst wordt de aandacht gericht op de vertreksituatie en de migratiemotieven, waarmee het verleden (ten dele) aan bod komt. Later wordt gefocust op het statuut van de nieuwkomer en de beleving van de asielpcedure. Hiermee worden ineens de voornaamste (en vaak enige) formele contacten van de nieuwkomers, met name de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de beleving van en de aanpassing aan de nieuwe Belgische leefomgeving. Er wordt intensief gefocust op de sociale netwerken van de nieuwkomers. Vermits de formele contacten zich vaak beperken tot de twee genoemde asiendiensten, wordt nu exclusieve aandacht besteed aan de informele netwerken. Ook de beleving van de etnisch- culturele identiteit komt aan bod, waarbij gekeken wordt naar een eventuele evolutie in de tijd. Tot slot wordt de blik gericht op de toekomst, waarbij noden, verlangens en aspiraties besproken worden. Een dimensie die de hier opgesomde thema's als structurerend element blijkt te doorkruisen is de tijd. Door het opvolgen van deze verscheidene thema's door het geheel van verhalen heen, is in dit onderzoek getracht een waardevolle bijdrage te leveren aan de beantwoording van de vragen die zich stellen in dit kader.

2. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt de methode die gehanteerd werd in het onderzoek toegelicht. De gegevens zijn bekomen uit een reeks diepte – interviews, waarbij het de bedoeling was het levensverhaal van de geïnterviewde op spontane manier naar voor te laten komen. Het betreft hier aldus een kwalitatief en narratief onderzoeksdesign. Tevens wordt de eigen praktische uitwerking van dit onderzoek toegelicht.

2.1. Een kwalitatief en narratief onderzoek

Het project dat opgezet is door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen (SAMV), en waaraan ik meewerk in het kader van deze verhandeling, wordt uitgevoerd volgens een kwalitatieve en narratieve onderzoeksmethodiek. Hoewel dit voorafgaand aan mijn medewerking is bepaald door de opzetters van het project, die me hebben gevraagd dezelfde methode te hanteren, kan ik mij daar om verscheidene redenen volledig bij aansluiten.

2.1.1. Een kwalitatief onderzoek

Een groot deel van het onderzoek inzake migratie en nieuwkomers, is van kwantitatieve aard. Veelal worden resultaten gepubliceerd die het aantal nieuwkomers weergeven, opgedeeld in categorieën naar leeftijd, geslacht, land van herkomst en dergelijke. Vaak wordt hierbij de focus gelegd op een mannelijk gezinshoofd dat migreert, vanuit een model dat arbeid als voornaamste reden tot migratie beschouwt. De onderliggende assumptie is dat het de man in het gezin is die de (voornaamste) kostwinner is, en vrouwen bijgevolg (bijna) niet economisch actief¹³⁷.

Het blijkt ook niet steeds zo eenvoudig om betrouwbaar cijfermateriaal te vinden. Kwantitatieve data over Roma, waarvan de vrouwen de doelgroep van dit onderzoek vormen, die in België verblijven of verbleven hebben, zijn moeilijk te achterhalen. Verscheidene oorzaken kunnen hiervoor aangehaald worden. Ten eerste kunnen mensen op verschillende wijzen naar België migreren: in het kader van arbeid, de gezinshereniging, of de asielaanvraag. De eerste twee poorten zijn niet erg toegankelijk voor bijvoorbeeld Slowaakse Roma, zodat de statistieken van de asielaanvragen de voornaamste bronnen van cijfermateriaal vormen. Toch blijft het moeilijk exacte aantallen te bekomen, aangezien (kandidaat)vluchtelingen in verscheidene statistieken en lijsten, zoals het wachtregister en het vreemdelingenregister, worden opgenomen, naargelang het verblijfsstatuut. Ten tweede wordt de etnische afkomst van nieuwkomers niet geregistreerd, zodat er onmogelijk uit af te leiden valt hoeveel Roma in het algemeen, en Roma vrouwen meer specifiek, in België verblijven of verbleven hebben. Enkel de nationaliteit van de migranten wordt opgetekend. Uit ervaring blijkt wel dat bijna alle (meer dan 95%) Slowaakse asielzoekers tot de Roma minderheid behoren¹³⁸. Ten derde zijn er uitgeprocedeerde asielzoekers, die

¹³⁷ Kofman, E., 2000, pp. 8-19

¹³⁸ Eycken, M., 2001, pp. 121-123

officieel gezien niet meer in België mogen verblijven. Het blijkt echter dat sommigen onder hen helemaal niet vertrekken, maar hier illegaal leven, of dat ze illegaal terugkeren naar België, na eerst gerepatriëerd te zijn geweest.

Hoewel dergelijke kwantitatieve gegevens, indien betrouwbaar, zeker nuttig kunnen zijn om een overzicht te verkrijgen over de nieuwkomers in België, kunnen de aard en de beleving van het migratieverhaal en de positie als nieuwkomer, noch de verschillende motieven erachter in cijfers of tabellen gevat worden. Bovendien geven cijfers soms onterecht de indruk dat het om statische gegevens gaat, en gaat een deel van de betekenis verloren, doordat de context onzichtbaar wordt. Om echter een zicht te krijgen op het verloop van de migratie en de daaruit volgende status als nieuwkomervrouw, de persoonlijke beleving en de betekenis die de vrouwen er achteraf aan hechten, en dit alles in relatie met de identiteitsbeleving, lijkt een kwalitatief onderzoek meer aangewezen. Binnen een dergelijk opzet is er ruimte voor het eigen verhaal, waarbij feiten niet worden losgekoppeld van de context maar er in verweven zijn, wat een meer holistische kijk op de ervaringen toelaat.

Dit laatste sluit aan bij één van de gelegenheden waarin, zoals aangegeven wordt door sommige auteurs, kwalitatief onderzoek van toepassing is¹³⁹. Naast situaties waarin men wil exploreren welke betekeniswereld er voor de betrokkenen achter sociale processen schuilt, waar hierboven naar verwezen wordt door de persoonlijke beleving en de gekoppelde betekenis aan te halen, worden nog verscheidene gelegenheden voor kwalitatief onderzoek aan gehaald, waaronder de twee volgende. Enerzijds situaties waar nog relatief weinig onderzoek naar gedaan is en weinig voorkennis voorhanden is. Rekening houdend met de specifieke aard van het onderwerp van dit onderzoek, namelijk Roma nieuwkomervrouwen in België, vormt dit een extra reden om te opteren voor een kwalitatief onderzoeksopzet. Anderzijds is een dergelijk design aangewezen in situaties waarin niet enkel veranderingen en processen bestudeerd worden, maar waar tevens bijgedragen moet worden aan de verbetering van de situatie. Gezien het effectief de bedoeling is van het project, opgestart door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, om actiegericht te werken, met de focus op het in beeld brengen van nieuwkomervrouwen via levensverhalen en het uiteindelijke doel enkele beleidsvoorstellen te doen, om zo in dialoog te kunnen treden met het beleid.

2.1.2. Een narratief onderzoeksopzet

Door te opteren voor een narratieve aanpak, in navolging van de onderzoeksmethode voorgesteld door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, krijgen de geïnterviewden de kans om op spontane wijze hun -in onze samenleving vaak ongehoorde- stem te laten klinken. Het verzamelen van levensverhalen is een vaak gebruikte methode in het antropologisch veldwerk. De onderzoeker kan bij de verwerking meer of minder ingrijpen in deze verhalen, door ze sterk te bewerken, of ze juist bijna letterlijk te presenteren¹⁴⁰. Het verhaal is de essentie van wat een persoon heeft meegemaakt, waarbij de vertelster zelf beslist wat belangrijk is en wat slechts anekdotisch. Voor het vertellen van hun eigen verhaal en ervaringen, putten de vrouwen uit het geheugen. Elke herinnering is een persoonlijke creatie en is op een eigen manier emotioneel significant¹⁴¹, wat ertoe bijdraagt dat wat verteld wordt en waar de nadruk op gelegd wordt voor de vertellende persoon van belang

¹³⁹ Maso, I., & Smaling, A., 1998, pp. 9-13

¹⁴⁰ Atkinson, R., 1998, pp. 3-7

¹⁴¹ Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T., 1998, pp. 79-81

is. Zo wordt enigszins vermeden dat de onderzoeker de dialoog te sterk stuurt naar wat hem of haar het best uitkomt.

Het laatste perspectief vertoont raakvlakken met de benadering van Denzin, die suggereert dat verhalen temporeel en logisch geordende gehelen zijn, en op die manier zinvol, op zijn minst voor de verteller. Elk verhaal heeft namelijk een begin, een midden en een einde, of een plot, en beschikt over een interne, meestal causale logica voor de verteller. Elk narratief verhaalt over een reeks samenhangende gebeurtenissen en ervaringsgegevens in een bepaalde volgorde, en is daardoor een temporeel en logisch gestructureerde productie¹⁴². In het narratief, wordt de tijd geplaatst in een meer persoonlijke geschiedenis, waarin elke persoon duidelijk maakt hoe in diens visie het verleden gerelateerd is aan het heden. Door deze terugblik op het verleden onder woorden te brengen, krijgt het verleden een betekenis voor het heden. Ook de manier waarop individuen over hun ervaringen vertellen, kan inzicht bieden in wat er juist gebeurd is, de feiten, en in het belang dat deze persoon eraan hecht, de beleving¹⁴³.

Bij de gesprekken wordt gebruik gemaakt van een interviewleidraad. Het is echter niet de bedoeling alle vragen in die exacte volgorde 'af te nemen', waardoor er geen ruimte meer zou zijn voor eigen opmerkingen en bedenkingen van de geïnterviewde, wel om af en toe een thema aan te kaarten dat interessant is in het kader van het onderzoek. Het narratief onderzoek is dus veeleer explorerend dan toetsend en heeft een open einde, waarbij verscheidene interpretaties mogelijk zijn¹⁴⁴. Het uiteindelijke doel is dan ook niet een eenduidige conclusie te kunnen trekken, maar eventuele gelijkenissen en verschillen te ontdekken die naar voor zouden komen uit de conversaties en de impressies ervan.

In vele antropologische studies wordt een narratief onderzoek uitgevoerd om meer te weten te komen over de aard of de levensstijl van een bepaalde subgroep in de maatschappij, die afgebakend is door ras, gender, religie of dergelijke¹⁴⁵. In dit geval betreft het een groep vrouwen die samen een subgroep vormen op basis van hun geslacht, etnische origine en sociale status, namelijk deze van nieuwkomer. Door het meewerken aan een narratief onderzoek, krijgen de leden van de onderzochte subgroep de kans hun stem te laten horen. Hierbij dient benadrukt te worden dat het hier een interactief proces betreft, dat eerder de vorm aanneemt van een dialoog met twee evenwaardige partners, of zelfs een monoloog, waarbij de rol van de interviewer gereduceerd wordt tot het voorzichtig aanreiken van thema's, dan een interview in de letterlijke zin van het woord. De vrouwen die betrokken zijn in dit onderzoek zijn dus niet enkel het voorwerp van de studie, maar kunnen beschouwd worden als volwaardige participanten.

Een narratief onderzoek laat tevens toe de ervaringswereld van het individu op een meer begrijpende en omvattende manier te benaderen. De geïnterviewde wordt in dit kader benaderd als een expert van zichzelf. Hoewel de focus van het onderzoek op leden van een specifieke groep in een specifieke sociale setting ligt, in dit geval Roma nieuwkomervrouwen die in België verblijven, moeten we ons niet verwachten aan sensationele verhalen, maar eerder aan persoonlijke en kleinschalige gebeurtenissen en ervaringen, doch soms niet minder aangrijpend dan een grootschaliger gebeurtenis, zoals ze zich voordoen in het dagelijks leven. Eerst wordt de

¹⁴² Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, pp. 54-57

¹⁴³ Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, p. 68

¹⁴⁴ Holliday, A., 2002, pp. 4-7

¹⁴⁵ Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T., 1998, pp. 3-5

initiële situatie geschetst, vervolgens worden verscheidene relevante gebeurtenissen aangehaald, die het proces kenbaar maken hoe er zaken veranderden, en ten derde wordt de situatie aan het einde van het proces geschetst, indien deze reeds bereikt is¹⁴⁶. In dit onderzoek wordt tevens gevraagd naar de eventuele verwachtingen voor de toekomst.

In dit onderzoek wordt aan enkele Roma vrouwen het woord gegeven. Aan de hand van de aangereikte thema's, vertellen zij over hun leven en geven hierbij persoonlijke bedenkingen en interpretaties aan. Het is niet de bedoeling dat deze vrouwen een representatief staal vormen voor de groep Roma nieuwkomervrouwen in België. Het opzet bestaat er veeleer in enkele portretten te schetsen om op een meer exploratieve en illustratieve wijze een blik te werpen op de voorbije, huidige en toekomstige persoonlijke leefwereld en ervaringen van deze vrouwen.

2.1.3. Een kwalitatieve casusstudie volgens een narratieve onderzoeksmethodiek

Het onderzoek dat in deze verhandeling aan bod komt is een meervoudige casusstudie, volgens een narratieve methode. In deze studie wordt het sociaal verschijnsel migratie onderzocht, door middel van enkele casussen, namelijk de verhalen van negen Roma nieuwkomervrouwen, in de eigen leefomgeving of een plaats waar ze zich thuis voelen in de huidige migrantenomgeving. Het narratief materiaal, dat verkregen werd na een diepgaand maar open interview, na een inleidend gesprek, vormt de bron van gegevens. Volgens dit opzet beantwoordt het onderzoek aan de definitie van een casuonderzoek, zoals die geformuleerd is door Swarnborn¹⁴⁷. De gesprekken worden zo gedetailleerd mogelijk weergegeven in de transcriptie, die terug te vinden is in de bijlagen 5-13. Naderhand wordt elke dialoog kort geïnterpreteerd, waarbij zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de klemtonen en de vermoedelijke bedoelingen van de vrouwen zelf. In een verder stadium worden de verhalen naast elkaar gelegd. In deze cross-casusanalyse zoeken we vooral naar eventuele gelijkenissen en verschillen tussen de casussen, zonder hierbij te zeer te willen veralgemenen.

Gezien de aard van het onderzoek lijkt de narratieve methode het meest aangewezen. Doordat de vrouwen in eigen bewoordingen en op een relatief spontane wijze kunnen vertellen, komt de ervaringsdimensie op een ongekunstelde, natuurlijke manier op de voorgrond te staan, zodat men zich makkelijk kan inleven in het relaas. Het vertellen van een verhaal is voor iedereen een alledaags gegeven, zeker voor mensen met een orale traditie zoals de Roma. Deze methodiek is wellicht de minst formele en tegelijkertijd de meest natuurlijke wijze om gegevens te vergaren. Deze persoonlijk getinte verhalen kunnen aldus een meer concrete en levendige illustratie geven van de meer algemene ontwikkelingen inzake de positie van Roma nieuwkomervrouwen in Vlaanderen.

2.2. Praktische regeling: een eigen aanpak

Voorafgaand aan de gesprekken, dienen er vele elementen grondig voorbereid te worden. Vooreerst moet overdacht worden welke thema's besproken zullen worden, en hoe men deze het best naar voor brengt. Verder

¹⁴⁶ Flick, U., 1999, pp. 98-99

¹⁴⁷ Ory, K., 2004, p. 24

moet contact gezocht worden met de respondenten, wat niet evident is. Ten derde worden de deelnemster grondig geïnformeerd over de aard en de bedoeling van het interview, en wordt de vertrouwelijkheid van de informatie gegarandeerd. Tevens wordt reeds nagedacht over de mogelijke afspraakplaatsen, waar de vrouwen zich thuis voelen, en we toch betrekkelijk ongestoord kunnen praten. Tenslotte dient nagedacht te worden over de algemene voor- en nadelen die aan het werken met een tolk verbonden zijn, en proberen we hiermee rekening te houden.

2.2.1. Opstellen van een interviewleidraad

Alvorens aan de reeks interviews te beginnen, werd een interviewleidraad opgesteld. Het was echter niet de bedoeling met een vragenlijst op de respondenten af te stappen, en deze snel af te handelen, door vraag en antwoord elkaar te laten afwisselen. Deze leidraad diende veeleer tot steun en inspiratie om ervoor te zorgen dat bij elk gesprek min of meer dezelfde thema's aan bod zouden komen.

De leidraad bestaat uit twee delen, die beide terug te vinden zijn in bijlagen 3 en 4. Het eerste deel is opgesteld door de projectleden van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen. Deze leidraad is ongewijzigd gebleven binnen dit onderzoek om de vergelijkbaarheid van de gegevens niet alleen voor deze studie, maar tevens voor het hele project van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen te optimaliseren. Het is een mooie weerspiegeling van de themata waarop men mij reeds eerder had gevraagd te focussen bij de interviews. In dit eerste deel worden voornamelijk thema's in verband met het migratieverhaal aangekaart. Zo wordt gevraagd naar de migratiemotieven, de contacten met de Belgische overheid, de formele en informele netwerken waarin de nieuwkomers bij aankomst terecht kunnen, en de verwachtingen die zij koesteren naar de toekomst toe.

Het tweede deel van de leidraad is door mijzelf opgesteld en peilt naar de identiteitsbeleving van Roma als leden van een minderheid. In dit tweede deel van het gesprek poog ik informatie te verkrijgen over de identiteitsbeleving van Roma, typische elementen van Roma, het eventuele groepsgevoel, de invloed van de migratie op de identiteit en de beleving van het deel uit maken van een minderheid. Op welke manier ertoe gekomen is juist op deze elementen te focussen in de zeer rijke narratieven, wordt reeds besproken in het hoofdstuk 'aanzet tot het onderzoek'.

2.2.2. Contact met de respondenten

Het is niet evident om op relatief korte tijd contactpersonen te vinden, die bereid zijn een persoonlijk verhaal te vertellen aan iemand die niet alleen een wildvreemde voor ze is, maar bovendien een *gadzo*, een blanke die geen deel uitmaakt van de etnische groep Roma. Om de eerste voorzichtige contacten te kunnen leggen, heb ik verscheidene mensen aangeschreven.

Vooreerst heb ik contact opgenomen met vzw 'De Acht', een lokaal integratiecentrum voor de stad Antwerpen, dat door de Vlaamse Gemeenschap erkend is. Gezien zij beschikken over een aparte cel die instaat voor woonwagengeruk, achtte ik de kans aanzienlijk dat zij mij aan enige respondenten konden helpen. Ik kreeg

echter weinig respons. Tevens heb ik contact opgenomen met Wolf Bruggen, een van de leidende personen in Opré Roma vzw, een organisatie voor en gedeeltelijk door Roma, en stafmedewerker voor het opvang – en onthaalbeleid en Roma – aangelegenheden van het Vlaams Minderhedencentrum. Deze persoon heeft mij persoonlijk niet kunnen helpen, maar heeft me doorverwezen naar anderen, die dat misschien wel konden. Wolf Bruggen heeft me in contact (per e-mail) gebracht met Darina Bruggen, een Slowaakse Roma vrouw die werkt als sociaal assistente op een basisschool met veel Roma kinderen en tevens als tolk voor Romanes bij de Tolk – en Vertaalservice voor de integratiedienst in Gent. Verder is zij coördinatrice van de Bachtale Chave jeugdbeweging, gericht op Roma. Binnen haar werkuren kan en mag zij echter geen thesisstudenten meer verder helpen, en ook buiten haar werkuren had zij weinig tijd. Verder gaf Wolf Bruggen me het e-mail-adres van Daniela Novac, een Franstalige jonge Roma vrouw uit Roemenië, die werkzaam is bij de vzw Diogenes. Van haar kreeg ik echter weinig respons. Vervolgens heb ik de verantwoordelijke voor de cel woonwagenwerk van het Provinciaal Integratiecentrum Vlaams-Brabant, Aster Kalogrias gecontacteerd, die me doorverwees naar Sarah Kaerts, een medestudente Antropologie, die enkele jaren geleden contact had met Roma in de regio van Tienen. Tevens heb ik Tibor Moco gecontacteerd, de voorzitter van het Onafhankelijk Roma Initiatief, medewerker bij de Vlaamse Federatie voor Zelforganisaties en secretaris bij de Federacia Romana. Deze persoon heeft me in contact kunnen brengen met vijf vrouwen, afkomstig uit Slowakije, allen woonachtig te Gent. Het aanschrijven van Peter Vermeersch leidde tot een vriendelijk antwoord waarin hij me de raad gaf contact op te nemen met Wolf Bruggen, hetgeen ik reeds gedaan had. Ook heb ik Toon Machiels aangeschreven, die net als Wolf Bruggen werkzaam is bij het Vlaams Minderhedencentrum, maar als stafmedewerker woonwagenwerk en mainstreaming. Deze heeft mijn aanvraag doorgestuurd naar alle belangrijke partners in Vlaanderen die hij kende, waaronder Tibor Moco, die ik reeds gecontacteerd had, maar ook naar Safet Hajvazi, die me volgens eigen zeggen ook aan contactpersonen zou kunnen helpen. Safet Hajvazi, zelf een Kosovaarse Rom, werkte mee aan het project ‘Nieuwkomers helpen nieuwkomers’ in Beveren. Deze man heeft me voorgesteld aan vier Roma vrouwen, die allen afkomstig zijn uit Kosovo. Drie van hen zijn woonachtig te Beveren, één van hen woont in Brecht.

Ik ben elk van deze aangeschrevenen dankbaar voor de hulp die zij me hebben geboden. Op de concrete afspraak voor elk interview, heeft Tibor Moco me steeds voorgesteld aan elk van de vrouwen, meestal in het Romanes, wat hen waarschijnlijk meer tot rust liet komen. Safet Hajvazi heeft getolkt bij de vier interviews die door hem zijn geregeld, en bleef dus aanwezig gedurende heel het gesprek. Ook hij stelde me eerst voor in de eigen taal, en legde de respondenten kort nog eens uit wat de bedoeling juist was.

2.2.3. Voorafgaand aan het interview en een ‘informed consent’

Vrouwen die men niet kent aan het vertellen krijgen over persoonlijke zaken als een migratieverhaal, dat gepaard gaat met allerlei gevoelens en verwachtingen, is geen sinecure. Voorafgaand aan het eigenlijke interview, werden we aan elkaar voorgesteld, door de contactpersoon die, op een uitzondering na, steeds aanwezig was bij aanvang en in sommige gevallen gedurende het gehele gesprek. Samen drinken we eerst een kopje koffie, en praten we een beetje over koetjes en kalfjes. Een van de contactpersonen legde me trouwens uitdrukkelijk uit dat het de gewoonte is bij Roma eerst iets te drinken en eventueel te eten, alvorens ter zake te komen. Deze gang van zaken is niet alleen kalmerend voor beide partijen, maar laat tevens toe elkaar iets beter

te leren kennen en eventuele spanning te verminderen. Hierna leg ik nog eens kort uit wat eigenlijk de bedoeling is, en benadruk hierbij dat ik er begrip voor heb als iets moeilijk is om te vertellen, of als ze iets liever niet willen vertellen.

Tevens vraag ik hen of ze anoniem wensen te blijven en of ze ermee akkoord gaan dat het gesprek op audiocassette wordt opgenomen. Meestal vormt dit laatste geen probleem, zeker niet nadat ik hen verzekerd heb dat deze audiocassettes niet worden vrijgegeven aan mensen die niets met dit project te maken hebben (zie bijlage 2). Gezien de meerderheid van de vrouwen ervoor verkiest niet bij naam genoemd te worden in het onderzoek, is besloten voor allen dezelfde norm te hanteren en elk van hen aan te duiden met een letter.

2.2.4. Plaats van het gesprek

Rekening houdend met de aard van het onderzoeksopzet, een kwalitatief en narratief design, en de verscheidene soms delicate thema's die aan bod komen, zoals migratie, de positie als nieuwkomer en de moeilijkheden die ermee gepaard gaan, is het van belang een rustige omgeving te vinden, waar de respondenten zich op hun gemak kunnen voelen, voor het gesprek.

Het merendeel van de vrouwen werd geïnterviewd op de plaats waar ze zich wellicht het meest op hun gemak voelen: bij hen thuis. Voor deze vrouwen kan het feit dat ze in hun vertrouwde omgeving zijn, de eventuele spanning verminderen. Vaak lopen kinderen gedurende het gesprek even de kamer binnen, wordt nog wat te eten of te drinken gebracht door een moeder of zus... De familie die, zoals uit de interviews naar voren komt, voor velen onder hen erg belangrijk blijkt te zijn, is meestal dicht in de buurt, wat ervoor zorgt dat er een meer gemoedelijke sfeer ontstaat. Eens beide partijen wat meer op hun gemak zijn, kan gestart worden met het gesprek, hetgeen meestal vrij spontaan verloopt in dergelijke vertrouwelijke context.

Een van de vrouwen is geïnterviewd bij een van haar vriendinnen thuis, nadat ik eerst met deze vriendin over dezelfde zaken gesproken had. De vrouw was duidelijk op haar gemak in het huis van haar vriendin, en werd waarschijnlijk ook gerustgesteld door diens aanwezigheid.

Met de overige vrouwen is afgesproken in het lokaal integratiecentrum El Ele te Gent. Ze komen bijna wekelijks in dit centrum, en het gemak waarmee ze me koffie aanbieden en zich installeren voor ons gesprek, wijst erop dat deze omgeving voor hen bijna even comfortabel en ontspannen aanvoelt als thuis.

2.2.5. Het gebruik van tolken

2.2.5.1. Algemeen

Bij verscheidene interviews is er gebruik gemaakt van een tolk, indien de vrouwen hun kennis van het Nederlands niet voldoende achtten om er een diepgaand gesprek mee te kunnen voeren. Het werken van een tolk heeft echter wel een impact op het onderzoek. Hoewel dit tolken vanuit bepaalde oogpunten voordelen met

zich meebrengt, mag men niet blind zijn voor de extra risico's die dit kan scheppen inzake de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Vooreerst biedt de aanwezigheid van een tolk als voordeel dat deze mensen kunnen deelnemen aan het onderzoek, waardoor zij een kans krijgen hun stem te laten horen. Zonder tolk had ik niet met deze mensen in dialoog kunnen treden, omwille van het feit dat ik geen Romanes, Slowaaks of Servo-Kroatisch spreek. Ten tweede kan de mogelijkheid om in de eigen taal te spreken ervoor zorgen dat respondenten zich zekerder voelen en meer geneigd te willen deelnemen aan het onderzoek. Anderen echter vonden het interview een goede gelegenheid om het Nederlands nog verder te oefenen. Vermoedelijk slagen zij die nog niet zo goed Nederlands spreken er in de eigen taal toch beter in de juiste nuances te leggen, de gedachten en de gevoelens te verwoorden, wat moeilijker is in een taal die niet de moedertaal is. Tot slot heeft het werken met een tolk tot voordeel dat deze de rol van culturele bemiddelaar op zich neemt. De culturele achtergrond van de geïnterviewden wordt in het gesprek betrokken, zeker in een onderzoek als dit¹⁴⁸. De tolk kan hierbij zorgen voor verduidelijking van bepaalde begrippen of cultuur- eigen aspecten die voor de interviewen misschien niet van meet af aan duidelijk zijn.

Een nadeel van het werken met een tolk dient gesitueerd te worden bij de betrouwbaarheid. Bij een interview waarbij geen gebruik wordt gemaakt van een tolk, interpreteert de onderzoeker op eigen wijze de gesproken woorden van de respondent. Hierbij kunnen reeds allerlei vertekeningen ontstaan. Een tolk echter, geeft echter nooit een letterlijke weergave van de gesproken woorden in de andere taal weer. Hij of zij werkt immers niet met woorden maar betekenissen, die onvermijdelijk verbonden zijn met een vorm van interpretatie¹⁴⁹. Dit blijkt duidelijk uit het Engelse woord 'interpreter', vanwaaruit de stap naar interpretatie slechts zeer klein is. Een belangrijk aspect waarmee rekening dient gehouden te worden is de confirmatietendens: de onderzoeker is geneigd om vooral aandacht te besteden aan informatie die strookt met zijn hypothese en deze dus bevestigt, waarbij hij of zij blind is voor eventuele ontkrachtende elementen. Een mogelijke oplossing hiervoor is het bewust zoeken naar zowel convergente als divergente betekenislijnen in de gegeven informatie¹⁵⁰.

Indien men echter werkt met een tolk, die op de hoogte is van de bedoelingen van het onderzoek, kan deze in de vertaling reeds een eigen interpretatie meegeven, die gunstig uitvalt voor het verloop van het onderzoek, zodat de interpretatie van de onderzoeker een interpretatie van een interpretatie vormt, een interpretatie uit de tweede hand. Indien de tolk echter volledig onwetend is over de aard van het onderzoek, mist hij misschien de context van de informatie, zodat de vertaling bemoeilijkt of misschien vervormd wordt. De tolk dient aldus wel over voldoende informatie te beschikken.

2.2.5.2. Eigen onderzoek

¹⁴⁸ Ferrant, L., 1998, pp. 105-106 en Verbreuken, E., 1999, pp. 56-57

¹⁴⁹ Ferrant, L., 1998, pp. 105-106 en Verbreuken, E., 1999, pp.56-57

¹⁵⁰ Corveleyn, J. & Luyten, P., 2002, pp 28-29

In dit onderzoek heb ik geprobeerd voldoende aandacht te schenken aan de rol van de tolk. Bij de interpretatie van de gegevens dient rekening gehouden te worden met het feit dat de tolk in de vertaling reeds een eigen interpretatie van het vertelde meegeeft.

Om ervoor te zorgen dat de vragen die ik stel, de thema's die aangereikt worden, alleszins goed naar de respondenten gecommuniceerd worden, leg ik aan de tolken vooraf de bedoeling van het onderzoek uit, en overloop ik met hen de soort vragen, en wat ermee bedoeld wordt. Dit schetst mijn deel van het gesprek, maar geeft tevens de context aan waarbinnen de antwoorden van de nieuwkomers gesitueerd moeten worden. Deze schetst van de context wordt positief geacht voor de kwaliteit van het tolken¹⁵¹. De eerste tolk is zelf een nieuwkomervrouw uit de Roma groep. Ik heb eerst met haar over het onderzoek besproken, waarna ik eerst haarzelf heb geïnterviewd. Zo was zij niet alleen op de hoogte van de thema's door mijn uitleg, maar had zij tevens de kans er al eens over te reflecteren. Later heeft zij getolkt voor haar vriendin, persoon B. De tweede tolk is mijn contactpersoon, Safet Hajvazi. Ook hem heb ik op de hoogte gebracht van het opzet en de context van dit onderzoek, waarna hij erin toestemde me te helpen. Later heb ik met hem de vragen overlopen, en ervoor gezorgd dat het duidelijk was wat ermee bedoeld werd. Hij heeft getolkt voor de drie vrouwen in Beveren (personen F, G, H) en voor de vrouw uit Brecht (persoon I).

Op deze wijze werd getracht de voordelen van de tolk te optimaliseren, en de mogelijke risico's die het werken met een tolk met zich meebrengt, in te perken.

3. Bespreking en analyse van de interviews

¹⁵¹ Verbreuken, E., 1999, pp. 56-57

In het voorgaande hoofdstuk werd de gehanteerde methodiek van het eigen onderzoek toegelicht. Dit hoofdstuk echter behandelt de meer inhoudelijk zijde in vier luiken. Een eerste deel vormt een voorbereiding op de analyse. In dit deel wordt eerst het representatieprobleem aangekaart en vervolgens wordt dieper ingegaan op de wijze van analyse. In een tweede luik worden kort de vrouwen voorgesteld aan de hand van een soort portret, dat kan opgemaakt worden uit hun verhalen. In het derde luik wordt elke casus als op zichzelf staand geheel geanalyseerd. Tenslotte wordt door het uitvoeren van een cross casus vergelijking nagegaan of er algemene tendensen in het geheel van verhalen terug te vinden zijn.

3.1.Duiding bij de analyse

Alvorens de eigenlijke analyse weer te geven, dient een woordje uitleg verschaft te worden inzake deze analyse. Enerzijds komt binnen deze paragraaf het representatiedilemma, kenmerkend voor antropologisch onderzoek, aan bod. Anderzijds wordt in het deel over de analysestrategie aangekaart hoe getracht wordt om met dat dilemma om te gaan.

3.1.1. Een antropologisch representatiedilemma

Naar aanleiding van een e-mail bericht van Tibor Moco, werd ik gedwongen na te denken over het representatiedilemma, een zaak waarmee elke antropoloog op een bepaald moment mee geconfronteerd wordt. Deze man schreef mij het volgende: “...geloof wat de Roma- experts die zelf Roma zijn vertellen en geloof niet alles wat de zgn. Roma- experts vertellen die geen Roma zijn...probeer uw werk vanuit de kant van de Roma zien, schrijf de waarheid en niet wat de wereld wilt horen...”¹⁵².

De bedenkingen die ik hierbij maakte waren de volgende: is het wel mogelijk om deze Roma vrouwen volledig te begrijpen? Is het voor mij als niet- Roma wel mogelijk “de waarheid” over Roma te schrijven? Kan ik hun stem laten horen, zonder daarbij te veel mijn eigen invloed als onderzoeker te laten gelden? Hiermee raak ik aan de kern van het representatieprobleem. In de analyse van de resultaten en zelfs reeds bij de opzet van het onderzoek is de sturende hand van de onderzoeker waarneembaar. Analyse is immers niet louter rapporteren van resultaten, maar impliceert een zekere verwerking, een transformatie van het onderzochte, en aldus een manipulatie van de hand van diegene die het onderzoek uitvoert¹⁵³. Net als lezen is ook schrijven, en dus tevens het schrijven van een verslag van onderzoek, een zingevingsproces dat vooraf gegaan wordt door een interpretatie.

In deze studie wordt gepoogd de zo authentiek mogelijke stem van de Roma vrouw te laten horen. Toch zijn in dit verslag daarvan steeds verschillende stemmen aanwezig¹⁵⁴. Enerzijds is er mijn eigen stem, anderzijds bestaat er de presentatie van de stem van de Roma vrouwen in de tekst, als het ware een stem van een stem. Hierbij is elk origineel verhaal reeds een persoonlijke beleving en aldus een constructie van de werkelijkheid. In de analyse vindt men dus een reconstructie (door mij) van een individuele constructie (door de vrouwen).

¹⁵² Moco, T., 20.12.2004

¹⁵³ Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, pp. 108-110

¹⁵⁴ Lincoln, Y.S. & Guba, E.G., 2000, pp. 182-185

Zelfs met de grootst mogelijke empathie en respect voor het verhaal van de andere, bestaat het risico dat deze andere een ‘andere’, een onderzoekssubject blijft. De uiteindelijke beslissing van wat relevant of representatief wordt geacht voor een bepaalde casus berust immers bij de onderzoeker, die tevens beslist wat in het rapport wordt opgenomen, en wat niet¹⁵⁵. De data mogen dan het oorspronkelijke verhaal bevatten, het rapport is een bewerking van dit zelfde verhaal. Indien de onderzoeker zich bij het toekennen van relevantie laat leiden door wat in de casus zelf door de betrokken persoon naar voren is geschoven als zijnde belangrijk, kan dit eventueel ten dele doch nooit volledig de redigerende invloed van de wetenschapper verminderen.

Ondanks het feit dat de bedoeling van vele kwalitatieve studies, waaronder het eigen onderzoek, erin bestaat om bepaalde fenomenen te onderzoeken vanuit het standpunt van het subject, door aan deze laatste de kans te geven de stem te laten horen en aldus te verhalen over de eigen beleving van een bepaald (sociaal) fenomeen, blijft de dataverzameling alsook de analyse steeds de taak van de onderzoeker. In zekere zin bestaat er aldus een relatie van interdependentie tussen de wetenschapper en zijn subject¹⁵⁶.

Het is echter niet voldoende zich rekenschap te geven van dit representatiedilemma. Hoewel men er wellicht nooit aan kan ontsnappen, kan men toch een poging wagen aan het probleem tegemoet te komen. In deze verhandeling gebeurt dit ten eerste door in de casusanalyse de eigen invloed niet te sterk te laten gelden, en aldus de vrouwen zelf aan het woord te laten, door letterlijke fragmenten uit de transcripties op te nemen. Ten tweede wordt door de narratieve onderzoeksmethodiek, die om een grote mate van empathie vraagt, de relatie tussen onderzoeker en subject beïnvloed. In dit onderzoek worden verhalen verzameld en geanalyseerd, die Goodson zou onderbrengen in de categorie “oppositional stories”¹⁵⁷: dit zijn narratieven die groepen of individuen die anders niet aan het woord komen de kans geven hun stem te laten horen. Deze andere, meestal zo stilzwijgend, verkeert nu in de gelegenheid om de kloof tussen de onderzoeker en zichzelf te overbruggen, en zo een proces waarbij de andere wordt voorgesteld als gans andere, tegengesteld aan het zelf, tegen te gaan. Ten derde wordt juist deze analysestrategie gehanteerd die de geïnterviewde zelf nog zoveel mogelijk aan het woord laat door in de analyse de categorieën en de betekenisgeving van de respondent te gebruiken¹⁵⁸. Dit heeft tot gevolg dat de geïnterviewden niet enkel onderwerp, maar tevens volwaardige participanten in het onderzoek zijn. Dit is een interactieve of dialogische analysemethode. Hieraan wordt echter meer aandacht geschonken in de volgende paragraaf. Toch blijkt een eigen focus onontbeerlijk (zie deel 4.2.2.4.).

3.1.2. Analysewijze

Dit luik van deze verhandeling geeft duiding bij de analyse, eerst toegepast op elke casus als op zichzelf staand geheel, en vervolgens op de verzameling casussen. Vooreerst wordt het kader waarin de analyse plaatsvindt gespecificeerd: het opzet van dit casus onderzoek alsook de concrete vraagstelling en de focus worden omschreven. Ten tweede wordt uitgelegd wat de analyse- eenheid is in deze studie: de transcriptie van elk interview apart in de onafhankelijke casusanalyse en het geheel van transcripties in de cross-casusanalyse. Het betreft dus een analyse van narratieven. In een derde sectie komen de verschillende mogelijke analysebenaderingen aan bod. In deze studie hanteren we, in overeenstemming met een narratief

¹⁵⁵ Stake, R., 2000, pp. 438-442

¹⁵⁶ Northcutt, N. & McCoy, D., 2004, pp. 16-17

¹⁵⁷ Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, pp. 75-80

¹⁵⁸ Northcutt, N. & McCoy, D., 2004, pp. 199-200

onderzoeksopzet, een holistisch en contextueel interpretatiekader, waarin de tijd, die als een draad door de verzamelde data loopt, als algemeen structurerend element optreedt. Elk verhaal wordt in dit kader beschouwd als een sociaal en cultureel construct. Tenslotte wordt dieper ingegaan op de sociale identiteit, in dit geval tevens een etnische identiteit, van de vrouwen, waarbij vooral gepeild wordt naar (zowel formele als informele) netwerkvorming en naar de beleving van een positie als nieuwkomervrouw in het algemeen, en een Roma nieuwkomervrouw meer specifiek als focus van de analyse.

Hoewel dit hoofdstuk gewijd is aan de analysefase van het onderzoek en zo onterecht de indruk kan wekken een op zichzelf staand geheel te vormen, moet benadrukt worden dat analyse geenszins gescheiden kan worden van de andere elementen en fasen van het kwalitatieve onderzoek. Analyse is onvermijdelijk en onlosmakelijk verbonden met theorievorming en interpretatie, net als met lezen en schrijven. Zeker in kwalitatief onderzoek met het oog op exploratie, is het van belang een voortdurende interactie te onderhouden tussen onderzoeksontwerp, data verzameling, data analyse en theorievorming¹⁵⁹. Zowel voor de lezer als voor de schrijver echter, zorgt een opdeling in fasen met een apart hoofdstuk over analyse, zoals deze in deze verhandeling gemaakt wordt, voor een beter inzicht in en overzicht over de aard en het opzet van het hier besproken onderzoek.

3.1.2.1. Analyse kader

a) *Opzet van de studie*

Het opzet van deze studie bestaat erin een aantal verhalen te verzamelen van Roma vrouwen die in België in een nieuwkomerpositie verkeren. Veeleer dan een bestaande theorie te willen toetsen, wordt getracht de beleving van deze Roma vrouwen in hun specifieke positie te exploreren. Enerzijds is deze studie, kaderend in het project dat is opgezet door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, deel van een onderzoek inzake een totnogtoe weinig onderzocht thema. Het betreft hier namelijk de beleving van positie en netwerken door nieuwkomervrouwen in het algemeen in België. Gezien de geringe informatie die hierover reeds beschikbaar is, lijkt een explorerend onderzoek aangewezen. Anderzijds is door Roma vrouwen als doelgroep te nemen, binnen dit project, een concretere invulling gegeven aan het onderzoek. Dit brengt echter met zich mee dat hierover slechts geringe informatie gepubliceerd is, en opnieuw wordt om deze reden een explorerend onderzoek, dat aan de hand van verscheidene casussen een licht werpt op deze problematiek, nuttig geacht.

In deze studie geef ik het woord aan een aantal Roma nieuwkomervrouwen. Ze maken deel uit van een groep, waaraan zelden het woord wordt gegeven. Ten eerste maken zij deel uit van een etnische minderheid, waarvan het lidmaatschap echter niet geregistreerd bij aankomst in België. Dit maakt hen een moeilijk bereikbare groep. Ten tweede zijn de vrouwen in deze groep moeilijker bereikbaar dan de mannen. Dit blijkt tevens uit het feit dat alle mensen die rond Roma werken, en ook de Roma contactpersonen zelf mannen zijn. In dit onderzoek geef ik vrouwen de kans hun kant van het verhaal te vertellen, een beleving die wellicht verschilt dan deze van mannen. Van deze gelegenheid hebben deze vrouwen gebruik gemaakt door in hun narratief bestaande, veelal ononderzochte, ideeën te bevestigen of te ontcrachten, en vooral een grote hoeveelheid informatie, vaak van illustrerende aard, te verschaffen.

¹⁵⁹ Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, pp. 192-193

b) *Onderzoeksvraag*

Net als andere studies kent ook het narratieve casuonderzoek een welbepaald thema, dat meestal aangeduid wordt met de term ‘onderzoekprobleem’ of ‘onderzoeksvraag’. Deze terminologie is echter niet optimaal wanneer het, zoals hier, een narratieve studie betreft. Het woord ‘probleem’ impliceert een zekere zeer concrete definieerbaarheid, en schept tevens de verwachting van een oplossing¹⁶⁰. Narratief onderzoek echter, lijkt veeleer op een zoektocht naar betekenis, in letterlijke zin een ‘re- search’, een opnieuw zoeken.

Narratief onderzoek vertoont in sommige opzichten dus sterke gelijkenissen met het zogenaamde ‘fluid inquiry’, zoals dit geconceptualiseerd is door Schwab. Dit soort onderzoek wordt niet gedomineerd door theorieën, noch door vast omliggende methodologieën of analysestrategieën¹⁶¹. Dergelijke studies zijn op zijn minst ‘gewaagd’ te noemen, en men kan vooraf amper voorspellen in welke lijn de resultaten zullen liggen. Dit laatste is echter ook niet in de bedoeling. Toch kunnen in elk narratief onderzoek wel een of meerdere thema’s afgebakend worden, binnen dewelke men dit herhaalde zoeken naar betekenis, de ‘re- search’ kan situeren. In deze eigen studie zou men vanuit antropologisch perspectief de volgende vraag kunnen stellen: *‘hoe ervaren vrouwen de nieuwkomerstatus, en welke betekenis geven zij daaraan, meer bepaald vanuit de (sociale) Roma identiteit?’*

In dit narratief casuonderzoek wordt het woord gegeven aan negen Roma vrouwen. Op relatief spontane wijze vertellen zij over hun ervaringen met het nieuwkomerleven in België. Sommige aspecten daarvan koppelen zij specifiek aan de eigen Roma cultuur. Tevens vertellen zij over de belevingen en gedachten die met deze aanpassing aan een nieuw leven gepaard gaan, en de betekenis die zij aan dit nieuwe leven geven. Gezien de relatief grote vrijheid die deze vrouwen wordt gegeven met betrekking tot de inhoudelijke invulling van hun verhaal (wat wordt verteld en wat niet), kan de mate waarin we een antwoord op de probleemstelling kunnen terugvinden sterk variëren.

c) *Focus van het onderzoek*

Zoals reeds gesteld is, is het maken van een analyse niet enkel een interpretatie van het verkregen datamateriaal, maar tevens wordt vanuit dit uitgebreide materiaal een selectie gemaakt. Vanuit de vooraf bepaalde probleemstelling wordt gefocust op de themata waarin we een antwoord verwachten te vinden: de ervaring van de nieuwkomerpositie en de Roma identiteit. Aldus reduceert een analyse steeds de hoeveelheid verkregen materiaal tot een iets beter vatbare eenheid, de verhaalanalyse. Om echter geen afbreuk te doen aan de rijkheid van de verhalen, wordt de transcriptie ervan als geheel weergegeven in de bijlagen 5-13.

In dit eigen meervoudige casuonderzoek worden de narratieven van een aantal Roma nieuwkomervrouwen aan een analyse onderworpen. De ervaringen als nieuwkomervrouw en de betekenis die zij daar elk voor zich aan geven of gegeven hebben, staan hierbij centraal. Voor een meer specifieke invulling wordt gezorgd wanneer dit alles bekeken wordt vanuit de eigen cultuur, een Roma cultuur.

3.1.2.2. Analyse- eenheid: een tekstanalyse

¹⁶⁰ Clandinin, D.J. & Connelly, F.M., 2000, pp. 124-127

¹⁶¹ Clandinin, D.J. & Connelly, F.M., 2000, pp. 121-124

De specifieke aard van dit onderzoek in acht nemend, namelijk een narratief casusonderzoek, is het voor de hand liggend dat de analyse- eenheid hier een tekst is. Dit geldt zowel voor de analyse van elke casus op zich als voor de cross- casusanalyse waarin de nagegaan wordt of er parallellen terug te vinden zijn tussen de casussen. Voor de intra- casusanalyse is dit de transcriptie van het interview, voor de cross- casusanalyse betreft het het geheel van verzamelde verhalen.

De verzamelde verhalen vormen aldus het enige bronnenmateriaal, dat echter zo nauwkeurig mogelijk is weergegeven in de transcriptie. Deze uitgetypte versies van de interviews tonen zelfs aan wanneer gearzeld werd bij het spreken, of wanneer men zichzelf verbetert. Dit is van belang om de volgende reden. Er moet onderscheid gemaakt worden tussen de linguïstische traditie, waarbij de focus van de analyse ligt bij de tekst zelf, en de sociologische en enigszins antropologische traditie, die een tekst beschouwd als weerspiegeling van of tenminste de mogelijkheid een blik te werpen op de menselijke ervaring¹⁶².

De interviewtranscripties kunnen gezien worden als een verslag van een bepaalde interactionele context, waarin door de spreker een bepaalde reflectie is weergegeven over andere sociale en interactionele gebeurtenissen¹⁶³. Het verhaal moet beschouwd worden als persoonlijke re- constructie, in een sociale context, van andere sociale contexten. Aldus is het niet enkel van belang de nodige aandacht te besteden aan de inhoud, maar tevens op de vorm en de structuur. Deze kunnen, net als de inhoud, informatie geven over hoe de respondent bepaalde gebeurtenissen ervaren heeft of er betekenis aan geeft. Bepaalde namen, verschillende verhaallijnen die samenkomen, betekenisvolle stiltes of aarzelingen in het spreken, zijn codeerbare elementen¹⁶⁴, die in aanvulling op de eigenlijke inhoudelijke boodschap van het verhaal, de identiteit, percepties en waarden van de vertelster kunnen uitdrukken. In zekere zin vraagt een analyse van een teksteenheid, die hier een verhalend karakter heeft, dus niet om een zuiver narratieve analyse, maar om een narratieve analyse met de nodige (aanvullende) aandacht voor vorm, voor het verhaal als sociaal construct.

3.1.2.3. Analyseperspectieven

a) *Een holistische benadering van narratief materiaal*

In deze narratieve casusstudie wordt een holistische benadering van het materiaal beoogd. Dit houdt in dat als analyse- eenheid geopteerd wordt voor een verhaal als coherent geheel, veeleer dan voor verschillende losse stukken¹⁶⁵. Deze benadering moet toelaten verscheidene interpretaties van hetzelfde verhaal te combineren en contrasteren, alsook open te staan voor eventuele onverwachte bevindingen¹⁶⁶.

De benadering van het nieuwkomerverhaal als geheel zorgt er tevens voor dat fragmenten goed gesitueerd worden binnen de context. Teksteenheden worden namelijk geïnterpreteerd in functie van andere delen van het narratief, zodat het verhaal als geheel zélf (naast de gesprekscontext) een extra context vormt van de delen, en waarbij tegelijkertijd elk van de delen constitutief is voor de constructie van het geheel. In zekere

¹⁶² Ryan, G.W. & Russell Bernard, H., 2000, pp. 769-770

¹⁶³ Freebody, P., 2004, pp. 136-138

¹⁶⁴ Clandinin, D.J. & Connelly, F.M., 2000, pp.130-135

¹⁶⁵ Peacock, J., 1986, pp. 65-68

¹⁶⁶ Myers, M.D. & Avison, D., 2002, pp. 83-84

zin zorgt een holistische benadering dus automatisch voor een bijkomende contextualisering, zoals bedoeld door Maxwell als tegenhanger van categorisering¹⁶⁷ van het narratieve bronnenmateriaal.

Een holistisch analyseperspectief behoedt de onderzoeker voor een te sterke fragmentering van de data, niet enkel op inhoudelijk gebied, zoals reeds uitgelegd is, maar tevens op vormelijk en structureel vlak. Indien men de te analyseren tekst te sterk fragmenteert, gaat immers naast de inhoud die ontstaat door de context, ook een deel van de vorm verloren¹⁶⁸. Hoewel deze verhaalvorm het resultaat is van bepaalde culturele conventies met betrekking tot expressie, krijgen deze conventies toch steeds een persoonlijke invulling mee, waaruit we informatie kunnen afleiden over de betekenis van bepaalde verhaalinhouden voor de vertelster.

Het holistisch perspectief op de verhalen benadrukt sterk de analyse- eenheid van het geheel. Toch betekent dit niet dat binnen een dergelijke benadering geen plaats is voor een onderzoeksfocus. Het is immers goed mogelijk extra aandacht te besteden aan bepaalde thema's, en ze trachten beter te begrijpen door ze te bekijken vanuit de inhoudelijke en vormelijke context. Hoewel in deze casusstudie bepaalde themata centraal staan, wil dit niet zeggen dat men enkel in deze elementen geïnteresseerd is als sociaal fenomeen, zoals wel het geval is indien men een meer categorische benadering hanteert¹⁶⁹. Vanuit holistisch perspectief zijn de persoonlijke belevingen van de vertelsters, en hun individuele ontwikkeling tot de huidige positie, eventueel aangevuld met een toekomstperspectief evenzeer van belang.

b) Het verhaal als sociaal- cultureel construct

Elk verhaal is een constructie. Wanneer we de Roma nieuwkomervrouwen aan het woord laten, ontstaat in het vertellen zelf een constructie van betekenis. Door de reflectie op een bepaald sociaal fenomeen, in dit geval de status als nieuwkomervrouw, geven zij een bepaalde persoonlijke betekenis aan dit fenomeen, waardoor dit als het ware opnieuw geconstrueerd wordt. De verhaalbenadering is dus in wezen subjectief van aard, en de verhalen bevatten aldus een soort narratieve waarheid: informatie over een verschijnsel zoals dit door de vertelster beleefd en beschouwd wordt.

De unieke beleving en gedachten van een persoon met betrekking tot een sociaal verschijnsel of, zoals in dit geval, een bepaalde sociale positie optimaal leren kennen, gebeurt best door het woord te geven aan de persoon zelf, zoals in deze studie gebeurd is¹⁷⁰. Men kan zich afvragen in welke zin deze benadering nu kenmerkend is voor de antropologie. Hiervoor zijn twee redenen aan te halen.

Vooreerst wordt de narratieve methode die in deze studie aangewend wordt, ingevuld vanuit een emic perspectief. Dit houdt in dat de positie van nieuwkomervrouw, meer bepaald zoals deze beleefd wordt door vrouwen van Roma origine, vanbinnen uit te onderzocht wordt, namelijk door leden van deze groep de gelegenheid te bieden hun ervaringen hiermee in verhaalvorm mee te delen¹⁷¹. Zo wordt getracht het opleggen van de a priori noties en ideeën van de cultuur van de onderzoeker aan het relaas te vermijden. Een bijkomend kenmerk is dat de structuur die reeds aanwezig is in het narratief gehandhaafd wordt, in plaats van er uit alle macht een ander kader op te willen leggen.

¹⁶⁷ Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T., 1998, pp. 12-14

¹⁶⁸ Coffey, A. & Atkinson, P., 1996, p. 8

¹⁶⁹ Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T., 1998, pp. 12-14

¹⁷⁰ Atkinson, R. 1998, pp.3-7

¹⁷¹ Fillitz, T., 1996, pp. 60-62 en Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H. & Dasen, P.R., 2002, pp.291-292

Een tweede reden waarom deze benadering van het narratief als construct antropologisch te noemen is, is de culturele verankering van de verhalen. Het herscheppen, de re-constructie van de sociale werkelijkheid gebeurt door de beleving en betekenis die er door de vertelster aan gegeven wordt. De betekenis die het subject aan de belevingen geeft, is echter niet volledig persoonsgebonden, maar heeft tevens een culturele oorsprong. Respondenten gebruiken culturele elementen en beschikbare culturele bronnen om een verhaal te construeren¹⁷². Gezien het feit dat elke beleving en elk bewustzijn, dat steeds een bewustzijn- van- iets is, een cultureel karakter heeft, gecombineerd met de idee dat het bewustzijn de sociale werkelijkheid niet enkel percipieert maar tevens mee construeert, kunnen we stellen dat de culturele achtergrond van een persoon mee ingebouwd wordt in diens verhalen over de sociale werkelijkheid.

c) *Het belang van tijd als structurerend element*

Een tijdsdimensie is een onvermijdelijk aspect bij alle sociale processen, dus ook bij migratie. Wat we zien is immers steeds het resultaat van het verleden, het blijft een poosje, om vervolgens op te lossen in een toekomst, die op haar beurt bepaald en gevormd is door een verleden. Een migratie kan beschouwd worden als mijlpaal in het leven van de migrant. Van staatsburger in het ene land, evolueert hij of zij plots tot nieuwkomer, en later tot migrant(e). Het concept mijlpaal impliceert reeds de situering in een tijdsdimensie, naast de voor de hand liggende associatie tussen migratie en ruimte. Uit de interviews blijkt tevens dat mensen ook spontaan vaak denken in categorieën als ‘hier en nu’ versus ‘toen en ginds’.

Een benadering die de tijdslijn, in deze studie meer specifiek de unieke levenslijn van een persoon, als vormgevend beschouwd in de descriptie en analyse van (de beleving van) sociale verschijnselen als migratie, wordt een procesbenadering genoemd. De levenslijn kan hierbij opgevat worden als een prent, die de onderzoeker toelaat in één tel een grote hoeveelheid informatie, op min of meer geordende wijze, te aanschouwen, meer dan men in dezelfde tijdsspanne zou kunnen opnemen van een geschreven tekst. Dit is onder andere het geval omdat men bij een dergelijke benadering verschillende gelijktijdige processen kan afbeelden in één voorstelling¹⁷³.

Het migratieverhaal, waarvan evenwel veeleer het resultaat, de positie als nieuwkomervrouw, dan wel het verhaal zelf centraal staat in dit onderzoek, wordt gemakkelijk geconceptualiseerd als een proces in tijd en ruimte, waarbij hier vooral de tijd van belang is. De tijd treedt immers op als structurerend element. Hoewel een chronologische aanpak van het verhaal logisch lijkt en wel voorkomt, geven de vertelsters ook op andere manieren met behulp van de tijd vorm aan het verhaal. Dit doen zij bijvoorbeeld door middel van zogenaamde flash-backs, of door vergelijkingen te maken tussen het leven nu en toen, waarbij toen verwijst naar de periode in het land van herkomst. Bovendien zorgt de structurering door de tijd ervoor dat causale verbanden worden gelegd tussen diverse gebeurtenissen, en de reflecties op deze gebeurtenissen. Niet zelden wordt ook de koppeling gelegd tussen bepaalde gebeurtenissen of belevingen in het verleden of in het heden en bepaalde visies of verwachtingen met betrekking tot de toekomst. Tot slot zorgt de organisatie langs de levenslijn van de respondent ervoor dat reeds een zekere mate van vergelijkbaarheid ontstaat voor de onderzoeker.

In de verhalen die verzameld zijn in het kader van het eigen onderzoek, wordt de nodige aandacht besteed aan deze tijdsdimensie, zonder echter dit als enige focus te gebruiken. Deze structurering door de tijd

¹⁷² Silverman, D., 2000, pp. 822-825 en Gubrium, J.F. & Holstein, J.A., 2000, pp. 488-496

¹⁷³ Bjéren, 1994, p. 21

dient veeleer opgevat te worden als een rode draad die de andere focuselementen doorkruist. Zonder veel moeite kunnen we in elk van de interviews elementen ontdekken uit het verleden. Enerzijds betreft het een verleden in het land van herkomst, dat in herinnering wordt geroepen, anderzijds is er reeds een terugblik op de eerste ervaringen als nieuwkomer in België. Tevens komen de huidige leefsituatie en de bedenkingen daaromtrent veelvuldig aan bod, eventueel aangevuld met een onzekere, maar hoopvolle blik op de toekomst. Per casus worden deze dimensies op andere manier gepercipieerd, en wordt er een verschillende invulling aan gegeven. Elk narratief biedt aldus een unieke illustratie van de Roma nieuwkomerleefwereld, zoals deze beschreven kan worden in termen van verleden, heden en toekomst.

3.1.2.4. Focus van de casusanalyse

Het levensnarratief, waarbij in dit onderzoek voornamelijk aandacht wordt geschonken aan de voorbije paar jaren, is een van de meest geschikte hulpmiddelen om in zicht te krijgen in de persoonlijke leefwereld en belevenissen van een andere persoon. Bij het vertellen over deze zaken wordt er automatisch een betekenis aan toegekend, via dewelke het mogelijk wordt zich een beeld te vormen van de persoonlijkheid en de identiteitsbeleving van deze vertelster. De identiteit mag echter niet beschouwd worden als een enkelvoudig begrip: De aard van dit concept is namelijk complex, zelfs indien in deze studie het begrip enigszins beperkt wordt door de uitgesproken aandacht voor de sociale identiteit. Deze laatste betreft voornamelijk de relaties tussen het individu en zijn leefomgeving, waarbij de klemtoon niet ligt op datgene wat een persoon onderscheidt van andere individuen, maar wel op de eventuele gelijkenissen en verschillen met anderen¹⁷⁴.

Teneinde tegemoet te komen aan de discrepantie tussen de authentieke stem van de vertelster en de representatie daarvan door de onderzoeker, wordt in deze studie getracht de analyse te voorzien van een interactief element¹⁷⁵. Door gebruik te maken van de concepten, definities en categorieën die door de participant aangereikt worden, wordt de rol van deze laatste niet beperkt tot het verstrekken van gegevens maar wordt de respondent mee betrokken in de analyse. Er wordt dus zo veel mogelijk rekening gehouden met de eigen nadrukken van de vertelsters.

Hoewel een dergelijke interactieve analysestrategie vruchtbaar lijkt, volstaat een dergelijke aanpak mijns inziens niet om tot een volwaardige analyse te komen. Is het immers niet noodzakelijk dat naast de eigen nadruk van de participanten, ook de elementen die voor de onderzoeker in het oog springen in kaart worden gebracht en in de analyse worden opgenomen? Bovendien wordt door in de analyse de focus van de onderzoeker in rekening te brengen niet alleen het de onderzoeksproblematiek duidelijker in beeld gebracht, maar tevens de comparabiliteit tussen de verschillende verhaalpassages verhoogd.

In deze studie wordt ten eerste gepeild naar de sociale identiteit van de respondenten, meer bepaald naar de beleving van de nieuwkomerpositie. Gezien deze positie onvermijdelijk sociaal van aard is, zijn de netwerken die binnen deze nieuwkomeromgeving aangeknoopt worden hierbij essentieel. Enerzijds wordt aandacht geschonken aan de formele netwerken: de beleving van de asielpprocedure en de contacten van de vrouwen met eventuele geregistreerde hulpinstanties komen hierbij aan bod. Anderzijds mogen ook de informele contacten tussen nieuwkomers onderling en tussen nieuwkomers en andere leden van de maatschappij niet over het hoofd gezien worden. Uit onderzoek blijkt, en het wordt in deze eigen studie bevestigd, dat

¹⁷⁴ Verkuyten, M., 2005, pp. 42-43

¹⁷⁵ Northcutt, N. & McCoy, D., 2004, pp. 199-200

netwerkmigratie een van de vaakst voorkomende vormen van migratie is, waarbij de keuze van het immigratieland bepaald wordt door de aan- of afwezigheid van kennissen of familieleden van de potentiële migrant in een bepaald, veeleer dan door objectieve kenmerken van hetzelfde land¹⁷⁶. Door deze informele netwerken zijn zij vanaf de aankomst verzekerd van een minimum, en vaak veel meer dan dat, aan steun en praktische hulp. Ook contacten met eventuele zelforganisaties worden tot de informele connecties gerekend, aangezien deze meestal op erg gemoedelijke wijze verlopen. De informele netwerken spelen bij deze vorm van migratie een dubbele rol. Enerzijds bestaat de functie die omschreven wordt in de ‘facilitating’ hypothese: de aanwezigheid van vrienden en familie vergemakkelijkt de migratie omdat deze de nieuwkomers kunnen helpen met de eerste stappen, alsook bij het vinden van een baan en woongelegenheden. Anderzijds kan de familie in het immigratieland ook een informatiefunctie uitoefenen. Door het verstrekken van informatie over de nieuwe levenssituatie voorafgaand aan de migratie kan een doorslaggevende rol spelen bij de keuze van het land¹⁷⁷. Gezien het feit echter dat verschillende vrouwen melden dat zij niets over België wisten, net wisten waar het lag, of zelfs niet van het bestaan ervan op de hoogte waren, lijkt de eerste functie van groter belang te zijn, althans voor de in dit onderzoek betrokken vrouwen.

Ten tweede wordt de focus in dit onderzoek gelegd op de beleving van de eerder genoemde elementen vanuit de etnische identiteit, meer bepaald de Roma identiteit. Deze etnische identiteit onderscheidt zich van een andere sociale identiteit door het geloof in de gemeenschappelijke origine, een gedeelde afstamming dat bij de leden van deze groep aanwezig is¹⁷⁸. Vragen die in dit kader gesteld kunnen worden zijn deze naar betekenis die aan bepaalde ervaringen gehecht wordt, specifiek vanuit deze etnische identiteit. Bestaat er iets als een Roma-kijk op de Belgische nieuwkomerwereld?

3.2.Schets van de verhalen

3.2.1. Presentatie

Dit onderdeel biedt een korte weergave van elk van de verhalen van de nieuwkomervrouwen. Aan de hand van de interviewtekst, die terug te vinden is in bijlagen 5-13, wordt een licht geworpen op de frappante thema's in hun verhaal, die waar passend is geïllustreerd met een letterlijke weergave van de gesproken tekst. Op deze manier voeren de nieuwkomervrouwen zo vaak en zo veel mogelijk zélf het woord. Deze beknopte situatie – en persoons- schetsen bieden enigszins de mogelijkheid aan de lezer zich reeds een beeld te vormen van elk van de vrouwen.

Binnen elk portret wordt de opdeling gemaakt tussen twee thema's, die elk op zich een overkoepeling vormen voor verscheidene andere interessante gespreksonderwerpen. Het eerste grote thema betreft het leven als nieuwkomervrouw, waarbij het de bedoeling is voornamelijk te focussen op het leven van de vrouwen hier en nu, en minder aandacht geschonken wordt aan het migratieverhaal zelf. Uiteraard is het onvermijdelijk dat hier wel eens naar verwezen wordt, of dat er spontaan de vergelijking gemaakt wordt tussen een “hier en nu” en een “ginds en toen”.

¹⁷⁶ Ramakers, J., 1995, pp. 85-86

¹⁷⁷ Esveldt, I., Kulu- Glasgow, I., Schoorl, J. e.a., 1995, pp.120-137

¹⁷⁸ Verkuyten, M., 2005, pp. 74-76

Binnen deze overkoepelende thematiek is er ruimte voor een meer specifieke aandacht voor een indruk van het dagelijkse leven hier, het contact met de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen, en eventuele andere overheidsdiensten die voor nieuwkomers van belang zijn, de eventuele informele netwerken waarin men werd opgevangen, en een voorzichtige en vaak hoopvolle blik op de toekomst.

Het tweede grote thema dat bij deze beknopte portretten aan bod komt, heeft te maken met de specificiteit van de doelgroep van dit onderzoek, namelijk Roma nieuwkomervrouwen. In dit tweede luik wordt kort ingegaan op de beleving van de Roma identiteit, voor zover deze sterk dan wel minder uitgesproken ervaren wordt. Vooreerst wordt toegelicht welke identiteit deze vrouwen zichzelf toeschrijven: Roma, de nationaliteit van het land van oorsprong, of de Belgische, of een combinatie van enkele van deze. Tevens wordt het stereotype dat alle Roma van overal zich met elkaar verbonden voelen en iets gemeenschappelijks in elkaar herkennen in vraag gesteld. Een laatste facet dat aan bod komt binnen het ruimere aspect van de Roma identiteitsbeleving, is de vraag naar een eventuele veranderde beleving onder invloed van de migratie en het nieuwkomerleven. Ook in het kader van de identiteit, wordt soms impliciet of expliciet aandacht geschonken aan het leven, de ervaringen en de invloed daarvan op de beleving van het “hier en nu”, in vergelijking met een “ginds en toen”.

3.2.2. Portretten van de Roma nieuwkomervrouwen

3.2.2.1. Het portret van A.

a) *Een leven als nieuwkomer*

De algemene evaluatie van A.'s ervaring met het leven in België is erg positief. Ze heeft niet veel problemen en is blij dat haar kinderen hier naar school kunnen gaan. Verder ervaart ze hier geen discriminatie, wat voor haar een opluchting is. Deze vrouw lijkt tamelijk goed geïntegreerd in de Belgische maatschappij: ze spreekt vrij goed Nederlands, heeft vrienden van alle nationaliteiten, haar man werkt hier en ze maakt zowel Slowaakse, Roma als Belgische gerechten klaar: *“ik kook ook Belgische keuken en ook Slowaakse en Roma keuken”*.

Hoewel A. reeds zes jaar in België verblijft, loopt de asielpprocedure nog steeds. Zij bezit nu een voorlopige verblijfsvergunning. Ze heeft de interviews bij de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat – Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen met de angst doorstaan, vooral omdat zij niet goed wist wat er juist gebeurde en alles zo streng en officieel leek. Nu echter begrijpt ze beter wat er aan de hand was en bekijkt zij het ook eens vanuit een ander standpunt: *“Ja, en nu, als ik dat denk over dat alles, ik voel dat een beetje anders. En... het is normaal als die mensen, omdat wat die mensen doen is hun werk.”*

Voor de eerste opvang en praktische hulp, kon A. terecht bij de VZW 't Hulphuizeke, te Gent. Familie had zij hier bij aankomst niet, zodat er van die zijde eigenlijk geen informeel netwerk voor haar klaar stond. Samen met haar man, die nu door tolkdienst iets terug wil doen voor 't Hulphuizeke, heeft ze echter contact opgenomen met andere Roma families die al eerder uit Kosice naar België waren getrokken, en van wie zij veel

hulp hebben gekregen: *“hier in België is ook veel Roma mensen. Dus ook veel, en ik ken ook de Roma mensen van Kosice. Wij altijd vragen, omdat, als wij in ...En wat nu? We hebben geen familie hier, we hebben geen... , geen..., die taal... Ja maar de mensen echt helpen”*.

Hoewel haar toekomst in België onzeker is, wat zij redelijk vervelend vindt, wil A. toch graag in België blijven wonen. *“Maar dat is moeilijk omdat wij hebben nog geen...de beslissing. Of dat we hier wonen, blijven, of niet...”*. Ze hoopt hier op een betere toekomst voor haar kinderen, en wil hiervoor graag de moeite doen zich te integreren en ervoor te werken: *“als wij graag in België blijven wonen enzo, wij moeten goed spreken Nederlands... En we moeten ook...voor mij is geen probleem als ik werk”*.

b) Een Roma vrouw

Hoewel deze vrouw meer dan 20 jaar in Slowakije heeft gewoond, zegt zij: *“Nee! Ik ben geen Slowaakse vrouw”*. Ze voelt zich niet verbonden met Slowakije als land, in haar belevenis is ze een Roma vrouw, en dat is voldoende. A. voelt zich ook niet op een bepaalde manier verbonden met alle andere Roma van haar groep, zoals het cliché wel eens luidt. *“...mensen zeggen altijd “De Roma mensen overal is een familie en de Roma mensen kennen elkaar zo”. Maar dat is niet waar”*. Toch somt ze gemakkelijk een paar elementen op die typisch zijn aan de Roma cultuur, waarbij ze uitgebreid vertelt over de Roma keuken, maar ze vermeldt daarbij wel dat dit varieert naargelang de streek. *“In de Roma groep, Roma gemeenschap, de cultuur en ...kijk, als de Roma van Slowakije hebben eigen cultuur en dat is een beetje andere cultuur zoals Roma van... Van de andere landen, ja? Andere cultuur. Maar soms die culturen [overlappen – LD], maar niet echt volledig”*.

A. vindt niet dat ze sterk door haar migratie veranderd is. Ze ervaart een continuïteit in haar persoonlijkheid, maar zegt dat ze de zaken nu anders bekijkt, ze voelt zich vrijer om haar mening te uiten, en dat vindt zij goed. *“In België, in Slowakije heb ik altijd zoals een paard zo [met oogkleppen – LD], versta je. En ik moet alleen dat doet als die blanke mensen zeggen. En nu, ik mag nu zeggen als het is, als ik denk het is niet goed”*.

3.2.2.2. Het portret van B.

a) Een leven als nieuwkomer

Globaal genomen spreekt B. zich op een positieve wijze over het leven in België uit. *“Ze zegt als je gevlucht, weet je niet als dat... als je dat goed, goed doet of niet goed, maar nu voor haar is honderd keer beter dan in Slowakije. Voor alles, voor de kinderen, voor haar, voor haar man en ook een klein beetje voor de financiële...en voor alles”*. Hoewel deze vrouw niet goed Nederlands spreekt, doen haar kinderen dit wel en heeft zij hier vrienden van vele nationaliteiten, waaronder ook Belgen.

B. is eigenlijk een uitgeprocedeerde asielzoekster, die nu tijdelijk legaal in België verblijft, in afwachting van antwoord op haar aanvraag voor verblijfsvergunning om andere reden dan asiel, op basis van humanitaire redenen en het langdurig moeten wachten op een beslissing. Dit heet men de zogenaamde ‘regularisatie’ op basis van art. 9 lid 3 van de Verblijfswet¹⁷⁹. Aan de interviews in de asielprocedure heeft zij

¹⁷⁹ Caritas Internationaal Hulpbetoon, 2003, pp. 19-20

geen goede herinneringen, onder andere omdat ze denkt dat ze een negatieve beslissing heeft gekregen op basis van racistische redenen en omdat ze de mensen onvriendelijk vond: *“haar denkt en gevoel dat is niet goed omdat in de commissie zitten ook de racistische mensen. De woorden zoals tegen haar is niet vriendelijk en warm enzo...”*.

Ook deze vrouw had bij haar aankomst geen familie noch vrienden in België. *“Ze heeft ook geen familie hier in België... maar eh, vroeger als zij hier komen, heb ik geen, geen...geen vrienden en kende niet van de andere mensen...”*. Ze werd opgevangen in een onthaalcentrum voor nieuwkomers, later had ze een eigen woning.

Ondanks de onzekere toekomst, blijft zij hopen dat ze in België mag blijven, omdat ze ondanks haar problemen op financieel gebied, en op het vlak van huisvesting, het hier beter heeft dan in Slowakije: *“maar voor haar en voor haar kinderen en man is het beter hier voor die problemen, zoals in Slowakije. Omdat als zij naar Slowakije moet gevlucht...moet terug...komen, leven op de straat”*. Bovendien denkt ze dat het voor haar kinderen zowel op school, als naar de toekomst toe beter is, vooral omwille van het uitblijven van discriminatie. *“Honderd keer beter de toekomst voor kinderen, voor haar...Ze zegt de school hier in België is...voor haar kinderen is meer interessant...meer interessant zoals in Slowakije”*.

b) Een Roma vrouw

Deze vrouw heeft een zeer eenduidige identiteitsbeleving: ze is een Roma vrouw, en dat is geen bijkomende identiteit boven op de Tsjechische of Slowaakse, maar een volwaardig gevoel. *“Als God wil als jij een Roma, dan een Roma”*. Deze vrouw voelt wel enige herkenning wanneer zij andere Roma, die zij voorheen niet kende, ontmoet, maar het betreft hier blijkbaar enkel het genoeg om de eigen moedertaal te kunnen spreken, wat zij aangenaam vindt. Ze heeft ook enige moeite met het vinden van typische elementen voor Roma, en noemt geen concrete voorbeelden.

Deze vrouw denkt niet dat ze door de migratie sterk veranderd of geëvolueerd is. Wat ze wel ervaart is dat ze over het algemeen positiever naar de wereld kijkt en zich blijer voelt, omdat zij zelfs in haar onzekere positie als nieuwkomervrouw in België, een gemakkelijker leven kan leiden als voorheen. *“haar karakter en haar gevoel is niet zo echt veranderd, maar als zij heeft die positieve dingen, het is, de leven is meer en meer, beter, en... Graag leven enzo...”*.

3.2.2.3.Het portret van C.

a) Een leven als nieuwkomer

Deze vrouw is vooral blij dat ze in België is, omdat ze hier niet meer bang moet zijn voor mishandelingen en bedreigingen omwille van het feit dat ze een Roma vrouw is. In Slowakije is eerst haar broer bedreigd door de politie, en later is zijzelf door hen mishandeld. *“Dan ik heb dat gedaan, toen hebben ze gezegd “Nee, niet zo, we gaan met jou dat proberen doen hé”. En...ja...dus da's echt slecht hé... Maar ja, wat ik moeten doen hé. Alleen...Niks hé, maar als alles dat gebeurt, die iedereen weggegaan, en ik, zonder kleren daar blijven”*. In België kan ze zich veilig voelen en tot rust komen. *“Kijk, als ik hier gaan alleen op straat, hé, en*

als ik zie hier gewoon politie, ik mag rechtdoor gaan, ik mag [hoef – LD] niet bang zijn". Ze wil nooit meer terugkeren naar Slowakije, zelfs niet om vrienden te bezoeken.

Bij de asielpcedure heeft zij vooral opmerkingen inzake het feit dat zij telkens hetzelfde opnieuw diende te vertellen, en dat zij de verkeerde tolken kreeg, hetgeen haar vertrouwen in de asiendiensten niet bevorderde. *"Altijd hetzelfde, zelfde, zelfde praten..."*. Naar het derde interview is zij niet gegaan omdat zij daar geconfronteerd werd met iemand die haar in Slowakije mishandeld had. Daardoor heeft zij een negatieve beslissing gekregen. Het ergste vindt zij echter, dat zij hier niet mag werken.

Deze vrouw is naar België gekomen omdat haar broer hier reeds enige jaren leefde met zijn kinderen. Deze broer heeft haar aanvankelijk opgevangen en geholpen. *"Ik kom daar aan omdat mijn broer hier is toegekomen"*. Nu echter heeft zij haar eigen vrienden, van allerlei nationaliteiten. Ze is daarin erg gemakkelijk: *"ik ben zo...relatief. Gelijk nu ja, ik moet mij aanpassen... Geen probleem, hé"*. De taal die ze spreekt is afhankelijk van de persoon met wie ze communiceert.

C. is niet erg veeleisend in haar toekomstverwachtingen: *"Ik wil alleen werken en normaal leven"*. Ze wenst zeer graag in België te blijven, hoewel haar toekomst zeer onzeker is. Deze vrouw verblijft hier nu tijdelijk legaal, net als B. in afwachting van antwoord op haar aanvraag voor verblijfsvergunning om andere redenen dan asiel, op basis van humanitaire redenen en het langdurig moeten wachten op een beslissing. Dit heet men de zogenaamde 'regularisatie' op basis van art. 9 lid 3 van de Verblijfswet¹⁸⁰. Iets anders wat zij erg graag zou willen doen, is de andere Roma mensen helpen, die asiel komen zoeken in België, onder andere op financieel vlak: *"van die Slowaakse vrouw. Slowaakse Roma mensen, hé. Die als ik ken, bij mij op bezoek komen, zelfde ik, zonder niks, zonder papieren, zonder niets...En als ik wil iets te doen met hier in België, hier veel benefiet doen, en het geld als heb van benefiet naar de ganse Roma hier in Gent te delen"*.

b) *Een Roma vrouw*

C. is heel duidelijk in de identiteitsbeleving: officieel is ze Slowaaks van nationaliteit, ze woont nu in België, maar ze voelt zich een Roma vrouw. *"Ik was Rom geboren, en ik ga als ik persoonlijk Rom gestorven"*. Na al de tijd dat ze hier verblijft, is ze zich echter ook een beetje Belg beginnen voelen, maar niet zodanig dat ze de Belgische nationaliteit wenst te hebben. *"Voelen wel. Ik wil niet als andere mensen 'Ah, ik wil die kaart of die kaart'"*. Deze vrouw vermeldt wel dat Roma onder elkaar een sterk gemeenschapsgevoel hebben, dat echter voornamelijk betrekking heeft op de Roma die ze reeds kent, en niet op een verbondenheid onder Roma in het algemeen, wat tevens verklaart dat ze het gevoel sterker ervoer in Slowakije, waar zij meer andere Roma kende dan hier in België.

C. zegt niet te zijn veranderd door haar migratie en haar nieuwkomerstatus. Dit wordt ook bevestigd door een tante: *"als mijn tante gekomen, ja, hier, en die kent mij ook goed hé, die zegt 'Je bent altijd hetzelfde als in Slowakije'"*. Ze zegt wel blij te zijn te merken dat in België alles veel opener is, dat ze vrijheid van meningsuiting heeft en dat ze kan gaan en staan waar ze wil, zonder angst te moeten hebben voor de politie of voor skinheads.

¹⁸⁰ Caritas Internationaal Hulpbetoon, 2003, pp. 19-20

3.2.2.4. Het portret van D.

a) *Een leven als nieuwkomer*

D. heeft de overgang van het leven in Slowakije naar dat in België vlot gemaakt. Ze vindt niet dat ze veel aanpassingen heeft moeten doen, buiten de taal leren. Ze spreekt wel Nederlands, maar naar eigen zeggen niet voldoende om serieuze gesprekken te voeren. De reden dat het leven na de migratie zo vlot ging, is simpel: *“Ok, in Slovakia...to compare...I have my nationality, I have my passport, eh...I got some money, but it was more difficult than here without papers”*. Ze heeft hier vrienden gemaakt van veel verschillende nationaliteiten, waaronder Belgen, en mensen van Roma origine.

De asielpprocedure verliep voor deze vrouw redelijk eenvoudig, aangezien zij bij aankomst in België nog minderjarig was. Ze was wel in de war op het moment van inschrijven, aangezien zij niet goed begreep wat er gebeurde en nog nooit zoveel mensen bij elkaar had gezien. *“And so...so it was a little bit strange for me, I didn't understand what was going on and... then we have to wait there a long time until you get... and...it was look...seems to me very strange, but now I understand the system and how it's going on”*. Toch duurde het enige tijd eer zij de juiste papieren kreeg, wat volgens haar te wijten is aan het volgende: *“Belgian government, they just behave how Slovakian government they want them to behave”*.

D. is helemaal alleen in België gearriveerd, waar zij werd opgewacht door haar familieleden. Ze is later gekomen dan zij, omdat ze in Slowakije haar school wenste af te maken. *“Eh... my mother, with my brothers, she come first here. I was still studying, so I thought I should continue studying”*. Haar ganse familie heeft haar de opvang en steun verleend, en ook nu woont deze jonge vrouw nog bij haar ouders.

Deze vrouw is zelf erg bezig met haar toekomstplannen. Vooreerst wil zij haar kennis van de Nederlandse taal nog verbeteren, dan afstuderen aan de universiteit en werk zoeken. *“I plan really to learn good nederlands, because without this I cannot do...another step further”*. Ze wil zeker in Gent blijven wonen, de stad die zij als ‘thuis’ beschouwt: *“...from the highway see the Gent. And then ‘Oh, we are home!’”*.

b) *Een Roma vrouw*

Deze vrouw heeft officieel de Slowaakse nationaliteit, maar net als de anderen voelt zij zich niet Slowaaks, maar Roma. *“They say...‘And are you Slovakian?’ ‘No I'm Roma’”*. Ze zegt dat de officiële nationaliteit er niet toe doet, het is het gevoel dat telt. Ook na al de jaren die ze hier woont, voelt ze zich absoluut geen Belg. D. voelt zich soms wel verbonden met andere, onbekende, Roma. Deze gemeenschappelijkheid situeert zich voornamelijk op vlak van de taal. *“heard the language...you see, these persons have something what you have, and the behaves and the character and the...the outside look”*. Soms blijkt de vreemdeling echter een ver familielid te zijn, wat voor een aangename verrassing zorgt.

D. meldt spontaan dat zij door de migratie sterker van karakter is geworden: *“I got a stronger character. Before... I was afraid”*. Een andere verandering is, mijns inziens, vooral het gevolg van reacties in de omgeving. *“now I'm not anymore ashamed that I am Roma... So...Now I won't escape anymore and I won't feel*

shame for this”, zegt deze jonge vrouw, omdat ze in België geen opmerkingen krijgt over haar etnische achtergrond.

3.2.2.5. Het portret van E.

a) *Een leven als nieuwkomer*

Deze jonge vrouw is op het moment van het interview slechts zes maanden in België, en spreekt vooral met veel lof over de rechten die migranten in ons land hebben *“En ik denk hier in België zijn de Belgische mensen en eh... goede rechten, goede voor de inkomers”*. Ze leeft hier graag en verwacht hier een betere toekomst dan in Slowakije. *“Ik denk hier wacht op mij een beetje beter leven”*. Ze zegt dat ze de kansen die ze krijgt moet benutten, en dat ze dat nu doet.

E. doorloopt niet de asielprocedure zoals de andere geïnterviewden, aangezien zij naar België is gekomen om hier met haar vriend te trouwen. Ze denkt dat de Belgische overheid goed haar best doet voor het onthaal en de rechten van nieuwkomers: *“Ik denk de Belgische overheid wil goed voor de inkomers, minderheden te doen. Ik heb gehoord over veel landen, over de Frankrijk, over de Zwitserland, over de Duits, maar zo als hier, België, dat hen ik nog niet gezien”*. Globaal genomen heeft zij eer een positieve indruk over.

Persoonlijke vrienden of familie had E. bij aankomst in België niet, maar zij is warm opgevangen en geholpen door haar schoonfamilie. Zij vormen voor haar een soort familie in België en via hen leert ze tevens nieuwe mensen kennen. *“Ja, ik heb vrienden gemaakt in de school en hier, hier in de Pannestraat. En...ik ken van mijn schoonzus en mijn schoonbroer”*.

Naar de toekomst toe is E. erg ambitieus: ze wil nog veel studeren, vooreerst het zich verder bekwamen in het Nederlands. Daarna wil zij gaarne andere Roma nieuwkomers helpen, onder meer omdat ze in het bezit is van een diploma ‘sociaal assistent’: *“ik heb school en ik wil hier voor de mensen leven welke zijn als ik. De Roma mensen, ik wil dat doen, hier, zeker”*. Ze vermeldt tevens dat ze zich hiertoe beter geschikt acht dan anderen, omdat zij dezelfde soort ervaringen deelt. *“Ja, ik denk ja, ik ... ik ken veel mensen, goede mensen die ook werk voor Roma mensen, maar eh, ik denk zij ken niet de mensen zo als ik”*.

b) *Een Roma vrouw*

Deze jonge vrouw voelt zich zowel Slowaaks als Roma van identiteit, maar geen Belg. *“Ah, half om half, maar een beetje meer eh...Roma”*. Ze denkt zich ook nooit Belg te voelen, hier liggen haar wortels niet, en twee nationaliteiten is genoeg, zegt ze. E. zegt wel iets gemeenschappelijks te ervaren indien ze in contact komt met andere Roma *“die zijn zo als mij. Dat is altijd zo”*. Toch wijst ze onmiddellijk daarna op het bestaan van andere groepen Roma, waarmee ze zich niet identificeert, die totaal anders zijn als zij, waarvan ze zegt: *“Die zijn zo écht Roma”*. Ze bedoelt daarmee dat die groep veel sterker volgens de tradities leeft.

Deze vrouw denkt door haar migratie niet veranderd te zijn, en denkt ook niet dat dat zal gebeuren: *“Ik ben ik, en dat gaat ik...mijn ganse leven zijn”*. Ze wil hier haar leven leiden zoals dat ze denkt dat goed is, en het feit dat dat niet in haar moederland is, gaat geen andere persoon van haar maken.

3.2.2.6. Het portret van F.

a) *Een leven als nieuwkomer*

Deze vrouw spreekt globaal genomen in positieve termen over haar leven in België. Aanvankelijk had zij tijd nodig om te wennen aan de Belgische maatschappij, en droomde ze er soms nog van terug te keren naar haar moederland. *“Vroeger dacht ik wel van terug te gaan, maar als je weet wat ik allemaal geleden heb, in dat land...dan zeg ik ‘ik heb het hier toch goed’.”* Gedurende de jaren dat ze in België verblijft heeft ze zich geleidelijk meer aangepast en voelt F. zich hier meer op haar gemak: *“word je wat rustiger, het is een beetje voorbij al die stress en dus... Dag na dag wordt het beter en beter, dus wij aanvaarden België...”*.

De procedure voor asielaanvraag vindt F. wel ingewikkeld, zeker als je pas nieuw bent in een land. *“... het was moeilijk, u hebt juist gekomen, en dan een vreemde land, je kent niemand, en dan zo al die.. die spelregels volgen van inschrijven en op die manier leven zoals wij enzo... Altijd observeren...”*. Bovendien vindt ze dat de Dienst Vreemdelingenzaken weinig professioneel te werk gaat, waarmee zij voornamelijk doelt op het feit dat zij al haar lijden aan hen verteld, waarop vrij formeel en weinig empathisch gereageerd wordt. *“Binnen drie dagen hebben zij gezegd dat ze weg moest, terwijl zij al haar lijden aan hen heeft verteld”*.

Voor F. maakte het bij haar vlucht oorspronkelijk niet uit waar zij terecht kwam: *“het belangrijkste was eigenlijk ergens op een veilige plaats te zijn, ergens een veilig gebied te vinden. Dus Europa, Azië, het maakte niet uit”*. Haar man echter had reeds familie in België, waardoor de keuze op ons land is gevallen. Deze mensen en hun vrienden hebben F. en haar gezin wegwijs gemaakt in de asielprocedure en geholpen bij andere praktische zaken: *“Dus alles wat er in zijn mogelijkheid was, heb hij geholpen”*.

Veel toekomstplannen voor zichzelf heeft F. niet gemaakt. *“Ik ben zo een beetje ouder, ik ben bijna 40 nu, en eigenlijk heb ik niet meer zo veel toekomstverwachtingen. Mijn wens is...om goed voor kinderen te zorgen, en een toekomst voor de kinderen”*. Ze hoopt tevens dat de Belgische overheid in de toekomst voor een betere en duidelijkere opvang voor nieuwkomers zorgt.

b) *Een Roma vrouw*

Deze vrouw identificeert zich, ondanks haar Belgische papieren en haar voorbije leven in het voormalige Joegoslavië, meestal met haar etnische achtergrond: *“Dus ik denk, ik voel me meestal Roma”*. Ze vermeldt uitdrukkelijk dat de officiële nationaliteit daar niets aan verandert. F. vertelt tevens dat zij zich wel enigszins verbonden voelt met andere Roma, als zij met hen kan praten, maar ze zegt: *“Alleen maar de taal...is verbonden”*. Bij het gewoon passeren van andere, onbekende Roma, ervaart zij geen gemeenschappelijkheden. Ze voegt echter toe: *“Vroeger bestond dat wel”*.

F. kan enkele veranderingen bij zichzelf ontdekken, waarvan ze denkt dat deze in België zijn opgetreden. Door de migratie zelf, lijkt ze niet veranderd: *“maar ik als persoon, ik ben niet veranderd... het enigste wat er veranderd is, nu heb ik wat meer zo een beetje aanzien...en een beetje meer respect”*. Haar positie als nieuwkomer, waarbij ze regelmatig met moeilijkheden geconfronteerd werd, en het leven in België over het algemeen, hebben wel een invloed op F. uitgeoefend. *“Ze is wie ze is, misschien wat serieuzer... Ik ben*

ook wat rustiger... Een beetje gekalmeerd... dat is doordat ze in België is. Ze zegt 'Ik heb begrepen dat het Belgische leven meer serieus is, daarom ik ook'".

3.2.2.7. Het portret van G.

a) *Een leven als nieuwkomer*

G. vindt het leven in België niet zo gemakkelijk, ze voelt zich niet echt thuis. Dit komt ten dele, zegt ze, omdat ze niet goed Nederlands spreekt: *"Ik ben niet zo trots dat ik in België ben. Vooral ik spreek de taal niet, eh...ik ben niet in de stad waar ik geboren ben, ik ben niet in de land waar ik opgegroeid ben..."*. Het is mede hierdoor dat ze nog niet echt nieuwe vrienden heeft gemaakt en ze zich niet echt vrij voelt. *"Hier heb ik ook geen vrienden, zegt ze. Ik heb geen goesting om buiten te komen. En allemaal vreemde mensen, en een vreemde plaats"*. Ook heeft ze enigszins heimwee naar haar thuisland, meer bepaald naar de situatie van voor de oorlog.

De asielprocedure is bij deze vrouw, net als bij haar moeder, vrij vlot verlopen. Ze heeft een vrij positieve terugblik op het verloop van de inschrijving. Het enige dat ze enigszins mist bij dit onthaal is een meer persoonlijk gerichte opvang. *"er was niemand die een beetje van het beleid, van DVZ, zegt ze, die ons een luisterende oor kon geven. Zo naar huis konden komen bijvoorbeeld, en dat je dan... Zij bijvoorbeeld naar hier gaan komen en dan 'Hoe kunnen we jullie helpen?', op die manier"*.

Bij aankomst in België, kon G. vooral rekenen op haar gezin en de grotere familie, van wie een deel reeds eerder in België was gearriveerd. Ook voor praktische vragen over het leven in België en over de migratie, kan zij bij haar familie terecht: *"Ik vroeg het meestal aan mijn papa"*. Wel vindt zij dat sinds het gezin in België is komen wonen, dat de onderlinge relaties veranderd, meer gespannen zijn: *"niet tegenwoordig maar nu iedereen, dus de huis, van de familie, zijn allemaal zo een beetje gefrustreerd, en allemaal nerveus enzo... Dus ze zegt iedereen is een beetje gek..."*.

Gelukkig beginnen alle puzzelstukjes nu eindelijk een beetje op hun plaats te vallen voor G. *"Ze bedoelt dat in het begin toen ze in België aankwam, er waren zo veel missingen enzo, maar nu... dus na een bepaalde tijd, dus na vier jaar, het komt wel in orde, zo een beetje...elke puzzel op haar plaats"*. Wat deze vrouw in de toekomst nog gerealiseerd wil zien, is vrij eenvoudig: ze wil beter Nederlands leren, werk vinden en een goed onderkomen. Als ze kon zou ze nog verder studeren, maar dat lijkt eerder een droom dan een plan: *"wensen is iets anders dan de mogelijkheid hebben"*.

b) *Een Roma vrouw*

Deze vrouw heeft enkele maanden voor het gesprek de Belgische nationaliteit verkregen. Ze voelt zich geen Belg, maar dat ligt blijkbaar vooral aan het niet spreken van het Nederlands *"Als ik de taal zou kunnen zou ik me ook als een Belg kunnen gedragen, maar zonder taal..."*. Toch zegt ze ook *"papieren kunnen mensen niet veranderen"*, waarmee zij bedoelt dat haar identiteitsgevoel niet van haar officiële nationaliteit afhangt. Ze zegt tevens dat ze zich pas sinds de migratie Roma voelt, maar deze beleving lijkt toch de belangrijkste te zijn op het moment van het gesprek. *"Nu zogezegd allemaal financiële problemen, allemaal zonder huis... toen besepte ik wat Roma betekent. Altijd vluchten. Dit niet hebben, dat niet hebben..."*. Deze vrouw ervaart geen enkel

gemeenschappelijk gevoel met andere Roma, enkel op basis van het gedeeld "Roma- zijn". *"Niet echt. Dat is zo...een beetje. Ze zegt, dat is gewoon een vreemde, niet zo een speciaal iets bijzonders"*. Wel echter voelt zij iets gemeenschappelijk met mensen met wie zij bevriend is of met wie zij familiale banden heeft.

Op de vraag of zij denkt door de migratie en haar huidige nieuwkomerpositie veranderd te zijn, antwoordt G. ontkenkend. Zelf is ze niet veranderd, maar de situatie en de mogelijkheden wel: *"Maar Roma, en dus vooral Roma vrouwen en meisjes hebben enorme grote veranderingen"*. Hiermee spreekt zij vooral over een grotere bewegingsvrijheid en een vergrootte vrijheid van meningsuiting, onder andere inzake partnerkeuze: *"Ik moest of het was gewenst dat zij met een Rom trouwt. Maar hier in Europa, is veranderd, dus meisjes trouwen ook met een Belg... Het is meer zo democratisch. En nu voelt ze zich meer zo vrij en ...van meningsuiting zo"*.

3.2.2.8. Het portret van H.

a) *Een leven als nieuwkomer*

Deze vrouw voelt zich heel erg thuis in België. *"ik voel mij hier beter dan thuis. "Thuis voelde ik mij, dus ginder in Kosovo, voelde ik me echt zo... hoe moet ik dat zeggen... zo gearresteerd, bang. Altijd onder druk... Maar hier... ik kan hoe dan ook rustig slapen"*. Het valt me echter op dat zij met het woord 'thuis' toch schijnt te verwijzen naar haar vroegere keven in Kosovo, en niet naar het hier en nu in België. H. voelt zich hier rustig en heeft haar best gedaan zich te integreren in de maatschappij. Ondanks een cursus Nederlands, is haar kennis van deze taal erg beperkt.

Voor deze vrouw is de asielprocedure vlot verlopen. Ze geeft aan geen problemen te hebben ervaren, noch slechte herinneringen eraan te hebben. De mensen waren vriendelijk en ze zegt *"ik ben heel tevreden van hen. We hebben onze verblijfsvergunning gekregen"*. Dit laatste is voor haar erg belangrijk, omdat het ook bijdraagt tot de rust die ze hier heeft gevonden en zo op prijs stelt.

Toen H. door de oorlog gedwongen werd te vluchten, heeft ze met haar man besloten naar België te komen, aangezien zij hier reeds iemand kenden, een neef van haar man. Deze persoon heeft hen doorheen de eerste praktische hindernissen geloodst en hen een beetje wegwijs gemaakt in de Belgische maatschappij. *"Dus hij is wel wat vroeger in België gekomen, en hij wist zo over... eh... dinges... Hij en ik... Zo 'Waar moeten ze naartoe?' Asiel aanvragen... inschrijven..."*.

Veel concrete plannen voor de toekomst heeft deze vrouw niet gemaakt. Wel wacht ze ongeduldig op de toekenning van de Belgische nationaliteit, die ze heeft aangevraagd. *"Nee, ze zegt, zo specifieke plannen... waar zij, waar zij van droomt, zijn er niet, behalve dat ze haar Belgische nationaliteit te verkrijgen..."*. Later echter vermeldt ze wel dat ze graag haar kennis van het Nederlands zou willen verbeteren om te kunnen werken, waarbij ze eender welke baan zou aannemen. *"dat ik nu naar school zal vertrekken, om de Nederlandse taal te leren, om later misschien werk te kunnen vinden"*. Verder droomt ze van een eigen huis te kunnen kopen.

b) *Een Roma vrouw*

Hoewel de nationaliteit nu officieel nog die van het voormalige Joegoslavië is, voelt deze vrouw zich niet echt zo. Veeleer voelt ze zich een Roma vrouw. *"Ik voel normaal..., meer als Roma"*. Verrassend voor mij is dat deze vrouw zich voornamelijk Belgische voelt, en zeker nu de toekenning van Belgische nationaliteit

nabije toekomst is. Het enige dat H. weerhoudt zich een echte Belgische te voelen, lijkt de taal te zijn. *“Meer Belg als Roma, ze zegt.. positief... Ah ik heb Belgische papieren, ik voel me meer als Belg, dus... Alleen is ze.... Het probleem dat ze niet goed kan spreken”*. H. voelt ook geen verbondenheid met andere Roma, als zij deze niet kent: *“Diegene die ik niet ken, ... denk ik dat wij niets verbonden hebben. De families enzo wel”*.

Deze vrouw zegt geen grootse veranderingen te hebben ervaren onder invloed van haar migratie. Wel echter denkt ze dat er kleine dingen aan haar veranderd zijn, veroorzaakt door haar huidige levenswijze als nieuwkomervrouw. *“Eh... dus, het is vooral bij de cultuur zagezegd. Dus... zo...cultuur waarop Belgen leven, is wel een beetje anders dan onze cultuur, en dat is de reden waarom ze... waarom ze veranderd is”*. Concrete voorbeelden over deze veranderingen vindt ze wel voor de kinderen, maar voor zichzelf enkele elementen aanhalen lukt haar echter niet.

3.2.2.9. Het portret van I.

a) Een leven als nieuwkomer

I. verklaart globaal genomen een positieve kijk te hebben op het leven in België. Ze voelt zich hier redelijk thuis, soms zelfs beter dan thuis. Het enige waar zij echter zwaar aan tilt, en waar zij verscheidene keren terug naar verwijst, is de beperkte mogelijkheid tot communicatie, te wijten aan haar gebrekkige kennis van het Nederlands. *“Communicatie loopt niet op best, op deze manier... Maar in de toekomst, zal ik mij nog thuis verbeteren en zich aanpassen”*. Verder ervaart ze geen problemen, en hoopt ze spoedig de Belgische nationaliteit te verkrijgen.

Aan de asielpcedure heeft deze vrouw geen goede herinneringen, hoewel men haar vriendelijk behandeld heeft. De procedure nam echter zeer veel tijd in beslag, en de onzekere toekomst maakte dat I. zich niet goed voelde. *“Krijgen wij dus positief of negatief?... moeten we... gaan we uitgewezen worden of niet...Of gaan we gerepatrieerd worden of niet? Dus ze zegt: alles... dat zijn allemaal dingen, die wij gedacht hebben... dagdagelijkse gedachten... vandaar ik heb een depressie daarvan verdiend...”*. Verder merkt ze op dat de opvang voor Roma met veel kinderen verbeterd zou moeten worden, en vindt zij dat de uitnodiging voor een cursus Nederlands veel eerder had mogen komen. *“Ze hebben na vijf jaar, na vier jaar een uitnodiging opgestuurd voor haar dat ze naar school moet gaan om Nederlands te leren... In plaats van direct of in plaats van na een jaar ofzo...”*.

Bij aankomst in België wist I. wel dat hier meerdere Roma families verbleven, maar persoonlijk kende zij hier niemand. Toevallig zijn haar man en zijzelf in contact gekomen met een andere Roma man, die hen wegwijs heeft gemaakt bij de asielaanvraag, en andere nuttige diensten. *“die heeft ons een beetje doorverwijzen, naar die diensten waar wij... waar wij moeten, waar het nodig was...dus, een beetje constructie, die heeft zo wat constructie gegeven aan hen”*. Zo werden de eerste praktische stappen voor hen iets gemakkelijker. Ondertussen echter heeft deze vrouw een deel van haar familie hier, en heeft zij nieuwe vriendinnen van verscheidene nationaliteiten.

Een van de meest concrete zaken waarop I. hoopt, is het verkrijgen van de Belgische nationaliteit, die zij reeds heeft aangevraagd. Verder hoopt zij, eens haar kennis van het Nederlands voldoende is, te kunnen

werken als verpleegster, waarvoor zij is opgeleid. Daarvoor moet haar diploma echter eerst officieel erkend worden: *“dan moet ze dat naar Brussel opsturen, haar diploma, en dat erkennen in Brussel. De Belgische overheid, dus, dat verwacht ze van hen, dat ze dat erkent, die diploma van haar. En dan werk te vinden”*. Verder hoopt ze ooit een eigen huis te kunnen kopen. Als zij deze zaken bereikt heeft, zegt ze: *“dan voelen wij ons als Belgen, zullen wij ons als Belgen voelen. Dan is het onze land, zonder oorlog”*.

b) *Een Roma vrouw*

De identiteitsbeleving van deze vrouw, is sterk gerelateerd aan haar officiële identiteit. Op het moment van het interview, voelt zij zich vooral Joegoslavische: *“Mijn moederland is Joegoslavië, ik ken Joegoslavië als mijn land, dus ik voel me echt als een Joegoslavische”*. Ze zal zich pas een Belgische voelen, indien dit ook echt zo op papier staat. *“Nog niet. Totdat ik de Belgische nationaliteit krijg. Dus als ze dat zou krijgen...Inderdaad, inderdaad. Zwart op wit”*. Als ik ernaar vraag, zegt ze zich ook wel Roma vrouw te voelen, maar deze beleving is blijkbaar niet echt uitgesproken aanwezig. Ze voelt wel enige verbondenheid met andere Roma, die vooral gebaseerd schijnt op gedeelde tradities, zoals belangrijke feesten bijvoorbeeld. *“Natuurlijk dat iedereen heeft zijn leven, iedereen leeft op zijn manier, maar het is zo dat bij ons zo toch een beetje verbondenheden zijn, een beetje relaties zijn bij ons tradities. Dus wij hebben met iedereen die zelfde tradities”*.

Verder denkt I. niet veranderd te zijn door haar migratie: *“Ik ben wie ik ben, ik denk dat ik eh... niet veranderd ben”*. Ze zegt enkel telkens te moeten omschakelen in de taal. Ze vermeldt tevens dat de relaties met sommige Roma wel anders zijn als voorheen, omdat deze mensen onder invloed van hun migratie wel een verandering in de persoonlijkheid hebben beleefd. *“Dus er zijn Roma, zegt ze, die door het feit dat ze naar hier gekomen zijn, zijn enorm veranderd. Ze zegt, sommigen kennen mij zelfs niet”*.

3.3. Intra casus analyse: een analyse per verhaal

In deze paragraaf wordt de analyse van elke casus als op zichzelf staand geheel weergegeven. Passages uit de transcriptie, en aldus de eigen woorden van de vrouwen, worden hierbij aangehaald en voorzien van duiding en commentaar. In elk verhaal komt de focus van de analyse in meerdere of mindere mate aan bod, en op zeer gevarieerde wijze. Met elk een eigen stem spreken deze vrouwen over de nieuwkomerpositie waarin zij verkeren, waarbij onvermijdelijk teruggekeken wordt naar het verleden, en soms een voorzichtige blik geworpen wordt op de toekomst. Zij beleven deze sociale positie vanuit een specifiek perspectief: dat van een Roma vrouw, waarbij het belang van deze etnische identiteit variabel is.

3.3.1. Het verhaal van A.: Een vlucht uit discriminatie en angst

3.3.1.1. Een indruk van België na jarenlange discriminatie

Na vele overwegingen en gesprekken met haar man over een eventuele vlucht uit Slowakije, komt A. in België aan. *“kijk dat is niet alleen, ... zo één dag zeggen wij “wij gaan vluchten”...Nee, dat is langzaam gegroeid...Dat is lang, lang, lang, lang nadenken en zo”*.

Het motief voor deze vlucht is de discriminatie die zij in haar thuisland ervaart. Deze neemt niet alleen de vorm aan van scheldwoorden, maar zorgt tevens voor een beperkte kans op een goede scholing, hiermee samenhangend minder kansen op de arbeidsmarkt, en ook beperkte of zelfs slechte medische hulp. *“Ja, in Slowakije zelf is veel discriminatie...Maar het is bijna altijd alleen met Roma mensen, omdat Roma mensen meestal donkere mensen zijn... Voor skinheads, Roma mensen is geen mensen... In de scholen dat is ook...ja, een soort discriminatie. Wij moeten apart zitten van de blanke mensen, euh, kinderen, ja? ... Of naar de andere school, alleen voor de Roma. Ja, en de kinderen hebben geen chance om naar die betere school te gaan...Altijd die speciale school voor de kinderen die niet goed begrijpen, of niet goed schrijven en zo. Ok, als het kind heeft geen, euh, niet goed het tempo met die andere kinderen van de klas, ok dan het speciale schoolje helpen. Maar niet alleen euh...niet alleen Roma kinderen...Maar kijk, euh, als klein kind van zes jaar naar de eerste...eerste klas, gaat, en die heeft gevoeld die discriminatie. Die kinderen altijd zeggen “Ja ik ben een Roma. Ik heb niet graag als jij in de eigen... in dezelfde klas met mij. Dat is ook gevoeld. Niet alleen de kinderen, blanke kinderen, maar ook de ouders van de kinderen”*.

“En bang..En ik heb ook veel problemen, ik persoonlijk met mijn...Met mijn dokter, mijn gynaecoloog. Ik heb vijf jaar wachten op mijn eerste kind. En mijn gynaecoloog heeft mij niet goede ...in Slowakije. Niet goede medicamenten gegeven”.

Deze persoonlijke ervaringen met discriminatie zijn echter niet enkel een vluchtmotief geweest in het verleden, maar bepalen ook in het heden nog A.'s kijk op België in de nieuwkomercontext en hebben aldus een belangrijke invloed gehad op A.'s persoonlijke beleving en haar karakter. Zij vindt het positief, en is bijna verbaasd, dat er in België weinig discriminatie is, en dat vele soorten mensen bij elkaar leven, zonder (openlijke) tekenen van haat of onverdraagzaamheid. Bovendien hoeft ze niet meer bang te zijn. *“Maar ik ben geen bang om op de straat te gaan hier in België... Ik heb persoonlijk...geen problemen met de andere Belgische mensen, hier in België...Als ik de eerste weken op de straat, hier in België, wandelen enzo...Ik heb zoveel de... niet alleen de Belgische mensen gezien, maar ook zoveel andere mensen, donkere mensen of blanke mensen, of weet ik... En ik zie ook als...zoals jij, de blanke mensen, de blanke vrouw, meisje, met een donkere jongen, samen enzo... Dat is geen probleem hier, ja? ...En ik heb gevoel in België dat niet als een minderheid, maar gewoon, een mens, zoals ik kom uit Slowakije, maar de Roma mens...En ik voel niet, mijn gevoel niet “Ja, ik ben hier in België als een minderheid en ik moet zoals een minderheid blijven”... en ik ben hier meer vrij”*.

Ook de ondertoon van het gesprek, duidt op het feit dat A. erg opgelucht is de angst en de discriminatie ontvlucht te zijn. Het feit dat zij herhaalde malen terugkomt op dit thema, geeft aan dat dit voor A. van aanzienlijk belang is. Doordat zij jarenlang discriminatie omwille van haar etnische identiteit heeft ervaren, is deze Roma origine voor A. erg belangrijk geworden, ook hier in België. Dit blijkt niet alleen uit haar uitspraken met betrekking tot de identiteitsbeleving, maar tevens uit de subtielere nuances in het hele gesprek. *“Ik voel alleen ik ben een Roma vrouw in België... Maar als iemand zeggen “Je bent van Slowakije en je bent een Slowaakse vrouw”, Nee! Ik ben geen Slowaakse vrouw. Ik ben een Roma vrouw en ik ben geen euh...schaam”*.

Toch komen niet enkel positieve gevoelens aan bod wanneer A. over haar leven als nieuwkomer praat. Verscheidene keren vermeldt zij dat zij haar familie, die nog in Slowakije woont, erg mist en dat ze hen graag zou opzoeken. *“En in die jaren heb ik geen contact met mijn familie, met mijn zussen. Ik heb...ik moet zeggen, ik ken zo niet goed mijn ouders en mijn zussen en mijn broer zoals vroeger omdat die jaren...ja, zes jaar is... voor mij is dat lang! ... Ja, en echt erg gemist”*.

Bovendien komt in het narratief van A. meermaals het aspect van de onzekerheid naar voor, waarmee zij het moeilijk lijkt te hebben. Bij aankomst was deze vrouw voornamelijk onzeker over het reilen en zeilen in dit land, waar zij intussen echter geen problemen meer mee heeft. De onzekerheid die nu voor haar problematisch is, is deze omtrent de verblijfsvergunning. A. beschikt over een Attest van Immatriculatie, dat echter niet kan garanderen dat zij in België mag blijven. Ook bij dit aspect komt het belang ervan voor A. tot uiting in de nadruk die zij erop legt en het aantal keer dat zij dit thema aankaart. *“... omdat ik heb nog geen, euh, ja, ik ben nog wachten op de definitieve beslissing van Brussel. Ik ben altijd nog de asielzoeker. Ik heb drie of vier jaar, ik weet niet precies hoeveel jaar, de oranje kaart. Dat is...tijdelijk...”* en *“Maar dat is moeilijk omdat wij hebben nog geen...de beslissing. Of dat we hier wonen, blijven, of niet... Dat is heel lastig...Ja, maar we niet altijd huilen, ja, wat...je moet iets doet voor dat ...versta je... Ja, we hebben wel een soort positief, maar niet definitief. We wachten nog op ons...ik weet het niet. Het is ook niet goed als elke dag moet je wachten, als iets komt”*.

Deze onzekerheid maakt niet alleen bepaalde beslissingen in het heden erg moeilijk, maar zorgt er tevens voor dat het voor A. erg moeilijk is om over de toekomst na te denken of om plannen te maken. Ze hoopt echter in België te mogen blijven wonen, omdat ze denkt hier een beter leven te kunnen leiden dan in Slowakije. *“Maar ik denk dat hier in België is betere toekomst, niet alleen voor mij en voor mijn man, maar voor de kinderen...”*. Als gevraagd wordt naar haar toekomstverwachtingen zegt ze slechts: *“Ik weet niet...”*.

3.3.1.2. Sociale positie als nieuwkomer

De status als nieuwkomervrouw is fundamenteel sociaal, aangezien men als nieuwkomer in een land per definitie in contact komt met allerlei diensten, andere nieuwkomers, vroegere landgenoten, en anderen. Zo ook het geval bij A., die zowel formele als informele netwerken heeft in België.

a) Formele netwerken

Wanneer zij spreekt over de contacten met de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen, springt in het oog dat de tijd op dit vlak een grote rol speelt. Zelf structureert A. haar narratief hieromtrent dan ook aan de hand van de vergelijking tussen de periode van aankomst, en nu, bijna zes jaar later. Aanvankelijk had zij geen goede herinneringen aan de inschrijvingsprocedure voor asielaanvraag. A. was onzeker over wat haar te wachten stond, vond de mensen er streng uitzien, en het feit dat ze gescheiden werd van haar man maakte haar nog angstiger. *“Ja we moeten eerst naar Brussel gegaan om alles te...een soort interview... Dat was apart, niet samen met mijn man, apart de interview gaan geven en ook mijn [vingerafdrukken – LD] enzo gaan geven...Voor mij is dat de eerste keer, en*

ik ben ook bang, maar ja, zoveel de politie en ook andere Belgische mensen, ja... Officieel, en zoveel andere mensen, andere... van andere landen, andere nationaliteiten ja, en ik bang. En als ik zonder mijn man naar die kamer ga en de politie en zo... En dat is bang, en mijn stem zo... [trillen- LD]. Kijk, van mijn eerste gevoel, als ik die mensen spreek enzo, het is niet zo 'n goed gevoel”.

Wanneer ze echter de kans krijgt om terug te kijken op deze procedure, blijken haar gevoelens en indrukvorming hierover veranderd te zijn. Ondanks het feit dat het de herhaaldelijke interviews zijn die haar in de moeilijke en onzekere positie brengen, is A. toch blij dat ze opnieuw een kans krijgt. *“Ja, en nu, als ik dat denk over dat alles, ik voel dat een beetje anders. En... het is normaal als die mensen, omdat wat die mensen doen is hun werk... En ik begrijp, die mensen moet dat alle dagen luisteren welke problemen hebben de mensen. Ja en we hebben van het eerste interview negatief gekregen, en we moeten tot binnen drie dagen ongeveer nog een keer proberen, ik weet niet hoe te zeggen, de Belgische...Maar wij mag nog een keer alles proberen”.*

Voor praktische hulp kon deze vrouw terecht bij de VZW 'T Hulphuizeke. Deze VZW biedt niet alleen steun aan asielzoekers, maar aan alle kansarmen. In de loop der jaren is de vrouw die de sleutelfiguur is van dit initiatief, door frequente contacten en een uitwisseling van diensten en wederdiensten, een echte vriendin geworden. Hoewel zij initieel tot de formele netwerken van A. moest gerekend worden, telt zij nu mee in de informele contacten. Ook hier vormt de tijd een referentie om de vergelijking te kunnen maken. *“Het Hulphuizeke? Ken je dat? En daar is een oude vrouw... Wij hebben die vrouw ontmoet en die vrouw heeft zoveel geholpt.. Ja, en dan...tot nu hebben we de contact met die vrouw, en we hebben goede vriendinnen”.*

Wanneer A. over de vrouw van 'T Hulphuizeke spreekt, blijkt duidelijk dat zij zeer positief over haar denkt, dit onder andere op basis van haar grote dankbaarheid ten opzichte van deze vrouw, maar tevens omdat tussen de twee vrouwen, ondanks de grote verschillen in leeftijd, taal en cultuur een vriendschap is ontstaan.

b) Informele netwerken

Net als de formele netwerken zijn ook de informele contacten van A., zoals familie en vrienden, sterk bepaald door de tijd, en dit op tweeërlei wijze. Enerzijds wordt de tijd gebruikt als referentie om de vergelijking te maken tussen een “toen” in Slowakije en een “nu” in België. Anderzijds zorgt de tijd ook voor een evolutie, voornamelijk van de aankomstperiode tot het moment van het interview.

Wanneer A. in België arriveert, heeft zij noch haar man een familielid hier dat hen opwacht en voor een eerste opvang kan zorgen. Dit is ondertussen niet veranderd, buiten het feit dat zijzelf hier een gezin hebben gesticht. Wel blik zij regelmatig terug op het leven met haar familie in Slowakije vroeger, en beseft dat de band die ze met deze mensen heeft wel veranderd is. *“Kijk, ik heb gevluht als ik pas 23 was, en nu heb ik 29. En in die jaren heb ik geen contact met mijn familie, met mijn zussen... Ik ken zo niet goed mijn ouders en mijn zussen en mijn broer zoals vroeger omdat die jaren...ja, zes jaar is...voor mij is dat lang! ...En die mensen verandert, en ik weet niet wat is met die karakter of...en mijn ouders nog niet mijn kinderen gezien, alleen op de foto's ja”.*

Vrienden of kennissen had A. echter wel bij aankomst in België. Wanneer zij over hen spreekt, klinkt de dankbaarheid voor hun hulp en gastvrijheid door in haar woorden. *“Hier...hier in België is ook veel Roma mensen... en ik ken ook de Roma mensen van Kosice. Wij altijd vragen, ... En wat nu? We hebben geen familie hier, we hebben geen... die taal... en mijn man spreekt een klein beetje Engels, maar toch, niet zo echt, maar*

toch...Ja maar de mensen echt helpen... Ook de Belgische mensen... En we hebben één of twee weken, of een maand, ik weet precies, in de Roma gezin gebleven, omdat...toen hebben we nog geen kinderen, alleen wij twee, maar de Roma mensen is heel vriendelijk en is... helpen als wij iets zoeken”.

Door de jaren heen heeft haar vriendenkring een evolutie gekend: Sommigen is zij intussen uit het oog verloren, anderen heeft zij leren kennen. Onder deze nieuwe vrienden en kennissen bevinden zich Belgen, Roma, en ook allerlei andere allochtonen. Hieruit blijkt dat A. vrij veel sociale contacten heeft, hoewel vaak via haar man, en dat zij een vrouw is die zich goed geïntegreerd heeft in de Belgische maatschappij, zonder haar origine te ver uit het oog te verliezen. *“Roma mensen, of... Ja, maar niet zo écht contact, met bezoeken enzo, maar als op de straat, een babbeltje...En ook nu hebben wij heel veel de Belgische vrienden, en ze komen hier. En mijn zoon is gedoopt, en ook door een Belgische vriend van ons. Dat is ook goed. En andere... Ja, ik ken er niet zo veel, maar ik ken...alleen als Tibor werken, Tibor vroeger ook als vrijwilliger werkt, daar werken ook... zoals Tibor, is vaste werker, ook Marokkanen, misschien Bulgaren, ik weet het niet...en ik ken die mensen”.*

Toch blijkt de band met deze mensen, en vooral met de Roma in België anders te zijn dan in Slowakije. Dit niet alleen omdat zij sommigen onder hen nog niet zo lang kent, maar vooral omdat de situatie in België anders is, en er door praktische problemen minder tijd is voor bezoeken en dergelijke.

3.3.2. Het verhaal van B.: Op zoek naar een beter leven

3.3.2.1. Een hoopvol begin

Bijna zes jaar geleden is B. aangekomen in België. Ze is gevlucht voor de discriminatie in Slowakije, en hoopte in België een oplossing te vinden voor de problemen met werk, geld en woongegelegenheid. Hoewel zij onzeker was of het in België beter ging zijn, heeft deze vrouw haar kans gewaagd door te migreren, en keek zij vol hoop naar de toekomst. *“Omdat in Slowakije of in Tsjechië dezelfde problemen heeft zoals ik [discriminatie – LD], de problemen en ook een beetje andere problemen...Ze zegt als je gevlucht, weet je niet als dat... als je dat goed, goed doet of niet goed, maar nu voor haar is honderd keer beter dan in Slowakije. Voor alles, voor de kinderen, voor haar, voor haar man en ook een klein beetje voor de financiële...en voor alles”.*

Hoewel B. aanvankelijk vermeldt dat zij zich in België echt thuis voelt, en daarvoor ook verwijst naar de kinderen die zo goed Nederlands spreken, zijn er twee elementen die deze stelling nuanceren. Enerzijds de problemen met de woongegelegenheid die zij ook in België nog ervaart, en anderzijds de verwijzing naar Slowakije als thuis. *“En, kijk, de haar, zoals ik ken haar, twee keer moet verhuizen, omdat ze woont hier in de Brugsepoort. Euh, voor haar is dat moeilijk, enzo, op die manier... Haar heeft gezegd ze is niet...ze is nu hier in België zoals thuis gevoeld, ja? Maar ze heeft...de laatste twee jaar niet goed met haar en...omdat ze altijd... Omdat ze altijd moet verhuizen enzo, en ze voelt niet meer...niet meer echt...is geen gevoel...”* en *“Ja, ze zegt thuis, thuis euh... in Slowakije...”*

B. merkt al snel dat België niet het beloofde land is, als zij hier opnieuw te kampen krijgt met moeilijkheden in verband met woon – en werkgelegenheid en financiële problemen. Hierdoor heeft zij geen tijd

meer over kleinschaliger problemen. *“als ze heeft vragen over de België ofzo...zij gaat aan niemand vragen, enzo, omdat, het is echt waar, ze heeft zoveel andere problemen... Maar ik persoonlijk, ik... dat verstaat, omdat ik weet wat is dat als je hebt geen geld, je hebt geen eten voor kinderen, en dat is ... En soms die vrouw problemen als ze heeft... ik denk dat jij geen problemen hebt over wat vandaag moet ik koken als ik niks heb. Die problemen hebben zo sterk dat ze geen andere...”*

Verder benadrukt B. sterk dat zij leeft in de onzekerheid of ze in België mag blijven wonen. Ze laat merken dat dit moeilijkheden met zich meebrengt, maar deze lijken zich voornamelijk op financieel, en dus praktisch, gebied te situeren, veeleer dan op psychologisch- emotioneel vlak. *“En ze wacht meer dan twee jaar... is dat ook nog moeilijk voor haar, maar...zonder geld enzo, maar ze vraagt als dat goed gebeurd of...ze denkt dat hier in België dat is een ding is niet goed, want die mensen weten goed dat ze geen...geen euh positief hebt, geen geld, maar die kinderen moet naar school gaan. Moet... Doordat is...moeten wachten, wachten, maar ze denkt dat is nog beter dan in Slowakije”.*

Ondanks deze moeilijkheden, is het leven voor deze vrouw in België veel aangenamer dan in Slowakije, zoals ze zelf zegt. Door de migratie naar België is B. dan ook zelf niet echt veranderd, maar de verbeterde levensomstandigheden en de vermindering van de zorgen, maken dat zij meer geniet van haar leven en ook een optimistische kijk heeft op de toekomst. *“Het is moeilijk...euh, haar karakter en haar gevoel, als zij naar...hier in België is niet zo echt veranderd, maar het is...haar zegt als die mensen hebben...hebben niet zo comfortabel voor leven, maar als je hebt de normale dingen als je hebt voor je leven, heb je...heb je graag leven... maar als zij heeft die positieve dingen, het is, de leven is meer en meer, beter, en... graag leven enzo... Ze is in België vrij”.*

De hoopvolle kijk naar de toekomst, een toekomst in België, blijkt onder andere uit het feit dat B. alle mogelijkheden om legaal in België te kunnen blijven aangrijpt. Nu wacht zij op de uitslag van haar aanvraag voor verblijfsvergunning om andere reden dan asiel, op basis van humanitaire redenen en het langdurig moeten wachten op een beslissing. Dit heet men de zogenaamde ‘regularisatie’ op basis van art. 9 lid 3 van de Verblijfwet¹⁸¹. Bovendien verwacht zij positieve evoluties nu Slowakije lidstaat is geworden van de Europese Unie. *“En als ze niks van de regularisatie... een jaar moet nog wachten, omdat in Slowakije en Tsjechië in de Europese Unie geweest, en dan misschien chance...in België”.*

Naast het feit dat zij in België minder problemen ervaart, blijkt vooral de toekomst voor haar kinderen een grote rol te spelen in de wens zich hier definitief te kunnen vestigen. Hierbij verwijst ze uitdrukkelijk naar het (school)leven in Slowakije. Het is in dit kader dat zij, overigens voor de eerste maal in het gesprek, haar etniciteit ter sprake brengt, aangezien deze relevant is in het Slowaakse schoolsysteem. *“Honderd keer beter de toekomst voor kinderen, voor haar...Ze zegt de school hier in België is...voor haar kinderen is meer interessant...meer interessant zoals in Slowakije. Ik heb dat verteld, de Roma kinderen dat ze apart moeten zitten...en hier in België dat is niet... geen probleem voor de kinderen ook samen met de Belgische kinderen of van andere nationaliteiten ook, samen in een klas of school”.*

De Roma origine lijkt dus voornamelijk van belang te zijn in het verleden, in haar leven in Slowakije, aangezien zij amper aangekaart wordt wanneer B. spreekt over het heden. Toch zegt zij het volgende: *“Ze is*

¹⁸¹ Caritas Internationaal Hulpbetoon, 2003, pp. 19-20

geboren zoals een Roma...Roma mens... God? Oh, dat is het moeilijk! Het is een beetje...niet zoals de normale manier...is als God...dat maakt. Als God wil als jij een Roma, dan een Roma”.

Zij zal dus steeds een Roma vrouw blijven, maar niet in elke situatie is de sociale identiteit die voortkomt uit de identificatie met deze origine even saillant. B. kent ook geen elementen die typisch zijn voor eventuele Roma cultuur.

3.3.2.2. De sociale positie als nieuwkomer

De ervaringen met betrekking tot de nieuwkomerstatus worden in sterke mate bepaald door de contacten die men legt. Naargelang deze contacten identificeert men zich met een bepaalde groep, waardoor een sociale identiteit saillant wordt, die kan variëren naargelang de persoon en de situatie. Aldus zijn zowel de formele als de informele netwerken van B. van aanzienlijk belang om een idee te krijgen van haar ervaringen met de status als nieuwkomer.

a) Formele netwerken

Toen B. in België arriveerde, heeft ze een asielaanvraag ingediend bij de Dienst Vreemdelingenzaken. Later is zij tevens in contact gekomen met het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. *“Haar heeft een beetje andere problemen dan ik, hier in België. Ze heeft zes jaar, zoals ik, in België, en ze heeft vier jaar de oranje kaart, zoals ik nu... Eerste gevoel, niet goed, omdat je kijkt naar die mensen en je verstaat geen woord, ja? Maar ze zegt...als naar de interview gaan, is zoals een kleine commissie, of ik weet niet... en je moet vertellen, en haar denkt en gevoel dat is niet goed omdat in de commissie zitten ook de racistische mensen. De woorden zoals tegen haar is niet vriendelijk en warm enzo... En ze zegt dat is niet goed gebeurd met... voor de andere stappen. Ze heeft vijf keer op dezelfde interview geweest”.*

Deze vrouw wordt nog steeds niet als vluchteling erkend, zoals ook blijkt uit haar woorden. Zelf heeft ze ook de indruk dat de procedure niet vlot verliep en ze kijkt nog steeds met negatieve gevoelens op die periode terug. De onzekerheid inzake het verblijfsstatuut speelt ook deze vrouw te parten.

B. heeft tevens een kort verblijf in een opvangcentrum achter de rug. Hierover zegt zij niet veel, maar schijnt blij te zijn nu een eigen plaats met meer privacy te hebben. *“Het is zoals een opvang, de mensen zoals voor de vluchtelingen, in een grote... Dat is ook van andere, de mensen ook van andere landen, andere nationaliteiten, een soort opvangcentrum ofzo. Versta je niet? Zoals nu heb ik mijn huisje, en ik woon hier niet samen met de andere mensen van de andere nationaliteiten”.*

Een derde officiële instantie waarmee B. in contact is gekomen is het OCMW, waarvan zij aanvankelijk financiële steun kreeg. Sinds 2001 echter geeft het OCMW geen financiële bijdragen meer, enkel nog praktische hulp. Voor B. blijkt dit een moeilijke situatie te zijn. *“En nu ze zit twee jaar zonder geld. Geen geld... Niet van OCMW, van niks. Euh, voor haar is dat moeilijk, enzo, op die manier. Geen geld en ...Ze heeft veel problemen, maar voor haar en voor haar kinderen en man is het beter hier voor die problemen, zoals in Slowakije. Omdat als zij naar Slowakije moet gevlucht...moet terug...komen, leven op de straat”.*

b) *Informele netwerken*

Wanneer B. vertelt over de informele contacten in België, maakt zij automatisch de opdeling tussen familie en vrienden, bij aankomst en op het moment van het interview. Toen zij net in België gearriveerd was, kende B. hier noch familie noch vrienden of kennissen. *“vroeger als zij hier komen, heb ik geen, geen...geen vrienden en kende niet van de andere mensen, en misschien de problemen ook omdat...spreken, je verstaat ook geen woord van de Nederlands, en man, de man van haar ook. Maar eerst moeten... als haar man leert de taal, die taal leren, en dan hebben jullie vrienden”*.

Ook nu heeft zij, naast haar eigen gezin, geen familie in België wonen. De relatie met haar overige familieleden is dus ingrijpend veranderd, aangezien zij deze reeds zes jaar niet meer gesproken heeft. Met sommigen onderhoudt B. een briefwisseling. Het is om deze reden dat op familiaal vlak het gezin aan belang gewonnen heeft voor B. *“Ze heeft ook geen familie hier in België, maar heeft vrienden... Voor haar is dat ja, gemist, maar niet zo echt...verder ja,...brief...contacten via brief... Van haar familie? Ja, voor haar ook belangrijk die familie in Slowakije of Tsjechië, maar voor haar is de eigen familie...zoals...het gezin, sorry, gezin is meer, ...nu meer moeten volgen”*.

Zoals reeds gesteld, stond er voor B. geen netwerk van vrienden klaar om haar te helpen met praktische zaken en om wegwijs te maken in België. Zelf maakt ze ook duidelijk onderscheid tussen nu en de periode van aankomst. De nieuwe vrienden die zij heeft, hebben allerlei nationaliteiten: Belgen, Roma uit Tsjechië en Slowakije, Turken, ... *“Ze heeft ook vrienden van, niet alleen de Roma mensen, maar ook Turkse mensen, ook Belgische mensen, en goede contacten met... Ze kent ook niet alleen de Roma mensen, zoals ik, ken ook de Belgische, ze heeft ook Belgische vriendinnen enzo. Ook van andere nationaliteiten. Niet alleen de Roma, de Roma groep, ja, ook van andere”*.

Deze vriendschappen zijn echter vrij algemeen, zoals B. vertelt. Het is niet omdat ze iets gemeenschappelijk voelt met andere buitenlanders, dat zij met hen optrekt. Ook met andere Roma mensen voelt zij geen speciale gemeenschappelijkheid of verbondenheid. Enkel de taal is een overeenkomst en B. vindt het aangenaam haar moedertaal te kunnen spreken. *“Ze is ook niet het gevoel die ... Die mensen is...ik heb niet goed de woord, de Belgische woord...euh...algemeen, versta je? Ja, gewoon vrienden en niet speciaal omdat ze daarvandaan komen... Maar euh, als ze de Roma mensen kennen, als het ook Roma... het is een beetje...zo... het gevoel is goed, want “Ja, je bent ook een Roma, je mag ook...tegen u...tegen u Romanes spreken, of mag gewoon spreken en dat is goed als ik hier, dat ik ben in België en de Roma mensen kennen, versta je?”*.

Bij deze vrouw lijkt de etnische afkomst niet erg manifest aanwezig in haar denken en in haar gevoelens. Het is veeleer op praktisch vlak, zoals bijvoorbeeld de taal, dat zij elementen van deze cultuur aankaart. Toch vermeldt zij zich steeds Roma te voelen, wat wijst op een natuurlijke continuïteit in de identiteitsbeleving. Over het algemeen lijkt deze vrouw redelijk geïntegreerd in de Belgische maatschappij,

waar zij overigens positief tegenover lijkt te staan. Dit laatste blijkt niet alleen uit B.'s grote wens om in België te mogen blijven, maar ook uit de manier waarop zij over Belgen en het land spreekt.

3.3.3. Het verhaal van C.: Een vlucht uit angst en bedreigingen

3.3.3.1. Een nieuw begin in België

Reeds bij het begin van het verhaal van C. komt het motief van haar vlucht naar voren. Het is een zwaar verhaal van een discriminatie en verkrachting door de politie, gevolgd door bedreigingen. Het is een pijnlijk verhaal en het valt C. duidelijk moeilijk dit te vertellen. C. heeft veel geleden door toedoen van dit, maar nu zit er een sterke en zelfverzekerde vrouw tegenover me. *“Dan begint met mij, dezelfde mensen zo...als ik ...als ik heb vijftien jaar, dan komt de problemen. Maar dat is echt moeilijk om over te praten... En de politie komt bij mij: “Heb jij jouw paspoort?” en ik zeg “Nee”. “Waarom?” “Ik moet niet dat gebruiken. Ik woon alleen hier verder”. En die “Nee, je moet met ons gaan”... Amai, dat is natuurlijk...ik bang hé...en de mensen is echt slecht hé...“Nu, wij zijn hier, vier en jij bent alleen, en jij moet doen zoals wij hebben gezegd”. En die gezegd natuurlijk ik moet mijn kleren uit doen en dan ... ja, de eerste Romaseks...Dat is echt slecht hé. Maar dat gaat... dat doen heel ...veel keren, dan ik natuurlijk ben bang want die is echt groot, gelijk gorilla's... En...ja...dus da's echt slecht hé...”*

Toen zij later voor de daders voor het gerecht wilde dagen, werd zij met voortdurend uitgescholden en zelfs met de dood bedreigd. C. voelde zich niet meer veilig in eigen land en besloot haar broer achterna te reizen, die eerder gevlucht was. *“Ah, ja, ik heb gezegd “Ik ga naar rechtbank”... Die kruis van...hakenkruis van...van Hitler, die kruis hoe noemt die...Ja, hakenkruis, dat staat op onze deur, en dan beneden op geschrijven “Ben je dood?” Maar ja...Maar ja, wat moet je dan doen? Maar ik ga niet naar rechtbank, ik ga weg”.*

Hoewel C. dit trauma vrij goed verwerkt schijnt te hebben, bepaalt dit toch ten dele de wijze waarop zij naar de Belgische samenleving kijkt. Ze benadrukt herhaaldelijk dat ze hier gerust is, niet meer bang hoeft te zijn en met een veilig gevoel de straat op kan, in tegenstelling tot in Slowakije. Ook hier wordt de tijd gebruikt als referent om een vergelijking te maken. *“Nee, mijn broer is gekomen eerst, en die gezegd “Ja, hier is allemaal goed”, als ik ga 's nachts buiten, niemand niks meer gezeggen, niks! Ik mag zo rondlopen, niemand naar mij kijken. En ik gekomen, hé. Hier normaal alles open... Kijk, als ik hier gaan alleen op straat, hé, en als ik zie hier gewoon politie, ik mag rechtdoor gaan, ik mag [hoef – LD] niet bang zijn. Daarom, omdat als ik ben hier zo graag...dat is echt goed hé”.*

C. is een sterke vrouw die van aanpakken weet: zo leeft ze, ondanks het feit dat zij niet mag werken, toch zelfstandig. Bovendien vraagt deze vrouw niet veel, enkel een normaal leven te mogen leiden en te werken, waarvoor zij bereid is iets terug te doen. Zo heeft zij bijvoorbeeld goed Nederlands geleerd. *“Nu ik moet alleen wachten als ik mag werken... Ik wil alleen werken en normaal leven. Ja, en normaal leven als andere Belgische*

mensen. Dat is voor mij echt belangrijk... maar als ik eerst iets te wil te zeggen, ik doe en mag iets te doen hier, maar als ik wil hier te blijven, natuurlijk ik moet iets ook te doen... Ik wil niet van die papieren niks hebben, maar alleen mooi te leven”.

In de jaren dat C. hier woont, is zij zo ingeburgerd, dat zij zich reeds gedeeltelijk Belg begint te voelen, onafhankelijk van haar officiële (Slowaakse) identiteit. Toch blijft ook de etnische origine, het gevoel een Roma vrouw te zijn steeds aanwezig, hetgeen onder meer geuit wordt in het noemen van tal van Roma tradities, en de regelmatige contacten die zij met andere Roma onderhoudt.

Hoe moeilijk het verleden in Slowakije ook is geweest, en hoe onzeker ook het verblijfstatuut (C. is een uitgeprocedeerde asielzoeker en wacht op de beantwoording van de aanvraag voor verblijfsvergunning om andere reden dan asiel, op basis van humanitaire redenen en het langdurig moeten wachten op een beslissing. Dit is de zogenaamde ‘regularisatie’ op basis van art. 9 lid 3 van de Verblijfwet¹⁸², naar de toekomst toe is C. optimistisch en verwacht in België te mogen blijven. *“Ik wil alleen werken en normaal leven. Eh, kijk ik zou echt.. van die Slowaakse vrouw. Slowaakse Roma mensen, hé. Die als ik ken, bij mij op bezoek komen, zelfde ik, zonder niks, zonder papieren, zonder niets. Die heeft ook kinderen. En als ik wil iets te doen met hier in België, hier veel benefiet doen, en het geld als heb van benefiet naar de ganse Roma hier in Gent te delen. Alleen, is niet geld alleen voor boodschappen te doen. Maar iedere...dat ik wil doen, hé”.*

Hoewel de eigen toekomst in België erg onzeker is, weigert C. dit te aanvaarden als excuus voor het nietsdoen, en staat zij reeds klaar voor andere nieuwkomers om hen te helpen. Deze vrouw vertoont grote inzet voor anderen, en leeft niet enkel in het besef dat als zij iets wil bereiken, dat ze dan daardoor ook iets moet doen, maar handelt er ook naar.

3.3.3.2. Sociale positie als nieuwkomer

De mens is fundamenteel sociaal. Een van de toegangswegen tot verkenning van iemands situatie, in casu de nieuwkomerpositie, blijken de sociale netwerken te zijn. Door zowel de formele netwerken als de veeleer informele contacten van C. te onderzoeken, wordt een beeld geschetst van diens ervaringen als nieuwkomer.

a) Formele netwerken

De eerste formele instanties waarmee C. in België in contact is gekomen, zijn als bij zovelen de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen, waar zij asiel heeft aangevraagd. Bij de interviews had zij echter problemen met het vinden van een goede tolk. *“... de eerste interview ik krijg een Poolse tolk. Amai. En ik ben Slowaaks, maar ik begrijp niet alles, hé. Tweede ik heb gekregen, wacht dat is...ik weet niet, Tsjech of nee, Tsjechisch dat niet...Ik weet niet, iemand van die begrijpt onze taal...elke derde woord. Ik heb gezegd. Ik heb gezegd “Ik ga niet praten met die en die mensen, ik begrijp die mensen niet, ja, ik wil andere tolk”. Een goeie! Ik heb gezegd “Ik wil...ik ben Roma, ik wil Roma tolk”. Dat was bij de tweede interview, ze vragen naar mij dat als ik krijg negatief, dan wat ik ga doen. Ik heb gezegd: “Als*

¹⁸² Van de Putte, M., 1999, pp. 36-37

ik krijg tweede...ah, ja, als ik krijg negatief, je mag nu een pistool om mij dood te doen. Ik wil niet". En de naar elkaar zo kijken...Ze zeggen "Wat?" Ah, ja, dat duurt bijna drie uurkes. Altijd hetzelfde, zelfde, zelfde praten..."

C. heeft een negatieve beslissing gekregen, omdat zij het laatste interview niet gedaan heeft. Dit omdat ze iemand gezien had waarvoor zijn zoveel angst had, dat zij dit niet kon doen. Hoewel ze waarschijnlijk wist dat het niet komen opdagen tot een negatieve beslissing leidde, bleek de angst voor deze persoon op dat moment veel groter dan het belang van dat interview. *"Ik was...ja, eerste interview, is goed, tweede ook goed, maar derde niet. Omdat als ik was getoond...ah, ja, ik heb gezegd de naam van die mensen in Slowakije. En...ik ben toen...eh ja, van generaal commissariaat natuurlijk ook zoeken die mensen...wie dat dat is. Maar is dat een probleem. Als ik ga in de derde, in het derde interview, ik heb iemand gezien, die is die. "Waarom hier gekomen asiel gevraagd?". En dan, ik ga niet naar de derde interview, direct lopen. Ik heb hier gezien die man, en pffff! Ik...Ja, maar van de derde omdat ik was dan niet gekomen, ik kreeg negatief"*.

Hoewel C. niet tevreden is met deze negatieve beslissing, vindt zij wel dat ze goed behandeld is geweest gedurende de interviews. Bovendien heeft zij nog de hoop op een positief antwoord op haar regularisatieaanvraag.

Een tweede formeel netwerk waarmee C. in contact is gekomen, en waarvan zij nu zelf deel uitmaakt, is het Lokaal Integratiecentrum El Ele, wat Turks is voor 'hand in hand'. Verscheidene Roma mensen komen regelmatig samen om te praten over kleine en grote problemen, over het dagelijkse leven als migrant. Ook wordt hier in de nodige materiele steun voorzien waar mogelijk en nodig is. *"...maar ik ... als ik een keer heb hier charitas, hier in El Ele, dan ik graag dat doen...uitdelen. Misschien Tibor naar jou iets erover gezegd? En dat, we hebben hier echt een goede groep, Roma groep. En een keer per maand wij echt hier veel babbelen, over de maand. "Waar was je?". Ja, wat is er gebeurd... Ja, dat is goed hé, elke maand een beetje babbelen, met die mensen, dat is toch goed. Maar niet elke dag"*.

Het belang dat C. hecht aan de Roma origine, blijkt niet enkel uit het dit laatste element, maar tevens uit haar wens liefdadigheidswerk te verrichten specifiek voor mensen met dezelfde etnische afkomst.

b) Informele netwerken

Onder informele contacten worden vrienden, kennissen en familie van C. gerekend. Er kan een onderscheid gemaakt worden volgens de tijdsas: informele contacten in de aankomstperiode versus de informele contacten op het moment van het gesprek. C.'s keuze voor België is gemotiveerd door de aanwezigheid van haar broer in dit land. Deze stond voor haar klaar bij aankomst, en verleende haar hulp en steun. Het is ook via hem dat zij nieuwe mensen in België leerde kennen naarmate zij hier langer verbleef. Na C. is ook de rest van de familie mee naar België gekomen. Deze relatie is dus weinig veranderd met de migratie. *"Ik kom daar aan omdat mijn broer hier is toegekomen... Ja. Als ik hier nog gekomen ben, natuurlijk mijn broer...samen met de twee kinderen en iedereen van hen "Ah, dat is uw zus" enzo"*.

De vrienden die C. nu heeft zijn van allerlei nationaliteiten, waaronder ook Belgen, en ook Roma uit verschillende landen. Voor C. is het geen probleem als zij zich aan hen moet aanpassen, bijvoorbeeld met de

taal. Wel zegt ze dat andere Roma voor haar speciaal zijn, niet zozeer om de gedeelde taal, wat weliswaar gemakkelijk is, maar veeleer omwille van de gedeelde tradities en gewoonten. *“Echt alles, ik heb hier...ik heb Bulgaars, Joegoslavisch, Turkse vrienden, Marokkaans, over alles Roma natuurlijk... Ook Belgen, ja... Nee, ik ben zo...relatief. Gelijk nu ja, ik moet mij aanpassen, als iemand wil met mij iets te doen of ik weet niet wat, ja, ...Geen probleem, hé... allee, ja het is echt als ik was ... over andere mensen, Roma mensen, dat is echt...Het is gewoon goed hé. Roma is hetzelfde, maar eerste Belgische of andere mensen, moet beetje kennen die mensen omdat als jullie niet gekennen die traditionele...traditie van ons of niks. Alleen denken “Wat is dat?”. Altijd hé”.*

Wanneer C. echter terugblijkt naar de tijd in Slowakije, merkt ze op dat de relatie die zij toen had met Roma, toch verschilt van deze met de Roma hier in België. De oorzaak hiervan lijkt grotendeels te situeren in de veranderde omstandigheden, veeleer dan in de personen zelf. In haar narratief gebruikt C. wederom de tijd als referent in de vergelijking. *“Kijk, ik zal zeggen hé, ik heb...ik ken hier veel Roma mensen hé, maar ik ben niet met die mensen elke dag. Vroeger in Slowakije, ook niet...ik ben zo, ik met...iedereen die wil praten, waarom niet... Maar, vroeger in Slowakije ik ben zo echt met de blanke mensen, en de Roma, mijn vrienden enzo altijd “Ah, waarom je praat met die mensen, die altijd met ons vechten” en ik zeg “Nee, we moeten ook die mensen leren”, ...omdat die mensen moet ons te kennen, hé... Kijk, in Slowakije is iedereen zo echt altijd vechten over het werk, over iets te hebben van de kinderen, hé. Maar hier, als ik ga daar naar de Roma mensen op bezoek, die gaan direct over dat babbelen, ... En de laatste tijd ook altijd die problemen, maar ja, iedereen heeft iets te doen... Maar als je wil naar iedereen te luisteren over de problemen, dan echt...ik niet...waar is mijn hoofd dan? Maar ik wil wel iets te helpen, of, maar ja...maar niet echt van iedereen, als ik moet naar ieder, elke familielid, dan, waar ben ik?”*

Tenslotte blijkt dat, hoewel deze redelijk weinig in haar verhaal vermeld worden, C.'s familieleden uitzonderlijk belangrijk voor haar zijn. Volgens deze vrouw is dit bovendien kenmerkend voor de Roma cultuur, die in tegenstelling tot de Belgische veeleer collectief georiënteerd is. *“Voor mij is belangrijk mijn familie, want mijn moeder is ziek, hé. En ik mag nu haar, allee, niet alleen laten, hé. Dat is echt belangrijk voor mij. LD: En denk je dat dat bij andere Roma ook zo is dat familie heel belangrijk is? Over het algemeen? C: Ja”.*

Deze vrouw blijkt een sterke en mondige vrouw te zijn, met talrijke sociale contacten. Bovendien is C. erg geëngageerd om te vechten voor wat zij wil, en tevens om anderen te helpen. Dit engagement strekt zich verder uit dan enkel de kring van haar naasten. Hoewel zij zelf ook geconfronteerd wordt met problemen, zet zij zich ten volle in voor een goede integratie voor zichzelf en anderen.

3.3.4. Het verhaal van D.: Nooit meer bang zijn

3.3.4.1. Een veilig begin in België

Uit D.'s narratief over de vlucht komt niet onmiddellijk een duidelijk motief naar voren. Op het moment van vertrek was deze vrouw nog minderjarig, en reisde zij, aanvankelijk samen met haar zus, later alleen haar

familie achterna. De reden van het verlate vertrek was dat zij gaarne haar studies in Slowakije wilde beëindigen, alvorens de migratiestap te zetten. Hier reeds blijkt het belang dat D. hecht aan haar studies, die ook later in haar verhaal weer aan bod komen. Het vluchtmotief van D.'s familie blijkt een van discriminatie te zijn. *"...because I was still young and I didn't realize yet some things. So in that age you don't realize the ...problems or the reasons why you have to move, you just follow your ...family... In Slovakia, people they...they don't accept another...origin. They want us to be Slovakian people, so... who didn't know me, I wasn't welcome anymore, because I was other, not the same like they"*.

Over het algemeen lijkt D. graag in België te wonen. Hoewel ze geruchten had opgevangen dat Belgen niet vriendelijk zouden zijn jegens vreemdelingen, heeft ze daar totnogtoe niets van gemerkt. Deze vrouw voelt zich echt thuis in Gent, waar zij intussen naast haar familie ook veel vrienden en medestudenten kent. *"No, the people you know from other countries, they say that Belgian people they are not friendly. But I find out that they are friendly and I didn't have really problems to have...eh... friends, Belgian...I have them much, I can say... Eh...not because of this, but I like Gent. I was... I was already all the Belgium, because I was singing before with a Belgian group... The atmosphere is nice, people they are friendly, and, ...yes, it was like...we were driving by car back from the concert, and ...we already from the highway see the Gent. And then 'Oh, we are home!'"*.

Een andere, en vermoedelijk belangrijker reden waarom D. zo graag in België verblijft, is dat zij geen angst meer hoeft te voelen. In Gent kan zij de straat op gaan zonder nageroepen of gevolgd te worden. Bovendien voelt D. zich in België niet meer beschaamd over haar etnische origine. Ze ervaart de aandacht van Belgen hieromtrent als een oprechte interesse, veeleer dan een verwijt. Door deze twee elementen voelt deze vrouw zich niet enkel veiliger, maar tevens vrijer, zowel wat meningsuiting betreft als in haar handelen. *"I got a stronger character. Before, I wasn't that...strong. I was afraid, I was always thinking 'I cannot go alone to centrum' and so on. I was afraid that something happened to me. Here's a different... It's a different...I feel more free, more strong...people how should feel... problems... Let's say... not because I am Roma, I don't have problems, no. Here people for them it's very strange. 'What is Roma and from where they come?' 'But Slovakian people they look different like you?' It's just questions. No, not really problems because I am Roma... As I said also before that now I'm not anymore shamed that I am Roma"*.

Uit dit laatste blijkt tevens dat deze vrouw zich bijna continu bewust is van haar Roma afkomst, en hieraan ook veel belang hecht. In Slowakije was het voor deze vrouw niet steeds evident om haar etnische origine te tonen, omwille van de negatieve reacties die zij daarover te horen kreeg. Enkel aan vrienden die D. respecteerden om wie ze was, maakte zij haar Roma afkomst bekend. Naast de gedeelde tradities van Roma zijn het juist deze negatieve reacties en de discriminatie die ervoor gezorgd hebben dat deze sociale identiteit aan belang won voor deze vrouw. *"Now I won't escape anymore and I won't feel shame for this... It's normal, normal but ... it's a different. It's different how I feel before about Roma and how I feel now"*.

Uit dit laatste blijkt hoe deze vrouw haar narratief construeert aan de hand van de tijd, gekoppeld aan het ruimtelijk aspect. Een 'toen en ginds' wordt gesteld tegenover een 'nu en hier'.

Uit het narratief blijkt dat D. reeds vaker heeft nagedacht over een toekomst in België. Bij dit aspect komen de ambities in verband met een goede opleiding weer aan bod, hoewel dit volgens D. vreemd is, daar het

schoolgaan, en zeker het hoger onderwijs, niet vervat zit in de Roma traditie. D. lijkt erg ambitieus en is zeker dat zij in de toekomst, nadat zij de kennis van het Nederlands verbeterd heeft, een goede functie zal vinden die met plezier zal vervullen. *“I had plans, before...Let's say still two years ago I was studying music academy and I was dreaming, you know to play some instruments and studying in Slovakia. But I didn't have... opportunity, to study and so I dream ... Eh...one of my dreams is now to study good Nederlands...that's because I really shame of it... Still I don't know, as I said, I plan really to learn good nederlands, because without this I cannot do...another step further. I wish I could continue my studies even if I feel already a little bit old. Ja, between gypsies people it's like this. Roma when you're twenty years and no children, and ...And to study it's a big matter... Eh...I prefer to do something...I like your work, what you do now, but for this I really need to speak nederlands and to have a good mind, but...maybe some secretary, boekhouden, verpleegster, ... I will see how...”*

3.3.4.2. Sociale positie als nieuwkomer

De verkenning van de sociale netwerken van D. vormt een mooie toegang tot haar omgang met de status van nieuwkomer. Gezien deze netwerken, zowel formeel als informeel, mee vorm geven aan de sociale identiteit en aldus mede aan de persoonlijke beleving van de nieuwkomerpositie, is het aangewezen deze van naderbij te bekijken.

a) Formele netwerken

De eerste contacten die D. ervoer in België, waren onder andere deze met de Dienst Vreemdelingenzaken en met het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. De hele procedure voor asielaanvraag heeft op D. een grote en vooral verwarde indruk gemaakt. Deze vrouw was op dat moment nog minderjarig en begreep niet goed wat er aan de hand was. *“I was lucky, because I was still 17 years, so...I wasn't adult, and ... Yes, in that time ...it was the first time I saw so many different kind of people, and ... In that time it was strange for me, now it's normal for me and now I understand. But for example, when you have to pass the borders inside the building...so you have to take off your jacket, and they control if you have a pistol, or this kind of things... And so...so it was a little bit strange for me, I didn't understood what was going on and... then we have to wait there a long time until you get...and just you hear the names from there...And they call the people, and people sleeping in the ground...and...it was look...seems to me very strange, but now I understand the system and how it's going on”.*

Hoewel de asielprocedure voor D. vlot scheen te verlopen, vindt zij toch dat deze veel tijd in beslag heeft genomen. Bovendien heeft zij nu kritische bedenkingen bij de opvang en bij de manier waarop de Belgische overheid omgaat met de asielzoekers het algemeen en Roma nieuwkomers meer specifiek. *“Oh, at that time I didn't think of this, but now I'm thinking of this. And...I think that...eh... for a lot of people they wasn't...let's say...not honest is not the correct word, but they didn't treat them by the way they should treat... No, most of them they are already back in Slovakia. Suffering there... Yes...I would say... There we was Roma, but here we are also just Roma, nothing more... One thing that I should say also that it was also difficult for me here. But it wasn't from people.. that I had a difficulty, but I must say...it was from government, because it's take a long time until I get the papers to stay. And I think from this side, Belgian government, they just behave how Slovakian government they want them to behave”.*

D. spreekt erg geagiteerd over het feit dat Roma asielzoekers vaak worden teruggestuurd naar Slowakije, waar zij gediscrimineerd worden. Volgens haar weet de Belgische overheid dit wel, maar sluit zij hiervoor haar ogen, onder andere omdat Slowakije geacht wordt een modern land te zijn, gezien het lidmaatschap van de Europese Unie. Toch spreekt zij zich nog positief uit over België, omdat Roma hier niet rechtstreeks gediscrimineerd worden. *“Yes, it’s like this, but for Roma people there is not much people they stay here. Maybe they think we they have a good life or...for sure they know the reality, but I think it’s something between the governments... as I said, in Slovakia, I had papers, I had my nationality, and I was dreaming here about... to get the papers, but... here without papers is better than there with the papers. So, here is somebody who can help you to give you bread, example, he, you have a lot of charitas organisations. They help you. That, in Slovakia, you don’t have”.*

Naast deze instanties voor de asielaanvraag, heeft D. geen formele contacten, noch bij aankomst, noch op het moment van het gesprek. Gezien de minderjarigheid bij aankomst, werden tal van praktische zaken voor haar geregeld door de familie.

b) Informele netwerken

De informele contacten van D. schijnen uitgebreid. Enerzijds heeft D. heel haar familie hier, anderzijds talrijke vrienden en medestudenten die zij reeds lang of minder lang kent, die in België wonen of elders.

Wanneer D. vertelt over de keuze van het migratieland, vindt zij het vanzelfsprekend dat dit België is geworden, aangezien haar familie reeds hierheen gemigreerd was. Deze mensen vormden voor haar een eerste opvang, en waren haar tot steun toen zij als jong meisje in dit vreemde land terechtkwam. Veel is er in deze familie aan onderlinge relaties niet veranderd, gezien deze vrijwel collectieve migratie. *“...because I was still young and I didn’t realise yet some things. So in that age you don’t realise the ...problems or the reasons why you have to move, you just follow your ...family... it wasn’t accidentally, because in that time was our family, they was already here, so... and you follow where you have friends or family, so... when I came here, so, all my ...my uncles, aunts, cousins...they was here, and first year, I wasn’t really in contact with the Belgian people”*

Deze vrouw heeft vele vrienden, die zij op verschillende plaatsen of wijzen heeft leren kennen. Nog steeds is D. bevriend met sommige van haar jeugdvrienden die zij in Slowakije heeft leren kennen. Met anderen echter is het contact verwaterd of zelfs volledig verbroken, door haar migratie en / of de migratie van de anderen. *“We used to ...to send letters to each other. But most of my friends they are not anymore there, they left also Slovakia. So and now I don’t know much about them. There is still few girls from secondary school sometimes they send an SMS to me, or some good friends which...with who I grew up from the child...so we have still contact. It’s not much, two or three or something”.*

Hoewel D. bij aankomst in België enkel haar weliswaar uitgebreide familie kende, heeft zij intussen echter ook vrienden in België gevonden, met wie het om praktische redenen gemakkelijker is om in contact te blijven dan met de Slowaakse mensen. Binnen deze groep bevinden zich mensen van tal van nationaliteiten, waaronder ook Belgen en mensen van Roma origine. *“Eh...what you just can imagine! All countries. No,*

but,...yes, I have a lot of friends here. Eh...let's say that my family is quite big family. So...and from other people, other Roma, Belgian people, Arabic people, Turkish people... It's me...I study...we meet people..."

Over andere Roma mensen, die niet tot D.'s familie behoren, zegt zij dat dit toch een speciale band is. Met deze mensen zal zij, zelfs als D. hen niet kent, steeds een praatje maken. Deze relatie lijkt speciaal omdat D. hen als leden van haar volk beschouwd, waarmee zij tradities en de taal deelt. *"Of course , you know, there is something special, yeah, this is my people...I should be friendly, ...Eh...It depends...it depends. So and...most of the people I know here, and it's happened, yes, I see somebody, and ...sometimes I don't recognise they are Roma, he. So and then I hear them and ...you sit in the bus together so...and when I smile, they realise ...I understand, so probably I am Roma. And then... 'And who is your mother and from which family you come...' and this kind of things".*

Over het algemeen lijkt deze vrouw vlot sociale contacten te leggen, waarbij het voor haar mogelijk wordt zich te identificeren met de sociale groep waarvan zij op dat moment deel uitmaakt. Soms wordt hierbij de nieuwkomerstatus saillant, dan weer het student- zijn, bijvoorbeeld. *"It's all depends. Some people they are here because they really had to escape from the country, some people from other nations they have luck, or they come here just for the study...some people they come here for the work... This is what I mean, it depends...for example, if somebody there is...ok, 'I come for studying', so you speak about studying. If there's somebody say 'I come here because a migration' so then 'Why, and what's happened?' and then and this and this..."*

3.3.5. Het verhaal van E.: Studeren en trouwen in België

3.3.5.1. Een positieve indruk van België

Hoewel deze vrouw op het moment van het gesprek slechts zes maanden in België verblijft, blijkt zij zeer goed geïnformeerd over de rechten en plichten van nieuwkomers in ons land, evenals over de toestand van de Roma. De eerste indruk die E. opdeed in de straten was er een van grote tolerantie ten aanzien van de diversiteit in de bevolking, ten aanzien van de minderheden. *"Mijn eerste beeld was... de land is anders als Slowakije, alles, de straten, de mensen... is zo ... veel meer... ik ben nooit niet gezien de Turkse mensen, de Marokkaanse mensen, de Senegalese mensen, Afrikaanse mensen... Ik was, ik ben zo, ah, de ogen geopend en zien! Wat is dat? Het is normaal leven tezamen om in eh... een straat is Turks en ernaast is Belgische straat, de restaurants hebben ze hier de India restaurant, Turkse, de pita's, frituren...In Slowakije heb je dat niet omdat daar zijn de... niet zo veel minoritas als hier... De Belgische land is een beetje te klein voor zoveel minderheden. Ik denk, ik heb nog niet gezien zo klein land en zoveel minderheden. Maar omdat in elke land hebben we, ja minderheden en een beetje problemen, en dit is een beetje meer, en dit is een beetje minder".*

Bovendien spreekt E. zich zeer lovend uit over de houding van de Belgische overheid ten aanzien van nieuwkomers en migranten. Ook hierover blijkt zij goed geïnformeerd, onder andere door de vergelijking te maken tussen België en andere Europese landen, waar zij vrienden heeft die haar over de toestand in het betreffende land inlichten. *"Ik weet over België dat eh... ik denk dat eh... ik weet een beetje over andere landen*

in de Europese Unie, maar eh...die mensen daar, die inkomers hebben daar niet zo rechten als hier. Ik heb vrienden welke werkt in eh... Zwitserland. Maar ze hebben me gezegd dat er zo niet... dat is niet zo goed als hier. Ik heb gesproken met haar ouders die rechten hier over de immigranten, over de mensen, over de normale leven hier in België, en ze heeft me gezegd dat is niet normaal. In Zwitserland is dat al anders... alles... Zij is... de mensen zijn niet zo vriendelijk. En ik denk hier in België zijn de Belgische mensen en eh... goede rechten, goede voor de inkomers” en “Ik denk de Belgische overheid wil goed voor de inkomers, minderheden te doen. Ik heb gehoord over veel landen, over de Frankrijk, over de Zwitserland, over de Duits, maar zo als hier, België, dat hen ik nog niet gezien. Zo goed, de rechten... alles, alles. Hier is echt beter”.

Toch is E. er zich wel terdege van bewust dat ook hier niet alles van een leien dakje loopt, en discriminatie ook in België een probleem vormt. Tevens ziet zij in dat de huidige rechten voor migranten niet zonder inspanning verkregen zijn. *“Maar ik weet eh... concreet... mijn schoonmoeder is heel actief hier. Ze heeft gewerkt in een organisatie enzo... ze heeft me gezegd dat ze heeft gemaakt veel demonstraties, voor veel vergaderingen gemaakt. Ze heeft me gezegd dat met de Belgische mensen samenwerken...Ik denk dat voor dat de rechten is gekomen. Omdat zij is actief en werkt en de Belgische mensen zien ‘Ah, ze willen integration’ enzo...”*

Het besef dat er de nieuwkomerpositie nog verbeterd kan worden, en het diploma als sociaal assistente pas verkregen, zijn twee belangrijke motivaties voor E. om zich in de toekomst in te gaan zetten voor nieuwkomers, meer specifiek Roma. Verdere toekomstplannen hebben voornamelijk te maken met het verbeteren van de kennis van de Nederlandse taal en andere studies. *“...ik heb school en ik wil hier voor de mensen leven welke zijn als ik. De Roma mensen, ik wil dat doen, hier, zeker. Misschien nu niet, maar ik heb plan voor dat... ik ken veel mensen, goede mensen die ook werk voor Roma mensen, maar eh, ik denk zij ken niet de mensen zo als ik. Ik weet ... Veel, veel hebben de mensen geen goede informatie over de Roma, en ze willen er voor de mensen werken. Dat is niet slecht, maar ze moeten een beetje meer weten over de mensen” en “En ik doe dat ook, omdat we hebben eh... We hebben eh... chance, voordat...omdat ik weet hoe kan ik dat doen... en ik wil dat ook doen, eh... niet alleen voor mijn school, ik heb dat gestudeerd, maar ook ...ik wil een beetje blijven met die mensen, en kennen de situatie hier. Hoe kan ik voor die mensen doen? Ja, ik...ik ben, ik ben zo humanist”.*

Hieruit blijkt tevens dat E. zich realiseert dat dromen alleen niet genoeg is om iets te bereiken. Zelf zegt zij ook herhaaldelijk dat als zij iets wil, dat zij daarvoor zich zal moeten inzetten. Dat is overal het geval en ze is bereid om deze inspanningen tot integratie te leveren. Verder wijst de specifieke aandacht voor de Roma medemensen erop dat E. zich zeer zeker bewust is van deze etnische identiteit, en hieraan ook veel belang hecht. Hoewel zij aangeeft dat er wel verschillen zijn tussen de verschillende Roma tradities, schijnt zij toch het gevoel hebben dat er veel gemeenschappelijke elementen zijn, die belangrijker zijn. *“Dat zijn Roma, maar zo anders... Ja, ik heb dat gevoel, maar ik weet... die zijn anders als ik... Nee, ze zijn niet overal Roma, de Bulgaarse jongen is Roma. Ik spreek met hen eh... Romanes. Ik kan niet Bulgaarse taal spreken. Eh, maar ik denk die mensen zijn als ik. Het is een beetje, beetje anders maar die leven zoals ik. Die zijn minoritas hier en ze moeten alles doen wat ga ik doen nog”.*

3.3.5.2. De sociale positie als nieuwkomer

Exploratie van de sociale netwerken zijn van belang om een beeld te vormen van de sociale leefwereld van een individu. Hierbij komen zowel formele als informele netwerken aan bod. Het zich verdiepen in de sociale contacten van een nieuwkomer kan informatie verschaffen over diens beleefde sociale identiteit en aldus over de ervaring van de nieuwkomerpositie.

a) Formele netwerken

Deze vrouw is naar België gemigreerd in het kader van een gezinsvorming. Hoewel de vereiste papieren voor E. nog niet in orde zijn, heeft zij toch een positief beeld van de Belgische overheidsinstellingen, zoals tevens gebleken is uit de eerder vermelde citaten. *“Ik heb hier nog niet veel verblijfpapieren, maar ik ga... met mijn schoonbroer en schoonzus dat maken omdat ik... mijn familie hier hebben de papieren en ik ga met mijn vriend trouwen en dan we hebben goede papieren en mogen alles hier doen... ik ben niet hier... ik ben hier niet als die immigraties, ik ben hier eh... alleen voor de... Ik moet het trouwfeest maken en ik heb de papieren”.*

Ook is deze vrouw er zich van bewust dat, hoewel nieuwkomers en migranten reeds aanzienlijke rechten hebben verworven, zij niet enkel van deze rechten kan gebruik maken, maar dat daar ook plichten tegenover staan. Zij toont grote bereidheid tot vervulling van deze plichten, alsook tot integratie. Dit blijkt niet alleen uit wat zij vertelt, maar tevens uit haar kennis van het Nederlands en haar wil om bij te leren en te studeren. *“Eh...ik ga dat zo zeggen. Elke persoon welke wil hier blijven leven, wie iets wil, moet daarvoor iets doen. Dat is niet alleen in België, dat is overal is dat. Als je wil iets, je wil voor dat iets doen, nee, moet iets doen. Niet iets... Je kan dat niet zo krijgen. Ik wil dat, ik ga dat krijgen, ik weet dat, nee, ik moet daar iets voor, voor dat iets doen... Ik denk de Belgische overheid wil goed voor de inkomers, minderheden te doen”.*

Een tweede vorm van formele contacten zijn deze in het kader van El Ele, het Lokaal Integratiecentrum in Gent waarbij E. betrokken is. In het centrum staat zij in voor de jeugdwerking. Voor de jeugd organiseert zij elke week een evenement ter ontspanning. Formele en informele contacten zijn hier echter wel te onderscheiden, doch niet strikt te scheiden. E. vermeldt immers dat, hoewel El Ele een officiële organisatie is en aldus bij geclassificeerd zou kunnen worden onder ‘formele netwerken’, zoals hier het geval is, de mensen die zij in de Pannestraat, waar het centrum gevestigd is, heeft leren kennen naast medewerkers ook vrienden zijn geworden. *“...ikzelf maak voor de jonge mensen elke vrijdag zo een avond, die mag daar een beetje dansen, spreken, zitten enzo. Ik doe dat elke vrijdag. En ik denk is dat goed omdat die jonge mensen hebben niet zo veel Chancen hier naar buiten gaan, als de andere jonge mensen. Ik heb gehoord dat de jonge mensen niet alles, maar... En ik heb gezegd ‘Ja, ik ga dat doen.’ Die mensen, ik ga een beetje ook eh... een beetje dansen enzo en voor de andere mensen is dat ook goed... Ja, ik heb vrienden gemaakt in de school en hier, hier in de Pannestraat. En...ik ken van mijn schoonzus en mijn schoonbroer”.*

b) Informele netwerken

E. heeft het geluk dat zij bij aankomst in België onmiddellijk werd opgevangen door de familie van haar vriend. Het is immers om deze reden dat zij België als doel van de migratie had gesteld. Het is bij deze familie dat zij terecht kan met vragen en problemen en via hen leert zij weer nieuwe mensen kennen, zodat zich rond haar, in de zes maanden dat zij in België verblijft reeds een grote kennissenkring heeft gevormd. *“Eh ik ben hier gekomen omdat ik was in Slowakije eh... studeren, met mijn vriend, en toen die familie hebben hier gekomen, eh, zes jaar geleden. Ze willen hier... ze willen hier verblijven... Ja, ik heb vrienden gemaakt in de school en hier, hier in de Pannestraat. En... ik ken van mijn schoonzus en mijn schoonbroer... Maar ik heb hier een familie, ik heb grote familie hier, maar mijn familie is mijn familie”*.

Net als het onderscheid tussen formele en informele contacten, is ook het onderscheid tussen familie en vrienden binnen deze laatste groep meestal geschikt, maar valt er geen strikte scheidingslijn tussen beide te trekken. Zo beschouwd E. haar schoonfamilie wel als familie, maar strikt genomen bestaat er geen bloedverwantschap. Tevens zijn sommige leden van deze familie haar vrienden, via wie zij nieuwe mensen leert kennen. Deze nieuwe kennissen in België, zijn voornamelijk allochtonen, waaronder een minderheid van Roma origine is. Naast diegenen waarmee zij door haar schoonfamilie in contact is gebracht, bestaat deze groep kennissen voornamelijk uit mensen die zij op school heeft leren kennen. *“Ook Roma, Belgische mensen, Bulgaarse mensen, Marokkaanse mensen, Turkse mensen... Nee, ze zijn niet overal Roma, de Bulgaarse jongen is Roma. Ik spreek met hen eh... Romanes... In de school gaan ze eh... ouder een beetje als ik, die leven hier vijf – zes jaar en ze kan niet goed spreken, en daar zijn ook Albanese mensen, Tunesië, en zo’n dingen... Belgische vrienden nog niet, niet zo veel”*.

Hoewel E. de familie van haar vriend ook als haar familie beschouwt, is haar eigen familie die nog in Slowakije woont iets speciaals. Zij heeft nog veel contact met hen, en keerde met Kerstmis terug om dit feest in familiekring te kunnen vieren. Ook met vroegere schoolvriendinnen heeft E. nog vaak contact, via e-mail. Deze kan zij echter niet bezoeken wanneer zij naar haar familie gaat, aangezien geen van hen nog in Slowakije woont. *“Ik weet het niet, kijk, ik ben zijn familie en zij zijn mijn familie en altijd is dat zo, mijn ganse leven, dat ga ik niet veranderen met... geen familie welke heb ik hier. Maar ik heb hier een familie, ik heb grote familie hier, maar mijn familie is mijn familie... Ja, zeker. Ik ga nu met kerst gaan. Nu, in december ik ga naar huis voor twee weken”*.

Al deze informele contacten wijzen erop dat E. tracht haar vriendschappen en familiebanden op een gezonde manier te onderhouden, zonder zich te beperken tot een leven in het verleden. In België heeft zij een grote nieuwe kennissenkring, waarvoor zij zich inzet. Mensen die de Roma origine met deze vrouw delen nemen hierbij een speciale plaats in.

3.3.6. Het verhaal van F.: Rust na een oorlogsverleden

3.3.6.1. Tot rust in België

Toen F. moest vluchten voor de oorlog in Kosovo, wenste zij enkel een veilige plaats te bereiken met haar familie. In België heeft zij deze gevonden, en hoewel zij bij het vertrek enkel van België wist dat het een koninkrijk is, voelt zij zich nu, bijna vier jaar later toch al een beetje thuis in dit voor haar volkomen vreemde

land. *“Ik heb over België gedacht, dat ik ooit naar hier zou komen, ik heb dat nooit van gedroomd, maar ik wel dat het een koninkrijk is, niet gelijk een land met een president maar wel met een koning, dus... Dus na vier jaar, het is binnenkort vier jaar, word je wat rustiger, het is een beetje voorbij al die stress en dus... Dag na dag wordt het beter en beter, dus wij aanvaarden België...”*

Verder spreekt deze vrouw zich vrij positief uit over het leven als nieuwkomer in België. Ze heeft asiel aangevraagd en is vrij snel als vluchteling erkend. Ze ervaart geen problemen met Belgische bevolking, en met andere allochtonen komt zij in Beveren, waar F. woonachtig is, nauwelijks in contact. *“...er was een goede opvang, als ik in de Belgische gemeenschap, we hebben allemaal de spelregels gevolgd. Wij zijn niet zo een beetje afgeweken, maar wij hebben die allemaal braaf gevolgd, dus... Vroeger dacht ik wel van terug te gaan, maar als je weet wat ik allemaal geleden heb, in dat land...dan zeg ik ‘ik heb het hier toch goed’... Lastig? ... Niet echt. Als iemand normaal doet...ik voel mij goed... Er zijn zo burens die soms zeggen van ‘Hallo en hoe is het’, als ze van goede wil zijn, zo”.*

Bovendien spreekt F. haar opluchting uit over het feit dat zij in België weinig discriminatie ervaart. Hoewel dit niet het hoofdmotief van haar vlucht is geweest, was de discriminatie in het thuisland toch dermate sterk dat het haar handelen bepaalde. *“Op papier minderheid, zegt ze, maar in de praktijk, in de straat echt niet, want... Stel u voor een Roma is afgestudeerd, heeft zijn diploma gehaald, afgehaald en nu moet hij of zij werk vinden en de Serviërs of Albanen willen hun mensen als werknemer liever dan Roma... Ja, ja. Dat is duidelijk merkbaar... Ook op straat maar ook op school zelfs. Ze zegt ‘In mijn tijd, toen ik eh...zo klein was, toen ik basisonderwijs ging, er was ook een beetje belediging door Serviërs of Albanen’. Ze zegt op het gebied van alle rechten die hier een mens heeft, in België kan je die hebben. En dat is niet zo zoals in haar land. De kinderen kunnen gewoon naar school gaan zonder gediscrimineerd te worden, zonder lastig gevallen te worden”.*

In België valt het feit dat deze vrouw van Roma origine is minder sterk op, onder andere doordat met hier minder vertrouwd mee is. Hoewel F. beschikt over de Belgische nationaliteit, voelt zij zich niet Belgisch, voelt ze zich meestal een Roma vrouw. Dat dit gevoel Roma te zijn onvermengd is met een nationaliteitsgevoel van het thuisland noch van België, wijst op het belang ervan voor deze vrouw. Overigens verklaart F. fier te zijn op haar etnische identiteit. *“Ik ben niet veranderd, als ik goeie papieren heb, dat is de Belgische nationaliteit, maar ik als persoon, ik ben niet veranderd. Dus ik denk, ik voel me meestal Roma, maar uiteindelijk ik vertoon aan de mensen de Belgische respect’. ‘Ik ben dus dezelfde ginder als hier, het enigste wat er veranderd is, nu heb ik wat meer zo een beetje aanzien’ zegt ze ‘en een beetje meer respect’... LD: En is ze fier op het feit dat ze Roma is? Ze zegt ‘Ja, toch wel’. ‘Ik kan niet veranderen’ zegt ze ‘Ik ben het, ik moet zo zijn, en het enigste wat er niet goed is, is dat wij geen vaderland hebben”.*

Hoewel F. zegt door de nationaliteitsverandering niet veranderd te zijn, heeft de migratie toch een invloed op deze vrouw uitgeoefend. In België kan zijn veel rustiger leven, zonder stress. Ook heeft ze in België geleerd beter met problemen om te gaan. *“Nee, ze is weinig veranderd. Ze is wie ze is, misschien wat serieuzer. ‘Ik ben ook wat rustiger’ zegt ze. ‘Een beetje gekalmeerd’. Ja, minder stress. Ze bedoelt daarmee ook zo van ideeën ... wat serieuzer bekijken. Vroeger was dat ‘Een probleem? Dat komt wel in orde’, en nu als er een*

probleem is, aanpakken, oplossen... en dat is goed. Dat is doordat ze in België is. Ze zegt 'Ik heb begrepen dat het Belgische leven meer serieus is, daarom ik ook'".

Naar de toekomst toe wenst F. vooral haar kinderen een mooi leven toe. Voor zichzelf maakt zij geen plannen. Globaal genomen lijkt deze vrouw goed aangepast en op de hoogte van het reilen en zeilen van de Belgische samenleving. Toch kan ik me niet van de indruk ontdoen dat zij een tamelijk geïsoleerd bestaan leidt, waarbij haar contacten zich bijna beperken tot het familieverband. Hierdoor is het wellicht dat zij, ondanks een cursus Nederlands, deze taal nauwelijks beheerst, aangezien F. zelden in de mogelijkheid verkeert om te oefenen.

3.3.6.2. De sociale positie als nieuwkomer

Om een genuanceerder beeld te krijgen van de beleving van de nieuwkomerpositie, die in wezen sociaal is, is het van belang de formele en informele contacten van het individu te onderzoeken. Deze netwerken oefenen immers een invloed uit op de beleving en de persoonlijke ervaringen van de nieuwkomer, en bepalen mee diens sociale identiteit.

a) Formele netwerken

De enige formele netwerken waarmee F. in contact is gekomen zijn de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. Bij aankomst heeft zij asiel gevraagd, en niet veel later werd zij als vluchteling erkend. Toch was dit voor F. een moeilijke periode. *"En ze zegt het was moeilijk, u hebt juist gekomen, en dan een vreemde land, je kent niemand, en dan zo al die.. die spelregels volgen van inschrijven en op die manier leven zoals wij enzo... Altijd observeren... Ze zei dat dat de moeilijkste momenten waren, er moeilijkheden waren, er was geen land die... waar zij naar toe konden. De enigste landen was West- Europa. En er zijn zoveel mensen gekomen eigenlijk, en niemand helpt hen. En nu willen ze allemaal en ze zeggen van ..."*

Voor deze vrouw was het echter niet alleen de praktische kant van de zaak, de spelregels zoals zij dat noemt, die haar moeite kost. Ze heeft ook kritiek op de manier waarop kandidaat vluchtelingen door de Dienst Vreemdelingen behandeld worden. *"Ze zegt de eerst bij het DVZ, heeft ze niet echt op een professionele manier gedaan, en dan hebben we een negatieve beslissing gekregen, en dan zijn we in beroep gegaan...Maar ze zegt ze moeten een beetje meer moeite...niet moeite maar een beetje professionelere manier te kunnen werken... Dus wat hebben ze...op een onprofessionele en slechte manier...is... Ze zegt 'Ik heb al mijn lijden aan hen verteld. Ik heb zo een motivering van hen verwacht en op één moment heb ik...hebben ze besloten dat ik negatief zou krijgen, en dan hebben ze het negatief in mijn handen gegeven' zegt ze. 'En ze zeiden tegen mij dat ik terug moet gaan binnen de vijf dagen in eigen land'. Binnen drie dagen hebben zij gezegd dat ze weg moest, terwijl zij al haar lijden aan hen heeft verteld".*

Hieruit blijkt dat F. niet alleen nood had aan mensen die haar hielpen bij het regelen van de praktische zaken, maar dat er vooral een tekort is aan mensen die aan nieuwkomers als F. een luisterend oor bieden, waar zij haar verhaal aan kan vertellen, zodat er met de nodige empathie op gereageerd kan worden. *"Maar gewoon met het Belgische beleid, ze moeten een beetje meer doen, meer voor andere mensen... Een beetje meer*

begrijpen, wat is er gedaan, meer het gevoel...geloven. Wat het is echt een minderheid van de mensen die dat goed begrijpen, die ...Zoals jij”.

Deze vrouw verwacht niet eens meteen een oplossing voor haar lijden, of dat een praktische regeling wordt voorgesteld voor een bepaald probleem. Uit haar woorden blijkt echter dat er nood is om haar narratief te kunnen vertellen, te kunnen spreken over de indrukken en de beleving van de aankomst in een volkomen vreemd land, en dit tegen iemand die haar niet alleen op de hoogte kan brengen van de normale gang van zaken, maar tevens voldoende inlevingsvermogen heeft om de emoties die met de migratie gepaard gaan een plaats te kunnen geven.

b) Informele netwerken

De keuze voor België was voor deze vrouw niet moeilijk. De enige eis die zij stelde aan haar vlucht, was dat deze haar naar een veilige plaats zou brengen, maar aangezien haar man en zoons reeds in België woonden, is zij hen gevolgd. Ook woonde er reeds familie van haar man in België. Ook kregen zij praktische hulp en steun van een kennis, die ook van Roma origine is. *“We wisten niets, wij wisten bijna niks, maar uiteindelijk was er die man, een Roma ook, die ons ...Hij altijd meegekomen om te zeggen van ‘Hier is DVZ, en hier moet je je inschrijven, en dan een aantal weken wachten’. Dus alles wat er in zijn mogelijkheid was, heb hij geholpen”.*

Met de familie in Kosovo heeft F. al enkele jaren geen contact meer. De relaties binnen de familie die hier in België verblijft, bestaan nog, maar hebben wel een verandering ondergaan door de migratie. Hier wordt de tijd gebruikt om een vergelijking te maken. *“Niet een klein verschil, maar zo een beetje tussen een klein en groot verschil. Dus een beetje zo een midden verschil. Waarom doet ze...het is zo een beetje aan andere manier van gedragen, en hier zijn ze zo meer eh...eh...zij kijken niet en moeien niet. Ze zijn een beetje... Ze zijn meer gesteld op hun privacy, ja? Een beetje onverschilliger... Ja, ja, de groep is veranderd”.*

De vrienden die F. in België heeft, zijn voornamelijk mensen van Roma origine, die net als zichzelf uit Kosovo zijn gevlucht. F. spreekt eerst wel over een soort gemeenschapsgevoel dat onder hen bestaat, maar herleidt dit later tot de taal, die gedeeld wordt. Wel zegt ze dat vroeger een sterkere mate van onderlinge verbondenheid aanwezig was. *“Aah! Van gevoel ja? Ja, normaal gezien wel... Ze zegt ‘Als ze beginnen spreken, maar als ze tegenkomen, gewoon zo van ziens, dan niet’. ‘Bij sommigen wel, bij sommigen niet... Alleen maar de taal’ zegt ze ‘is verbonden’... Vroeger bestond dat wel”.*

Hoewel F. zegt geen problemen te ervaren met Belgische mensen, gaat zij toch niet zo vaak met hen om. Deels valt dit te verklaren door het feit dat zij, afgezien van haar familieleden, met weinig mensen in contact komt. Verder geeft ze ook twee factoren aan die dit fenomeen kunnen helpen verklaren. *“Als je Belgen bedoelt, niet echt, maar vooral andere Roma hier die van Kosovo weg gevlucht waren. Niet bijzonder, maar er zijn twee dingen, zegt ze... Misschien ofwel dat je niet voldoende Nederlands kan spreken, één ding, en het tweede, ook manier van omgaan waarop zij ons aanvaarden enzo... de manier waarop zij met ons omgaan is heel anders dan bij ons. Ze bedoelt daarmee, met ons dat ze...haar zien met andere ogen”.*

Hoewel F. eerder stelde dat na de migratie niet erg veel aanpassingen in gedrag en houding vereist waren, blijkt uit het voorgaande toch dat er op sommige gebieden opmerkelijke verschillen zijn in de cultuur, waarmee zij en de mensen in haar omgeving in het dagelijks leven mee geconfronteerd worden en rekening mee dienen te houden.

3.3.7. Het verhaal van G.: Een moeilijke overgang

3.3.7.1. Een zeer geleidelijke aanpassing aan een nieuw land

Over het algemeen kijkt G. op een positieve manier naar haar leven in België. De eerste stap, namelijk de asielaanvraag verliep dan ook bijzonder vlot. Naast de praktische regeling hiervan echter, ervaart G. weinig steun van Belgische instanties, waarbij zij uiting kan geven aan haar gevoelens en beleving van een grote hoeveelheid nieuwe ervaringen. *“Ze zegt, misschien konden ze wel wat meer doen, maar misschien ook niet, zegt ze. Ja, ze zegt, ze konden wel wat meer doen, zorg van toen in België aangekomen zijn, ze zegt, er was niemand die een beetje van het beleid, van DVZ, zegt ze, die ons een luisterende oor kon geven. Zo naar huis konden komen bijvoorbeeld, en dat je dan... Zij bijvoorbeeld naar hier gaan komen en dan ‘Hoe kunnen we jullie helpen?’, op die manier”.*

Deze vrouw voelt zich nog steeds niet erg op haar gemak in België. Alles is nieuw voor haar, en zij voelt zich hier niet zo vrij als in haar thuisland. Het is alsof zij alle regels opnieuw moet aanleren. De Belgische mensen vindt G. gesloten, waardoor zij zich niet echt welkom voelt en weinig sociale contacten heeft. *“Ik ben niet vrij, zegt ze, eh... omdat ik ken deze veel mensen niet. Hier heb ik ook geen vrienden, zegt ze. Ik heb geen goesting om buiten te komen. En allemaal vreemde mensen, en een vreemde plaats, maar ginder, zegt ze, ik ging naar school, ik heb vrienden en vriendinnen gehad. Het was helemaal anders... Ze zegt, het heeft inderdaad wel iets met de taal te maken, maar ook een beetje met de Belgische cultuur. Dus Belgen, voor ons zijn ze een beetje zo...gesloten. Ze praten minder makkelijk”.*

Op het moment van het gesprek, wanneer G. bijna vier jaar in België verblijft, begint zij zich iets beter thuis te voelen. Dit heeft waarschijnlijk ook te maken met de relaties binnenshuis die intussen meer ontspannen zijn geworden. *“Niet echt, zegt ze. Ze zegt ook, nu drie – vier jaren zijn we hier, eh... ik begin mij zo een beetje, beetje per beetje op zijn plaats te komen. Rustiger geworden, ja. Gelijk anderen... Ja...Dus ze zegt ‘Vroeger was ik altijd zo van gedachten, was ik altijd zo van plan op een mooie dag terug te keren naar Kosovo, want ik voelde me hier niet zo gemakkelijk, zogezegd. Maar’, ze zegt, ‘dus na een bepaalde tijd, dus na vier jaar, het komt wel in orde, zo een beetje...elke puzzel op haar plaats.’ ‘En eh... dus de laatste tijd’, zegt ze, ‘denk ik er niet zo veel aan’”.*

Ook naar de toekomst toe, begint deze vrouw nu meer plannen te maken, nu zij haar verleden in Kosovo een beetje meer heeft kunnen loslaten. Zij vraagt geen speciale dingen: een normaal leven met een goede baan en een plaats om te wonen. Hiervoor verwacht zij dat de Belgische overheidsdiensten haar helpen, onder andere met haar diploma. *“Een normaal leven te kunnen leiden, dat ik alles wat ik wil gewoon heb. Goede ontvangen te*

kunnen hebben, werk te vinden, een deftige, een goed appartement en dan ja..., de normale dingen... Meeste hulp verwacht ze van de staat... dus nu krijgen ze van het OCMW, ... Verder kunnen leren, en als je dan een diploma bij haalt, kan je les geven, kan je beginnen werk gaan zoeken, en dan die mensen die in die interims werken, dat zij een goeie begeleiding hebben, zo weet je. Dat zij een ... dat zij voor mij werk kunnen vinden en dat is wat de staat moet doen”.

Deze vrouw voelt zich zeker geen Belgische, hoewel zij enkele maanden geleden de Belgische nationaliteit heeft verkregen. Hoewel zij het niet letterlijk zegt, voelt G. zich blijkbaar veeleer Joegoslavische. De Roma origine wordt door G. zelf nauwelijks ter sprake gebracht, waaruit kan afgeleid worden dat deze voor haar van minder belang is of dat zij daarmee niet zo gaarne geïdentificeerd wordt. *“Eerst zegt ze, zo een totaal ander gevoel, niet als een Belg... Zo een echte grote verandering is er niet. Dus ze zegt ‘papieren kunnen mensen niet veranderen... In het begin voelde ik me zo een beetje beledigd toen ik Roma hoorde. Zo van Roma – zigeuner, zo een beetje, ons vergelijken met zigeuners... Maar toen we in België aankwamen, waren... we waren allemaal dezelfde. Nu zogezegd allemaal financiële problemen, allemaal zonder huis... toen besepte ik wat Roma betekent. Altijd vluchten. Dit niet hebben, dat niet hebben...”*

Ondanks het feit dat G. zich in België niet zo gemakkelijk thuis voelde, zegt zij dat de manier van leven hier weinig verschilt van die in Kosovo. Eén ding echter, is voor haar wel sterk veranderd. *“Maar Roma, en dus vooral Roma vrouwen en meisjes hebben enorme grote veranderingen... Ze zegt ik mocht niet met een Serviër of een Albanees trouwen. Ik moest of het was gewenst dat zij met een Rom trouwt. Maar hier in Europa, is veranderd, dus meisjes trouwen ook met een Belg... Het is meer zo democratisch. En nu voelt ze zich meer zo vrij en ...van meningsuiting zo”.*

Sinds zij het verleden een beetje meer achter zich heeft kunnen laten, zonder daarom haar herinneringen te verwaarlozen, ziet G. meer positieve elementen aan het Belgische leven, afgezien nog van het feit dat zij hier veilig is, in tegenstelling tot in Kosovo.

3.3.7.2. De sociale positie als nieuwkomer

Om een genuanceerde beeld te krijgen van de persoonlijke beleving en de sociale identiteit van het individu in de nieuwkomerpositie, is het aangewezen om dieper in te gaan op de sociale netwerken van deze persoon. Het betreft hier zowel de relaties met mensen die zij kent uit het thuisland, als de zogenaamd ‘nieuwe’ vrienden, kennissen of veeleer formele contacten in België.

a) Formele netwerken

Net als de meeste asielzoekers zijn de instanties Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen de eerste formele contacten in België voor G. De asielaanvraag verliep voor G. erg vlot, en al gauw werd zij als vluchteling erkend. Hoewel zij hiervoor erg dankbaar is, vindt G. toch dat sommige aspecten wat meer aandacht zouden mogen krijgen. *“Ze zegt, bij ons is dat wat sneller gegaan, dus... eerst inschrijving, dat is wat sneller gegaan... Ze zegt ik was ziek, ik was ziek, drie maanden in België, omdat ik gewoon lucht veranderd was... de lucht. En ze zegt ik moest voor andere mensen die de taal wel konden, goed konden spreken, moeten gaan spreken dat ze mee moesten komen voor een*

paar woordjes tegen de dokter te spreken... een beetje vertalen... er moeten zo wat diensten zijn die luisterend oor aan die gezinnen geven. En om te zeggen van 'Wat wil je nu, wat zijn uw verwachtingen?', gelijk als wat u nu doet, eigenlijk, maar een beetje..."

Zoals in deze analyse reeds aan bod is gekomen, en door G. ook herhaaldelijk wordt aangekaart, mist zij vooral een dienst die naar haar woorden luistert, waarbij zij terecht kan om te praten over alle nieuwigheden in België, en die haar de nodige hulp kunnen verschaffen bij het verwezenlijken van haar plannen en dromen. Uit het feit dat zij dit herhaalde maal spontaan aan bod brengt, kan afgeleid worden dat dit voor G. van aanzienlijk belang is. Een ander punt waar deze vrouw kritiek levert op de asiendiensten, is dat zij het een grote chaos vond, waardoor zij geen overzicht kreeg van wat er haar te wachten stond. Positief echter vond G. dat zij niet naar een opvangcentrum werd gestuurd maar een eigen woonplaats mocht kiezen. *"Ja, ze zegt vooral dat was een oude wet dat we een huis konden vinden, huren, en dan zich aanmelden, en dat we in de woning die we gehuurd hebben kunnen leven. Er was geen dat we naar een opvangcentrum moesten gaan, zo, en ze zegt dat vond ik heel lastig, moest ik naar de opvang moeten gegaan zijn. Dat zou ze heel lastig vinden, naar de opvangcentrum gaan. Zo met die mensen zo allemaal samen enzo... Dat vond ze wel ok. Dus dat was positief he"*

Verdere formele netwerken lijkt deze vrouw niet te hebben. Ze heeft wel Nederlandse taallessen gevolgd, maar met deze mensen heeft zij geen contact meer, zodat dit nauwelijks als netwerk kan beschouwd worden.

b) Informele netwerken

In tegenstelling tot de formele contacten van G., die veeleer beperkt zijn, hecht deze vrouw wel veel belang aan haar informele contactpersonen, en dan vooral aan haar familie. Toen zij in België arriveerde, waren G.'s vader en broers reeds hier, zodat deze voor haar voor een goede opvang konden zorgen. Dit maakte de moeilijke start in België toch iets gemakkelijker voor G. *"Ja, we hebben de familie gevolgd. Dat is normaal"*.

De relaties binnen het gezin echter zijn wel veranderd onder invloed van de migratie. Spontaan gebruikt G. de tijd als referent om de evolutie van spanningen en meer ontspannen periodes te kunnen weergeven. *"Hier zie ik een duidelijke verschil. Tegenwoordig... niet tegenwoordig maar nu iedereen, dus de huis, van de familie, zijn allemaal zo een beetje gefrustreerd, en allemaal nerveus enzo... Dus ze zegt iedereen is een beetje gek... Er zijn ook allerlei veranderingen met familieleden buiten huis. Ze zijn niet meer zo gelijk aardig... hoe moet ik zeggen... niet meer zo vriendelijk enzo ...zo.. maar nu zijn ze zo agressief. Als je vraagt iets, ze beantwoorden het niet gewoon, ze zeggen zo met een hoge stem zo. Ze zegt dat het een beetje als een diagram, want vroeger was dat niet. En na een tijdje wel, dus naar boven gegaan, een beetje frustratie en agressie enzo, en nu..., en nu gaat dat zo een beetje dalen en dalen en... gewoon wat rustiger en eigenlijk... Een cultuurshock was dat"*.

Deze spanningen zijn waarschijnlijk het gevolg van discussies in welke mate bepaalde aanpassingen aan de Belgische levenswijze dienen doorgevoerd te worden. G. vermeldt immers zelf dat het een cultuurshock was, zo plots in een vreemd land te moeten leven, ook al ben je dan omringd door je familie. Veel nieuwe vrienden heeft G. in België echter nog niet leren kennen, onder andere omdat zij niet zo goed Nederlands spreekt, maar tevens omdat de familie voor haar belangrijker lijkt te zijn. Wel voelde G. zich enigszins verwant met haar medestudenten, die tevens allochtonen waren, omwille van een hoewel zeer verschillend, toch gedeeld

migratieverleden. *“Ik ben wel naar school geweest, Nederlandse cursus te leren, volgen... Zo kennissen, maar niet echt goede vrienden. Vooral familieleden zo, een tante, nonkel en nichten enzo... Toen op school was ik, zegt ze, waren veel buitenlanders. Maar nu ook... weinig contact. Er waren zo mensen van Spanje, van Joegoslavië, Turkije, Tsjechië... Ik geloof dat ze zegt dat er inderdaad wel iets gemeenschappelijk is. Buitenlanders, migranten enzo...”*

Soms heeft deze vrouw nog contact met vrienden en kennissen die zij in Kosovo heeft leren kennen, die nu echter elders wonen, omdat de situatie daar ook voor hen te gevaarlijk geworden was. Ondanks deze contacten en de veilige cocon van het familieleven, maakt deze vrouw op mij toch een tamelijk geïsoleerde indruk. De afwezigheid van de neiging tot het leggen van nieuwe contacten, vindt misschien de oorsprong in het feit dat G. aanvankelijk niet graag in België leefde, dat zij ervan droomde terug te keren en zich daardoor hier niet te sterk wilde binden.

3.3.8. Het verhaal van H.: Weg van oorlog en discriminatie

3.3.8.1. Rust en tevredenheid in België

Deze vrouw is gevlucht voor de oorlog in haar thuisland, Kosovo. Het is echter niet enkel de oorlog die haar situatie bemoeilijkte en zelfs onverdraaglijk maakte, tevens werd zij gediscrimineerd omwille van haar etnische origine. Nu is zij opgelucht in België te mogen verblijven, waar zij zich hierover geen zorgen hoeft te maken. *“Ze zegt, we moesten vluchten. We zijn verjaagd van onze woning, van hun huis. En dan moesten we ergens naartoe... ik voel mij hier beter dan thuis. Thuis voelde ik mij, dus ginder in Kosovo, voelde ik me echt zo... hoe met ik dat zeggen... zo gearresteerd, bang. Altijd onder druk... Bedreigd... Niet echt bedreigd, maar dat als je slaapt dan denk je zo ‘Ah, iemand gaat binnen komen’ en zo van ... Zo van als ge buiten stapt en eh... altijd, altijd moet je rekening mee houden dat iemand ... komt en u... u bedreigen, of weet ik veel, zo, ... discrimineren zo. Maar hier, zegt ze, ik kan hoe dan ook rustig slapen”.*

Voorts zegt H. zich te hebben aangepast aan de Belgische cultuur, wat haar weinig problemen kostte. Tevens is zij van plan goed Nederlands te leren spreken en schrijven, met het oog op betere kansen op de arbeidsmarkt. Deze vrouw voelt zich, na bijna vijf jaar in België, zelf een beetje Belgisch. H. heeft de Belgische nationaliteit aangevraagd, en hecht ook veel belang aan deze papieren. *“Ik heb mij een beetje aangepast...op de manier waarop Belgen leven. Dus door... daardoor ben ik ook een beetje veranderd... cultuur waarop Belgen leven, is wel een beetje anders dan onze cultuur, en dat is de reden waarom ze... waarom ze veranderd is... Meer Belg als Roma, ze zegt.. positief... Als ik heb Belgische papieren, ik voel me meer als Belg, dus... Alleen is ze.... Het probleem dat ze niet goed kan spreken”.*

Naar de toekomst toe blijkt Nederlands leren een van de voornaamste plannen te zijn van H. Het is pas dan dat zij werk zal vinden, wat het uiteindelijke plan is. Ook hoopt zij spoedig de Belgische nationaliteit te verkrijgen. Tenslotte hoopt ze op een mooie toekomst voor haar kinderen hier in België. *“Nee, ze zegt, zo specifieke plannen... waar zij, waar zij van droomt, zijn er niet, behalve dat ze haar Belgische nationaliteit te*

verkrijgen... En dat ze later misschien een huis kunnen kopen, en dat kinderen kunnen opgegroeid worden... dat ik nu naar school zal vertrekken, om de Nederlandse taal te leren, om later misschien werk te kunnen vinden... om mijn papieren te krijgen uit te brengen...dat is het”.

Tenslotte blijkt H. erg tevreden te zijn in België. Ze kan geen specifieke elementen opnoemen die zij hier nog mist, en is vooral blij dat zij hier geen discriminatie ervaart. *“Ik zou aan haar vertellen eh... de manier waarop ik leef hier, ... alles beste, zogezegd. Eh... goeie plannen enzo. Niet de goeie plannen, maar goeie feiten... Nee, dus ze mist bijna niets, eigenlijk. Ze heeft alles wat ze moet hebben... Ze zegt, ik ben nu hier rustig, ik heb niets nodig... Dus... tot nu toe, zegt ze, ik heb geen enkele opmerking gehad. Dat ze mij op de een of andere manier discrimineren, of weet ik veel, tot nu toe is alles goed verlopen”.*

Hoewel deze vrouw niet zo veel spontaan kon vertellen, wat volgens mijn contactpersoon haar normale manier van reageren is, maakt zij een zeer tevreden indruk. Ze is kalm, en lijkt gelukkig, niet alleen voor zichzelf, maar ook om haar twee kinderen te zien opgroeien in een veilig land.

3.3.8.2. De sociale positie als nieuwkomer

Exploratie van de sociale netwerken zijn van belang om een beeld te vormen van de sociale leefwereld van een individu. Hierbij komen zowel formele als informele netwerken aan bod. Het zich verdiepen in de sociale contacten van een nieuwkomer kan informatie verschaffen over diens beleefde sociale identiteit en aldus over de ervaring van de nieuwkomerpositie.

a) Formele netwerken

De enige formele contacten waar H. over spreekt zijn deze met de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. Hiertoe heeft zij zich gewend voor haar asielaanvraag, die overigens zeer vlot in orde werd gebracht. *“Alles is goed verlopen... Nee, ze waren toch vriendelijk. Zo lang heeft dat niet geduurd, zegt ze. Het is in verschillende stappen, he. Eerste interview, tweede, derde... ik ben heel tevreden van hen. We hebben onze verblijfsvergunning gekregen”.*

Het is duidelijk dat voor deze vrouw het resultaat van de procedure het belangrijkste is. Over het verloop van deze procedure en de beleving ervan, spreekt zij niet veel, wellicht omdat alles vrij vlot verlopen is.

b) Informele netwerken

Bij aankomst in België werden H. en haar man opgevangen door de familie van haar man, die reeds enige tijd hier verbleef. Dit heeft tevens de keuze van het migratieland voor H. sterk beïnvloedt. Zij is wel in andere Europese landen op doorreis naar België geweest, maar heeft er geen asiel aangevraagd. Een neef van H.'s echtgenoot heeft hen begeleid in de aanvangfase om allerlei praktische zaken te regelen, wat de eerste stap in het nieuwkomerleven erg vergemakkelijkte voor H. *“Ze hebben toevallig gehoord dat er zoveel meer Roma hier in België verblijven, dus... En ook zoveel zo... families van haar man in België verblijven. Daarom waren ze... Daarom waren ze van plan ‘Ah we gaan naar België’... zo een beetje oppervlakkige... oppervlakkig, wel, ... Er was die man, dus familie van haar man... Dus hij is wel wat vroeger in België gekomen, en hij wist zo over... dingen... Hij en ik... Zo waar moeten ze naartoe? Asiel aanvragen... inschrijven...”*

Zelf heeft deze vrouw niet erg veel familie hier, enkel de moeder van de contactpersoon, en een zus, waarmee zij regelmatig contact heeft. Ook heeft H. nog een zus die vroeger in Kosovo woonde, en nu naar één van de voormalige Joegoslavische staten verhuisd is. Met deze vrouw heeft H. regelmatig telefonisch contact, dat echter beperkt blijft tot het bespreken van de oppervlakkige voorvallen. Het is reeds tien jaar geleden dat deze twee vrouwen elkaar nog echt gezien hebben. *“Dus, mijn mama, en ook nog een vrouw die in Brecht woont..., ze heeft een zusje. Al tien jaar zie ik haar niet meer. En maar zo telefonisch soms spreken... Maar echt veranderingen ... daarmee bedoelt ze te zeggen dat ze de veranderingen niet kan ... voelen. Dat is misschien één minuut of twee minuten een babbeltje, en dan is het gedaan”.*

Verder heeft deze vrouw hier in België nieuwe contacten gelegd, onder andere met de mensen in de wijk waar zij woont. Deze mensen, voornamelijk Belgen, komen wel eens bij haar op bezoek. De kinderen kunnen dan tolk spelen, aangezien H. niet goed Nederlands spreekt. *“Dus, alle burens die hier in de buurt zijn, komen naar hen... soms koffie drinken enzo... Zo ook de kinderen spelen uit de buurt met elkaar, enzo, ze komen ook thuis... Het zijn hier allemaal Belgen. Dus de burens hier zijn vooral allemaal Belgen... Dus, vanaf het begin voelde ik me perfect toen burens aankwamen bij ons thuis. Ze zegt ook ... vroeger woonde ik in een ander appartement, en daar waren de burens die bij ons kwamen, en hier ook... Nu wil ik mij meer ... wat meer inspanningen doen om mijn Nederlands... een beetje te verbeteren. Maar ze zei ook, het eerste... het ergste is dat ze geen Nederlands spreekt”.*

Tenslotte kent H. ook nog enkele Roma families, al dan niet afkomstig uit Kosovo, met wie zij af en toe contact heeft. Andere allochtonen kent zij niet. Ondanks het feit dat zij vermeldt met Roma die zij niet kent, geen speciale band te hebben, is het toch zo dat zij toch contact zoeken met elkaar, en niet met andere allochtonen. Wel, vertelt H., is de aard van de relatie tussen de Roma in België anders dan in Kosovo. *“Diegene die ik niet ken, zegt ze, denk ik dat wij niets verbonden hebben. De families enzo wel... Het is bijna hetzelfde, zegt ze, maar ik heb ook gevraagd wat is het verschil, dat dat niet hetzelfde is. Het is zo een beetje zo... vroeger als ze Roma in het straatje ontmoette, dan begonnen ze te babbelen, en een babbeltje van een uur ofzo... Nee, geen kwartier ofzo... Gewoon een keer ‘Goededag’ zeggen en ‘Alles goed?’, ‘Ja, ok’”.*

Tevens uit H. haar opluchting over het feit dat de relatie tussen Belgen en Roma beduidend verschilt van deze tussen Serviërs of Albanezen en Roma. In Kosovo werd zij regelmatig uitgescholden en gediscrimineerd omwille van haar etnische achtergrond, hetgeen hier niet het geval is. *“maar niet naar school gaan, want dat is een beetje zo moeilijk... Albanezen wil altijd problemen met Roma... En vrouwen zijn diegenen die dat het meeste voelen, zo... heb het verteld van discriminatie... dat is toch waar... Daarom is ze met school gestopt. Dus ze was in de basisschool, en dan is ze gestopt, waarom? Omdat er zo veel discriminatie was...en beledigingen en allerlei dingen”.*

Globaal genomen maakt H. op mij een vrij gesloten indruk, hetgeen altijd het geval zou zijn volgens mijn contactpersoon. Toch heeft zij een vrij uitgebreide kennissenkring in België, dit ondanks haar beperkte kennis van het Nederlands, waar zij overigens werk van wil maken.

3.3.9. Het verhaal van I.: Een tevreden vrouw in België

3.3.9.1. Een veilige thuis

Deze vrouw is erg tevreden over haar leven in België. Bovendien vermeldt zij dat er niet zo veel grote veranderingen zijn ten opzichte van het leven in Kosovo, tenzij dan de taal. Hoewel zij bij aankomst in België niemand kende, heeft het feit dat zij wist dat er in België meerdere Roma families waren de keuze voor dit land bepaald. *“Redelijk hetzelfde. Dus, redelijk bijna hetzelfde, vooral het... de taal is een beetje... probleem. Dus communicatie met andere mensen... eerst denken... Toeval. Het is eerder toevallig. Ik heb gewoon vernomen van de mensen dat er meer Roma in België wonen, verblijven. Dus vandaar, zegt ze, was ik van gedachten, ga ik ook naar die land”.*

Deze vrouw is uit haar land verjaagd tijdens de oorlog. Bovendien was zij er regelmatig slachtoffer van discriminatie, hoewel zij daar weinig belang aan hecht. België beschouwt zij als haar nieuwe thuis, waar zij haar kinderen wil zien opgroeien. Terugkeren naar het thuisland hoeft voor deze vrouw niet. *“Oorlog... Verjaagd... Ze is verjaagd, niet gevlucht maar verjaagd. Er waren twee minderheden die een grote rol hebben gespeeld. En het verhaal speelt zich af, dus vooral tussen die twee minderheden: Albanen en Serviërs. En nu, als Roma, Roma minderheden waren minder, dus tussen hen... Dus zowel Roma, Turken, als Serviërs... dus moest Kosovo puur onder de Albanen leven... en worden. Ik heb mijn werk verloren, zegt ze, ik heb mijn woonhuis verloren, ik heb alles verloren. Wat er te verloren is, ik heb alles verloren. Ik ben alles kwijt, dus... op die manier”.*

I. voelt zich in België beter als vroeger. Dit zal nog verbeteren als zij de taal beter beheerst, zegt ze. Verder heeft zij zich noch van persoonlijkheid, noch van gedrag sterk moeten aanpassen. Voor deze vrouw zijn ook de officiële documenten erg belangrijk. Het is pas toen zij deze in handen had en de onzekerheid in verband met haar toekomst verminderde, dat zij zich thuis is beginnen voelen. *“Het is nu al begonnen... vanaf het moment dat ik verblijfsvergunning gekregen heb, zegt ze, ben ik al begonnen mij als thuis te voelen. En nu... en dan vanaf die moment ben ik mij begonnen aan te passen op de Belgische cultuur, tot in alle spelregels. Ik weet het waar je woont, of waar je werkt, je moet zich zo gedragen, zo gedragen... Maar in de toekomst, zegt ze, zal ik mij nog thuis verbeteren en zich aanpassen... dan de Belgische nationaliteit ook te krijgen, en eh... En dan zijn we hier, ... zullen wij ons als Belgen voelen. Dan is het onze land, zonder oorlog”.*

Graag wenst deze vrouw in België een mooie toekomst op te bouwen voor zichzelf en haar gezin. Waar zij van droomt is het verkrijgen van de Belgische nationaliteit, zodat zij zich écht Belg kan voelen. Verder plant zij te werken aan haar Nederlands, aangezien dit de eerste stap op weg naar de arbeidsmarkt. *“Nu zijn we dus nationaliteit, de Belgische nationaliteit aan het... aanvragen, en de taal leren, ... En werk kunnen vinden, dat ze werk kan vinden... Verpleegster, verpleegkundige... in het algemeen verpleegkundige. Dat heeft ze in de school geleerd... Ik heb een diploma in het Servo- Kroatisch, en ik heb dat in Brussel opgestuurd... Ja, ze heeft het nog niet naar Brussel opgestuurd... Ze moet eerst dus de taal gaan leren, als ze taal onder de knie heeft, een beetje wat beter spreken... dan moet ze dat naar Brussel opsturen, haar diploma, en dat erkennen in Brussel”.*

Het enige wat deze vrouw soms mist in België, is haar familie, die hier verder af woont dan zij vroeger gewend was. Andere problemen heeft zij niet.

3.3.9.2. De sociale positie als nieuwkomer

Om een genuanceerder beeld te krijgen van de beleving van de nieuwkomerpositie, die in wezen sociaal is, is het van belang de formele en informele contacten van het individu te onderzoeken. Deze netwerken oefenen immers een invloed uit op de beleving en de persoonlijke ervaringen van de nieuwkomer, en bepalen mee diens sociale identiteit.

a) *Formele netwerken*

Hoewel de uitkomst van de formele contacten voor asielaanvraag positief was, heeft I. toch slechte herinneringen aan deze periode. De mensen op de Dienst Vreemdelingen en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen hebben haar weliswaar in alle vriendelijkheid ontvangen. Het is vooral de omgang met de onzekerheid naar te toekomst toe waar zij moeite mee had. *“Het is goed uitgekomen, maar vooral ging dat een beetje traag bij hen... Dus als ze zich herinnert hoe dat dat verlopen is, de asielprocedure en allemaal, dus zegt ze, het is vooral bij ons slecht geweest. Dus, vandaar ik heb een depressie daarvan verdiend... een suggestie altijd gekregen... dus zo van ‘Krijgen wij dus positief of negatief?... gaan we uitgewezen worden of niet...Of gaan we gerepatrieerd worden of niet?’ Alles... dat zijn allemaal dingen, die wij gedacht hebben...dagdagelijkse gedachten”.*

Wat I. positief vindt aan heel de procedure is dat zij nu officieel als vluchteling erkend wordt. Toch haalt zij nog enkele punten aan waarvan ze vindt dat de Belgische overheidsdiensten het beter zouden kunnen regelen. *“Ze vindt het minder goed dat ze moesten onmiddellijk reageren met een Nederlandse cursus, om zich beter te integreren. Ze hebben na vijf jaar, na vier jaar een uitnodiging opgestuurd voor haar dat ze naar school moet gaan om Nederlands te leren... In plaats van direct of in plaats van na een jaar ofzo...”* en *“op die manier dat de Belgische diensten moeten wat meer inspanningen leveren, bij de opvang zelf. Dus er zijn zoveel Roma die met kinderen naar hier komen, en die niemand sommigen hebben, en ze worden niet opgevangen, opvang door diensten enzo... Dan zijn ze gewoon op straat...”*

I. verwacht niet dat de Belgische overheid meteen de Belgische nationaliteit zal toekennen aan alle Roma vluchtelingen, maar hoopt wel dat zij hen een verblijfsvergunning geven, zodat deze mensen wel een mooie toekomst kunnen opbouwen in België. Voor zichzelf verwacht zij tevens dat men haar diploma van verpleegkundige hier zal erkennen.

b) *Informele netwerken*

Bij aankomst in België had I., naast haar man, geen informele contacten. Snel echter is haar kennissenkring zich beginnen uitbreiden, doordat zij in contact kwam met andere Roma, die hulp boden bij de eerste praktische regelingen, en met de mensen die in haar buurt wonen. *“In begin kenden wij echt niemand. Wat die families betreft, we kenden geen van die families die waren in België. Eh... we hebben toevallig een man ontmoeten, zegt ze, dat was een Roma, en die heeft ons een beetje doorverwijzen, naar die diensten waar wij... waar het nodig was. Vooral... ze gaan zich inschrijven in Brussel, en dan kon je in een gemeente gaan*

inschrijven...dus, die heeft zo wat constructie gegeven aan hen... ondertussen, ik heb nu tegenwoordig is het wel goed. Ik heb ook Belgische buurvrouwen enzo”.

Intussen heeft de vriendenkring van I. zich verder uitgebreid met mensen van allerlei nationaliteiten. Ondanks een sterk verschillend migratieverhaal per persoon, is er toch een gemeenschappelijk gevoel van ‘nieuw- zijn’ onder hen aanwezig. *“Dus vriendinnen, eh... Er zijn zo Belgische, Turkse...Poolse, er is ook iemand van Bosnië, dus... een Bosnische vrouw. Dus een gemengd van dat allerlei... nationaliteiten... Ja, dus er is wel een gevoel tussen hen, eigenlijk... en nu, dus, aangezien zij ook eh... een verblijfsvergunning hebben, en ze hebben nu een gevoel dat als ze elkaar... mekaar zien dan voelen zij gewoon direct dat ze iets... tussen hen is. Dus iets verbonden tussen hen. En dat is dat feit eigenlijk dat zij alledrie gemigreerd zijn”.*

Ook met Roma, die geen familie zijn, heeft I. regelmatig contacten. Ook tussen hen blijkt er een gevoel van herkenning op te treden op basis van gedeelde tradities en cultuur. Toch is voor sommigen de manier van omgang veranderd sinds deze mensen in België wonen. I. merkt dat zij door hen afstandelijker wordt behandeld, alsof ze deel uit maakt van een verleden dat men liever zou vergeten. *“Natuurlijk dat iedereen heeft zijn leven,... maar het is zo dat bij ons zo toch een beetje verbondenheden zijn, een beetje relaties zijn bij ons tradities. Dus wij hebben met iedereen die zelfde tradities, en eh... Dus, de relatie uiteindelijk loopt niet op die manier zoals vroeger... Er zijn... Dus er zijn Roma, zegt ze, die door het feit dat ze naar hier gekomen zijn, zijn enorm veranderd. Ze zegt, sommigen kennen mij zelfs niet. Als ze mij op straat zien ofzo, ze kennen mij gewoon niet, zegt ze. Maar het is niet in het algemeen, het is echt zo individueel zo, van sommigen”.*

Intussen is ook de familie van I. naar België gemigreerd, en hoeft zij hen niet meer te missen, zoals in het begin het geval is. Hoewel zij nu op een grotere afstand van elkaar wonen als vroeger in Kosovo het geval was, is de relatie tussen de familieleden nauwelijks veranderd. Ook denkt I. zelf als persoon niet veranderd te zijn door de migratie. *“Misschien we wat de afstand betreft, zijn we een beetje ver, misschien 50 km, ofzo... Toen, allee, vroeger woonden we allemaal dicht bij elkaar enzo... Maar wat de relatie betreft ofzo, dat is hetzelfde gebleven”.*

Deze vrouw maakt op mij een rustige en zelfzekere indruk. Tevens lijkt zij goed op de hoogte van de stappen die zij nog dient te ondernemen, en schat zij haar kansen in België op een realistische manier in. Voorts heeft zij uitgebreide sociale contacten buiten het gezin.

3.4. Cross casus analyse: reflecties bij de narratieven

Het is duidelijk dat uit een beperkt aantal verhalen, zoals deze verzameld zijn in het kader van dit onderzoek, geen algemene theorieën aangaande nieuwkomervrouwen kunnen afgeleid worden. Wel echter is het vanuit een grondige lezing van deze narratieven mogelijk om terugkerende elementen en tendensen in het geheel van verhalen te ontdekken en hieraan betekenis te geven in het licht van deze verhalen. Bepaalde ideeën die reeds aanwezig waren bij de start van deze studie zijn aan bod gekomen in de verhalen en kregen aldus meer vorm en duiding. Deze vrouwen schetsen elk voor zich een context waarin de beleving van de

nieuwkomerpositie verhelderd wordt, waarbij de etnische origine van variabel belang is. Het vermoeden dat de sociale netwerken in dit kader een centraal kenmerk vormen, schijnt bevestigd te worden. Tevens wordt door elk van deze vrouwen aandacht geschonken aan het aspect 'tijd', waarbij deze enerzijds als aanduiding van evolutie wordt gehanteerd, anderzijds als referentiepunt, meestal in combinatie met een geografisch aspect, in een vergelijking gebruikt wordt.

In deze paragraaf worden de eigen reflecties en interpretaties uit de analyse weergegeven. Hoewel niet expliciet gefocust werd op het migratieverhaal als zodanig, sluit dit allerminst uit dat bij tijd en stond teruggeblikt werd naar het verleden, onder meer gezien het migratiemotief hier te situeren is. Een thema dat wel centraal staat in het onderzoek, met name de beleving van de nieuwkomerwereld, staat ook in deze cross casus analyse op de voorgrond. Binnen deze context dient voldoende aandacht geschonken te worden aan de rol van de formele en informele sociale contacten van de vrouwen en aan het belang van de Roma origine in de huidige leefwereld. Voorts wordt de blik even gericht op de toekomstverwachtingen en dromen van de nieuwkomervrouwen. Binnen deze opdeling verschijnt de tijd opnieuw als structurerend element, zoals deze tevens door de vertelsters zelf spontaan is gebruikt om het narratief op te bouwen.

Zonder afbreuk te willen doen aan de uniciteit en de intensiteit van elk narratief als op zichzelf staand geheel, dat als dusdanig geanalyseerd is geworden in de vorige paragraaf, worden binnen deze sectie de verhalen naast en tegenover elkaar geplaatst, op elkaar gelegd en weer van elkaar verwijderd. Dit alles teneinde bepaalde tendensen of controverses te kunnen onderkennen, en hieraan duiding te kunnen geven. Waar mogelijk wordt getracht een voorzichtige conclusie te trekken, zonder te zeer te willen veralgemenen.

3.4.1. Een terugblik naar het verleden: een migratiemotief

3.4.1.1. Een migratiemodel: push en pull factoren

Het push and pull model is een van de meest gangbare migratiemodellen. Centraal staan twee stellingen: enerzijds zijn bepaalde productiemiddelen zoals land, kapitaal en arbeid ongelijk verdeeld in ruimtelijke zin. Anderzijds is een individu een rationeel wezen dat op zoek gaat naar betere levenskansen op basis van een individuele kosten- baten analyse. Essentieel in het model is de vrije keuze van de migrant. In sommige gevallen, zoals onvrijwillige vluchtelingenmigratie, vervalt echter deze vrije keuze¹⁸³. Het is echter niet steeds duidelijk vanaf wanneer nu juist sprake is van een gedwongen vertrek versus een situatie waarin veel sterke push factoren aanwezig zijn.

De voornaamste push factoren zijn de volgende. Een demografische overdruk kan een bron van migratie zijn, indien deze niet gepaard gaat met een economische groei¹⁸⁴. Vooral jonge mensen vormen

¹⁸³ Ramakers, J., 1995, pp. 94-97

¹⁸⁴ Wets, J., 1999, pp. 14-18

migratiepotentieel bij slechte economische omstandigheden zoals armoede en onderontwikkeling. Ten tweede zijn er politieke factoren die aanleiding kunnen geven tot een migratie(golf). Mensenrechtenschendingen zijn hierbij een belangrijke stimulans, alsook gewapende conflicten en vervolging van minderheden, zoals Roma. Tenslotte zijn ook ecologische problemen als watertekorten, ontbossing en verwoestijning migratiebevorderend¹⁸⁵. De pull factoren zijn meestal het tegenovergesteld aan de hierboven beschreven push factoren: een goed economisch en een veilig politiek klimaat, zonder al te veel ecologische problemen. Een niet te onderschatten pull factor blijkt echter ook de aanwezigheid te zijn van landgenoten zoals familieleden en / of vrienden in een bepaald land. Ook uit het eigen onderzoek blijkt dat dit een doorslaggevende rol kan spelen in de migratie. Vooral voor vrouwen blijken deze premigratoire netwerken van aanzienlijk belang¹⁸⁶.

Uiteraard dient dit vrij contrasterende model genuanceerd te worden. Ten eerste voelt niet elk individu bepaalde politieke, economische of ecologische druk even sterk aan als factor die tot migratie kan leiden. Bovendien spelen een aantal tussenliggende factoren, zoals transportmogelijkheden, communicatie, informatie en toelatingsbeleid een belangrijke rol¹⁸⁷.

3.4.1.2. Migratiemotieven bij de bevraagde nieuwkomervrouwen

Hoewel het niet in de aard van het onderzoek lag te focussen op het verleden en het hele migratieverhaal te willen reconstrueren, kan een onderzoek naar de beleving van de nieuwkomerpositie niet zonder een zekere migratiecontext. Een terugblik naar het land van herkomst en meer bepaald op de motieven voor de migratie zijn dan ook onvermijdelijk. Deze oorzaken en aanleiding voor een stap naar een heel nieuw leven zijn het vertrekpunt van het narratief, ook al komt dit thema niet noodzakelijk allereerst aan bod. Het zijn niet enkel cruciale momenten en gebeurtenissen in het verleden, voor het de beslissende migratiestap, maar tevens voor het heden. Elke beleving en interpretatie die een individu ontwikkelt ten aanzien van bepaalde nieuwe gebeurtenissen en ervaringen, wordt immers gekaderd binnen een persoonlijke context van voorafgaande ideeën en interpretaties van het verleden.

De beslissing tot migratie van A. volgde op een traject van jarenlange discriminatie ten aanzien van haar en haar man omwille van de Roma afkomst. Het is niet alleen deze scheldpartijen en bedreigingen die het leven zo moeilijk maken in Slowakije, maar vooral de meer geïnstitutionaliseerde discriminatie speelde hen parten. Zo is de medische hulp voor Roma minder goed dan voor de andere Slowaken. Bovendien worden Roma kinderen reeds van jongs af in de school gediscrimineerd of in scholen met laag niveau geplaatst. Door de slechte opleiding, het feit dat schoolgaan niet echt in de traditie ligt van Roma gezinnen, en de discriminatie bij de selectie, hebben deze mensen slechte kansen op de arbeidsmarkt¹⁸⁸. Het motief van B. is sterk gelijkend aan dat van A. Bovendien kampt deze vrouw nog met bijkomende problemen. Doordat zij geen werk kon vinden, had zij veel financiële problemen, waardoor het erg moeilijk werd voor haar kinderen te zorgen. Een bijkomende moeilijkheid was dat deze vrouw geen goede woongelegenheid kon vinden, onder andere doordat zij het

¹⁸⁵ Nayer, A. & Nys, M., 1992, pp. 18-21

¹⁸⁶ Kofman, E., Phizacklea, A. & Raghuram, P., 2000, pp. 61-65

¹⁸⁷ Esveldt, I., Kulu- Glasgow, I., Schoorl, J. e.a., 1995, pp. 63-64 en Ramakers, J., 1995, pp. 94-97

¹⁸⁸ Hajvazi, S., 2004, p.1

financieel gezien alles behalve breed had. Al deze zorgen om het hoofd boven water te houden in combinatie met de toenemende discriminatie ten opzichte van Roma, hebben deze vrouw ertoe gezet de migratie naar België te ondernemen. Ook C. werd sterk geconfronteerd met discriminatie. Bij deze vrouw nam deze echter een veel extremere vorm aan. Nadat zij weigerde haar broer, die lastig gevallen werd door de politie omwille van de Roma afkomst, te verraden aan deze mensen, werd zij door de agenten meegenomen naar een afgelegen plaats, waar zij verkracht werd. Na naakt achter te zijn gelaten en een week te hebben rondgezworven, heeft men zich over haar ontfermd en thuis gebracht. Toen zij later een rechtszaak wilde beginnen tegen de verkrachters, werden zij en haar familie met de dood bedreigd. In een land waar zelfs de politie en het gerecht meedoen aan discriminatie tot op misdadig niveau, wilde zij niet leven. Toen heeft C. besloten naar België te vluchten. Het verhaal van D. verschilt van de vorige in de zin dat deze vrouw nog minderjarig was op het moment dat zij de migratiestap zette. Ook deze vrouw ervoer in haar thuisland soms wel discriminatie, in de zin dat mensen haar niet meer respecteerden wanneer zij te weten kwamen dat zij van Roma afkomst was. Toch ligt haar motief ergens anders: de familie had besloten de sprong naar het onbekende België te wagen en D. is hen achterna gereisd nadat zij haar middelbare school diploma behaald had. De migratiemotivatie van E. kent een heel ander verhaal. Deze vrouw is naar België gekomen om hier te trouwen met haar verloofde, wiens familie reeds jaren geleden gemigreerd is. Zelf heeft zij pas enkele maanden geleden besloten de migratie naar België te voltrekken, aangezien zij eerst in Slowakije haar studie wilde beëindigen. Bovendien voelde zij zich nog jong om alleen, zonder haar familie te leven. De status van E. lijkt dus veeleer op deze van een gezinsvormer dan op deze van een asielzoeker. F. is een oorlogsvluchteling, die in 2001 vanuit Kosovo naar België is gevlucht. Het huis van haar gezin was afgebrand en nadat haar man met de zoons reeds gemigreerd waren, is zij hen gevolgd. Ze is naar België gekomen omdat het een democratisch land is. Bovendien is de discriminatie ten aanzien van Roma hier verwaarloosbaar, in tegenstelling tot in Kosovo. G. is de dochter van F. Het migratiemotief en de omstandigheden waaronder besloten is te migreren, zijn dan ook dezelfde. Toch geeft zij op bepaalde punten een andere visie dan haar moeder weer, onder andere omdat zij amper zeggenschap heeft gehad in de migratie: ze heeft haar familie gevolgd. Wel beseft zij dat een vlucht noodzakelijk was. Bovendien zijn moeder en dochter niet alleen verschillende individuen, maar ligt er tussen hen ook een generatiekloof. Ook H. is een oorlogsvluchteling, afkomstig uit Kosovo. Ze is verjaagd uit haar eigen woning door Serviërs en Albanen en moest toen een veilig onderkomen zoeken. Gezien de oorlog in haar land was het niet evident om daar een veilige plaats te vinden, zodat zij besloten heeft naar België te vluchten. Dit land heeft ze gekozen omdat ze wist dat hier reeds veel Roma verblijven en omdat haar man hier familie heeft. Het verhaal van I. lijkt sterk op dat van de andere oorlogsvluchtelingen. Ook I. is uit Kosovo verjaagd door de Serviërs en de Albanen, zeker toen de Albanen de macht in handen namen. Ze is voor hen gevlucht en bijna puur toevallig in België terechtgekomen. Wel wist ze dat hier meerdere Roma vluchtelingen woonden.

Zonder te sterk te willen simplificeren, zou men uit het voorgaande kunnen afleiden dat er in hoofdzaak twee migratiemotieven kunnen onderscheiden worden. Enerzijds wordt discriminatie, zowel directe als indirecte aangegeven als hoofdreden voor migratie. Soms gaat deze gepaard met elementen die (ten dele) het gevolg kunnen zijn van deze discriminatie, zoals werkloosheid, armoede en slechte huisvesting. Voor deze vrouwen (personen A., B., C., en D.) blijkt de etnische identiteit meestal saillant te zijn. Dit zou kunnen veroorzaakt zijn doordat zij zo vaak op basis van deze origine beoordeeld of zelfs veroordeeld worden. Eerder gevoerd onderzoek

toont deze causale relatie aan¹⁸⁹. Anderzijds kan men een groep vrouwen onderscheiden voor wie het hoofdmotief voor de migratie te verklaren is vanuit de oorlogssituatie in het thuisland (personen F., G., H. en I.). Deze vrouwen ervoeren soms wel discriminatie omwille van de etnische achtergrond, maar deze scheen niet zodanig storend dat zij hiervoor alleen het land zouden hebben verlaten. Opmerkelijk is dat de groep vrouwen minder uit zichzelf spreekt over de Roma identiteit en vaak een minder uitgesproken onderscheid maken tussen Roma en niet-Roma. Een vrouw die noch in de eerste noch in de tweede groep geplaatst kan worden wat betreft het migratiemotief, is E. Zij is geen vluchteling, zoals de anderen, maar een soort gezinsvormer, die in België komt trouwen met haar verloofde, wiens familie reeds jaren hier verblijft.

Een ander onderscheid dat gemaakt kan worden is dit tussen diegenen die helemaal alleen besloten hebben om te migreren, diegenen die samen met de partner gemigreerd zijn, of hem gevolgd zijn, en diegenen die op het moment van de migratie nog zo jong waren dat zij de ouders nagereisd zijn. C. is de enige vrouw die volledig zelfstandig gemigreerd is naar België. Wel heeft zij een broer die haar bij aankomst kon verder helpen. De meeste vrouwen (A., B., E., F., H. en I.) blijken de migratiestap te hebben gezet met de echtgenoot aan hun zijde, waarbij het in sommige gevallen voor de hand lijkt te liggen dat deze man voor hen beide heeft besloten te migreren. De echtgenoot is immers de sleutelfiguur die instaat voor het beschermen en verdedigen van het gezin en is tevens contactpersoon met de buitenwereld¹⁹⁰. Tegen deze achtergrond bekeken is het vanzelfsprekend dat deze persoon ook een grote rol speelt in de beslissing inzake de migratie. Sommige vrouwen, zoals D. en G. zijn met hun ouders meegekomen, of hen achterna gereisd, omdat zij op het moment van de migratie nog erg jong waren. Hoewel beide jonge vrouwen akkoord gingen met de migratie, hadden zij zelf weinig invloed op de eigenlijke beslissing. Als zij spreken over de motivatie, verwijzen zij beiden ook expliciet naar de familie terug.

Tenslotte dient een terugkoppeling gemaakt te worden naar het hoger bondig beschreven push and pull model. Voor de Slowaakse Roma vrouwen (personen A., B., C., D., en E.) zijn, de push factoren voornamelijk van politieke aard, namelijk de aanhoudende discriminatie door medeburgers én de staat ten opzichte van hen omwille van de Roma origine, die zeer extreme vormen kan aannemen. Soms worden deze politieke elementen in het pulserend effect versterkt door bijkomende factoren die het leven in het herkomstland bemoeilijken, zoals armoede, werkeloosheid en problemen met de huisvesting. Deze aspecten zijn soms (ten dele) het gevolg van de discriminatie, en zijn veeleer economisch van aard, of kennen een economische basis. De pull factoren in België zijn dan ook een combinatie van wat zij in het thuisland missen: een democratisch politiek klimaat en een beter draaiende economie. Bovendien blijkt ook de aanwezigheid van familieleden of kennissen vooral ook voor vrouwen een zeer sterke pull factor te zijn die, als het niet de migratiebeslissing zelf, dan toch op zijn minst de keuze van het immigratieland sterk beïnvloedt¹⁹¹. Deze soort migratie wordt ook wel aangeduid met de term 'kussenmigratie'.

Voor de Kosovaarse vrouwen (F., G., H. en I.) is de situatie anders. De push factoren in Kosovo waren tijdens de oorlog zodanig sterk dat men zich kan afvragen of hier nog sprake was van vrije keuze, en of aldus het push and pull model nog opgaat. Deze push factoren waren althans politiek van aard, zodat de nood en de verlangens van deze vluchtelingen zich tevens op dit vlak situeerden: bovenal waren zij op zoek naar een veilig en democratisch land, zoals België. Een bijkomende pull factor is ook voor deze vrouwen de aanwezigheid van

¹⁸⁹ Verkuyten, M., 2005, p. 108

¹⁹⁰ Hajvazi, S., 2004, p. 1

¹⁹¹ Kofman, E., Phizacklea, A. & Raghuram, P., 2000, pp. 61-65

familieleden of kennissen in dit land. De gedwongen vlucht maakt dat dit laatste element bij deze groep voornamelijk een rol speelt bij de keuze van het immigratieland, en niet meer zozeer bij de beslissing over de migratiestap zelf.

3.4.2. De huidige leefsituatie in een nieuwkomercontext

3.4.2.1. De asielprocedure

Met betrekking tot de asielprocedure dient onderscheid gemaakt te worden tussen twee aspecten: Enerzijds is het van belang op de hoogte te zijn van de feiten: welke status hebben de vrouwen op het moment van het interview? Anderzijds wordt onderzocht hoe deze vrouwen de asielprocedure ervaren, welke betekenis zij eraan koppelen en op welke manier deze procedure plaats neemt in de herinneringen. Dit laatste kan uiteraard niet losgekoppeld worden van het eigenlijke statuut van de nieuwkomer.

a) Statuut van de nieuwkomer

Het statuut van de vrouwen in de onderzochte groep blijkt sterk te verschillen, net als het verloop van de procedure. Opvallend zijn ook de verschillen in de mate waarin men in detail treedt over het verloop van de procedure. Sommige vrouwen spreken vlot over de verschillende stappen die zij hebben ondernomen en lijken een goed overzicht te hebben over de ganse procedure, terwijl anderen hierover weinig te vertellen hebben, hetzij omdat alles vlot verlopen is, hetzij omwille van het feit dat deze formele en praktische kant van de migratie vermoedelijk door de echtgenoot of een ander (meestal mannelijk) familielid geregeld is, en de vrouw zelf hiervan niet in detail op de hoogte is. Hoewel het statuut van elk van de vrouwen reeds aan bod is gekomen, wordt het hier even kort in herinnering gebracht.

Persoon A. vertelt vrij gedetailleerd over de asielprocedure, en herinnert zich deze ook levendig, wellicht omdat zij nog steeds in de onzekerheid verkeert of zij wel of niet in België mag blijven. Nu beschikt zij over een zogenaamde ‘oranje verblijfskaart’, dit is een Attest van Immatriculatie, model A. Deze kaart moet driemaandelijks vernieuwd worden¹⁹². Zij en haar echtgenoot beschikken over een werkvergunning, die jaarlijks vernieuwd dient te worden. B. heeft bij aankomst aanvankelijk een periode in een opvangcentrum voor asielzoekers verbleven, waarna zij een eigen woning heeft gezocht. B. verkeert in een moeilijke situatie: ze is namelijk een uitgeprocedeerde asielzoeker, die vier jaar de ‘oranje kaart’ heeft gehad, maar uiteindelijk een afwijzende beslissing heeft ontvangen. Intussen heeft B. een aanvraag voor verblijfsvergunning om andere reden dan asiel ingediend, op basis van humanitaire redenen en het langdurig moeten wachten op een beslissing. Dit heet men de zogenaamde ‘regularisatie’ op basis van art. 9 lid 3 van de Verblijfwet¹⁹³. Nu wacht zij op een antwoord op dit beroep. Vrouw C. heeft een negatieve beslissing gekregen omdat zij niet aanwezig was voor haar derde interview, bij het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. Ook deze vrouw

¹⁹² Somers, E. & Neuckens, D., 2004, pp. 29-33

¹⁹³ Van de Putte, M., 1999, pp. 36-37

heeft een regularisatie aangevraagd op basis van humanitaire redenen en het langdurig moeten wachten op een beslissing. C. mag niet werken in België. D. was nog minderjarig toen zij ingeschreven werd in België. Zodoende verliep de asielprocedure vlot, en een beetje 'boven haar hoofd'. Op het moment van het interview is zij als wettelijk vluchteling erkend. E. is naar België gekomen om in het huwelijk te treden met haar vriend, en is dus veeleer een soort gezinsvormer dan asielzoeker. Op het moment van het interview had zij echter nog niet de juiste verblijfspapieren, maar dat zou, volgens E., snel in orde komen. F. is door de Belgische overheidsdiensten als vluchteling erkend en beschikt aldus over wettige verblijfsdocumenten. Bovendien heeft zij onlangs haar nationaliteit laten wijzigen van Joegoslavisch naar Belgisch. G. verkeert in dezelfde situatie als F. wat de officiële documenten betreft. Ook H. heeft, na de standaard asielprocedure te hebben doorlopen, uiteindelijk de verblijfsvergunning verkregen. Deze vrouw heeft, op het moment van het interview, de Belgische nationaliteit reeds aangevraagd voor haarzelf en de rest van het gezin, en wacht het antwoord af. I. bevindt zich op het moment van het interview in dezelfde situatie als H., althans wat de papieren betreft.

Opvallend is dat personen B. en C. in min of meer dezelfde situatie zitten, waarbij beiden goed op de hoogte schijnen te zijn van de volledige procedure. Hoewel de situatie waarin zij zich bevinden als hopeloos zou omschreven worden, kijken beide vol hoop uit naar een toekomst in België. C. lijdt wel sterk onder het feit dat zij geen werkvergunning heeft. Een tweede opmerkelijk punt is dat alle Kosovaarse vrouwen reeds een verblijfsvergunning hebben gekregen, hoewel sommigen onder hen korter in België zijn dan de Slowaakse vrouwen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat zij, door de oorlog in Kosovo, veel duidelijker beantwoorden aan de definitie 'vluchteling' (volgens de Conventie van Genève) dan de andere vrouwen¹⁹⁴. Een punt dat tevens in het oog springt is dat de helft van de Kosovaarse vrouwen reeds de Belgische nationaliteit heeft verworven, en de andere twee deze reeds hebben aangevraagd. Markant hierbij is dat geen van deze vrouwen goed Nederlands spreekt. Dit is echter geen voorwaarde om tot Belg genaturaliseerd te kunnen worden. De enige voorwaarden zijn de volgende. De vreemdeling moet meerderjarig zijn, drie jaar hoofdverblijf in België hebben op het moment van de aanvraag, voor erkende vluchtelingen en staatlozen slechts twee jaar, en tijdens de procedure het hoofdverblijf in België hebben¹⁹⁵.

Deze Kosovaarse vrouwen vertellen niet erg gedetailleerd over de asielprocedure. Vooral bij G. en H. heb ik de indruk dat alles voor hen geregeld werd, zonder dat zij zelf goed beseften in welke fase van de procedure zij zich juist bevonden, of welke stappen er nog ondernomen dienden te worden. Bij H. heeft mijn contactpersoon overigens zelf toegegeven dat hij haar papieren in orde heeft gebracht.

Tenslotte valt erg op dat voor de vrouwen die nog geen definitieve positieve of negatieve beslissing hebben gekregen, de onzekerheid hierover een aspect is waar het moeilijk is om mee om te gaan. A. bijvoorbeeld weet niet veel plannen of verwachtingen in verband met de toekomst op te noemen, omwille van de grote onzekerheid hieromtrent. Toch tracht zij hoopvol te blijven en er voorlopig het beste van te maken. Ook bij de vrouwen die de verblijfsvergunning reeds hebben gekregen komt dit aspect van de onzekerheid nog regelmatig aan bod wanneer zij terugblikken op het verloop van de procedure.

b) Beleving van de asielprocedure

¹⁹⁴ <http://www.antiracisme.be/nl/wetten/vluchteling/internationaal/conventie.htm>

¹⁹⁵ Degans, T., 2004, pp. 31-33

Een tweede aspect van de asielprocedure waarvoor er zowel raakvlakken en parallellen, als divergenties en tegenstrijdigheden te ontdekken zijn tussen de verhalen van de verschillende vrouwen, is de persoonlijke beleving en de herinnering van deze procedure. Dit deel is nauw verbonden met het voorgaande, aangezien het huidige statuut van een individu een sterke invloed uitoefent op de beleving van de procedure. Een vrouw voor wie de procedure vooralsnog niet is afgerond, zal bijvoorbeeld meer moeite hebben om erop terug te kijken, dan iemand die reeds lang een verblijfsvergunning heeft.

Uit de individuele analyses blijkt dat voor de meeste vrouwen de asielprocedure tamelijk bevreemdend en voor sommigen zelfs beangstigend overkwam. De formele gang van zaken en de strenge gezichten van de leden van de beoordelingscommissie worden aangehaald als redenen hiervoor. Vaak worden ook de chaos en de grote hoeveelheid mensen van allerlei nationaliteiten vermeld als reden voor verwarring, net als het Nederlands dat zij niet verstonden. Sommige vrouwen spreken zich verwonderd uit over het moeten laten afnemen van de vingerafdrukken, anderen verbazen zich over de strenge controle op vuur- of andere wapens.

Wanneer ik specifiek vraag naar de beleving van deze procedure, naar de indrukken die deze nieuwkomervrouwen over hebben gehouden aan de interviews, spreken de meesten onder hen (zoals personen A., B., C., D., G., en I.) vrij vlot over de gevoelens die zij in deze periode hadden. Meestal zijn het emoties als verwarring, angst en onzekerheid die het meest aan bod komen. Het omgaan met de moeilijke situatie in een nieuw land blijkt allerm minst evident, en de aanhoudende onzekerheid in verband met het verblijfsstatuut is voor deze vrouwen vaak slopend. Eén vrouw (G.) zegt zelfs letterlijk ziek te zijn geweest van deze overgang in onzekerheid, en I. meldt aan deze periode bijna een depressie te hebben overgehouden.

Toch zijn er ook enkele vrouwen die geen gevoelens hierover uiten. Zij spreken over het eindresultaat van de procedure, en aangezien dat positief bleek, ervaren zij deze procedure over het algemeen positief. Soms geven zij wel kritiek op de procedure of op één van de instellingen (Dienst Vreemdelingenzaken of het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen), maar doen dit veeleer vanuit een objectief standpunt of denkende aan diegenen die na hen komen dan uit eigen gevoelsmatige overwegingen. Persoon F. vindt dat men telkens men een negatieve beslissing krijgt een beter motivering zou moeten geven, alsook meer tijd om het land te verlaten. Ook blijkt de asielprocedure voor sommigen wel duidelijk, maar voor anderen niet. Misschien wijst deze discrepantie op een tekortkoming binnen het informatiever spreidingsstelsel.

Ook de vrouwen die uiting hebben gegeven aan de emoties die zij tijdens en na de asielprocedure ervoeren, heb ik gevraagd na te denken over eventuele positieve en negatieve punten van de procedure. Verschillende kritieken werden te berde gebracht. A. wijst vooral op de lange tijd die zij moet doorbrengen in de onzekerheid, waar zij het moeilijk mee heeft. Bovendien vond zij het lastig dat meerdere interviews noodzakelijk waren, en niet alles na één interview afgehandeld kon worden. Toch is zij na een negatieve beslissing blij dat ze nog een nieuwe kans krijgt in een volgend interview. Persoon B. staat negatief ten opzichte van de onderzoekscommissies omdat zij vermoedt dat er racistisch gezinde mensen in zetelen. Persoon C. vond de mensen van deze commissies wel vriendelijk en medelevend, maar had echter problemen met het vinden van een juiste tolk. Persoon E. zegt, na vergeleken te hebben met landen als Zwitserland en Duitsland, dat de Belgische staat erg goed is voor de nieuwkomers, gezien het aantal kansen die ze krijgen en de rechten die zij hier kunnen verwerven. Wel echter kan zij niets over de asielprocedure vertellen vanuit de persoonlijke

ervaring, aangezien zij België niet is binnengekomen als asielzoeker. G. vermeldt dat men van de kant van de Belgische overheid misschien wel meer moeite zou kunnen doen voor een meer psychologische opvang van de vluchtelingen, waarbij men empathisch zou luisteren naar wat men heeft meegemaakt en zou peilen naar waar zij van droomden en hoe zij dit zouden willen realiseren. Toch beseft deze vrouw ook dat dit misschien niet de taak is van de Dienst Vreemdelingenzaken of het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen, dat hiervoor andere diensten verantwoordelijk zijn. Persoon I. vindt dat deze mensen zeer vriendelijk zijn, kreeg meteen een juiste tolk, maar zegt vooral sterk geleden te hebben onder de grote onzekerheid die in die periode haar leven overheerste. Bovendien heeft zij pas jaren na aankomst een uitnodiging ontvangen om een cursus Nederlands te volgen, wat zij vindt dat meteen had moeten gebeuren.

3.4.2.2. Beleving van en aanpassingen aan de Belgische samenleving

De beleving van en de aanpassing aan de Belgische samenleving na een migratie kan sterk verschillen tussen individuen. Naast persoonlijkheidsfactoren dienen ook individuele, meer objectieve factoren als migratiemotief, emigratieland en tijdsspanne tussen de eigenlijke migratiestap en de huidige evaluatie in het achterhoofd gehouden te worden bij het zoeken naar eventuele convergente of divergente betekenislijnen over het geheel van narratieve. Tevens moet rekening gehouden worden met het feit dat deze vrouwen eigenlijk niet spreken over de Belgische of zelfs Vlaamse maatschappij zoals deze door Belgen in haar breedheid gekend is, doch over een zeer specifiek facet hiervan, met name de migratiecontext, of nog meer bepaald deze van nieuwkomervrouwen.

A. is zeer tevreden over haar leven in België. Ze is positief verbaasd over het gemak en de tolerantie waarmee Belgen met vreemdelingen als zij omgaan, en voelt zich hier ook veel vrijer, zowel in haar daden als inzake meningsuiting. Zonder veel concrete toekomstplannen te maken, heeft zij toch besloten dat zij gaarne hier zou blijven wonen. De grootste aanpassingen die zij heeft gemaakt situeren zich op vlak van de taal en het voedsel. Aanvankelijk kende zij de Belgische ingrediënten niet, maar nu kookt zij zowel Belgische gerechten als typisch Slowaakse en Roma keuken. B. is vooral blij dat zij nu minder problemen heeft dan in Slowakije, op gebied van discriminatie, geld en woongelegenheden. Nu zij minder zorgen heeft, voelt zij zich thuis en gelukkig in België. Voor haar maakte het niet uit hoeveel aanpassingen zij zou moeten doen, als zij daardoor met haar kinderen in beter omstandigheden kan leven. België is voor haar bijna het paradijs op aarde. Persoon C. vraagt niet veel van België: zij wil hier gewoon kunnen leven en werken. Het enige dat zij lastig vindt, is dat zij geen werkvergunning heeft. Verder spreekt deze vrouw spreekt zich enkel positief uit over de vriendelijkheid en de openheid van de Belgen. Ook voelt zij zich intussen wel een beetje Belg, onafhankelijk van haar papieren. Veel heeft zij zich niet moeten aanpassen, aldus C. Ook voor D. lijkt het leven niet sterk veranderd sinds zij in België is komen wonen. Hoewel zij opmerkt dat Belgen in mindere mate collectief gericht zijn, heeft zij toch veel Belgische vrienden. Volgens D. zijn Belgen gewend te leven met verschil, met vreemdelingen, en hoewel zij redelijk gesloten zijn, voelt D. zich toch wel thuis. E. is goed op de hoogte van de rechten en plichten van nieuwkomers in België, en spreekt hierover vol lof. Ze beseft tevens dat deze situatie het resultaat is van veel werk en discussies. Ook aan deze vrouw bevalt het nieuwkomerleven goed. Bovendien blijkt zij erg geëngageerd om zich nog beter te integreren, zodat zij niet enkel toegang heeft tot de migrantenwereld, maar tot de hele maatschappij. Langzaamaan begint ook F. zich beter thuis te voelen in België. Hier kan zij zich veilig

en rustig voelen. Deze vrouw spreekt vol lof over de rechten die zij als nieuwkomer in België krijgt. Deze vrouw heeft zich aan het Belgische leven aangepast in de zin dat zij serieuzer is geworden, en problemen heeft leren aanpakken. Ook het sociale leven is veranderd. F. is bereid veel moeite te doen om in het Belgische leven te passen, om te integreren. Hoewel zij zegt dat het leven in België op zich niet zozeer verschilt van dat in Kosovo, heeft persoon G. moeite gehad met de migratie. Ze voelt zich niet zo vrij en heeft weinig zin om deel te nemen aan het nieuwkomerleven. Dit heeft te maken met de taal die zij niet spreekt en de Belgische cultuur, die zij erg gesloten vindt. Toch ervaart zij meer vrijheid van meningsuiting en de mogelijkheid om zelf meer invloed uit te oefenen bij beslissingen dan vroeger, wat zij positief acht. Slechts na enkele jaren begint zij zich thuis te voelen. Als zij een moederland zou hebben gehad, als Roma vrouw, zou ze daarheen zijn getrokken, zegt G., maar nu moet zij elders heen en daar de cultuur absorberen. Hoewel H. een vrij zwijgzame vrouw is, blijkt uit haar woorden toch dat zij zich in België thuis voelt. Ze hoeft zich hier niet bedreigd te voelen, heeft alles wat zij hebben wil en heeft goede contacten met burens en familie. De grootste aanpassing was voor deze vrouw het leren van het Nederlands, waarvoor zij een cursus heeft gevolgd. Ook I. leeft tevreden in België, waar zij tracht alle kansen die haar gegeven worden te benutten. Een grote barrière echter vormt voor deze vrouw de taal. De communicatie verloopt immers niet vlot, en zij kan het werk niet uitvoeren waarvoor zij gestudeerd heeft. Deze twee zaken zijn voor haar wel van belang. Zelf doet zij dan ook erg haar best om goed Nederlands te leren. Veel verdere aanpassingen, naast de taal en de asielaanvraag heeft zij niet moeten doen, aldus I.

Globaal genomen zijn al deze vrouwen erg tevreden over het nieuwe leven in België. Het leven als nieuwkomer en de rechten die deze groep gaandeweg verkregen heeft, waar deze vrouwen nu van kunnen genieten, wordt door elk van deze vrouwen uiteindelijk als beter ervaren dan de situatie die zij, noodgedwongen of veeleer vrijwillig, achter zich hebben gelaten. Elk van deze vrouwen is vertrokken met de hoop dat, maar in de onzekerheid of het leven als migrant in België aangenamer en gemakkelijker zou zijn dan het leven dat zij achterliet. Gezien de eisen die stelden meestal van geringe aard zijn, namelijk enkel een veilig politiek klimaat of een land met arbeidskansen ook voor mensen van Roma origine, is geen van deze vrouwen teleurgesteld in wat België hen biedt. Zij blijken zeer dankbaar.

De grootste moeilijkheden die deze vrouwen in België ervaren zijn niet, zoals in het land van oorsprong vaak het geval was op het vlak van discriminatie, maar hebben te maken met het feit dat zij nieuw zijn in dit land. De aanvangfase vergt onmiddellijk een goede kennis van de 'spelregels' van België om de asielaanvraag te kunnen starten. In deze context blijkt voor sommige nieuwkomers veel onduidelijkheid te bestaan en kost deze regeling hen veel moeite, voor anderen loopt dit alles van een leien dakje. Een tweede en meer in het oog springend probleem waarmee het grootste deel van deze groep vrouwen kampt, is het aanleren van een nieuwe taal. Hoewel cursussen voorzien zijn voor nieuwkomers, blijken deze vaak niet voldoende. Uit de gesprekken blijkt dat sommige vrouwen, zoals F., G. en H. bijvoorbeeld zeker een cursus gevolgd hebben, doch niet in staat zijn meer dan enkele losse woorden Nederlands te verstaan. Dit is waarschijnlijk te wijten aan een tekort aan oefening in het dagelijkse leven. Ook zelf ervaren zij deze drempel in de communicatie als een probleem, en beseffen zij dat het minstens gedeeltelijk hierdoor is dat de contacten met Belgen voor hen vrij beperkt zijn.

Opmerkelijk zijn wel de verwachtingen die deze vrouwen koesteren over het leven in België, eens zij de taal goed spreken. Het leren van het Nederlands wordt beschouwd als sleutelcomponent, die zou leiden tot een meer aangename en efficiënte communicatie met de mensen in de omgeving en meer algemeen tot een goed functioneren in de samenleving. Het leren van de taal wordt beschouwd als dé oplossing voor alle

onregelmatigheden en problemen waarmee zij hier soms nog geconfronteerd worden. Deze verwachting en de drang naar een onafhankelijk en zelfstandig leven, blijken sterke motivaties te zijn. Andere factoren als achterstelling en het zich bevinden in een specifieke nieuwkomercontext bijvoorbeeld, worden over het hoofd gezien. In dit opzicht verschilt deze groep Roma nieuwkomervrouwen niet van andere nieuwkomers, zoals blijkt uit andere onderzoeken¹⁹⁶.

3.4.2.3. De sociale netwerken

De sociale netwerken van een individu kunnen opgedeeld worden in twee categorieën, enerzijds de formele, anderzijds de informele contacten. Hierbij is het noodzakelijk op te merken dat deze twee groepen weliswaar ruwweg te onderscheiden, doch niet strikt te scheiden zijn. Het is immers steeds mogelijk dat mogelijk dat iemand na verloop van tijd van categorie verandert of tot beide categorieën tegelijkertijd gerekend kan worden, naargelang de context. Gezien de meeste formele netwerken van de vrouwen in de onderzochte groep zich beperken tot de Dienst Vreemdelingenzaken, het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (en eventueel het OCMW), waarvan de beleving van de contacten hiermee reeds aan bod is gekomen in een voorgaand deel, wordt in deze sectie de aandacht voornamelijk gericht op de informele netwerken. Wat formele contacten betreft worden enkel deze verder uitgediept die in het voorgaande deel met betrekking tot de beleving van de asielprocedure nog niet nader zijn toegelicht.

Bij de bespreking van de informele netwerken, waartoe contacten als familie, vrienden en kennissen behoren, kan wederom gebruik gemaakt worden van de tijd als structurerend element. Hierbij is het onderscheid tussen premigratoir en postmigratoir een eerste belangrijke vergelijking in de tijd. Vooreerst valt op dat bij de meerderheid van de vrouwen (zeven van negen) reeds een premigratoir informeel netwerk aanwezig was. Ook uit andere onderzoeken blijkt dat deze ondersteunende werken voor vrouwen van aanzienlijk belang zijn¹⁹⁷. Deze vrouwen (of de echtgenoot) hadden hier reeds familieleden of vrienden wonen, met wie zij contact hadden toen zijzelf nog in het thuisland woonden, en die hen konden helpen bij aankomst. Indien deze contacten familieleden zijn, is het evident dat deze tot dezelfde gemeenschap horen als deze vrouwen, namelijk de Roma gemeenschap. Ook de premigratoire kennissen echter, blijken meestal van dezelfde etnische origine te zijn als de migrantenvrouwen. Een van de vrouwen die geen familie of kennissen in België had voordat zij gemigreerd was, vermeldt wel dat, ondanks dit ontbreken van een premigratoir netwerk, de keuze voor België bepaald werd door de wetenschap dat hier reeds meerdere Roma families gevestigd waren. Hoewel sommigen onder hen dus wel beweren dat er geen sprake (meer) is van een gedeelde Roma identiteit, blijkt uit dergelijke resultaten toch dat de gemeenschappelijke achtergrond, misschien onbewust, een rol speelt.

Een tweede opvallende constatacie is dat deze premigratoire contacten, althans voor diegenen bij wie deze aanwezig zijn, van variabel belang zijn, nadat de praktische zaken geregeld zijn. Voor persoon A. bijvoorbeeld, lijken deze kennissen uit haar geboortestad van minder belang dan de vrouw uit het Hulphuizeke, die haar met materiële zaken geholpen heeft. Dit kan tevens afgeleid worden uit het feit dat zij met deze laatste nog regelmatig in contact komt, terwijl dat niet het geval schijnt te zijn met de kennissen uit Kosice. Voor C. echter bestonden de premigratoire contacten uit haar broer met zijn gezin. Zij hebben haar goed opgevangen en zij ontmoeten elkaar nog zeer vaak. Ook D., E., F., en G. hebben nog veelvuldig contact met diegenen die zij

¹⁹⁶ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 154-157 en Caritas Internationaal Hulpbetoon, 2003, pp. 42-43

¹⁹⁷ Kofman, E., Phizacklea, A. & Raghuram, P., 2000, pp. 61-65

hier reeds kenden en hen bij aankomst in België hebben kunnen voorthelpen. H. blijkt de man die haar geholpen heeft nog zelden te zien.

Het valt op dat bij diegenen waarbij de banden met het premigratoir netwerk nauw zijn, het hier steeds om familie- of zelfs gezinsleden gaat, met wie de banden in de Roma gemeenschap steeds sterk zijn. De solidariteit binnen deze familiecultuur leeft dan ook zeer sterk¹⁹⁸. Ook H. werd opgevangen door een familielid, waarmee de contacten echter verwaterd zijn. Het betreft hier dan ook een 'ver' familielid, namelijk een neef van haar man. Hieruit tevens de sterke solidariteit: zelfs al kennen zij elkaar niet goed en hebben zij elkaar jaren niet gezien, toch staat deze man voor hen klaar. A. heeft niet veel of soms helemaal contact meer met de mensen die haar hier geholpen hebben, en die zij reeds van voor haar vertrek kende. Het blijkt hier dan ook om kennissen te gaan, en niet om familieleden.

Hoe verlopen de eerste stappen in België echter bij diegenen die hier geen netwerk hadden dat hen kon opvangen? B. is toegekomen met haar man, zonder hier iemand te kennen. Door zo snel mogelijk Engels en een beetje Nederlands te leren, werd het leggen van contacten met Belgen en met allochtonen gemakkelijker. Intussen hebben zij hier veel vrienden, bij wie zij terecht kunnen, waaronder ook Roma. Het verhaal van I. begint op een gelijkaardige manier. Bij aankomst in België kenden zij noch haar man hier iemand. Al gauw hebben zij echter op toevallige wijze een man ontmoet, net als zij van Roma origine, die hen heeft kunnen helpen. Intussen is de vriendenkring verder uitgebreid.

Na deze bondige analyse van de premigratoire contacten, kunnen ook de netwerken die pas na de migratie zijn ontstaan aan nadere beschouwing worden onderworpen. Hierbij wordt enerzijds nagegaan in welke mate de huidige kring bestaat uit familieleden, dan wel vrienden en kennissen, of dat het ongeveer gelijk verdeeld is. Anderzijds wordt de aandacht gericht op de nationaliteit en etnische origine van de vrienden en kennissen. Betreft het hier voornamelijk Belgen of allochtonen? Zijn velen onder hen van Roma origine of niet?

Gezien A. en B. naast het eigen gezin geen andere familie in België hebben, bestaan de informele netwerken van deze vrouwen noodzakelijkerwijze volledig uit vrienden en kennissen. C. echter heeft vele contacten met haar broer, die reeds voor haar in België woonde, en de rest van het gezin, die na C. zijn gevolgd. Ze vermeldt echter dat het niet goed is steeds met dezelfde mensen om te gaan. C. heeft dan ook een uitgebreide vriendenkring, naast het familieleven, waarmee zij veel tijd doorbrengt. D. spendeerde aanvankelijk al haar tijd met de familieleden. Pas na één jaar in België heeft zij haar vriendenkring uitgebouwd, onder andere via de school en via haar hobby. Nu besteed zij ongeveer evenveel tijd aan familie en vrienden. E. vertoeft voornamelijk binnen het netwerk van haar (schoon)familie. Via hen leert zij af en toe wel nieuwe mensen kennen, maar de meeste contacten blijven familiaal. Voor F. en G. is de situatie vrij duidelijk: veel mensen naast de eigen familie kennen zij niet, en de contacten, met burens bijvoorbeeld, zijn ook nooit uitgebreid. Hoewel H. regelmatig afspreekt met haar burens of er op straat een praatje mee maakt, blijven deze contacten veeleer oppervlakkig en situeren de belangrijkste ontmoetingen zich op familiaal vlak. I. daarentegen verdeelt haar tijd en aandacht ongeveer gelijk over familie en vrienden.

Opvallend in dit kader is de relatieve geïsoleerdheid van sommige vrouwen, die voor hen meestal zelfgekozen is. Sommigen, zoals F., G. en H. komen relatief weinig buiten, en leren aldus ook niet veel andere mensen kennen. Ook A. bijvoorbeeld blijkt de meeste vrienden en kennissen te hebben leren kennen via haar

¹⁹⁸ Hajvazi, S., 2004, p.1

man. Bovendien blijkt dat bij velen de sociale omgeving zich niet veel verder uitbreidt vanaf een bepaald niveau. Zo blijken deze nieuwkomervrouwen niet enkel in de aanvangsperiode maar ook in de jaren na de migratie sterk aangewezen op de eigen familie of op de Roma gemeenschap in de gemeente waar zij gevestigd zijn. Het blijkt dus relatief moeilijk om uit deze startpositie, die gekenmerkt wordt door een beperkte sociale omgeving, weg te geraken. Ook een ander onderzoek met betrekking tot nieuwkomers maakt gewag van deze feiten¹⁹⁹.

Vervolgens kan nagegaan worden welke de nationaliteit en de etnische achtergrond zijn van de vrienden en kennissen van de bevroagde nieuwkomervrouwen. A. kent enkele Belgische mensen, maar voornamelijk allochtonen, zoals Marokkanen en Bulgaren. Tevens kent zij vele mensen van Roma afkomst, die onder andere in haar buurt wonen. Ook B. kent betrekkelijk weinig Belgen. Haar vrienden zijn voornamelijk afkomstig uit Turkije, Tsjechië en Slowakije, waarbij de mensen uit de laatste twee landen meestal van Roma origine zijn. C. heeft vrienden van een groot aantal nationaliteiten, waaronder veel Belgen, Joegoslaven, Turken, ... Onder hen bevinden zich ook Roma mensen, die wel een speciale, maar niet noodzakelijk belangrijkere plaats innemen als de anderen. D. blijkt een uitgebreid netwerk van informele contacten te hebben, zowel Belgen als andere nationaliteiten. De Roma onder hen nemen voor haar een speciale plaats in. De informele contacten van E. betreffen voornamelijk haar schoonfamilie, en andere allochtonen. Veel Belgen kent zij niet, en naast haar familie heeft zij niet zoveel contact met andere Roma. F. kent naast haar familie, die uiteraard ook Roma zijn, amper andere mensen. G. verkeert in dezelfde situatie. H. heeft voornamelijk contacten met de eigen familie, en met de burens, die bijna allemaal Belgisch van nationaliteit zijn. De kennissenkring van I. echter bestaat uit mensen van Poolse, Joegoslavische, Turkse en Belgische nationaliteit. Enkel haar familieleden zijn van Roma origine.

Uit het voorgaande blijkt dat het hier om vrouwen gaat met zeer variërende informele contacten. Sommigen onder hen blijken zeer veel kennissen te hebben, anderen leiden een veeleer geïsoleerd leven. Opvallend is wel dat geen van hen veel Belgische vrienden heeft, tenzij oppervlakkige contacten met buurvrouwen. Vaak voorkomend zijn de vrienden en kennissen van Turkse afkomst, waarmee Roma vrouwen soms zelfs verward worden. Deze veelvuldige contacten zijn onder andere het gevolg van het feit dat er nu eenmaal relatief veel Turkse mensen in België leven. Ook Joegoslavische vrienden komen vaak voor, meestal kennissen die waarschijnlijk gevlucht zijn ten tijde van de oorlog in Kosovo. Onder deze groep mensen bevinden zich veel mensen van Roma origine. Ondanks deze variërende en soms veelvuldige contacten van de nieuwkomervrouwen, kan ik me niet van de indruk ontdoen dat deze veeleer oppervlakkig blijven, en dat de meer diepgaande relaties zich voornamelijk binnen de familiesfeer bevinden. Ongeacht de hoeveelheid tijd die verstrijkt, blijken weinigen erin te slagen een echt uitgebreid sociaal netwerk uit te bouwen. Het blijkt echt moeilijk te zijn toegang te krijgen tot alle velden van de maatschappij en weinigen onder de nieuwkomers slagen daarin. De leefomgeving blijft dus voornamelijk beperkt tot een context van nieuwkomers en andere migranten. Dit blijkt tevens uit de resultaten van het onderzoek door Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M.²⁰⁰.

¹⁹⁹ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 182-183

²⁰⁰ 2000, pp. 181-182

Tenslotte dient aandacht besteed te worden aan de eventuele contacten die stand hebben gehouden over de migratie heen, met mensen in het thuisland, of met diegenen die gemigreerd zijn naar een ander land dan België. Hoewel deze contacten zich hoofdzakelijk afspelen via brief, e-mail of telefoon, blijken deze vroegere vrienden voor sommigen nog van groot belang te zijn. Zeker indien het familieleden betreft wordt de band goed onderhouden.

Persoon A. hecht enorme veel belang aan de informele contacten die zij nog in Slowakije heeft. Het betreft haar gehele familie, die zij erg mist. A.'s ouders hebben haar kinderen bijvoorbeeld enkel op foto gezien, wat aan beide kanten betreurd wordt. Ze houden contact met brieven en af en toe een telefoontje. B. verkeerd in dezelfde situatie als A. Voor beiden heeft het gezin aan belang ingewonnen, gezien de grotere familie fysiek gezien verderaf staat. De familie van C. woont inmiddels wel in België. Deze vrouw onderhoudt telefonische contacten met vroegere vrienden, onder andere omdat ze nooit meer zou willen terugkeren naar Slowakije, zelfs niet op vakantie. Ook D. heeft contact met vroegere schoolvriendinnen, van wie sommigen echter ook gemigreerd zijn. Ze onderhoudt een briefwisseling en heeft soms telefonisch contact. Vooral E. heeft nog zeer veel contact met het thuisland, voornamelijk met de familie, die volledig in Slowakije woont. Ook met schoolvriendinnen die naar elders gemigreerd zijn, heeft zij contact, via e-mail, waarbij zij onder andere de migrantensituatie in de verscheidene landen bespreken. Persoon F. daarentegen heeft geen contact meer met vroegere vriendinnen, noch met haar zus die nog in Kosovo woont. G. heeft geen contact meer mensen in Kosovo, omdat er volgens haar niemand meer is. Wel hoort zij nog regelmatig van anderen die net als zij gevlucht zijn. Af en toe spreekt zij met hen af. H. heeft haar zus in Kosovo reeds tien jaar niet meer gezien. Wel telefoneren zij af en toe, maar de relatie tussen hen blijkt veranderd aangezien zij nooit lang met elkaar kunnen praten. Persoon I. zegt niets over eventuele contacten met vroegere vrienden en vriendinnen. Wel zegt ze de familie te missen.

Bovenstaande gegevens wijzen uit dat alle vrouwen, op één na, nog contacten onderhouden met vrienden of familie in het thuisland, of met vrienden die daar vroeger woonden maar inmiddels gemigreerd zijn naar een ander land dan België. De intensiteit en de frequentie van deze contacten blijken echter te variëren. Men kan echter niet constateren dat de relatie met de familie over het algemeen beter onderhouden is dan deze met vrienden: sommigen hebben familieleden al jaren niet meer gezien of gehoord, anderen onderhouden een tamelijk drukke briefwisseling met vrienden. Eén aspect keert echter terug in elk verhaal: het blijkt erg moeilijk een intieme band te onderhouden indien de fysieke nabijheid ontbreekt. De relaties worden gemakkelijk oppervlakkiger van aard, gezien men de meest intieme zaken vaak niet over telefoon of brief wil vertellen. Wél zijn beide partijen op de hoogte van de feitelijke gebeurtenissen in het leven van de ander, maar gedachten, gevoelens en eventuele evoluties in het karakter of in de denkwijze komen zelden aan bod. In die zin, zegt H., kent zij haar zus eigenlijk niet meer.

Aldus kan vastgesteld worden dat deze nieuwkomervrouwen zelden een geïsoleerd leven leiden, daar zij meestal door familie, en bij afwezigheid daarvan door het eigen gezin omringd worden. Deze opvallende solidariteit en familiecultuur wordt door verschillenden onder de vrouwen (onder andere C.) aangebracht als zijnde belangrijk in alsook typerend voor de Roma gemeenschap. Voorts echter hebben de meesten onder hen een vrienden- en kennissenkring, waartoe veel allochtonen behoren. De contacten met Belgen blijven veeleer oppervlakkig. Sommigen bewegen zich bijna uitsluitend binnen de Roma gemeenschap. In dat opzicht kan men

stellen dat zij niet deelnemen aan de bredere maatschappij, maar dat de leefwereld van deze vrouwen zich beperkt tot de nieuwkomercontext. Van een volledige integratie is voorlopig geen sprake.

3.4.2.4. De Roma etniciteit

Binnen deze sectie wordt nagegaan in welke mate eventuele gelijkenissen en verschillen kunnen ontdekt worden inzake de beleving van de Roma identiteit van de nieuwkomervrouwen. Ook hier wordt, net als bij voorgaande aspecten de tijd gehanteerd als leidraad. Een vergelijking in de tijd tussen een 'toen' in het thuisland en een 'nu' in België met betrekking tot de etnische identiteit kan in dit kader zinvol zijn.

Voor A. is de Roma identiteit van aanzienlijk belang. Spontaan praat zij hier veel over, onder andere over de discriminatie ten aanzien van Roma in het thuisland. Ook spreekt deze vrouw van een gedeelde, doch regionaal variërende Roma cultuur. Ook voor B. is deze identiteit belangrijk, en volgens haar gegeven door god. Typische cultuurelementen naast het eten en de taal kan zij echter niet bedenken. In België voelt zij geen verdrukking meer ten aanzien van de minderheid waartoe zij behoort. C. spreekt voornamelijk over de Roma identiteit in verband met de discriminatie. Later vermeldt zij een gemeenschappelijk gevoel, met betrekking tot de tradities. Toch wil zij haar vriendschappelijke contacten niet laten overheersen door Roma. D. spreekt over de Roma identiteit en de cultuur als iets speciaals, dat gedeeld wordt. Ook de tradities nemen voor deze vrouw een belangrijke plaats in. Ze geeft aan dat zij deze mist sinds zij in België woont. Hoewel E. niet erg veel over Roma spreekt, voelt zij zich wel meer Roma dan Slowaakse. Bovendien wil zij in België over enkele jaren sociaal werk doen, waarbij zij Roma als een specifieke, van andere groepen te onderscheiden doelgroep aanduidt. Dit wijst op het beschouwen van Roma als iets apart, een speciale groep. F. wijst inzake Roma voornamelijk op de gedeelde taal. Vroeger waren er volgens deze vrouw meer gemeenschappelijke elementen, zoals tradities. In België lijkt de Roma identiteit voor F. van minder belang dan voordien. G. spreekt niet veel over Roma. Eerder nog ziet zij migranten in België als groep waarmee zij zich kan identificeren. Toch maakt zij een opmerking over wat Roma zijn voor haar betekent, waarbij zij verwijst naar de eeuwenlange vervolging en verjaging van Roma. Zij ziet deze groep dus toch als iets speciaals, met eigen tradities. H. zegt dat er niets herkenbaar is in andere Roma, als zij deze niet kent. Ook voelt zij zich stilaan meer Belgische dan Roma vrouw. Deze etnische identiteit lijkt dus van ondergeschikt belang. I. tenslotte vindt de Roma identiteit voornamelijk terug in de tradities, waar zij veel belang aan hecht. Ze voelt zich een echte Roma vrouw.

Voorgaande beknopte weergave toont aan dat de etnische origine voor deze vrouwen van variabel belang is. Voor sommigen is deze identiteit zeer bewust aanwezig, en identificeren zij zich dagelijks met deze groep. Anderen echter hebben regelmatig een andere sociale identiteit die saillant wordt, en hechten niet steeds evenveel waarde aan het Roma- zijn. Wat bij de meeste vrouwen echter spontaan aan bod komt, zijn de tradities, waaruit blijkt dat zij toch vaak denken in termen van een Roma cultuur, ook al wordt dit niet expliciet vermeld. Deze tradities echter, zo blijkt uit verscheidene narratieven, worden in België minder goed in ere gehouden dan in het thuisland, wat sommigen als een gemis ervaren.

De teloorgang van de tradities, alsook de ervaringen van verschillende vrouwen inzake de perceptie van Belgen ten opzichte van hen, wijzen op een verminderen van de saillantie van de Roma identiteit. Het blijkt dat Belgen deze nieuwkomervrouwen voornamelijk percipiëren als buitenlanders of migranten, niet als Roma, onder andere omwille van de onwetendheid hierover. Bovendien worden ervaren deze vrouwen in België geen discriminatie omwille van de Roma origine, zodat deze beoordeling (die een veroordeling is) die de aandacht op de Roma identiteit vestigde, wegvalt. Toch mag men uit deze omstandigheden niet afleiden dat in dit meervoudige casusonderzoek de dedifferentiatietheorie niet op migranten kan toegepast worden²⁰¹. Het is immers niet omdat de Roma identiteit misschien van minder belang is nu in België in vergelijking met een vroegere periode in het thuisland, dat deze intussen niet meer belangrijk is. De gedeelde identiteit zorgt ervoor dat zelfs diegenen die niet echt spreken over een gevoel van onderlinge verbondenheid, toch ervoor kiezen om in een bepaald land of een specifieke stad te komen wonen omdat zij weten dat daar reeds meerdere Roma gezinnen leven. Tevens blijkt dat elke Roma nieuwkomervrouw contacten heeft met andere mensen van Roma origine. Voor sommigen betreft het hier vrienden en kennissen, voor anderen gaat het om familieleden, en is het enigszins normaal dat zij de relatie hiermee onderhouden, ongeacht de gedeelde etnische afkomst. Toch blijkt ook dat de verscheidene Roma families in één stad of regio onderling bevriend zijn en deze mensen elkaar regelmatig ontmoeten op al dan niet georganiseerde wijze. In zekere zin is er dus sprake van gemeenschapsvorming van Roma in België, zoals door de dedifferentiatiehypothese gesteld wordt²⁰². Dit blijkt niet enkel het geval bij de Roma gemeenschappen, maar tevens bij andere immigranten, die zich vaak ook geografisch volgens deze groepsvorming ordenen in de zin dat er stadswijken ontstaan die bijna uitsluitend bewoond worden door mensen met een bepaalde (etnische) achtergrond. Deze mensen beschikken doorgaans over een gedeelde culturele erfenis, worden geconfronteerd met een anders- denkende maatschappij, en ontwikkelen strategieën en soms zelfs instituties om hiermee om te gaan. De etnische identiteit die zich aldus verder ontwikkelt zorgt mede voor het behoud van bepaalde cultuurelementen²⁰³.

3.4.2. Een kijk op de toekomst

Hoewel niemand vooraf kan weten wat de toekomst zal brengen, belet dit de mens niet bepaalde plannen te maken, verwachtingen te creëren en hoop te koesteren over deze onzekere toekomst. Voor sommigen is de ze onzekerheid echter nog groter aangezien zij niet weten of zij wel in België mogen blijven wonen of niet. Anderen zijn wel als vluchtelingen erkend en beschikken in sommige gevallen intussen zelfs over de Belgische identiteitskaart. Toch blijft de toekomst in een land dat niet het geboorteland is vaak moeilijker voorstelbaar en meer afhankelijk van de geboden kansen dan van de eigen capaciteiten dan in het thuisland, zeker indien men nog in de nieuwkomerpositie verkeert.

In het kader van dit eigen onderzoek was het interessant te peilen naar de dromen en toekomstplannen en verwachtingen van deze nieuwkomervrouwen. In deze sectie wordt nagegaan of er eventuele parallellen

²⁰¹ Van Harskamp, A., 1993, pp. 8-9

²⁰² Ausloos, H., 2004

²⁰³ Lamphere, L., 1987, pp. 92-93 en 334-336

kunnen getrokken worden tussen verscheidene narratieven, dan wel er veeleer grote verschillen tussen de verhalen de ontdekken zijn.

Persoon A. durft niet goed concrete plannen te maken, omwille van haar onzeker verblijfsstatuut. Desalniettemin verwacht zij zich hier aan een beter leven dan in Slowakije, zowel voor zichzelf, haar man als voor haar kinderen. B. verkeert in een gelijkaardige situatie: zij percipieert de toekomst voornamelijk in functie van de betere kansen voor haar kinderen. Ondanks het feit dat zij nauwelijks lange termijn plannen durft te maken, heeft zij veel hoop in België te mogen blijven. Persoon C. weet heel precies wat zij graag wil: in België mogen blijven wonen en een goede baan vinden. Vooral dit laatste is voor haar erg belangrijk: C. is een actieve jonge vrouw die van aanpakken weet en er niet goed tegen kan niets te doen. D.'s plannen zijn tamelijk concreet: zij wil haar kennis van het Nederlands verbeteren en verder studeren hier in België. Deze vrouw kan dergelijke plannen maken, aangezien zij reeds als vluchteling erkend is. Haar toekomst in België is reeds verzekerd. Ook E. wil gaarne verder studeren in België. Op lange termijn plant zij hier sociaal werk te kunnen doen, meer bepaald met Roma nieuwkomers. F. voelt zich met haar 39 jaar reeds oud om nog verwachtingen te koesteren en plannen te maken voor haar eigen toekomst. Ze hoopt al haar kinderen gelukkig te zien opgroeien in België, waar zij veilig zijn, meer kansen krijgen en niet gediscrimineerd worden. G. maakt voor haar toekomst het onderscheid tussen de wensen en de mogelijkheden die zij heeft. Indien zij het juiste diploma had, zou zij graag hier als verpleegkundige kunnen werken. Nu echter, hoopt zij op een andere goede baan, waarmee zij voldoende verdient om zonder zorgen te kunnen leven in een eigen thuis. Naar de toekomst toe hoopt H. de Belgische nationaliteit te verkrijgen, werk te vinden en misschien een eigen huis te kunnen kopen. Ook plant deze vrouw haar kennis van het Nederlands te verbeteren. Ook I. wil beter Nederlands leren, teneinde hier haar diploma te kunnen laten valideren en werken in de sector waarvoor zij opgeleid is, met name de gezondheidssector. Ook deze vrouw droomt van een eigen huis.

Uit deze bondig bespreking blijkt dat enkele punten regelmatig wederkeren. Vooreerst leeft bij diegenen die nog niet als vluchteling erkend zijn de grote hoop dat dit alsnog zal gebeuren, zodat zij in België kunnen blijven wonen. Ze koesteren allen de verwachting van een betere toekomst hier, niet alleen voor zichzelf, maar tevens voor de eventuele kinderen. Een tweede thema dat regelmatig naar voor komt is het leren of het verbeteren van het Nederlands. Zoals reeds hoger vermeld beschouwen sommigen dit als rechtstreekse toegangspoort tot de bredere maatschappij, of alleszins tot het vinden van een baan. Hoewel goede kennis van het Nederlands vaak wel een vereiste is om een goede job te vinden, moet dit veeleer als een noodzakelijke dan als een voldoende voorwaarde worden beschouwd. Het is hierop dat deze nieuwkomervrouwen zich soms miskijken. Hoewel sommigen reeds een cursus Nederlands gevolgd hebben, blijkt dat deze kennis toch nog beperkt is, of niet voldoende in de praktijk gebruikt wordt. Enigszins gerelateerd aan dit thema is een volgende: het vinden van een goede baan of studeren met het oog op een goede job. Hoewel sommige vrouwen nu niet mogen werken, hopen zij dat dit in de toekomst zal veranderen. De vrouwen zijn niet allemaal even kieskeurig inzake het soort werk: sommigen zijn bereid alles te doen, zolang zij daardoor geld verdienen en enigszins zelfstandig kunnen leven. Anderen echter weten precies welke job zij graag zouden uitoefenen, en beschikken meestal dan ook over een geschikt (weliswaar buitenlands) diploma daarvoor. Tenslotte hopen verscheidene vrouwen op het vinden van een eigen plaats: een huis of appartement dat van henzelf is, waar zij een echt thuis

van kunnen maken. Hiervoor is natuurlijk geld nodig, dat zij zelf willen verdienen. Werk vinden, en voorafgaand daaraan meestal Nederlands leren, zijn dus de stappen die voorafgaan aan dit eigen huis.

Globaal genomen zijn deze vrouwen tevreden in België. Ook kijken zij allen met een soms voorzichtige maar erg hoopvolle blik naar de toekomst. Hoewel toekomst in België deze onzeker is, verwachten deze nieuwkomervrouwen dat, hoewel zij stellig met moeilijkheden geconfronteerd zullen worden, deze over het algemeen erg positief zal zijn.

3.4.4. Antropologische bedenkingen

Om dit hoofdstuk van descriptie en analyse af te sluiten, willen we geen al te grote conclusies trekken of theorieën af leiden uit de narratieven van de nieuwkomervrouwen. Dit lag dan ook geenszins besloten in het opzet van het onderzoek, dat veeleer explorerend van aard is. Vanuit het standpunt van de antropologie kunnen echter bepaalde elementen aangegeven worden, die aandacht verdienen.

Vooreerst dient opgemerkt te worden dat deze analyse een betekenisgeving is. Elke analyse berust namelijk op interpretatie, een opvullen van gaten in een narratief door betekenisconstructie²⁰⁴. In deze analyse is getracht zo dicht mogelijk te blijven bij de oorspronkelijke narratieven, en de vrouwen waar mogelijk zo vaak letterlijk te citeren, om hen zelf aan het woord te laten. Op deze manier wordt de inbreng van de antropoloog als onderzoeker meer beperkt en oefent deze minder invloed uit in de betekenisconstructie. We doen dit teneinde de analyse zo waarheidsgetrouw mogelijk te maken. Hierbij moet het woord waarheid beschouwd worden als de waarheid, zoals deze bedoeld wordt door de Roma nieuwkomervrouwen zelf, en niet de waarheid die onderzoekers als buitenstaanders ervan gemaakt hebben. In dit eigen onderzoek heb ik getracht dit zo oprecht mogelijk te doen.

Vervolgens moet benadrukt te worden dat getracht werd parallellen en discrepanties te vinden tussen de narratieven van deze vrouwen. Hiertoe werden de verhalen naast, op en soms tegenover elkaar geplaatst. Voorzichtigheid is echter geboden daar wanneer op sommige punten een gelijkenis of een verschil te ontdekken valt, dit niet noodzakelijk in andere gevallen ook het geval is. Toch is het terugvinden van patronen wetenschappelijk gezien meer zinvol dan losse feiten. Het is nochtans niet de bedoeling meer algemene theorieën te poneren. Als antropoloog dient men bepaalde situaties en ervaringen te begrijpen, zodat iets algemenere bemerkingen erover kunnen worden gemaakt, zonder evenwel verleid te worden tot onterechte generalisaties op basis van een beperkt aantal casussen²⁰⁵.

²⁰⁴ Corveleyn, J. & Luyten, P., 2002, pp. 23-27

²⁰⁵ Bjéren, G., 1997, p. 223

4. Slotbedenkingen

In dit laatste hoofdstuk over het eigen onderzoek wordt getracht tot meer algemene uitspraken te komen op basis van de cross casus analyse. De gehanteerde structuur uit het vierde hoofdstuk zal aldus hernomen worden, aangezien ik aandacht op dezelfde thema's richt. Toch zullen geen te generaliserende stellingen of theorieën naar voor worden geschoven. In het onderzoek zijn immers slechts een beperkt aantal casussen betrokken, waardoor het niet verantwoord zou zijn dergelijke stellingen te poneren²⁰⁶. Bovendien is aan vergevorderde veralgemeningen en aan de tendens tot theorievorming het risico verbonden dat men de (ongewenste) overstap maakt van een in de praktijk gefundeerde en duidelijk eraan gerelateerde generalisatie naar een debat waarin theorieën als op zichzelf staande entiteiten worden beschouwd, of alleszins toch zo worden behandeld²⁰⁷. Om het belang dat aan de tijd als structurerend element wordt gehecht, zowel binnen de narratieven alsook in de analyse ervan, te reflecteren, wordt ook binnen deze sectie daarmee rekening gehouden. Achtereenvolgens wordt gefocust op het verleden, het heden en de toekomst.

4.1. Het verleden

Het belangrijkste aspect dat bij een terugblik naar het verleden tot uiting komt is het migratiemotief, en in sommige gevallen de concrete aanleiding tot de migratiestap. De premigratoire situatie wordt geschetst en knelpunten en pijnlijke ervaringen worden daarbij aangeduid. Tevens wordt aandacht besteed aan de toenmalige blik op de verwachtingen naar België toe. Deze twee elementen worden vanuit de migratietheorie respectievelijk bestempeld als push- en pull- factoren²⁰⁸.

Globaal genomen kunnen twee migratiemotieven onderscheiden worden. Vooreerst wordt zowel directe als indirecte discriminatie aangegeven als hoofdreden voor migratie. Soms gaat deze gepaard met elementen die (ten dele) het gevolg kunnen zijn van deze discriminatie, zoals werkloosheid, armoede en slechte huisvesting. Voor de vrouwen die deze redenen expliciet aanhalen, dit zijn personen A., B., C., en D., blijkt de etnische identiteit meestal een belangrijke plaats in te nemen in de zelfbeleving. Een causaal verband tussen de discriminatie op basis van de etnische identiteit en de saillantie ervan in de ontwikkeling van het zelf is reeds in

²⁰⁶ Bjéren, G., 1997, p. 223

²⁰⁷ Jackson, M., 1996, pp. 1-6

²⁰⁸ Nayer, A. & Nys, M., 1992, pp. 18-21 en Wets, J., 1999, pp. 14-18

ander onderzoek aangetoond en wordt aldus bevestigd²⁰⁹. Een tweede deelgroep vrouwen in dit onderzoek wijst echter de oorlogssituatie in het thuisland aan als hoofdmotief voor de migratie. Het betreft hier de personen F., G., H. En I. Ook zij werden soms geconfronteerd met etnisch gemotiveerde discriminerende opmerkingen en / of praktijken, vermelden zij. Vermits deze niet als dermate denigrerend of storend werd ervaren, zou deze factor niet tot een migratie hebben geleid indien er geen oorlog woedde. De dreiging van de oorlog echter in acht nemend, vormt de discriminatie wel een bijkomend argument. Opmerkelijk is dat de groep vrouwen minder uit zichzelf spreekt over de Roma identiteit en vaak een minder uitgesproken onderscheid maken tussen Roma en niet- Roma. Een vrouw die noch in de eerste noch in de tweede groep geplaatst kan worden wat betreft het migratiemotief, is E. Zij is geen vluchteling, zoals de anderen, maar een soort gezinsvormer, die komt trouwen met haar verloofde, wiens familie reeds jaren in België verblijft.

De focus op het migratiemotief blijkt uitermate relevant, aangezien op deze wijze naar aanleiding van een concrete en duidelijke vraag de premigratoire context geschetst wordt. Veel informatie wordt aldus prijsgegeven die als ze niet noodzakelijk is, dan toch enorm behulpzaam blijkt voor een goed begrip en goede interpretatie van de rest van het narratief.

4.2. Het heden

Wat de huidige leefsituatie van de nieuwkomervrouwen betreft, besteed ik aandacht aan vier elementen: het statuut van de betrokkene en de, zoals blijkt daaraan gerelateerde beleving van de asielprocedure, de beleving van en aanpassing aan de Belgische samenleving, voorts de sociale netwerken en tot slot de Roma etniciteit.

4.2.1. Het statuut van de nieuwkomer en de beleving van de asielprocedure

Zowel de feiten na als de beleving van de asielprocedure variëren van individu tot individu. Toch zijn voor beide zowel convergente als divergente betekenislijnen te onderkennen. Inzake de procedure valt op dat voor diegenen bij wie deze vlot is verlopen dit thema snel op de achtergrond geraakt. Weinig woorden worden eraan vuil gemaakt. Een vrij positieve evaluatie wordt gegeven, mede door het positief ervaren eindresultaat: de erkenning als vluchteling. Bijna de helft van de geïnterviewden heeft de Belgische nationaliteit aangevraagd, sommigen hebben deze reeds verkregen. Diegenen echter die geen erkende vluchteling zijn, en voor wie de procedure blijft aanslepen, zijn meestal zeer goed op de hoogte van elke stap van de procedure en kennen de mogelijkheden die hen resten indien zij een negatieve beslissing ontvangen. Ook spreken zij in detail over de doorlopen fases, waarbij soms positieve of negatieve punten van kritiek worden aangeduid. Voor deze vrouwen die nog geen definitieve positieve of negatieve beslissing hebben gekregen is de onzekerheid hierover een centraal thema, waarmee moeilijk om te gaan valt. Niet alleen plannen naar de toekomst toe worden aanzienlijk belemmert, ook bij het nemen van huidige beslissingen stuit men op deze grens van onzekerheid.

Een ander aspect van de asielprocedure waarvoor er zowel raakvlakken als tegenstrijdigheden te ontdekken zijn tussen de verhalen van de verschillende vrouwen, is de persoonlijke beleving van en de

²⁰⁹ Verkuyten, M., 2005, p. 108

herinnering aan de asielpcedure. De meeste vrouwen blijken de procedure als bevreemdend te ervaren, waarbij gevoelens als verwarring, onzekerheid en angst frequent genoemd worden. Sommigen denken met negatieve gevoelens terug aan de (soms veelvuldige) interviewsessies, waarbij angst gerapporteerd werd ten aanzien van de onderzoekscommissie. Anderen echter spreken zich lovend uit over deze mensen. Wat ook voorkomt is dat de vrouwen, ondanks de expliciete vraag ernaar, niet praten over de gevoelens of de bedenkingen die zij bij de procedure ervaren hebben. Deze vraag ontwijkend wijden zij wel uit over het bekomen resultaat van de procedure, en hun waardering daarvan.

Vanuit het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen had men mij onder meer gevraagd te focussen op de netwerkvorming van de nieuwkomervrouwen in hun narratief. Door een summiere analyse van het statuut van de nieuwkomer op het moment van het gesprek, en de beleving van de asielpcedure, worden reeds de eerste (en vaak enige) formele netwerken aangekaart. Deze vooropgestelde focus blijkt achteraf een zeer relevant thema te zijn, wat blijkt uit de wijze en de veelvuldigheid waarmee door de nieuwkomervrouwen hierover gesproken wordt. Uit de narratieven kan worden afgeleid dat de contacten met de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen niet enkel op zichzelf een belangrijk punt zijn, maar tevens een niet te onderschatten invloed uitoefenen op de beleving van de Belgische samenleving in het algemeen en de visie op de Belgische medeburgers meer specifiek. Gezien het feit dat de kennis over België voorafgaand aan de migratie bij de meerderheid van de nieuwkomervrouwen afwezig of zeer beperkt is, wordt de eerste indruk gevestigd bij de asiendiensten. Het betreft een eerste indruk die grote invloed uitoefent op de latere ervaringen, zo blijkt.

4.2.2. Beleving van en aanpassingen aan de Belgische samenleving

Bij de bespreking van een thema als de Belgische samenleving zoals deze bekeken wordt door een nieuwkomervrouw, dienen niet enkel persoonlijkheidsfactoren in acht genomen te worden, maar tevens meer concreet vaststelbare elementen, zoals bijvoorbeeld het migratiemotief, land van herkomst en de tijdspanne tussen de migratie en de evaluatie ervan. In grote lijnen blijkt dat al deze vrouwen erg tevreden zijn over hun Belgisch leven. Telkens wordt benadrukt dat, hoewel sommige vrouwen hier met aanzienlijke problemen kampen, deze situatie nog steeds vele keren beter is dan de omstandigheden die ze hebben achtergelaten. Naast deze globale positieve ervaring, wordt vooral het aanleren van de Nederlandse taal als een drempel beschouwd. Enerzijds vormt het een hindernis in de contacten en kansen in België, anderzijds wordt de taalkennis als een opstap beschouwd, waarbij de (onjuiste) idee leeft dat indien deze goed is alles wel van een leien dakje zal lopen. Het belang van de taalkennis wordt ook in het inburgeringsbeleid benadrukt²¹⁰. Tevens worden regelmatig financiële problemen vermeld. Deze vormen een logisch gevolg van het feit dat het OCMW enkel nog materiële steun verlenen (in combinatie met het feit dat sommigen onder hen geen werkvergunning hebben, of deze wel hebben maar niet over voldoende talenkennis beschikken om een baan te vinden. In dit opzicht verschilt deze groep Roma nieuwkomervrouwen niet van andere nieuwkomers, zoals blijkt uit andere onderzoeken²¹¹.

Naast de taalkennis worden weinig opvallende aanpassingen vermeld. Wel spreken sommigen over de geslotenheid van de Belgen en de teloorgang van de eigen tradities. Dit laatste wordt door de ene betreurd, door de andere beschouwd als een teken van modern leven. De focus op de beleving van en aanpassingen aan het

²¹⁰ <http://www.vmc.be/main/mainc01.htm>

²¹¹ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 154-157 en Caritas Internationaal Hulpbetoon, 2003, pp. 42-43

nieuwe Belgische leefmilieu is relevant, daar nu blijkt dat de meeste vrouwen geen sterke assimilatie-druk ervaren. Dit toont aan dat het inpassing-concept van het nieuwkomerbeleid blijkbaar de culturele eigenheid van deze etnische groep niet al te zeer in het gedrang brengt, hoewel daarover voordien twijfels bestonden.

4.2.3. De sociale netwerken

Naast de formele netwerken, die bij de bevroegde vrouwen voornamelijk bestaan uit de contacten met de twee instanties van de asielpcedure, de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen, die reeds hoger besproken zijn, hebben de vrouwen ook informele contactpersonen, waartoe familie, vrienden en kennissen gerekend worden. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden aan de hand van de tijd: met name het verschil tussen pre- en postmigratoire netwerken is van belang. Het blijkt dat de meerderheid van de vrouwen aan kussenmigratie heeft gedaan en dus reeds een contactpersoon in België kende op wie zij kon terugvallen in de aanvangsperiode. De meeste van deze premigratoire contacten zijn overigens net als de migranten zelf van Roma origine. Indien het familie- of gezinsleden betreft, wordt na de praktische regelingen in de periode van aankomst het contact behouden en vaak versterkt. Vrienden en kennissen daarentegen worden soms uit het oog verloren. Postmigratoire kennissen zijn vaak ook Roma, en andere allochtonen. Sommigen hebben ook Belgische vrienden. Anderen echter hebben hiertoe weinig mogelijkheden, gezien de erg gebrekkige kennis van het Nederlands, en meer algemeen ook de beperkte sociale contacten buiten de familie. De contacten met deze kennissen zijn vaak echter oppervlakkig van aard. In zekere zin leven de vrouwen nog steeds in een beperkte sociale omgeving, die voornamelijk bestaat uit andere nieuwkomers en allochtonen en getuigt van het feit dat het relatief moeilijk is om weg te raken uit de nieuwkomerpositie.

Ook in dit kader blijkt de focus op de netwerken, vooropgesteld door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, zeer relevant. Dit kon reeds opgemerkt worden tijdens het luisteren naar het narratief, waarin veel en graag gesproken werd over deze informele contacten. Niet alleen is het informeren naar deze netwerken van belang voor het schetsen van de leefsituatie van deze vrouwen, bovendien kan het ook de nodige informatie bieden over welke initiatieven van overheidswege gewenst en relevant kunnen zijn. De informele sociale contacten zorgen immers niet alleen voor een affectieve component, maar spelen ook een belangrijke rol in et doorgeven van informatie, doorverwijzen naar diensten en instellingen, inschrijvingen in lokale initiatieven en dergelijke. Voor de elementen waarin deze informele netwerken daar op voldoende wijze kunnen voorzien, zijn initiatieven van overheidswege misschien overbodig. Op basis van de gegevens kan echter de bedenking worden gemaakt dat een organisatie, zoals bijvoorbeeld het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, in dit kader nuttig werk zou kunnen leveren, voornamelijk voor diegenen die pas aangekomen zijn en wegwijs gemaakt dienen te worden, maar tevens voor diegenen die reeds enige tijd in België verblijven teneinde hen te vergemakkelijken de sociale contacten verder uit te breiden. Het blijkt immers dat de informele contacten zeker instaan voor een warme vriendenkring, maar dat de praktische component soms minder vlot verloopt. Uiteindelijk blijkt tevens dat de sociale omgeving beperkt blijft. Ook op dit vlak kan een rol zijn weggelegd voor een orgaan als het Steunpunt.

4.2.4. De Roma etniciteit

Uit de analyse blijkt reeds dat de etnische achtergrond voor de bevraagde vrouwen van variabel belang is. Sommige vrouwen spreken spontaan veel over het behoren tot de Roma groep en maken duidelijk dat dit identiteitsfacet voor hen van aanzienlijk belang is, terwijl anderen slechts over de Roma origine praten indien er specifiek naar gevraagd wordt. Een aspect dat echter bij alle vrouwen aan bod komt, zijn de tradities, waaruit blijkt dat zij toch vaak denken in termen van een Roma cultuur, ook al wordt dit niet expliciet vermeld. Deze tradities gaan België soms geheel of gedeeltelijk teloor in vergelijking met het thuisland, wat sommigen als een gemis ervaren. Dit in combinatie met Belgen die Roma veeleer als vreemdeling in het algemeen dan Roma meer specifiek beschouwen, zorgt ervoor dat de saillantie van de Roma identiteit vermindert. Doordat de vergelijkingsgroep verandert ten opzichte van het thuisland, ontstaat er tevens een wijziging in de groepsafbakening. Door het veranderen van de grenzen, maakt ook de culturele identiteitsvorming een evolutie door²¹². Toch blijft deze wel bestaan, wat onder meer blijkt uit het opzoeken van andere Roma door de nieuwkomervrouwen, het kiezen van België als immigratieland op basis van de idee dat hier reeds veel Roma leven, hoewel deze door de persoon in kwestie niet gekend waren. In zekere zin is er sprake van gemeenschapsvorming²¹³.

De focus op de identiteitsbeleving, die ingegeven werd door de vraag of de inpassinggedachte een te vergaande opoffering van de eigen culturele waarden en tradities vergt en of deze aldus getuigt van een (weliswaar verdoken) ethnocentrische visie²¹⁴, bleek met name relevant in verband met de mate van het behoud van de etnisch- culturele identiteit en de beleving hiervan. Door de expliciete aandacht voor deze identiteit was het mogelijk na te gaan in welk mate de culturele eigenheid bewaard werd wanneer de vrouwen zich, zoals het beleid vereist, trachten in te burgeren en werken aan de participatie aan de samenleving. De nieuwkomers spraken in deze context voornamelijk over de gedeelde tradities die al dan niet behouden bleven bij de inpassing in het Belgische leven.

4.3. De toekomst

In deze sectie wordt nagegaan of er eventuele parallellen kunnen getrokken worden tussen verscheidene narratieven, dan wel er veeleer grote verschillen tussen de verhalen te ontdekken zijn met betrekking tot de aspiraties die gemaakt worden naar de toekomst toe. Hoewel voor elkeen de toekomst in zekere mate onzeker is, is dit voor sommige nieuwkomervrouwen nog meer het geval, gezien zij niet steeds weten of de verblijfsvergunning wel verlengd zal worden. Uit de narratieven blijkt dat deze vrouwen soms amper toekomstplannen durven maken, en er alleszins toch veel vraagtekens bijplaatsten indien dit wel gebeurt. Ook is de toekomst in een vreemd land moeilijker in te schatten dan in het geboorteland, zelfs al is men zeker van de verblijfsvergunning. In deze context moet opgemerkt worden dat met het intensifiëren van de toepassing van het LIFO- principe (Last In, First Out) door de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat- Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen, deze wachttijden wel aanzienlijk verkort zijn²¹⁵. Alle asielaanvragen van na 3 januari 2001 krijgen volgens dit principe immers voorrang. Het gevolg van dit principe, bedoeld om de

²¹² Barth, F., 1969, pp. 13- 16

²¹³ Van Harskamp, A., 1993, pp. 8-9

²¹⁴ Martens, A., 1997, pp. 67-68

²¹⁵ http://www.antiracisme.be/nl/rapporten/centrum/2003/balans/acrobat/10jaar_nl-10.pdf

grote dossierachterstand bij de twee diensten weg te werken, is dat vroegere asielaanvragen pas worden behandeld indien daar tijd voor is. Dit met het gevolg dat de wachttijd tot de ontvankelijkheidsbeslissing voor diegenen met een asielaanvraag tot 3 januari 2001 nog verlengd wordt.

Een aantal verwachtingen zijn terug te vinden in verscheidene narratieven, zoals de hoop alsnog een definitieve verblijfsvergunning te verkrijgen indien dit nog niet het geval is. Ook maken bijna alle vrouwen het voornemen de kennis van het Nederlands te verbeteren, gezien dit, niet alleen door het beleid maar ook door de vrouwen zelf, beschouwd wordt als de sleutel tot een volwaardige integratie en participatie aan de maatschappij²¹⁶. Ook in het kader van de arbeidsperspectieven wordt minstens een basiskennis van het Nederlands beschouwd als noodzakelijke voorwaarde. Verder dromen sommige vrouwen van een eigen huis of appartement, zodat zij zich echt thuis kunnen voelen in België.

Uit het bovenstaande blijkt dat een bevraging van de toekomstperspectieven en de aspiraties van de nieuwkomers, zoals deze mij werd opgedragen door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen zeker relevant is. Vooreerst dient immers de situatie van deze vrouwen in kaart worden gebracht. Hiervoor is het informeren naar de aspiraties, dromen en verwachtingen noodzakelijk. Tevens is het van belang op de hoogte te zijn van de visie van de nieuwkomers op de relevante actoren en helpers bij deze aspiraties. Worden deze voornamelijk gesitueerd in de informele contacten, of verwacht men veeleer hulp vanuit bepaalde overheidsinstanties, en welke? Deze focus op de aspiraties blijkt aldus van belang om een zicht te krijgen welke diensten en instellingen eventueel wenselijk of noodzakelijk zijn om deze vrouwen te helpen komen tot een optimale integratie in en participatie aan de maatschappij.

4.4. Eventuele suggesties

Vanuit dit eigen onderzoek kunnen voorzichtige suggesties voorgesteld worden naar een viertal domeinen toe. Hiermee wordt echter niet beoogd verplichtende richtlijnen te formuleren, doch enkele punten van opbouwende kritiek aan te reiken. Zowel voor het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, het nieuwkomerbeleid, het toekomstig onderzoek als de bijdrage van de antropoloog in dit kader kunnen suggesties uitgesproken worden.

4.4.1. Het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen

Een van de opdrachten die het Steunpunt zichzelf heeft gesteld is het versterken van allochtone meisjes en vrouwen, ook wel 'empowerment' geheten. Aan dit empowermentproces wordt gewerkt door een veelheid aan praktijken: het sensibiliseren van de doelgroep, de visieontwikkeling op emancipatie van allochtone vrouwen, ondersteuning te bieden, methodieken te ontwikkelen, vorming op te zetten, aan netwerkontwikkeling te werken zowel tussen allochtone vrouwen als Vlaamse vrouwen als reguliere diensten en instellingen en tot slot door informatiedoorstroming. Dat er nood is aan een dergelijk empowermentproces, gerealiseerd door een

²¹⁶ <http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g84-1.pdf>

specifieke ondersteuning en aanpak, werd bevestigd in dialogen met een 200- tal allochtone vrouwen in heel Vlaanderen²¹⁷.

Uit het eigen onderzoek blijkt, na het (op aanraden van ditzelfde Steunpunt) focussen op de sociale netwerken, dat deze netwerken van enorm belang zijn voor de nieuwkomervrouw. Niet alleen zijn de sociale contacten bevorderlijk voor het subjectieve welbevinden in de Belgische maatschappij, bovendien blijken zowel formele als informele contacten als bron van informatie en praktische hulp te fungeren. Hoewel reeds gewerkt wordt rond netwerkvorming en –ondersteuning in het kader van het empowermentproces, wordt in dit eigen onderzoek de relevantie van deze netwerken nog eens benadrukt. Het is om deze reden dat het Steunpunt eventueel zou kunnen werken rond een uitbreiding van deze netwerkondersteuning, alsook rond de vorming van een project dat de allochtone meisjes en vrouwen toelaat nieuwe netwerken te ontwikkelen.

In dit kader is het van belang rekening te houden met de andere opdracht van het Steunpunt, namelijk het ontwikkelen en bevorderen van een gender- en etniciteitsgerichte denkstijl, in het ruimere diversiteitsdenken²¹⁸. Bij het opzetten van projecten dient niet alleen rekening gehouden te worden met de diversiteit tussen mannen en vrouwen, maar ook met de onderlinge vrouwelijke diversiteit. Zonder alle allochtone vrouwen over een kam te willen scheren en met de nodige aandacht van de culturele eigenheid kan het echter wel interessant zijn om kennismakingsprojecten ter uitbreiding van de netwerken niet enkel per nationaliteit of etnische minderheid te organiseren, maar tevens mogelijkheden te creëren om alle mogelijke vrouwen met elkaar in contact te laten komen. Cultuurverschillen kunnen immers erg verrijkend zijn. Bovendien wordt aldus een situatie gecreëerd waarin de kans dat Nederlads de lingua franca is groot is, zodat de vrouwen de gelegenheid hebben om de taalkennis op informele wijze te oefenen.

4.4.2. Het beleid op nieuwkomers gericht

Reeds eerder werd aangehaald dat een verruiming van de doelgroep, zoals bijvoorbeeld gebeurd is in het eigen onderzoek op aanraden van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, ook voor het beleid zeer zinvol zou zijn. De redenen daartoe zijn aangehaald en uitgewerkt in het eerste hoofdstuk van de literatuurstudie. Naast deze meer algemene opmerking, kunnen echter bijkomende suggesties geformuleerd worden.

Zoals reeds vermeld in bovenstaande paragraaf dient men vanuit de diversiteitsgedachte, die overigens terug te vinden in het beleid dat op nieuwkomers gericht is, de nodige aandacht te besteden aan gender en etniciteit²¹⁹. Het beleid is echter allerminst genderspecifiek, zoals ik reeds vermeldde in het eerste hoofdstuk in het literatuurgedeelte. Concreet gesteld zou meer aandacht geschonken mogen worden aan de mogelijke problemen van de vrouwen in de asielprocedure. Vrouwelijke interviewers en tolken zijn voor vele vrouwen een voorwaarde om op ontspannen wijze hun narratief te kunnen formuleren. Bovendien moet het mogelijk meer klaarheid te brengen omtrent het verloop van deze procedure, aangezien uit het onderzoek blijkt dat dit niet steeds duidelijk is. Tevens moet bij het organiseren van de inburgeringstrajecten rekening gehouden worden met

²¹⁷ www.samv.be

²¹⁸ www.samv.be

²¹⁹ <http://www.vmc.be/main/mainc02.htm#punt3>

de variabele uren waarop nieuwkomers beschikbaar zijn²²⁰. Voor vrouwen wordt het bereiken van de inburgeringscursussen soms nog bemoeilijkt, daar de regelmatige contacturen amper te verzoenen zijn met de opvoeding van de kinderen, een taak die in veel gevallen aan de vrouw in het huishouden wordt toegeschreven²²¹.

Het diversiteitsdenken impliceert niet enkel een focus op de verschillen tussen mannen en vrouwen, maar tevens op de onderlinge diversiteit van vrouwen. Toch moet vastgesteld worden dat van overheidswege uit relatief weinig aandacht wordt besteed aan de etnische origine van de nieuwkomers. Dit blijkt onder meer uit het feit dat bij de inschrijvingsprocedure wél de nationaliteit maar niet de etnische groep van de nieuwkomer geregistreerd wordt. Uit de narratieven in dit eigen onderzoek blijkt echter dat sommige vrouwen zich absoluut niet identificeren met de nationaliteit, maar wel met de etnische achtergrond. Binnen het beleid zou dus gewerkt kunnen worden aan extra aandacht voor de verscheidene etnische groepen, ook als zij van dezelfde nationaliteit zijn.

Bovendien blijkt uit de voorstelling van het beleid onvoldoende dat een integratie volgens de inpassingsgedachte een wederzijds proces is. Dit wordt weliswaar vermeld, doch veel meer nadruk wordt gelegd op de inspanningen van de nieuwkomers dan op deze van de overheid. In dit kader kan eveneens gesteld worden dat, nu het inburgeringstraject voor de meeste nieuwkomers verplicht is²²², de overheid moet voorzien in een voldoende ruim aanbod aan cursussen. Indien immers slechts op een beperkt aantal tijdstippen en op een klein aantal plaatsen voorzien wordt in de lessen maatschappelijke oriëntatie, loopbaanoriëntatie en nederlandse taal, mag men niet van de nieuwkomers verwachten dat deze zich steeds kunnen schikken naar deze contactmomenten en –plaatsen²²³. Een verruiming van het beleid lijkt dus aangewezen.

4.4.3. Verder onderzoek

Net als elk wetenschappelijk onderzoek, zijn ook in deze eigen studie data verzameld ter beantwoording van vragen die voortkomen uit de literatuur alsook uit andere onderzoeken (en in dit geval tevens in opdracht van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen). Ook deze eigen studie roept op haar beurt nieuwe vragen in het leven, die openstaan voor verder onderzoek.

Uit de narratieven van de bevraagde vrouwen werd duidelijk dat het doorlopen van de asielpcedure een invloedrijke en soms indrukwekkende gebeurtenis is. Toch blijken nog onduidelijkheden te bestaan omtrent het verloop, de duur en de mogelijkheden van deze procedure. Kennis daarover kan echter van cruciaal belang zijn voor een positieve of negatieve beslissing. Een thema voor verder onderzoek in dit kader zou kunnen zijn hoe het komt dat de informatieverstreking daaromtrent moeizaam verloopt of haperingen vertoont, en waar deze obstakels zich situeren. Hierbij is ook de mening van de nieuwkomer van belang. Langs welke wegen hebben zij toegang tot deze informatie? Is deze betrouwbaar? Waar denken zij dat er iets schort in de

²²⁰ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 183-184

²²¹ Vink, J., 2001, pp. 103-104

²²² http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/icem/publicaties/jaarrapport_20022003/onthaalbeleid_nieuwkomers.pdf

²²³ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 183-184

informatieverstrekking, en vooral: Welke wijze is voor deze doelgroep de meest geschikte om in informatie te voorzien?

Naar aanleiding van het gebrekkige Nederlands van verscheidene van de respondenten in dit onderzoek, kan de vraag gesteld worden naar de effectiviteit van de primaire en secundaire inburgeringstrajecten²²⁴. Mogelijke thema's voor toekomstig onderzoek in deze context zijn de volgende. Op welke wijze beleven de nieuwkomers de verscheidene aspecten van deze trajecten? Hoe denkt de doelgroep over de effectiviteit van de cursussen? De stem van de belangrijkste betrokkene, namelijk de doelgroep zelf, mag immers niet ontbreken bij eventueel overleg inzake het inburgeringstraject.

Een derde mogelijke thema voor verder onderzoek rijst vanuit de vaststelling dat de sociale netwerken bij vele onder de nieuwkomervrouwen relatief oppervlakkig en beperkt blijven. Het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen zou hiervan werk kunnen maken door een uitbouw van de reeds bestaande dienst netwerkondersteuning en –vorming, zoals reed beschreven is in een voorgaand deel binnen deze sectie. Even belangrijk als de ondersteunende diensten zijn echter de leden van de doelgroep zelf: In welke mate vindt de nieuwkomer zelf dat een dergelijke ondersteuning noodzakelijk of wenselijk is? Indien wenselijk, dient vervolgens rekening gehouden te worden met de mening van de nieuwkomers wat betreft de wijze waarop, volgens hen, best in dergelijke ondersteuning kan worden voorzien. Bijkomend onderzoek is hierbij aangewezen.

4.4.4. De bijdrage van de antropoloog

Indien een meer diepgaande kennis beoogd wordt inzake nieuwkomers en de mogelijke problemen waarmee deze minderheidsgroep geconfronteerd wordt, en men aldus verder wil reiken dan een relatief eenvoudige behoeftenanalyse, lijkt een wetenschappelijk onderzoek vanuit antropologisch perspectief aangewezen. Het contact met de nieuwkomers is immers altijd een contact met een andere cultuur. Deze hedendaagse cultuurcontacten verlopen echter niet steeds zonder problemen. Voor de antropoloog lijkt een taak weggelegd na te gaan op welke domeinen deze moeilijkheden zich situeren hoe deze cultuurstrubbelingen ontstaan.

Ook de thema's die reeds gesuggereerd werden voor verder onderzoek lijken best bestudeerd te worden door een antropoloog. Het betreft immers zaken waarbij de omgang met de andere van cruciaal belang is, en waarbij de nadruk ligt op het trachten te begrijpen van de meningen, motivatie, wensen en beleving van deze andere. Verscheidene risico's zijn verbonden aan dergelijk onderzoek. Vooreerst is er de tendens om naar de andere, diens cultuur en diens opvattingen te kijken vanuit een ethnocentrische perspectief, waarbij de eigen cultuur als gevestigde waarde wordt beschouwd en deze van de andere als 'afwijkend'. In sommige gevallen wordt hieraan nog een moreel oordeel gekoppeld waarbij de eigen cultuur superieur wordt geacht aan de andere. Een tweede risico, dat nauw verbonden is aan dit ethnocentrisme, is dit van de vervormingen die steeds optreden in de beeldvorming van de ander. Er doet zich altijd een discrepantie voor tussen de representatie van de ander

²²⁴ <http://jsp.vlaamsparlament.be/docs/stukken/2004-2005/g84-1.pdf>

en datgene wat deze over zichzelf zegt. Processen als stereotypering, reïficatie en alterisering spelen hierbij een belangrijke rol.

Door het aanduiden van de antropoloog als meest geschikte wetenschapper voor het uitvoeren van dergelijke onderzoeken met en over mensen uit andere culturen, wil ik geenszins beweren dat de antropologie pasklare oplossingen heeft om met de genoemde risico's om te gaan. Wel is het zo dat de antropoloog zich, meer dan andere wetenschappers, bewust is van deze problemen. Elke antropoloog wordt immers vroeg of laat geconfronteerd met het klassieke representatiedilemma, waarbij de voornaamste vraag niet is op welke wijze de ander gekend kan worden en welke reserves hierbij moeten ingebouwd worden, maar of de andere wel kenbaar is. Het bewustzijn van de risico's die een onderzoek met en over een ander met zich meebrengt, is reeds de eerste stap om op een positief gewaardeerde wijze om te gaan met die andere en diens cultuur. Door het bewustzijn van de culturele verschillen, en de moeilijkheden in interpretatie die hieruit kunnen voortkomen, kan de antropoloog reeds reserves inbouwen in zijn discours over de andere, waarbij hij er zich voor hoedt ethnocentrische of te generaliserende uitspraken te doen.

CONCLUSIE

In deze eindverhandeling wordt het woord gegeven aan een specifieke minderheidsgroep, Roma nieuwkomervrouwen. Er wordt getracht een goede representatie te geven van negen nieuwkomervrouwen, die elk voor mij hun narratief over de migratie en het huidige leven in België construeerden. Vanuit een holistische benadering wordt het narratief als sociaal- cultureel construct geanalyseerd aan de hand van de tijd als structurerend element in een kwalitatieve casusstudie volgens een narratieve onderzoeksmethodiek. Hierbij wordt aandacht gegeven aan de betekenis die de vertelsters geven aan de feiten in het eigen narratief.

Geleid door de vragen die uit de literatuur naar voor zijn gekomen, alsook door de aandachtspunten die door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen werden aangereikt, werden de dialogen met de negen vrouwen gestart. Om niet te directief op te treden wordt niet gewerkt met een vragenlijst, maar met een interviewleidraad, zodat op gepaste momenten in het narratief een thema kan aangereikt of uitgediept worden. Op deze wijze ontstaat een semi- gestructureerd open interview, dat vergeleken kan worden met een informeel gesprek. Hierbij wordt getracht de juiste nuances van betekenisgeving binnen het kader van het narratief te vatten.

In het narratief komt al gauw de premigratoire context aan bod, die gekenmerkt wordt door een sterk racistisch klimaat bij de Slowaakse vrouwen en een oorlogssituatie voor de Kosovaarse vrouwen. Hieraan worden de verwachtingen en dromen over België die zij koesterden voor de migratiestap toegevoegd. Aldus kunnen push- en pull- factoren onderscheiden worden. Belangrijker echter dan deze feiten is de beleving hiervan door de vrouwen en de betekenis die zij er naderhand aan geven. Hoewel dit deel narratief onontbeerlijk is voor een goed begrip van de rest van het verhaal, vormt het migratiemotief niet de focus van het onderzoek.

Gestuurd door de vragen die uit de literatuurstudie inzake de nieuwkomers en het Vlaamse beleid en deze met betrekking tot de Roma etniciteit op de voorgrond kwamen, en gehoor gevend aan de verzoeken van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, kwamen de volgende thema's als focus aan bod. Na eerst op het verleden gericht te zijn geweest, door het aan bod laten komen van de premigratoire situatie en het migratieverhaal, wordt vervolgens gefocust op het heden. Hierbij werd gepeild naar het statuut van de nieuwkomer op het moment van het gesprek en de beleving van deze positie. Tevens werd gevraagd naar het verloop van de asielpcedure en de ervaringen met de Dienst Vreemdelingenzaken en het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. Deze eerste formele contacten bleken bovendien een invloed

uit te oefenen op de beleving van de huidige leefsituatie in België. Voorts werd de aandacht gericht op de aanpassingen die vereist werden na de migratiestap. Een focus van aanzienlijk belang, die werd aangeraden door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, is deze op de sociale netwerken, zowel van formele als van informele aard. Een zicht daarop is niet enkel relevant voor het in kaart brengen van de leefsituatie van de nieuwkomervrouw, maar tevens voor de mogelijke informatieve en educatieve functie die deze contacten kunnen uitoefenen, naast de affectieve component. Tevens wordt de aandacht gericht op de beleving van de etnisch-culturele identiteit. Hierbij wordt –vaak spontaan- een vergelijking gemaakt tussen de situatie voor en deze na de migratie, waarbij de tijd optreedt als structurend element. Hoewel de Roma identiteit van variabel belang blijkt, komen in elk narratief de tradities aan bod, waarbij gewag wordt gemaakt van een -weliswaar door diversiteit gekenmerkte- Roma cultuur.

Tot slot werd, eveneens op aanvraag van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen de nadruk gelegd op de toekomstperspectieven en aspiraties van de nieuwkomervrouwen. Dit enerzijds ter vervollediging van de situatieschets van de nieuwkomervrouwen, anderzijds om te weten waarbij deze vrouwen nog hulp kunnen gebruiken en / of verwachten. Het aspect dat daarbij het meest aan bod komt is de kennis van de Nederlandse taal. Deze wordt zowel door de nieuwkomervrouwen als door het inburgeringbeleid beschouwd als sleutel tot een volwaardige emancipatie en participatie aan de samenleving²²⁵. Een tweede element dat frequent door de nieuwkomers geformuleerd wordt is de wens van goede werkgelegenheid. De vrouwen beseffen echter allen dat kennis van het Nederlands daarvoor onontbeerlijk is.

Aldus behandelde deze eindverhandeling een eigen exploratief onderzoek, dat gestuurd en gesteund werd door het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen. Vooreerst werd het onderzoek gekaderd binnen de bestaande literatuur inzake het nieuwkomerbeleid en de Roma etniciteit. Hierbij rezen vragen rond bepaalde thema's waarop later in het onderzoek gefocust werd. Ook vanuit het Steunpunt werden aandachtspunten aangereikt in het kader van hun eigen project rond nieuwkomervrouwen. In een tweede deel werd dieper ingegaan op de eigen studie. De eerste aanzetten werden verduidelijkt, waarbij werd uitgeklaard hoe het onderzoek met zijn specifieke richtpunten tot stand kwam. Vervolgens werd de gehanteerde methode, een kwalitatieve casusstudie volgens een narratieve onderzoeksmethodiek uitgeklaard en gemotiveerd. Hierna werd overgegaan tot de analyse van de gegevens, waarbij kort enkele slotbemerkingen werden gemaakt. Daarbij werd duidelijk waarom de vooropgestelde focuspunten relevant zijn geweest.

²²⁵ Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., 2000, pp. 154-157 en <http://jisp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g84-1.pdf>

Referenties en bijkomende literatuur

- Aleinikoff, T.A. & Klusmeyer, D., (2002). *Citizenship policies for an age of migration*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace
- Andall, J., (2003). *Gender and ethnicity in contemporary Europe*. Oxford: Berg
- Ascherman, R., (1994). Romi: zigeunervrouwen in Spanje: integreren met nadruk op verschil. *Schoppenvrouw* 16(81), pp. 20-21
- Atkinson, R., (1998). *The life story interview*. London: Sage Publications
- Ausloos, H., (2004). *Religie, zingeving en levensbeschouwing*. Hoorcolleges. Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen. Departement Sociale en Culturele Antropologie
- Barany, Z., (2002). *The East European gypsies: regime change, marginality, and ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Barth, F., (1969), Introduction. In F. Barth, (Red.), *Ethnic Groups and Boundaries. The social organization of culture difference*, (pp. 9- 38). Waveland: Prospect Heights
- Beersmans, D., (2002). *Laat de was maar hangen: voyageurs en zigeuners in de straat*. Leuven: Garant
- België Federale Portaalsite, 2004, www.belgium.be/cgvs
- Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H. & Dasen, P.R., (2002). *Cross- Cultural Psychology. Research and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press

- Bjerén, G. & Elgqvist- Saltzman, I., (1994). *Gender and Education in a Life Perspective*. Aldershot: Avebury
- Bogaart, N., (1980). *Zigeuners: de overleving van een reizend volk*. Amsterdam: Elsevier
- Brettell, C.B. & Simon, R.J., (1986). *International migration: the female experience*. New Jersey: Rowman and Allanheld Totowa
- Brinker-Gabler, G. & Smith, S., (1997). *Writing new identities: gender, nation, and immigration in contemporary Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Bruggen, W., (2001). "Wie is er bang voor de Roma?". In M. Eycken (Red.), *Het recent Euro-nomadisme, Roma-zigeuners in een "nieuwe beweging"?*, (pp. 133-141). Brussel: Cultuur en migratie
- Buijs, G., (1993). *Migrant women: crossing boundaries and changing identities*. Oxford: Berg Publications
- Caritas Internationaal Hulpbetoon, (2003). *Asielbeleid: gevolgen voor leven en welzijn van de asielzoeker*. Antwerpen: Garant
- Castells, M., (2004). *The power of identity*. Oxford: Blackwell Publications
- Castles, S., (2000). *Citizenship and migration: globalization and the politics of belonging*. New York: Routledge.
- Castles, S. & Miller, M., (2003). *The age of migration: international population movements in the modern world*. Palgrave Macmillan Basingstoke
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2004, www.antiracisme.be
- Clandinin, D.J. & Connelly, F.M., (2000). *Narrative inquiry: experience and story in qualitative research*. San Francisco: Jossey- Bass
- Clébert, J.P., (1964). *De zigeuners*. Antwerpen: Standaard

- Coffey, A. & Atkinson, P., (1996). *Making sense of qualitative data*. London: Sage Publications
- Commers, R., Blommaert, J. & Coene, G., (2001). *Het Belgische asielbeleid: Kritische perspectieven*. Berchem: EPO
- Conover, P., e. a., (1998). *National identities and ethnic minorities in Eastern Europe*. Macmillan Basingstoke
- Contact Point for Roma and Sinti Issues, 2004, <http://www.osce.org/odihr/cprsi/index.php?s=1>
- Corveleyn, J. & Luyten, P., (2002). *Grondbeginselen van het onderzoek: Geesteswetenschappelijke benadering*. Hoorcolleges. Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.
- Crowe, D., (1991). *The gypsies of Eastern Europe*. New York: Sharpe Armonk
- Crowe, D., (1996). *A history of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St. Martin's Griffin
- De Acht vzw, 2005, www.de8.be
- De Breucker, I., (2004). *Inburgering van nieuwkomers: problemen ervaren door meerderjarige nieuwkomers bij het doorlopen van de inburgeringstrajecten en beleidsrespons*. [licentiaatthesis]. Leuven: KULeuven. Faculteit Sociale Wetenschappen
- Degans, T., (2004), *Nationaliteit. Informatiebrochure over de toekenning of verkrijging van de Belgische nationaliteit*. Brussel: Vlaams Minderhedencentrum
- De Gryse, P. & Poppe, I., (1999). Het Belgische asielbeleid anno 1999. In Wets, J. & Talhaoui, F. (Reds.), *Asiel. De deur op een kier*, (pp. 43-56). Antwerpen: Rombouts
- Delputte, L., (2000). Roma-volk wil als natie erkend worden. *De Morgen*, 26.07.2000
- De Muynck, A., Timmerman, C. & Straetemans, H., (1998). *Interculturele communicatie in de gezondheidszorg*. Leuven: Acco

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S., (2002). *Handbook of qualitative research*. California: Sage Thousand Oaks

Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 2004, www.wvc.vlaanderen.be

Deraeck, G., (2001). *Zigeuners in ons midden: de karavaan trekt verder, een spoor blijft achter*. Vlaams Parlement

De Smet, L., (1999). De toekomst van het Belgische migratiebeleid. Een staatssecretaris voor Migratie en Mensenrechten? In J. Wets & F. Talhaoui (Reds.), *Asiel. De deur op een kier*, (pp. 115-126). Antwerpen: Rombouts

De Stoop, C., (1996). *Haal de was maar binnen*. Amsterdam: De Bezige Bij

De Vos, J., 2001, <http://www.flwi.ugent.be/cie/jdevos/index.htm>

De Witte, H. & Vanbeselaere, N., (2004). *Inleiding tot de sociale psychologie van organisaties*. Leuven: Acco

Eriksen, T.H. & Nielsen, F.S., (2001). *A History of Anthropology*. London: Pluto Press

Esveldt, I., Kulu- Glasgow, I., Schoorl, J. & van Solinge, H., (1995), *Migratiemotieven, migratienetwerken en partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut

European Committee on Romani Emancipation, 2004, <http://www.eu-romani.org/>

European Roma Information Office, 2004, <http://www.erionet.org/>

European Roma Rights Center, 2004, www.errc.org

Eycken, M., (1993). *De Roma in Tsjechië en Slowakije: een historische benadering*. Leuven: KUL. Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen. Departement psychologie. Departement sociale en culturele antropologie

- Eycken, M., (1998). *De kumpania, baarmoeder van zigeunerleven: de zich differentiërende onafhankelijkheid in afhankelijkheid van de Vlasika Rom in Praag (Tsjechië) en Nitra (Slowakije)*. Leuven: KUL. Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen. Departement psychologie. Departement sociale en culturele antropologie
- Eycken, M., (2001). *Het recent Euro-nomadisme, Roma-zigeuners in een "nieuwe beweging"?*. Brussel: Cultuur en migratie
- Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers, 2005, www.fedasil.be
- Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, (2001). *De Immigratie in België. Aantallen, Stromen en Arbeidsmarkt*. Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg
- Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen vzw, 2004, <http://www.fzovl.be>
- Ferrant, L., (1998). De rol van de tolk. In A. De Muynck, C. Timmerman & Straetemans, H. (Reds.) *Interculturele communicatie in de gezondheidszorg*, (pp. 101-108). Leuven: Acco
- Fillitz, T., (1996). Anthropology and the cultural discourse. A perspective. In J. Van Bremen e. a. (Reds.), *Horizons of Understanding. An Anthology of Theoretical Anthropology in Europe*, (pp. 59-82). Leiden: CNWS 23
- Flick, U., (1999), *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications
- Foblets, M.-C. & Hubeau, B., (1997). Nieuwe burgers in de samenleving? Burgerschap en inburgering in België en Nederland. Leuven: Acco
- Foblets, M.-C., (1999). Het vluchtelingenbeleid in de impasse. In J. Wets & F. Talhaoui (Reds.), *Asiel. De deur op een kier*, (pp. 83-84). Antwerpen: Rombouts
- Franz, L., (1997). *Lily : het unieke levensverhaal van een zigeunerin*. Amsterdam: Forum
- Fraser, A., (1992). *The gypsies*. Oxford: Blackwell Publications
- Freebody, P., (2004). *Qualitative research in education: interaction and practice*. London: Sage Publications

Galle, C., (2002). Europees Hof veroordeelt Belgische Roma- uitwijzingen. *De Morgen*, 06.02.2002

Gent, 2005, <http://www.gent.be/>

Gheorghe, N. & Acton, T., (2001). Citizens of the world and nowhere: Minority, ethnic and human rights for Roma during the last hurrah of the nation- state. In W. Guy (Red.), *Between past and future: the Roma of Central and Eastern Europe*. (pp. 54-70). Hertfordshire Hatfield: University of Hertfordshire Hatfield

Goethals, N., (1994), Roms, Manoesjen en Voyageurs. Demografisch en economisch profiel van etnische / culturele minderheidsgroepen gevestigd in Vlaanderen. *Infomig 1993 (3)- 1994 (4)*, pp. 26-30

Gropper, R.C., (1975), *Gypsies in the cities: culture patterns and survival*. New Jersey: Darwin Princeton

Gubrium, J.F. & Holstein, J.A., (2000). Analyzing Interpretive Practice. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Reds.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 487-508). California: Sage Thousand Oaks

Gunaratnam, Y., (2003), *Researching 'Race' and Ethnicity: Methods, Knowledge and Power*. London: Sage Publications

Guy, W., (2001). *Between past and future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hertfordshire Hatfield: University of Hertfordshire Hatfield

Haesendonck, P., (1980). *Woonwagenbewoners tussen gestructureerde standplaatsen en wild nomadisme: sociologisch veldonderzoek bij een deelgroep: de voyageurs*. Leuven: KUL. Faculteit Sociale Wetenschappen

Hajvazi, S., (2004), *Verslag project "Nieuwkomers helpen nieuwkomers. Roma uit Kosovo werken samen in Beveren."* Paper ter verslag aan de Koning Boudewijn Stichting.

Hajvazi, S., (safet_ocean@hotmail.com). (18.01.2005). *Vragen over Roma congres* [E- mail aan L. Deckers (lotjedeckers@yahoo.com)].

Hancock, I., (2004), *The heroic present. Life among the Gypsies*. New York: The Monacelli Press

- Hendrickx, A. & Peeters, G., (1999). *Consensus Information and the Validity of Ambiguous Information: The Role of the Perspective of the Interpreter*. Leuven: KULeuven
- Holliday, A., (2002), *Doing and Writing Qualitative Research*. London: Sage Publications
- Hovens, P. & Hovens, J., (1982). *Zigeuners, woonwagenbewoners en reizenden: een bibliografie*. Rijswijk: Ministerie van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk.
- Jackson, M., (1996). Introduction: Phenomenology, Radical Empiricism and Anthropological Critique. In M. Jackson (Red), *Things as they are: new directions in phenomenological anthropology*, (pp. 1-50). Bloomington: Indiana University Press
- Jones, A., (1998). Migration, ethnicity and conflict: Oxfam's experience of working with Roma communities in Tuzla, Bosnia-Herzegovina. *Gender and Development* 6 (1), pp. 57-64
- Kenrick, D., (1998). *Historical dictionary of the gypsies (Romanies)*. Scarecrow Lanham
- Keulen, M., (2004). *Beleidsnota Inburgering 2004-2009*. Elektronisch document: www.jsp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g84-1.pdf
- Kiliánová, G. & Riečanská, E.,(2000). *Identity of ethnic groups and communities. The results of slovak ethnological research*. Bratislava: Institute of Ethnology of Slovak Academy of Sciences
- Kofman, E., Phizacklea, A. & Raghuram, P., (2000). *Gender and international migration in Europe: employment, welfare and politics*. London: Routledge
- Kouplova, I. e.a., (2001). Health needs of the Roma population in the Czech and Slovak Republics. *Social Science and Medicine* 53(01), pp. 1191-1204
- Lamphere, L., (1987). *From working daughters to working mothers : immigrant women in a New England industrial community*. New York, Ithaca: Cornell University Press
- Lehti, A. & Mattson, B., (2001). Health, attitude to care and pattern of attendance among gypsy women – a general practice perspective. *Family Practice* 18(4), pp. 445-448

- Leresche, Y., 2004, <http://www.eu.esf.ch/leresche/>
- Leyman, D., 2003, *Van alle markten thuis. Initiatieven vanuit de minderhedensector. Jaarboek 2003*.
Brussel: Vlaams Minderhedencentrum
- Lieblich, A., Tuval- Mashiach, R. & Zilber, T., (1998). *Narrative Research. Reading, Analysis, and Interpretation*. London: Sage Publications
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G., (2000). Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 163-188). California: Sage Thousand Oaks
- Machiels, T., (2001). Woonwagenwerk en Roma. Samenspel zonder Grenzen. In M. Eycken (Ed.), *Het recent Euro-nomadisme, Roma-zigeuners in een "nieuwe beweging"?*, (pp. 39-52).
Brussel: Cultuur en migratie
- Machiels, T., 2004, Roma and travellers in Belgium, <http://home2.scarlet.be/tmachiel/>
- Machiels, T. (toon.machiels@vmc.be). (13.09.2004). *Thesisonderzoek* [E- mail aan L. Deckers (lotjedeckers@yahoo.com)].
- Marushiakova, E. & Popov, V., (2001). Historical and ethnographic background: Gypsies, Roma, Sinti. In W. Guy (Ed.), *Between past and future: the Roma of Central and Eastern Europe*. (pp. 33-53). Hertfordshire Hatfield: University of Hertfordshire Hatfield
- Maso, I. & Smaling, A., (1998). *Kwalitatief onderzoek: Praktijk en Theorie*. Amsterdam: Uitgeverij Boom
- Matthijs, K., (2002). *Subculturen in de eigen samenleving: op zoek naar een definiëring van zigeuners, voyageurs, circusmensen, foorreizigers en binnenschippers*. Leuven: KUL. Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen. Departement psychologie. Departement sociale en culturele antropologie
- Minderhedenforum, 2005, www.minderhedenforum.be

- Moco, T. (Tibor.moco@pandora.be). (20.12.2004). *Vragen over Roma in migratie* [E- mail aan L. Deckers (lotjedeckers@yahoo.com)].
- Mrsević, Z. & Prodanović, A., (2000). *Roma women speak out*. Elektronisch document. http://www.oxfam.org.uk/what_we_do/issues/gender/links/1100roma.htm
- Mulder, P., (1998). *Two roads before us: contacts between Romany people and the Czech majority-society, seen from Romany point of view*. Utrecht: Rijksuniversiteit Utrecht
- Myers, M.D. & Avison, D., (2002). *Qualitative research in information systems: a reader*. London: Sage Publications
- Nayer, A. & Nys, M., (1992). *Migratie- en integratiebeleid in België*. Brussel: Koning Boudewijn Stichting
- Northcutt, N. & McCoy, D., (2004). *Interactive Qualitative Analysis*. London: Sage Publications
- Okely, J., (1994). *The traveller gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press
- Okely, J., (1996). *Own or other culture*. London: Routledge
- Onafhankelijk Roma Initiatief, 2005, <http://www.onafhankelijkromainitiatief.centerall.com/custom2.php>
- Opre Roma, 2005, www.opreRomavzw.centerall.com/custom1.php
- Ory, K., (2004), *Moederschap in migratie: alleenstaand gemigreerde moeders verhalen over-leven*. [licentiaatthesis] Leuven: KULeuven. Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen. Departement sociale en culturele antropologie
- Patrin Web Journal, 2004, <http://www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm>
- Peacock, J., (1986). *The Anthropological Lens. Harsh Light, Soft Focus*. Cambridge: Cambridge University Press
- Penninx, R., (1998). *Etnische minderheden en de multiculturele samenleving*. Groningen: Wolters-Noordhoff

Provinciaal Integratiecentrum West- Vlaanderen, 2004, http://www.pic-wvl.be/OND_onthaalonderwijs_1.htm

Provincie Antwerpen Welzijn en Gezondheid, 2004, www.provant.be/welzijn

Pulinx, R., (1998). *Het onthaalbeleid ten aanzien van anderstalige nieuwkomers in het lager en secundair onderwijs: een vergelijking tussen Vlaanderen en Nederland: een juridisch-institutionele benadering*. [licentiaatthesis] Leuven: KULeuven. Faculteit Sociale Wetenschappen

Quintana, B.B. & Floyd, L.G., (1972). *Qué gitano! Gypsies of Southern Spain*. New York: Holt, Rinehart and Winston

Ramakers, J., (1995), *De asielzoekers*. Leuven: Davidsfonds

Rath, J., (1991), *Minorisering: de sociale constructie van 'etnische minderheden'*. Amsterdam: Sua

Rehfish, F., (1975). *Gypsies, tinkers and other travellers*. London: Academic Press

Romani World, 2005, <http://www.romaniworld.com/>

Ryan, G.W. & Russell Bernard, H., (2000). Data management and Analysis methods. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Reds.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 769-802). California: Sage Thousand Oaks

Schlömer, F., (1995). Tweederangsburgers in Midden- en Oost- Europa. *De Morgen*, 04.05.1995

Sigona, N., (2003). How can a 'nomad' be a 'refugee'? Kosovo Roma and labelling policy in Italy. *Sociology* 37 (1), pp. 69-79

Silverman, D., (2000). Analyzing talk and text. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Reds.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 821-834). California: Sage Thousand Oaks

Somers, E. & Neuckens. D., (2004). *De asielprocedure en het sociaal statuut van asielzoekers en erkende vluchtelingen. Juridische wegwijzer*. Brussel: Vlaams Minderhedencentrum

- Spolu International Foundation, 2004, www.spolu.nl
- Stake, R.E., (2000), Case Studies. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Reds.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 435-454). California: Sage Thousand Oaks
- Stalker, P., (2003). *De feiten over internationale migratie*. Rotterdam: Lemniscaat
- Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, 2004, www.samv.be
- Szuhay, P., (1993). *Pictures of the history of gypsies in Hungary in the 20th century: world is a ladder, which some go up, some go down: anthropological photo-album*. Budapest: Stephaneum nyomda
- Travers, M., (2002). *Qualitative Research Through Case Studies*. London: Sage Publications
- Tsiganes, Gitans, Manouches, Roms, Yeniches, Gens du Voyage, 2004, <http://mayvon.chez.tiscali.fr>
- Van de Putte, M., (1999). Het Belgische Migratiebeleid. Hoe kan een vreemdeling wettelijk in ons land verblijven? In J. Wets & F. Talhaoui (Reds.), *Asiel. De deur op een kier*, (pp. 31-42). Antwerpen: Rombouts
- Van der Ven, C., (1998). 'Weinig allochtonen zijn zo aangepast als zigeuners'. Lalla Weiss knokt voor de opwaardering van haar volk. *Opzij* 23(5), pp. 72-75
- Van Harskamp, A., (1993). Boze droom van het Christendom? *Tijdschrift voor Theologie* 33(1993), pp. 5-26
- Van Wetten, J.W., Dijkhoff, N. & Heide, F., (1998). *De positie van vrouwen in de asielprocedure*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum
- Verbreuken, E., (1999). Interculturele aspecten binnen de hulpverlening aan slachtoffers van mensenhandel. [licentiaatthesis]. Leuven: KULeuven. Faculteit Rechtsgeleerdheid
- Verhoest, F., (2004). Uitbuiters bedelaars liggen in het vizier. *De Standaard*, 13.07.2004
- Verkuyten, M., (1988). *Zelfbeleving en identiteit van jongeren uit etnische minderheden*. Arnhem: Gouda Quint

- Verkuyten, M., (1999). *Etnische identiteit: theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis
- Verkuyten, M., (2005). *The social psychology of ethnic identity*. Hove: Psychology Press
- Vermeersch, P., (2000). Centraal- en Oost- Europese Roma: ongewenste asielzoekers. *Streven*, 67 (6), pp. 539-550, elektronisch document. <http://users.skynet.be/streven/online2.htm>
- Vermeersch, P., (2001). *Roma identity and ethnic mobilisation in Central European politics*. ECPRS.1
- Vermeersch, P., (2003). Ethnic minority identity and movement politics: The case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. *Ethnic and Racial Studies* 26 (5), pp. 879-901
- Verstraete, G., Pyliser, C. & Cornelis, M., (2000). *Onderzoek naar het profiel en de verwachtingen van enkele specifieke doelgroepen van het onthaalbeleid in het kader van het Vlaamse minderhedenbeleid, met name erkende vluchtelingen en ontvankelijk verklaarde asielzoekers enerzijds en volgmigranten andere dan Turken en Marokkanen anderzijds*. Gent: Centrum voor Interculturele Communicatie en Interactie
- Vink, J., (2001). *De leefsituatie en maatschappelijke positie van vrouwelijke vluchtelingen in België*. Antwerpen: YWCA
- Vlaams Minderhedencentrum, 2005, www.vmc.be
- Vlaams Minderhedencentrum, (s.d.). *Voyageur, Manoeshj, Rom. Cultuur, Historiek, Woonwagenwerk*. Brussel: Vlaams Minderhedencentrum
- Vlaams Minderhedencentrum, (s.d.). *Zigeunereconomie*. Brussel: Vlaams Minderhedencentrum
- Vluchtelingen Onthaalgroep Sint-Niklaas vzw, 2005, www.vlos.be
- Wets, J. & Talhaoui, F., (1999). *Asiel. De deur op een kier*. Antwerpen: Rombouts
- Wets, J., (1999). De dynamiek achter internationale migraties. De export van problemen. In J. Wets & F. Talhaoui (Reds.), *Asiel. De deur op een kier*, (pp. 11-21). Antwerpen: Rombouts

